

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

БРОЈ

6

1

1869

ВОЈИН

1. Јануара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Како се пешадија може да помогне, кад стоји под артиљеријском ватром. — Критички преглед Наполеоновог похода на Русију 1812 године. — Новине и ситнине. —

Улазећи у шесту годину, Војин поздравља своје читаоце исто онако радо и предусретно, као што их је поздрављао за свих пет година досад. Он ће се и у будуће трудити, да им доноси све онаке ствари за читање, какве ће их најкористније забављати, ствари, које се озбиља тичу поправке и усавршања свега оног, што нама као војницима може требати да знамо. Но за идућу годину обрати ће он веће пажње на новине. Око нас могу се догађати ствари и прилике, које нас најозбиљније могу интересовати, и које ће нам пуждно бити да знамо; исто тако доноси ће сваку важну наредбу, коју би наше министарство издало; и ако ни због чег другог, а оно због овог последњег, Војин ће се појавити многим од нас пужднијим, но досад што бијаше, и Војин се нада, да неће бити ни једнога официра, који ће помислити да му Војин нетреба.

Уредништво шиље први број свима нашим официрима с молбом, да онај од госпoде официра, који не би хтео Војина држати, да га изволи одма повратити; који то не учини сматра се за уписника и молимо га за новце.

Како се пешадија може да помогне, кад стоји под артиљеријском ватром.

Написао П. В-ој.

„Ко се сам чува и Бог га чува“ (пословица).

Још је Наполеон I, пред смрт своју, предсказао, да ће „артилерија решавати судбу биткама.“ Па и ако се ово до сад још није збило, опет је без сваке сумње, да је артилерија новoga доба учинила грдан корак како у далекомe ношењу и тучењу тако и у снази тога тучења. Јер доиста, последњи ратови то потврђују: истим бројем зрна артилерија обара много више људи у непријатељским редовима, него што је то пре могла чинити. Да не говоримо о другоме, — срећно бачена граната из прускога 6 ђ тона, може оборити непријатељу 23—27 људи (тако је било, на прилику, у Шлезвику,) у место пређашњих 1-10 људи. С друге стране, знатно увећана даљина ношења учиниће, те ће се пешадија од сад морати чешће да размешта у захвату ватре артилеријске. Већ у талијанскоме рату 1859 видимо, да гранате француских жлебних топова сатираше аустријске резерве.

Заиста се јако варају они, који верују, е ће се моћи ослабити дејство жлебне артилерије једним само смањавањем дубине у колони и скраћивањем лица у одељењима. Треба се само опоменути, да је највећа дужина лица на прилику у четне колоне,

*) Према Преновој брошури. Die Artillerie-Schiesskunst aus preuss gezog. Geschützen für Leser von allen Waffen u. s. v. Berlin. 1867 године.

равна 10.5 — метара, док водоравно скретање зрна из топова пруске системе, на даљини од 1500 метра, тек 2 метра износи.

И тако, по сведоџби пешадијске историје, оно средство, што је до сад било несумњиво против дејство усавршавању артилерије, сад се показује слабо, да не речемо више. С тога треба друго што тражити; али шта?

Тактика у опште говори, да у боју онај добија, ко се уме да користи противниковим slabим странама. Потражимо их, дакле, и у жлебној артилерији: она није без мана, и она се подвргава оној изрецици „le mieux est souvent l' ennemi du bien“ *) У самој ствари, хитац њен, веома тачни, као што ће се одмах видети, у исти је мах и њена слаба страна. Погледајмо, како и колико.

Познато је, да зрна, избачена из једнога истог топа, истим барутом и истом његовом тежином, при истој издигнућу топа, описују разне летне пруге; неке су од њих више, друге ниже и зрна падају како пред белегом тако и иза ње, и само неки део зрна пада на белегу. Даљине, на које падају зрна што нису долетела и што су премашила, у жлебној артилерији незнатне су: тако, на прилику, код рускога 4 ђ жлебнога топа пруске системе, на даљини од 950 метара границе подбацивања је 31.5 метара на 2170 метара т. ј. на даљини од две врсте само 100.9 метара **.)

*) Оно што је најбоље, често је узрок злу. Пр.

**) Ове су даљине изражене биле у руским хватима, које смо ми прели у метре, бројећи да је сваки хват раван 2.17 м. по за наше топове ово већ не вреди. Не би згорега било кад би нам технички артилериисти дали овака дата тачно о нашој артиле. рији. Пр.

Из тога се види, да већ на првој даљини, кад би се за 60 метара погрешило у оцењивању даљине, и према томе у подизању тона готово ни једно зрно не би погодило у белегу. Појамно је, да од првога корака, артилерији предстоје најтежи задатци при пуцању у пољу **тачно оцењивање даљина**. Да пристанемо најпоследње, премда то није истина, да се даљина до белеге може **оком** само савршено тачно да определи; или и то нас не може ничему да доведе: треба још одредити угао подизања, који одговара датој даљини. Таблице пуцања не дају тачнога угла. Истина, у њима је свагда показата за извесну даљину, одговарајућа висина али ту је придодато још и ово: „због многих околности, које имају утицаја на даљину, табличка дата могу служити само као излазна тачка.“ (Таблицы стрѣльбы.“ изд. артилеријскимъ комитетомъ.)

И артилерија дакле мора да **куша** и **нагађа**. Ако ми сад узмемо оно, што у ствари јесте истинито — т. ј. да се оком не могу даљине тачно да оцене, онда ће артилерија својим кушањем имати ово да одреди:

- а, да поправи погрешке у оцењивању даљине;
- б, да одреди висину нишањења, која одговара извесној даљини.

Ово није лако постићи. Кушање се и нагађање у боју чини, пажењем на зрна где она падају и где се распрскавају — пред или иза лица противниковога, те према томе проматрању одредити угле подизања; али да би се правилно могло закључавати, неопходно је да се, према примећеноме, очима може да разликује, стоји ли или се креће одељење,

на које пуцамо; у противноме случају, као што сами артиљери веле, „пешадија, крећући се напред и на траг, може потиснути артилерију, пре него што ова стигне, да се о начину пуцања увери.“

И тако, средство, којим ће се ватра артиљеријска ослабити, наћи ће се, ако ми дознамо, у какима управо границама треба да се пешадија креће, па да јој се то кретање не примети.

А то није тешко: треба само знати, каке се погрешке при оцењивању даљине обично чине, и за тим сетити се, е оне у боју не ће бити никако мање, већ на против, без сумње веће.

Код Руса су запазили, да добро изучени људи, при пуцању из пушака, чине ове погрешке у оцењивању даљина оком:

На	560	кор.	греше	34	кор.	или	$\frac{1}{16}$,	целе	даљине *)
"	840	"	"	53	"	"	$\frac{1}{15}$,	"	"
"	980	"	"	67	"	"	$\frac{1}{14}$,	"	"
"	1,120	"	"	61	"	"	$\frac{1}{18}$,	"	"

Ово колебање бројева, след личних особина у људи и др. споредних узрока, може се са свим избацити и узети средња погрешка $\frac{1}{16}$, део целе даљина.

Готово су по исто приметили Пруси у битци код Кенигреца. У № 6 „Артилерійскаго Журнала“ за 1867, у одсеку „Воспоминаніе о дѣйствіяхъ 11-й пѣхотной дивизіи съ ея артилерією,“ на стр. 1,156, читамо: „по чињеноме испитивању, онај делић времена међу ватром и звуком непријатељскога пуцња, изнео је 6 секуната, и наше батерије могаху да поправе с почетка узето узвишење топа (за 2,500)

*) „Оружейный сборникъ“ 1862 г. „Смѣсь“ стр. 47.

на 2,700 корака, који одговарају ономе времену, те дакле пруси у први мах грешише за $\frac{1}{13}$ део целе даљине.

Овде је већа погрешка него што је при руским испитивањима добијена; али се то може лако да појми и да припише некоме грозничавоме стању људи, које свагда претходи ступању у бој. Пруси нису могли тачно разликовати даљине и мислили би и опет даљина је 2,500 кор., да су аустријанци и нешто ближе стајали.

У след сад изреченога узрока, могли смо лако помислити, колико је то тешко, ако не и са свим немогуће, разликовати кретање противниково, који је од батерије знатно удаљен и лагано се креће; додајмо још да су та кретања обострta нераздвојним пратиоцима боја — прашином и димом, а по каткад и маглom (Кенигрец, Инкерман, Черна). И ми не ћемо можда баш ништа погрешити, ако речемо, да батерија не ће приметити кретања, ако је од пешадије далеко

650 метара,	и ова се може кретати	42 метра	невиђено.
870	" " " " " "	65	" "
1,075	" " " " " "	80	" "
1,736	" " " " " "	124	" "
2,170	" " " " " "	156	" "

или неколико и више. Међу тим на даљини од 870 метара, пешадија већ излази из захвата ватре, и од тад се подвргава опасности тек од некојих зрна, што прелазе средњу летну пругу. По овоме, ко се уме користити овом околношћу, што је сад показасмо, може у многome да ослаби штету, коју артиљерија пешадији чини. Сва вештоба пак стоји у овоме:

1., Почем зрна што пребацују, лете даље од белеге, но зрна што не добацују, то треба, чим је непријатељ избацио 6—7 хитаца, свагда (осим на даљинама 650—870 метара) **покретати се напред** за даљину, која одговара оним бројевима што горе показасмо, а кад је дим, прашина а особито густа магла још и више.

2., Ако се с лица пешадије батерија добро види, то се треба од времена на време кретати на много више корака, а после лагано покретати се с последње тачке стајања на траг или на пред, управљајући се по околностима боја и самога кретања, т. ј. ако сте се много повукли, треба на пред изаћи, ако сте наступали треба се повратити. Знатна кретања у овој прилици потребна су с тога, што ће, кад батерија примети разлику у падању својих зрна, појмити она да се ви крећете, и почеће гађати не само лице, но и просторију, што је у близини, дајући својим топовима разне угле подизања.

3., У опште кад батерија слабо види лице колони, она ће волети речени начин пуцања, (гађање веће просторије око колоне) и пешадија тада треба да се знатно помера, и по што то учини да застане и види: није ли је противница приметила. Ако је није приметила, т. ј. ако зрна падају око пређашњег места стајања, то треба остати на новој тачци све дотле, док неколико зрна, што падну на лице колони или близу њега, не покажу, да је непријатељ променио угао подизања. После овога опет треба променити место у противну страну.

4., Кретања ова треба чинити **тачно** у правцу пуцања: у противноме случају, њих ће лако приметити.

5., Легати треба само у крајњим приликама, и при том је увек боље то чинити у доношају оружја; што пак тако ретко, увидеће се лако, кад помислимо да је противнику лакше гађати у непокретну белегу, а осим тога, искусни људи веле, људе кад леже, доста је тешко подићи.

6., Размештање је иза вештинских заклона (у опште иза раменобрана) незгодно, ма да некоји аустријски писци то баш препоручују, ал који у осталом, не уверише се искуством о своме тврђењу. У самој ствари, размештајући се иза вештинских заклона, ми тим самим казујемо противнику свој расположејај и непокретним размештајем, на скученој просторији, ми баш идемо на руку непријатељу да нас односно лакше гађа; користи, које заклон даје, веома су сумњиве: о томе нас доста обавештава шљезвишко-холштински рат,*) у коме распрсна зрна показаше своју велику снагу.

(Наставиће се.)

Критички преглед Наполеоновог похода на Русију 1812. године.

Од М. Богдановића.

(превод с руског).

Рат 1812. године био је од големих и врло важних послелака. Војска од шет стотина хиљада, коју је водно највећи војни ђеније нашега доба са знаменитим друговима својим — савршено је про-

*) До тога доба неки, на прилику, инглески инжињер Бургоји, нехтедеше томе веровати; сад већ нема сумње. Срав. „Артилерійскій Журналъ“, 1866 год. № 10, стр. 349 у „Артилерійскій Журналъ“ 1867 год. № 5, део I. стр. 373.

пала. Од непријатељске војске, која је прешла руску границу, остали су и вратили се преко Буга и Њемена помоћни корпуси — пруски аустријски и саксонски; прва два већ су били са свим оставили Наполеона, а последњи изгубив више од половине људи, скоро је са свим уништен код Колина. Од пољске војске на свршетку похода остало је само пет хиљада под Магдоналдом, који се у Данцигу склонио био и неколико хиљада под Поњатовским, који је одступио од Варшаве ка Кракову. Француски пак и остали корпуси, који су сачињавали ту „велику војску“ сасвим су скоро пропали, и ако се по где где још може наћи, да је и од њих што остало. Шамбреј, најправичнији француски историк, каже, да у француској војсци није било више од хиљаду људи под оружјем, кад је одступајући у Ковно стигла; а с концем Децембра и у почетку Јануарја, вели даље Шамбреј, од гарде и четири пешачка корпуса једва се искупило на Висли око једанајест хиљада официра и војника, међу којима способних за бој једва да је било око седам до осам хиљада. Фезенсак каже, да од „велике војске“ преко Висле није више прешло од десет хиљада људи, па и ти били су болешљиви и измучени до крајности Гурго на против уверава, да је у повратку прешло Њеман тридесет и шест хиљада људи; но и ово, и ако је увеличано, не мења ни мало последње рата од 1812.

Од Наполеонове војске, која је бројала скоро 600000 *) кад је у Русију улазила, а вратило се

*) Прешло је свега у Русију; у месецу Јуну:

Под командом самог Наполеона 218.000.

27

Листов 1863-

ВОЈИН,

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ

И ТО ЗА:

организацију, администрацију, тактику, стратегију, артиљерију, војну грађевину, ратну историју, географију и топографију, статистику, науку о оружју, војничко судство и т. д.

Гроти керор.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ
ДРАГАШЕВИЋ
ОФИЦИР.

ГОДИНА ШЕСТА

1869.

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ПЕЧАТНИЦИ.

I H. Bq. 20.

Faciliter les applications de la science aux besoins des hommes et des sociétés, c'est mettre en circulation certaines parties de nos richesses intellectuelles, qui restaient inactives et improductives dans le trésor de nos connaissances

C. Courtois.

Где је шта.

НА СТРАНИ

1. Аустријска правила за пешадију, с руског превео
С. М. Магдаленић, наредник 521.
2. Број, с немачког превео Јевр. Велимировић . . 123, 129.
3. Ворба стрељачка, с франц. превео Јов. Мишковић
157, 184, 201, 236.
4. Белгиска правила за пешадију с руског превео
С. М. Магдаленић наредник 395, 401.
5. Војна академија у вестпоинту, с немачког А.
Богичевић 481, 505.
6. Војно-научне задруге и њихов значај, с руског
Стев. Велимировић 444, 452, 451*, 467.
7. Војевање у планинама с францус. Јов. Мишковић
151, 169, 177, 193. 215.
8. „Војени зборник“ 363.
9. Данашња тактика артиљерије, с рус. В. Ј. Мостић,
Академац . . 257, 281, 299, 308, 328, 343, 353.
10. Жлебне спредњаче и по задњаче од Драгомирова,
превео Станојло Стокић ака. 273, 295, 314, 321, 337.
11. Здравље у војсци 89.
12. Заштитнице батеријама превео М. Н. И 65.
13. Јуришна колона при новом оружију с франц.
М. Н. И. 369, 385, 449.
14. Како се пешадија помаже, кад је под артиљери-
јском ватром, с руског превео М. Н. Илић 2, 17.
15. Критички преглед наполеоновог похода на Ру-
сију 1812, од Богдановића, превео Јеврем
Велимировић 8, 20, 46.
16. Кварење топова, превео М. Н. И. 64.
17. Мисли о изменама у новој тактици написао Краљ
Шведски Карло, превео с франц. Љ. Ива-
новић 81, 97, 113.

* Стране су овде погрешне, и продужују се новим редом.

18. Нешто о земаљској снази, написао Љ. Ивановић 145, 161.
 19. Наша стајаћа војска написао А. Протић 222, 249, 268.
 20. Николајевска Академија превео С. Љочић 515.
 21. Нешто о географијском склопу Ужичког округа
написао Михаило Н. Илијћ (прекинуто) 49
 22. Ситнине и новине 14, 30, 48, 64, 78, 95, 111.
128, 143, 175, 224, 240, 303, 320, 348, 383, 415.
447, 464.
 23. Оружије и тактика с немачког Ст. Велимировић 289, 305.
 24. Опет о нашој земаљској снази, од Ј. Мишковића 241.
 25. Посланица ђенералштабним и другим официрима, што
су по Србији. Друг друговима 209.
 26. Пешачки топ-картечун 68, 91.
 27. Положај, величина и приморје југоисточног
тропоља 73.
 28. Поглед на дисциплину и војнички морал од Љ.
Ивановића. 356.
 29. Погибија и мрлост војске у рату, с немачког
Владимир Н. Илијћ. 366, 381.
 30. Примене на артиљеријску тактику 1866 372.
 31. Убојна сила најугоисточном трополу 33.
I. Турска војска 34, 55.
II. Хришћанска војска 59.
 32. Тежина нашег артиљ. прибора од К. Миловановића 43.
 33. Тактика код ових нових пушака 389.
 34. Тактика примењена на терен, с франц. превео
Ђорђевић 457, 476, 497.
 35. Телеграф и његова употреба за војничке цели 377, 393.
 36. Упут за летње упражњавање војске, с руског С.
М. Магдаленић наредник 417, 433.
 37. Фортификацијонски бојни редови од Лера, превео
Јевр. Велимировић. 407, 414.
 38. Шта се тражи од војника с немачког С. Велимировић 513.
-

натраг преко Висле око 80.000 *) пропало је дакле на 500.000 људи. Скоро сва бојна артилерија, а то ће рећи преко хиљаду и двеста топова и сав воз игубљен је. Тако огроман губитак и наравствени утицај ненадне несреће, која је дошла одма за бујном навалом, и нанели су смртан удар моћи Наполеновој и ускорили му пад. Мало има ратова, који су имали тако одсудног утицаја на судбу народа, па зато и није чудо, што је тај рат, као велики светски догађај обратио на се пажњу не само Руса него и осталих народа, па као што у свакој ствари тако и у оцени овога рата има врло различитих мишљења. Тако многи мерећи важност дела по последцима говоре, да је тај поход Наполеонов пун грдних погрешака; други опет очарани желијалношћу тако великог ратника не даду ни помислити, да је он могао бити побеђен оружјем, већ приписују сву несрећу утицају глади и ладноће или из-

Под Вице-краљем	80.000.
Под краљем Вестфалским	79.000.
Корпус Магдоналдов	32.000.
Корпус Шванцербергов	34.000.
У месецу Августу: корпус Викторов	30.000.
У Новембру: дивизије Даузендова и Диритова и новоскупљена пољска војска	27.000.
Осим тога: опсадни паркови, возови и друге још групе	80.000.

Свега 580.000.

*) Натраг преко руске границе прешло је:

Дивизија Гранжанова, корпус Магдоналдов	5.000.
Корпус Јорков	16.000.
» Шварценбергов	20.000.
» Рејнеов и дивизија Диритова	15.000.
» Поњатовскога	15.000.
Разних корпуса	10.000.

Свега 81.000.

дајству. И потоме дакле само правично излагање свију прилика тога рата може нам објаснити, у колико су на ток и последке делања утицали — и људи и стихије.

Видесмо напред, с каквом је огромном војском Наполеон на Русију пошао био. Војујући пре тога скоро шест година по Шпанији француска је војска јако ослабила била, с тога је Наполеон принуђен био, да сада састави војску од туђинаца. Од шест стотина и четири батаљона било је двеста деведесет и седам француских и триста и седам туђинских. Осим послуге пешачке артилерије било је свега пешадије на 453 хиљаде од којих 224000 Француза и око 230000 туђинаца. Код тако саставлене војске могло се још напред знати, да ће тешко бити одржати дисциплину и побудити је, да свесрдно прихвати велику мисао завојевача. Таква војска могла је да побеђује под командом великога ратника, али није била кадра да поднесе невоље дако далеког пута. Војска састављена из двадесет разних народности, поковавајући се вођи Наполеоновој чинила је стројну целину, али у изванредним приликама кидала се ома насилна веза, која је те разне елементе спојавала и страховите ређименте обраћале су се таки у гомиле разбојника и пљачкаша. Наполеон је непрестано у наредбама прописивао правила за одржање реда и дисциплине, али старешине не имађаху за то сретстава; прво су се растурили туђински корпуси, затим француски а најпосле и сама „гарда. Најприснији другови и пријатељи Наполеонови уморени толиким походима и невидећи краја

војевању помишљали су више на одмор и спокојство него на нове победе.

Пешадија Наполеонова била је уопште добра и већином од старих војника склопљена; али као што и сам Наполеон и Сен-Сир признају, Берманци нису могли као Французи да сnose уморе и глад.

Овако велика војска требало је да има много коњице једно рад сразмерице са пешадијом а друго и рад тога, што су и Руси имали врло много коњице. Од 530 ескадрона било је туђинских 276 а а француских 254. Осим послуге коњичке артилерије и ван стројних војника, било је свега коњице до 80.000 од којих 38000 Француза а 42000 туђинаца. Ови последњи и француски кирасири и драгуни чинили су најбољи део коњице: остале француске реџименте имале су много новака и младих коња, који нису могли да издрже тако далек пут.

Артилерија, већином 4 фунташка, и ако је било много, није имала довољно снаге, да се одупре руској. У многим батеријама коњи су били врло хрђави, а ове нездоде у пређашњим ратовима по Берманији није било, јер је тамо свуда било коња, који су се за артилерију употребити могли. Али у пределима, кроз које је сада Наполеон пролазио, није могао наћи коња ни за артилерију ни за коњицу, па с тога су и једна и друга још у почетку знатно ослабиле. У исто доба пешадија и коњица много су људи губиле, те с тога је број топова постао несразмеран спрам других родова оружја, што је принудило французе, да још ома у почетку остављају за собом артилерију, која није могла да се уз војску држи.

За огромну мложину стројних и осталих коња, који су се при војсци налазили, требало је и много ране, а ове није било довољно у пределима, у којима се војевало. При брзом двизању војске Французи се нису могли надати, да ће свуда моћи да нађу све што им треба, с тога за пренос ране, одела итд. ишао је за војском огроман воз, који с тога, што је и сам много ране требао, био је више од штете но од користи војсци. Путови за војском били су закрчени грдном мложином кола војних и обиталачких; Висла, Фришхаф, Прегел и Њеман били су покривени лађама, које су носиле рану за људе и за коње; а војска је опет гладовала и трпела у свачему највећу оскудицу. Многи говоре, да би боље било, да је Наполеон у место тако грдног воза нашао људе, који би му рану набављали и сами за војском вукли; али ми се с тиме никако не можемо да сломимо. Да би ово мало боље било, и ми признајемо, али питање је да ли би Французи тада могли да нађу људе, који би се на то решили, особито кад су руске чете са свих страна окружавале Французе. Свакоме је познато, да што је сиромашнија а не насељенија земља, тим је теже ранити повећу војску, па ма каква средства за то употребила. Па и Руси, ако су војевали у средини извора своје снаге и ако је сваки био готов, да жртвује све и сва за благо домовине, и Руси, велимо, имали су велике муке са попуњавањем војске и набављањем ране. У току војевања на попуњење главне руске војске дошло је на 134000 новака, што чини са обема западним војскама. 280000. То је било у почетку. А кад су дошли до Вилне у Децембру

остало је у војсци Кутузова и Витгенштајна око 70000: дакле главна руска војска изгубила је на 210.000 људи. Од многих болесника, који су били по болницама, оздравило је и наново у војску ступило око 40.000 људи; но кад тад број узмемо у размену за веројетне губитке у војсци Тормасова, Чичагова, Ертела, Платова и ришког гарнизона, онда у опште можемо рачунати губитак руске војске у рату 1812 до 200.000 људи. У почетку рата Руси су имали у половину мање војске и при свем том, што су тако много изгубили, опет на свршетку имали су превагу над непријатељем не само по броју но и по каквоћи војске. (Наставиће се.)

НОВИНЕ И СИТНИНЕ.

Закон о женидби официра издат је у двојакој намери. С једне стране, и поглавито, да обезбеди фамилију официра од могућих беда и невоља после смрти његове а и за живота његова да му колико толико олакша да може савладати веће потребе, које се са женидбом на официра наваљују. С друге стране, да бољим осигурењем официрског материјалног стања, стане на пут задуживању, које би морало бити нужна посљедица фамилијарним животом увећаних потреба официрских, па тако посредно да стане на пут и рђавим последицама по државну службу, које би из задуживања неизоставно произићи морале, јер је близу ламети, да човек, који има да се бори са домаћим бедама и оскудицом, који мора непрестано да мисли на своје поверитеље

и на дуг, — да тај човек неможе никад да врши службу онако вољно, радо и усрдно, како је обично врши човек без оваких брига и невоља.

Да се ова двојака намера, која је тако благодетна и по службу државну и по самог официра и његову фамилију оствари, лежи у интересу и власти и официра па је тако обојих и дужност да се старају, да се овај закон не само одржи но да се по њему и поступа.

Закони су у обште плод потребе коју живот рађа.

Па кад је тако, кад закон постаје из потребе живота, онда је преко нужно, да се свагда, при вршењу казвог закона, дух тога закона на уму има а то ће рећи, да се обзире на потребу, због које је закон постао.

Само кад се тако ради, може закон бити за живот од благотворног утицаја, јер закон није зато, да се извршује само једна форма, један пропис више, него зато да се њиме доиста оствари потреба која га је изазвала.

На жалост у том духу није извршиван закон о женидби официра, јер и ако је он издат поглавито у ползу самих официра, опет су неки ишли на то, да само испуне форму тога закона, а да осујете праву и благодетну по њих саме намеру његову.

Тако нп. има случајева, где је добро заложено за кауцију, процењено за пет стотина дуката, а оно није више вредило од 50 и 100 дуката.

Па ко је тиме преварен највише? очевидно у првом месту официр који се жени, па после и држава, у колико је намера закона промашена.

С тога се налазим побуђен обратити пажњу Н. Н. нато и препоручити му, да настојава:

а), да у приливима кад се непокретно добро у име кауције залаже процена буде учињена у свему по наређењима §§. 13, 14, 15, 16, закона о давању новаца под интерес из касе управе фондова (збор. XV. стр. 136).

б), да се проценитељима свагда закаже да они одговарају за безсовесну процену, по §. 18. истог закона и да у обште како они тако и дотичне власти одговарају за безсовесну и неправилну радњу по реченом закону и толковању §. 18. (збор XVI. страна 45).

в), да стварна вредност заложеног имања по §. 4. закона о женидби официра мора износити 500 дук. цес., па да би се иста вредност ујамчила за све могуће случаје, признавање се од процењене суме само половина стварне вредности а у сумњи и испод половине сходно §. 6. поменутог закона у точки а).

Официрима који не би сигурно обезбеђење кауције у непокретном имању поднели, тако да је вредност од 500 дук. цес., по точки в. подпуно ујамчена одбациће се молба за женидбу и зато нека јим се ово наређење ради управљања саопшти.

Из канцеларије министарства војеног М^б 6329.
30. Децембра 1868 године.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

2

10. Јануара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРИЋУЈЕ Драгашевић, официр.

Како се пешадија може да помогне, кад стоји под артиљеријском ватром. — Критички преглед Наполеоновог похода на Русију 1812 године. — Новине и ситнине. —

Како се пешадија може да помогне, кад стоји под артиљеријском ватром.

Написао П. В-ој.

(Свршетак.)

Али овим ми нисмо никако накани бацити сенку на значај и важност спремања бојнога поља инжењерским начином, већ баш на против, ми потпуно знамо и велимо: при увећаној снази артиљеријскога и ручнога оружја, при брзини маневровања, — све што само може ослабити случајност, све што може ојачати снагу обране, уставити или задржати противника: треба да добије сада још веће важности по пређе.

Ово што сад рекосмо, може коме лако изгледати, да је противречно ономе, што горе рекосмо; али ту нема никака противуречја.

Пољско утврђење, као и сваки земљишни предмет, село, шума, сад итд. може се и треба да сматра као тачка, којом, кад би је заузели, могли би владати свом околином, коју ватра захватити може. Рад ове последње цели, требало би шанцу дати и

што артиљерије. Што се тиче непосредне његове заштите, то не треба у њ смештати ни **резерве**, па ни потпоре низу; много је боље држати их у близини гдегод, као што се то чини с резервама при обрани села, само је овде још zgodније, што кретање у шанцу није тако мучно, као што је то тешко густим оделењима кад су у селу, саду, шумици итд.

Дакле, из онога што под 6 рекосмо, заједно са овим последњим, можемо извести два закључка у смислу карактера пољских утврђења најновијега доба:

1) Ови шанчеви треба да су увек отворени, ма колико да се говори у корист затворених.

2) Они ће без икакве сумње имати облик батерије са примакнутом или нешто истуреном напред траншејом или ровићем за стрелце (тако звани „ложмани“). И доиста, такви су и били шанчеви, које подигоше Аустријанци на бојноме пољу код Кенигреца. У осталом, могу се каткад правити и засебне батерије и засебни стрељачки ровови.

На послетку 7., Јестанствени заклони, сакривајући размештај војске, савршено је осигуравају од артиљеријске ватре. Жлебним топовима гађати на **претпостављене** белеге, савршено је некорисно.

Но ово што ми предлажемо, није никака новина: нове су само подробности и закључци, које условљавају извесне особине оружја, а по томе, гледећ' на пређашње прилике користења тим средствима, ми то можемо сматрати за са свим практично и потпуно zgodно. *)

Ми смо казали, како је тешко батерији при-

*) Опоменимо се бар Новорускога драгуноскога пука код Курјук-Дарије, неких баталијуна под Кареом...

метити: стоји ли или се креће њен противник; али кад се то стање са стране гледа, много је видније, и низ, који обавија батерију, треба из једна да прати кретања и у опште радње противникове (особито одељења његова у густоме строју), те да о свему што је приметно јави артиљерима.....

У опште дакле, при садашњем стању оружја, вазда важно узајамно помагање, добија још виши значај, не само као помоћ делом но и **речју**. То натерује официре из сва три рода оружја, да се потруде да јасно сазнају особине свакога рода војске, како свога тако и противниковога. Дакле, теоријско образовање и честа укупна вежбања сва три рода војске, треба да обрате на се потпуну пажњу официра, колико ту обоје стоји у њиховој власти. Што се тиче укупних вежбања, она не зависе од свакога официра, а могу се и да не чине увек; но за то теоријско спремање треба да се сада призна за **службену обвезаност**, и то не ће бити сувишно.

Ми нарочито ударамо гласом на ову тачку, јер има још много људи, који другаче мисле, и који гледају на ствар војно-теоријскога обавовања као на нешто ништаво, некорисно.

По мњењу те госпoде, знај само правила свога оружја — и ствар је у кани; све ће се остало добити тврдоглавом смелошћу у **практици**. Не богме; при гламазној савршеној војној тактици, **практика** је у кругу радње нижег официра, потчињенима, веома скупа, и с тога нам и преко воље долазе на памет оне речи пуковника Драгомирова: „**пусть лучше офицеръ изъ книжки узнаетъ все то, что необходимо.**“

L'art militaire est un art qui a des principes qu'il n'est jamais permis des violer“ *) говори Наполеон I. (Maximes de guerre. Pensées §. 66, p. 230), и то не треба да се заборавља, као што се, на жалост, то дешава доста често. У свакој прилици мисао: од чега се не можеш сачувати, то треба знати — истинита је без сваке сумње.

Ужице, Септембар 1868.

С рускога З.

Критички преглед Наполеоновог похода на Русију 1812. године.

Од М. Богдановића.

(Наставак.)

Пребацују много Наполеону, што је заратио у половини Јуна место у почетку Маја, те је тако изгубио шест недеља, а могао би иначе да сврши све са једним походом. Па и да је Наполеон отпочео дејства шест недеља раније и да је заузео Москву у половини Јула, какве би тада користи имао? Да одступи ваља да преко Њемна раније и да избегне незгоде зимњег похода? Ову негативну цел могао је Наполеон и овако постићи, и ако је у Москву ушао у почетку Септембра тек, само да се није задржавао тамо месец дана и да није изгубио скоро целу недељу дана у узалудном дивизању к Малојарославцу. Или мисли се можда да би он, заузев Москву у половини Јула, упутио се Петрограду и освојењем Северне столице принудио цара Александра, да пристане на мир; али онда би за

*) „Војно искуство има својих корених правила, која не треба никад кварити.

њим пошла руска главна војска а с крила дејствовао би противу њега корпус Витгенштајнов. А још веће би незгоде имао на томе путу отуда што је предео тај врло мало насељен, па му војска не би имала шта јести, а руски магацини, који су тамо били понаместани, при првом појаву непријатеља би ли би уништени. Па и да допустимо мисао, да би он успео на походу од Москве к Петрограду и да одбије руску војску и да нађе за своју све што му је требало, шта би радио, и какве би користи имао, кад би Петроградом овладао? Без сумње тиме би увећао штету Русима, али себи неби могао ништа помоћи; цар Александар није од своје воље заратио, него је принуђен био, да силу силом одбије, па зато се био и решио, да борбу продужи, па ма чега га то стало; на позив његов народ руски није жалио ништа само да одржи независност, част и славу своје отаџбине; у таквим приликама Наполеон никако није могао да постигне жељну мету па баш и да је заузео и целу Русију и да је опљачкао не само Москву него и Петроград.

Наполеон са уређеном бистроћом ума предвидио је, да ће Руси, војујући у својој земљи, бити у у превази, па зато је још одма у почетку гледао, да изазове главни судар. Макијавело каже: „победа исправља сваку погрешку.“ Наполеон је у томе био убеђен сопственим искуством: толико пута се он једном само одсудном победом извлачио из најтежих прилика. Руски ђенерали увидели су потребу да одступају, али су се слабо бринули о томе, да непријатељу даље упадање у земљу прекрате: отуда је приметна нерешивост у дејствовању руске вој-

ске; али утицај Барклаја де Толи спасао је руску војску и није дао Наполеону да пожање победне лаворике још на првом кораку у Русију. Кад није могао да успе да разбије Русе у једанпут, задржао се у Вилни са гардом и још нешто остале војске скоро три недеље. Тако дуго задржавање на једном месту и нерадња Наполеона морала је ослабити енергију војске, која је била послата, да Русе гони. По томе дакле немају право они, што окривљују Наполеона, да је војску своју на путу од Дрисе к Витепску изнурио јаким маршевима. Маршеви су ти били врло умерени. Но Француска војска била је изложена другим незгодама: путови су од кише са свим искварени били, оскудица у рани узастопце је Французе пратила и врућина је веома велика била. То су дакле главни узроци, што је војска Наполеонова већ до Двине знатно ослабила била. Маршеви руске војске а особито друге били су много већи, па опет Багратион није успео да се с Барклајем сједини ни преко Минска који је тада био заузет само са шест хиљада људи предводнице из корпуса маршала Давута; ни преко Мохилова, пред којим је био маршал само са једним делом своје војске. На сву прилику Багратион би могао да се с Барклајем сједини, да је одма ишао на Минск или да је свом силом напао Маршала кад Салтановке. Али с тога што није имао поузданих извештаја о непријатељу, Багратион није могао да ради енергично него се окренуо Смоленску.

При одступању руске војске к Двини и Дњепру било је неколико бојева између заштитница, у којима су већином Руси побеђивали, а то с тога, што су

земљиште познавали, а Французи су радили онако као на памет. Ови бојеви подржавајући дух и храброст руске војске обмањивали су Наполеона призраком одсудног судара. Што је даље продирао француска војска, тим јој је теже било снабдевати се нужним потребама, и тим су брже расли губитци. Немогуће на велики број чиновника провијантске и комесарске управе, није било могуће никако уредити правилно снабдевање војске раном, обућом и оделом, и потоме французи су трпели у свему највећу оскудицу а огромна слагалишта у Литви и Белорусији разграбили су њихови сопствени људи или су донала у руке руској војсци.

Међутим док је Наполеонова војска продревши далеко у Русију приметно малаксавала, цар Александар подигао је био обитаоце обадве престолнице и околних још шестнајест губернија. Жртве што су сви сталези руски на олтар отаџбини приносили, биле су огромне. Осим обичног броја новака било је које козака које других на 300.000 војника и добровољних прилога икупљено је на сто милијуна рубаља. Народни војници, где год су се с непријатељем сударали, борили су се храбро; али устројством и тактичким изображењем, нарочито су се одликовале Петроградске чете. По мњењу искусног и вештог ратника Багратиона и организатора руске војске Толетог ова народња војска није била у стању да се сама бори са регуларном, но вредила је само измешана са изученим војницима.

У исто доба, кад је народ почео устајати и западна војска успела је да се сва искупи код Смоленска, и ако је Наполеон свакојако гледао, да то

препреди. Одступање те војске од границе до Смоленска скопчано је било са великим тешкостима; особито је трудан био поход друге војске, која је за 45 дана прешла око 150 сахата. Обадве руске војске имале су штете на 34000 људи. Главна пак Француска војска осим корпуса и одреда Домбровсковог изгубила је била на 100.000 људи. Дакле у времену од почетка рата до долазка у Смоленск непријатељ је имао више штете него Руси, а то не због јаких маршева, него због оскудице у рани, због пљачкања и због тога, што је дисциплина јако попустила била.

У битци код Смоленска Наполеон навали на утврђену варош мислећи да изазове главни судар; али Барклај у пркос општем мишљењу одступи веома сложном маневром, а Наполеон није се том његовом погрешком користио, те тако није никако ни био код Валутине горе, где је био доста жестог боја.

Не мотрећи на превелике заслуге у томе рату Барклаја де Толи, прилике донеше, те се он мораде уклонити са заповедништва и заступи га Кутузов. Овај је стекао био велико име у рату с Турцима и имао је поштовања и поверења у народу. Њему је испало за руком, да заврши дело, које је Барклај започео. Није било никако могуће уступити Москву бадава; па с тога веројетно је, да би се и Барклај упустио био у битку за обрану старе престолнице. И Кутузов не имајући куда упустио се у битку, у којој храброст војске и вештина мањих старешина накнадише бројну мањину и поправише погрешке учињене првим распоредом војске. Штета је са оба-

две стране била велика, по Руси су имали сретства да своју војску поуне пре него непријатељ, који се од својих депова много удалио био. Осим тога Бородинска битка имала је корисног утицаја на дух народа и војске: лукави Кутузов јављајући о битци представио ју је као победу. Простодушни Барклај казао би истину и тада би вест о изгубљеној битци заједно са губитком Москве поразила руски народ и ослабила енергију у спремању за одбрану.

Наполеон одржавши нерешену победу код Бородине, упутио се био Москви. До 1812. год. у свима ратовима, које је водио, имао је обичај после одржане победе да иде у право престолници и одакле да предлаже непријатељу услове мира. Само у Шпанији одржавши неколико славних победа и узевши престолницу није могао да прекине крваву борбу па приписујући ту несрећу погрешкама својих ђенерала а рачунајући на своју војску, с којом се тако славно борио по Ђерманији и Италији, надао се, да ће после победе код Бородине и освојење Москве и целу Русију покорити.

Јако се варају неки што говоре да би Наполеон успео у свом исполинском предузећу, да дошавши до Смоленска није ишао омак Москви, него да је ту остао до пролећа, па да прогласи Пољску независном, да подигне народ у Литви на оружје, да построји магацине и да их обезбеди утврђењима. На то примећавајмо: 1) Судећи по незнатном броју за оружје способних људи у Литви и по томе, што је народ према Французима јако охладнио био, није се никако могло рачунати на Бог зна какву помоћ од народа. Што се тиче Пољске, — да је прогласи

независном државом у пређашњим њеним границама, — ни то није могао, јер би увредио Аустријску владу, којој је много био обвезан и по сродству са хасбуршким домом и по неким политичким рачунима; 2). Да је Наполеон и остао на Дњепру, како би разредио своју војску на зимовник? Да је остави на скупу у биваку, претрпела би беде онаке исте као што је после при одступању к Њемну; да је разреди опет по селима, било би још горе, јер је са свију страна био опкољен руским четама и ове би га сваки час нападале и узнемиривале, и и главна руска војска не би на миру стајала. Еле на сваки начин доста чудно изгледа то, што неки криви Наполеона због не радње (кратког одмора војске) и због усиљених маршева, који су били скончани с великом штетом не толико због брзине движања колико због оскудице у рани и слабе дисциплине.

Победа код Бородина и пут к Москви Наполеона је доста скупо стао: код Смоленска имао је 200.000 војника, а кад је дошао у Москву једва да је било 100.000. Па и опет превага у снази била је на његовој страни: али руској војсци хитале су у помоћ јаке резерве и тако се примицао час, кад ће превага да пређе на страну Руса. Наполеон је хтео да спречи ојачавање руске војске закључењем мира на условима, које он предложи. У тој нади ишао је он к Москви; у тој нади је остао у Москви месец дана очекујући успех започетих преговора. Али дан је за даном пролазио; руска се војска у Тарутинском стану непрестано умлажавала, народње руске чете непрестано су нападале непријатељску војску и наносиле јој огромне штете. У шестнајест

оближњих губернија, народ је био устао на оружје с образована је народна војска која се истина није могао да мери са регуларном у тактичном образовању, али јој ни мало у храбрости уступала није, а не стајући ни паре правителства могла је принети велике користи. Цела Русија обратила се била у велики војнички стан, који је претио да прогута смелог завојевача, који се усудио да наруши вековну неприкосновеност руске земље. Већ непријатељски корпуси, који су била за леђима „велике војске“ нису могли одолети руској сили. Наполеон мало по мало губио је наду на закључење мира и задржаво се у Москви само с тога да сакрије своју немоћ од непријатељице му Ђерманије.

Решивши се најпосле да одступи, Наполеон се крене да обиђе Тарутински стан новим калушким путем к Малојарославцу. И да је он ка тој тачци ишао брзо као обично, може бити да би и стигао тамо пре Кутузова, јер и овако у мало што то није учинио. Све што се после тога догађало, објаснава се сувишном оврезом и Наполеона и Кутузова: Наполеон наодећи се у шкрицу није хтео далеко од извора својих средстава да изложи и себе и своју војску случају главне битке и волео је да сачува снагу своју, те да може уредно да одступа; а Кутузов избегавао је непријатеља и гледао да му ослаби и уништи војску не пуштајући се у главну битку.

Кад је пак Кутузов с главном војском приспео у Малојарославац, онда су на његовој страни биле и користи заузетог положаја и превага у снази: непријатељ је могао да напада руску војску само

тако, да колоне изводи из вароши, која је сва била у пламену и да се постројава за бој под ватром руских батерија, које су брисале укрстном ватром сво земљиште пред собом. Па и опет не гледећи на толике користи руске војске, Кутузов је одступио за један читав дан Калушким путем, и да је Наполеон за њим пошао, онда би на сву прилику Кутузов, не имајући згодног положаја код Детчина и Гончарова одступио иза Оке, и Наполеон би могао не само да заузме Калугу, него и да се окрене Смоленску најкраћим и још не опустошеним путем на Елну. Одступањем пак обратно к Боровску и даље Можайску, изгубио је све ове користи и војска је клонула, јер је увидела, да Наполеон већ не сме више у никакву битку да се упушта.

Кутузов је врло вешто управио своју војску споредним путем, да непријатељу пут пресече; али зато, што се споро двизао, није могао да се користи тим удесним својим положајем: само нека лака оделења гонила су Французе к Можайску и Гжатску; главна пак руска војска изишла је на једну висину с непријатељем већ кад Вјазме; војску маршала Даву'та напала је тамо била предводница руске главне војске, али ју је избавио вице-краљ и она је продужила одступање к Смоленску. На путу од Гжатска к Вјазми Француска је војска сву рану што је имала, већ потрошила била; оскудица у рани и велики маршеви изнурали су војску. Одма како су французи из Вјазме изишли, пао је први снег и ноћу између 25-ог и 26-ог Октобра била је јака ладноћа — до 18°R и више — и трајала је тако шест дана, докле се француска војска у Смо-

ленску искупила. Утицајем глади, ладноће и умора и жестоким терањем Платовљевог казачког одреда растројена је и ослабљена непријатељска војска; узалуд је била нада одморити се и наћи што ране у Смоленску. И ако је од Смоленска ладноћа мало попустила, опет од кише и влаге претрпели су велике патње изнурени, голи, боси, и гладни Французи. Наполеон сад подели своју војску у више ступања и један по један одашиљао је све после 24 сахата а тиме је још већма отежао и тако већ незгодан положај. Кутузов гонећи с крила могао је овако једно по једно оделење да одсече и свако за се да разбије, и са главном војском налазио се само на један сахат далеко од главног пута у то време, кад још нису били прошли корпуси Давута и Неја: али радећи као обично врло опрезно упустио је прилику, да сасвим разбије Наполеона. Но и опет после боја код Краснога, где је непријатељ разбијен био, може се казати, да је престала суштаствовати војска, коју је сам Наполеон лично предводио.

Даље одступање остатака непријатељске војске к Березини, морало је бити веома брзо, с тога је јако изнурена и ослабила. Немају право они, што кажу, да је Кутузов погрешно, што је дао одмор главној војсци у Копису: а зар да трчи за непријатељем и да мучи своју војску, кад је Наполеонова већ сасвим растурена била?! Ми кажемо, да то није требало, јер на Березини Руси су имали довољно војке, само што нису сложено радили; Кутузов дакле требао је тада да буде не у Кописи већ тамо, где се мислило последњи удар непријатељу нанети. Наполен је обмануо Чичагова, ал није знао, да је руска

војска далеко од њега била, те да пређе ниже Борисава; и да је то учунио, оснажио би се јаким подкрепљењима и положај би му био много бољи него при одступању на Студјанку и Зембин. Дакле — и Чичагов — и остали руски ђенерали — имали су право, што су мислили (и ако су се варали,) да ће Наполеон на сву прилику ниже Борисова прећи. (Свршиће се.)

Новине и ситнине.

1. Јануарија 1869 произведени су:

Подполковник инџињеријски, Министар војни г. Јован Бели-Марковић за инџињеријског полковника;

Подполковник пешачки г. Милосав Јоксић, за пешачког полковника;

Штабни капетан I. класе Милојко Лешњанин, за штабног мајора;

Инџињеријски капетан I. класе Коста Протић, за инџињеријског мајора;

Артиљеријски капетани I. класе: Милутин Јовановић. Нићифор Јовановић, Велимир Стефановић, Арсеније Станојевић и Тихомиљ Николић, за артиљеријске мајоре;

Пешачки капетан I. класе Марко Катанић, за пешачког мајора.

9. Јануара 1869. год. у три часа после подне, походио је наш Светли Кнез, са господом Намесницима и председником државног савета у пензији г. Стевчом Михаиловићем, нашу војну академију. —

Дочекан од министра војеног, управитеља школе и свију школских професора, — походио је кнез пре-

давања артилерије и хемије. Професор хемије показао је неколико експеримената из ове науке пред високим гостима.

Исто тако показано је неколико експеримената и из физике, а за тим су питомци, управљани професором гимнастике, већбали се у борењу и скакању.

Кнез је још походио школску библиотеку и кабинет модела фортификаторних и грађевинских.

При уласку у школу поздравио је кнез питомце школе од прилике овим речима:

„Другови!

„Дошао сам да се познам с вама. И ви и ја учимо се у истој цељи, а на име у тој, да се спремимо, како ћемо припомоћи, да се не само очува и развије ово, што су нам стари наши стекли, но да још што и привредимо своје драгом народу. Знајмо за времена: што год будемо боље учили, то ћемо поузданије моћи испунити свој задатак.“

Пошто се управитељ школе одазвао, у име питамаца својих, Његовој Светлости, војни министар изговорио је питомцима ове речи:

„Највиша ова посета знак је благовољења и особите пажње, коју поклања наш млади кнез овоме заводу и вама, својим младим војницима.“

„Војници по своје особито позиву и по својим нарочитим предањима привезани су за личност владаочеву више но икоји други разред у држави.“

„Ово мора и треба да буде у много већој мери онде, где владоци поклањају толико пажње војсци, како су то чинили вазда у нас Обреновићи и како вам то ето и сад засведочава наш кнез, овај млади огранак тако славне лозе.“

„Не сумњамо ни најмање, да ваша млада срца греје ватра љубави и оданости према кнезу и отаџбини, јер је таква ватра својствена младалачкој нарави. Али једина љубав и оданост није довољна да би могли послужити кнезу и отаџбини са ползом и онако како би и сами желили.“

„Зато је још нужнио знање и наука, а овде ето имате прилике да то знање, ту науку себи прибавите.“

„Прионите дакле на то свом младалачком снагом вашом, па да тако, укрепљени знањем и науком, а одушевљени љубављу и оданошћу према кнезу и отаџбини, будете у стању ступити у борбу са славоммена Обреновића, за славу младог кнеза и за срећу и добро наше отаџбине; да можете са поуздањем ићи напред ускличући: Живио кнез Милан!“

На то су се питомци громко одазвали у неколико пута са Живио кнез“ а министар настави на то: „Јест, живио и доживио да нас поведе напред да још што, како сам рече, привредимо своме драгом народу. Живио!“ На што је орило се беспрекидно: „Живио! живио! живио!!!“

Г. Светислав Ковачевић, питамац војничке школе у Београду, поклатио је читаоници Свилајначкој лист „Војин“ за целу ову 1869-ту годину.

На овом поклону читаоница Свилајначка изјављује поменутом г. Светиславу топлу благодарност.

Из заседанија читаонице Свилајначке № 5. 10. Јануарија 1869.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

3

20. Јануара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Убојна сила на источном тропољу. — Тежина нашег артиљеријског прибора. — Критички преглед Наполеоновог похода на Русију 1812 године. (Свршетак.) — Новине и ситнине. —

Убојна сила на источном тропољу.

Источно питање, од толико времена баук за дипломатију европску, у данашње доба занима врло озбиљно не само све владаре у Европи, него и све народе у њој, а многе и ван ње. У колико дакле изгледа, да ће из размирице турско-грчке произићи борба не само између њих двоје, него да ће букнути неугасан пламен општега устанка код свију народа по источном тропољу, којима ни најскромније а потпуно праведне жеље осташе незадовољене, — у толико мислимо, да ћемо у неколико задовољити радозналост наших читалаца, ако им покажемо и на видик изнесемо убојну силу (из руских новина) и једне и друге стране, коју би оне имале на свом расположењу услучају озбиљна сукоба. Нарав је људска уопште наклоњена том, да нагађа, како би испало, кад би се то и то десило; и ми мишљасмо, да ћемо добро урадити, ако том нагађању у помоћ притечемо, те да се нагађање приближи погађању. Но осим тога војницима је свакојако корист, кад знају у известној мери оне услове, који на рат и војну доста пресудно утичу.

I.

Турска убојна сила.

Под именом турске царевине, разуме се уопште господство, што влада по различитим правима над земљама и народима у Европи, Азији и Африци, које свега износе до 77.000 □ миља и има око 37 мил. душа. Но та тако огромна државна просторија у самој ствари има скромније размере.

Турска се државина дели на

1. Непосредне земље.

	Просторија, □ миља	Насеље, душа
У Европи: Тракија, Бугарска, Босна с Херцеговином, Арбанашка, Стара Ср- бија с Маћедонијом, Е- пир Тесалија и острова	6000	10,000.000
У Азији: Анатолија с остр. Ки- пром, Јерменска, Кур- дистан, Сирија и Ме- сопотамија	22.000	15,300.000
У Африци: Трипољ са Феџаном	6.000	700.000
Свега . .	34.000	26,000.000

2. Посредне земље.

У Европи: Србија	990	1,200.000
Црна Гора	80	200.000
Острово Крит	150	200.000
Румуњска	2.100	4,400.000
	3.320	6,000.000
У Азији: Арабистан	9.100	900.000
У Африци: Мисир с Нубијом .	27.000	3.000.000
Тунис	3.000	950.000
	42.420	11,150.000

Но ако се и овлашно само познаје политичко одношење ових земаља к турској влади, а тако и њихови наравствени интереси и тежње им, онда се лако уверити можемо, да овакав политички састав турске државине може се узети само за њен званичан извор и ништа више:

Тако зване непосредне земље, нарочито **кнежевине**, само по имену признају неку власт турску, и по противности њихових наравствених интереса. не могу искрене бити порти. Остров **Крит** има у свом насељу три четвртине Хришћана, и ево већ трећа година какосе жестоко и упорно бије с османлијама и хоће да се саједини с Грчком. **Мисир** је близу самостојно господарство и добило је и наследства. **Тунис** према порти нема никакве обвезаности. **Трипољ** са **Фецаном** по своме географскоме положају и унутрашњем стању није Бог зна каква помоћ Турцима. И тако остају Турској само непосредне земље у Азији и Европи, и то

у Европи	6.000	□м.	са 10,000.000	душа,
у Азији	22.000	"	"	15,000.000
	28.000	□м.	са 25,000.000	душа.

Но ако се обазremo на народности и веру код народа Турске државине у Европи, на затегнуто и непријатељско одношење огромне већине тога народа према турској влади; па се обазremo на народност и веру и код азијских народа, и на неуредност, која је у тима удаљенима земљама— онда видимо, да се тај број од 25,000.000 скраћује на цигло 15. милијуна мухамедоваца, који су више или мање одани интересима турским, а од којих 4,000.000 припадају Европи, а 11,000.000 Азији.

Ову цифру — 15,000.000 мусломана, по нашему мишљењу ваља узети као највећу, која је до известне мере вољна, да подржава интересе турскога господарства и изламства.

Према томе од насеља непосредних земаља у Европи, које износи до 10,000.000, долази само 4,000.000, мухамедоваца уопште, дакле тек 40 од сто; по правих Турака — туркуша — османлија, нема ни пуна 2,000.000, дакле једва 20 од сто.

Но да се вратимо убојној сили у турској.

У састав сухопутне силе турске припада:

1. **Стајаћа војска** уређена по обрасцу европском и дели се на редовну (низам) и резерву (редиџ);

2. **Народна војска** (башибозуци);

3. **Помоћна војска** од посредних земаља, но која, по нашему мишљењу, нема никаква значајах јер долазак њен стоји до околности и политички, одношења тих земаља према порти.

За попуну стајаће војске цел асе државина дели на шест округа, те се сваки корпус (има их шест) попуњава из свога округа, како за низам, тако и за редиџ.

у 1 корпус (и круг) спада: северо-западан део мале Азије;

у 2. корпус: источан део Бугарске и Румелије и северо-источан крај мале Азије;

у 3. корпус: Арбанашка Тесалија Стара Србија, Македонија и југо-западан део мале Азије.

у 4 корпус: Јерменска, средњи Курдистан и Караманија.

у 5 корпус: Сирија и Палестина;

у 6 корпус: јужни Курдистан, Месопотамија и Арабистан. Обични годишњи број новака за турску војску износи од 20 до 25 хиљада; од њих 20 од сто долазе на Европу а 80 на Азију.

Обвезаност за новака (рекрута) траје од његове 20, до навршене 25 године.

Рок службе 12 година: 5 у низаму, 7 у редифу.

Састав и број турске војске (лане у ово доба)
овако стоји:

	за мирно време	за ратно време
1. Низам или редовна војска	129.445	179.944
2. Редиф или резерв. војска	47.149	113.000
	176.594	292.944
3. Неборна војска	18.151	18.151
Свега . .	144.151	311.095

Састав редовне војске:

	батал.	ескадр.	топова	у миру људи	коња	у рату људи
1 корп. (хорд.) гвардински	28	30	72	23.984	4.254	29.152
2 „ дунавски	24	24	82	19.702	4.108	24.895
3 „ румилински	36	24	104	28.807	3.755	35.439
4 „ анатолински	22	18	139	16.510	2.638	23.365
5 „ сиријски	24	24	100	20.528	2.500	27.375
6 „ ирачки (арап.)	16	12	36	8.868	1.134	14.923
Санерска бригада*)	—	—	—	2.550	—	2.550
Полк резерв. артиљерије	—	—	72	1.115	954	1.280
Бригада брђ. артиљер.**)	—	—	—	2.565	—	20.000
Градска артиљ. (7 полкова)	—	—	—	3.860	—	
Казачка бригада	—	10	—	956	890	956
	154	142	605	129.445	20.233	179.944

*) Броји се у први корпус и има 4 баталијуна.

**) Цариградског и дарданелског приморја (3 полка у 12 баталијуна).

Редовна војска (низам) дели се на 6 корпуса (хордија), од којих први се зове гвардински (**хас-са**) но нема никаквих повластица. Сваким корпусом управља **Мушир** и дели се на две пешачке и једну коњичку дивизију (**Фурха**,) заповедници чији зову се **Ферих**. Дивизија се дели на бригаде (**лива**) у свакој по два полка, а полк (**алај**) на баталијуне (**табур**) или ескадроне (**буљук**.)*

По редовној организацији сваки корпус има:

1. Шест полкова пешадије (два су зуави) у сваком по три баталијуна и осим тога шест стрелачких баталијуна;

2. Четири полка коњице (1 полк спахија 1 драгуна, и 2 тежа) по 6 ескадрона у сваком;

3. Један полк артиљерије од 16 батерија, у свакој по 6 топова.

Састав редифа у главном треба да има 300.000, но од тога броја, док прође кроз редове корпуса ненабере се више од 80—90.000 људи. У мирно време иште се да у редифу има довољно кадра за обучавање повремено, но то никад се неврши. У време рата редиф може се искупити сав или само неки део. **)

Резервенска војска, или редиф, има организацију као и редовна војска, т. ј. низам. Узима се да

*) **Серашћер** свачи војни министар; **Сердар екрем** врховни заповедник; **Мушир** ђенерал; **Ферих** ђенерал-лајтнант; **Мири-лива** ђенерал-мајор; **Мири-алај** полковник; **Кајмакам** подполковник; **Вимбаша** мајор; **Са хикола-хос** капетан; **Јусбаша** полу-капетан; **Мулазим евел** поручик; **Мулазим сан** потпоручик; **Чауш** подофицир; **Омбаш** каплар; **Нефер** војак (редов)

**) Организација корпуса неједнака је, и постоји само на артији. У мирно време тактичне организације нема.

***) Године 1866 влада је искупила била 44 баталијуна редифа, 1867. год. 54 баталијуна, а јесенас 68 батал.

их је 6 корпуса но с мањим бројем тактичних јединица, а на име: у сваком корпусу: 6 полкова пешадије с њеним стрељачким баталијунима, 3 полка коњице (по 4 ескад.) и 1 полк артиљерије.

Неборна војска, то је

Жандарски корпус	14.150	људи
Полк занатски у I. корпусу .	1 245	"
Занатлије артиљ. (полк 1 и 2)	2.456	"
Дворска чета	300	"
	18.151	

По роду оружја војска турска има овај састав:

	пешака	коњика	артиљера
Низам	95.230	14.672	19.543
Редиф	47.149	—	—
Неборници	18.151	—	—
	160.530	15.672	19.543

У општем саставу низама и редифа има пешадије $80\cdot6\frac{5}{8}\%$, коњице $8\cdot3\frac{5}{8}\%$ и артиљерија $11\cdot2\frac{5}{8}\%$.

Да разгледамо поједине родове оружја.

Пешадија.

У шест корпуса низама има 117 баталијуна пешака и 37 бат. стрелаца, што чини 154 баталијуна редовне пешадије.

У пет корпуса редифа (јер шести није ни на артији организован) броји се 90 баталијуна обичних и 30 стрељачких дакле 120 баталијуна резерве.

И тако свега пешадије 274 баталијуна.

Сваки полк има 3 баталијуна. Баталијун, осим стрељачких, имају по 8 чета.

У мирно време састав баталијуна неиде преко 450 људи. У ратно време рачуна се

	официра	људи	свега
У чети	3	93	96
У баталијуну . .	27	782	809
У полку	86	2.394	2.480

Да последњег доба зуави и стрелци имали су кратке пишане (енфилдске) с ножеви, а остали пешаци жлебне пушке. У данашње доба неки део војске наоружан је инглеском пушком (систем Снајдера).

Пешадија има одело приближавајуће се кроју народному, и то капут од отворено зелене боје, прслук плаветан, и широке отворено зелене чакшире; на глави црвен фес са плаветном битом. Зуави имају капут (управо гуњ) од прљаво црвене боје (као цигља), и на глави чалму. Официри су сви у европском руву с фесом на глави.

Коњица има полкова снахинских, драгунских и линијских, што све иде у лаку коњицу; и осим тога, као што споменусмо, у састав коњице турске иде и казачка бригада. У састав корпуса низама има 132 ескадрона лаке коњице и 10 ескадрона казака, дакле свега 142 ескадрона. Полкови су од 6 ескадрона, а сваки ескадрон има 4 вода. У мирно време ескадрон има 60 до 100 коња.

Ратан састав износи

	офиц.	људи	коња
У ескадрону . . .	6	147	149
У полку	42	926	908

У редифу снага коњичког полка само је за ратно време и има 646 људи и 606 коња.

Казачку бригаду попуњују Хришћани (већином Пољаци) и има два полка: један казачки од 6 ескадрона, и један драгунски од 4 ескадрона. У сваком полку има по 12 официра и на ескадрон по 100 људи.

Спахије и драгуни имају сабље и пиштоље а у линијским полковима (пређашњи улански) средњи ескадрони имају копља, а крилни шишане. Казацци имају копље, сабљу и пиштољ.

Коњица, осем драгуна, носи се по народски (чалма, гуњ, широке чакшире и високе сапоге (чизме); драгуни су одевени по европски с фесом на глави.

Артиљерија се дели на пољску градску и брђанску; у њу се рачунају и полкови артиљеријских заната.

Пољска артиљерија има 6 полкова (за сваки корпус по један) и један полк резервенски. У полковима првих пет корпуса има по 16 батерија, а у шестом корпусу свега 6 батерија у три бригаде.

У шест артиљеријских полкова има 109 жлебних и 344 равних топова, свега 533; у резервеном 12 жлебних и 60 равних, свега 72; општи број топова пољске артиљерије износи 605 (од којих 201 жлебан и 404 равна). Осим тога у артиљерији редифској рачуна се да има 130 равних топова, дакле свега 785 пољских топова.

У данашње време у турској артиљерији има овакових калибара: тучни топови старог кроја по 18 ђ, лаки топови од 8 и 12 ђ; жлебни тучни топови од 8 и 4 ђ, и жлебњаци пруског система од 6 ђ.

Све су батерије од 6 топова, а њекоје брђанске од 4; топове 18 ђ вуку 8; остале 6 коња.

У полку (ратног састава) низамском има 57 официра, 1232 војака и 3.204 коња; а у полку редифском 645 људи и 1.602 коња.

У свакој батерији: 4 официра, 7—22 човека по-

слуге и јахача на један топ, и 20 људи нижега чина и нестројева.

Градска и брђанска артиљерија имала је пређе само 3 резервена полка и местне пушкаре и топције. А сад има 10 полкова, сваки од 2.040 људи. Стара 3 полка означена су за заштиту градића на успору и дарданелима, 4-ти и 5-ти полк за градове у Бугарској и Босни; 6-ти за Анатолију, 7-ми за Сирију, 8-ми за јужне европске области, а 9-ти и 10-ти за острова у беломе мору.

Турски артиљери имају сабље и пиштоље и одевени су у рухо народско.

Сапери, — једна бригада од два полка, у сваком по два баталијуна (с по две чете) с једним понтонским парком системе Бирагове. У чети има 196 људи.

Жандари, — једино за полицинску службу.
(Наставиће се.)

Тежина нашег артиљеријског прибора.

Ми досаде имадосмо тежину од некоји делова у „Употреби олучне артилерије“ и „војноме ватромету;“ с тога смо десивши се у прилици искипили тежину свијех делова ка што је у следећем реду:

ПРЕГЛЕД

тежине садањег артиљеријског прибора.

Број	ИМЕ СТВАРИ	4Њ		4Њ		4Њ	
		гор. топ		лак. топ		теш. топ	
		ока	драм.	ока	драм.	ока	драм.
1	Цев топовска без лавета	76	200	78	50	257	100
2	Лавет с точковима	98	"	119	200	276	"
3	Сандук муниц. без зрна с кучином	20	"	20	"	95	"
4	Точак	20	50	25	"	54	200
5	Постеља без санд. с осовином (предњ.) . . .	—	"	48	"	85	125
6	Постеља без санд. с осовином (задњака) . . .	—	"	62	200	122	"
7	Одвоз	—	"	4	50	5	130
8	Чистилица	1	300	2	"	2	200
9	Правило	1	250	"	"	3	"
10	Кова за воду (празна) .	—	"	"	"	2	300
11	Кова за топ. маст (пуна)	2	250	2	250	3	370
12	Кова за осов. маст (пуна)	2	250	2	250	3	370
13	Колац за пољ. коњушницу	3	140	3	140	3	290
14	Руда (код горс. рукунице)	12	"	8	"	13	200
15	Руда резервна	—	—	9	250	17	—
16	Обао ашов	1	300	—	—	1	300
17	Четвртасти ашов	—	—	1	100	1	100
18	Пијук	—	—	2	200	2	200
19	Секира велика	2	—	1	250	1	250
20	" мала	1	200	1	100	1	100
21	Жаребчаник	—	—	1	350	3	—

Број	ИМЕ СТВАРИ	4 ђ		4 ђ		4 ђ	
		гор. тон		лак. тон		теш. тон	
		ока	драм.	ока	драо.	ока	драм.
22	Гребло	2	"	1	40	2	100
23	Маљ	4	50	4	50	4	50
24	Прави и попречни нишан	—	95	—	95	—	162
25	Нишанска кеса	"	100	"	100	"	110
26	Пробојац с напретком	"	19	"	19	"	19
27	Припаљач	"	31	"	31	"	34
28	Његова кеса	"	130	"	130	"	150
29	Јанџик за вишеке	"	370	"	370	"	370
30	Затварач уста с кајшима	"	230	"	230	"	250
31	Покривач ваље	"	42	"	42	"	50
32	(Либелни квадранат) во-						
	доравни угломер	"	129	"	129	"	129
33	Његова кеса	"	171	"	171	"	271
34	Палуча	"	—	"	—	8	200
35	Уже за коњушницу	11	100	11	100	11	100
36	Вењер	1	100	1	—	1	—
37	Седло (садања дрвеница	—	—	6	"	6	"
38	Десни ам	"	"	7	50	7	50
39	Леви ам (без седла)	"	"	6	350	6	350
40	Десна узда (код горс. 1)	1	150	1	—	1	—
41	Лева узда	—	—	1	150	1	150
42	Самар муниц. (без кајша)	32	150	—	—	—	—
43	" топовски " "	30	—	"	"	"	"
44	" лаветски " "	25	150	"	"	"	"
45	Прибор самар. муниц. са						
	зобниц., четком, чешаг.	9	250	"	"	"	"
46	Прибор. самара топов. са						
	зобниц., четком, чешаг.	20	—	—	—	—	—
47	Прибор самара лавет. са						
	зобниц., четком, чешаг.	24	250	"	"	"	"
48	Граната пуна (упаљачем)	2	200	2	200	3	"
49	Карт. гран. (шрапн.) пуна	3	200	3	200		
50	Картеч	3	10	3	10		
51	Вишек бојеви за управно						
	гађање	—	109	—	109	—	188
52	Вишек бој. за убацивање	—	56			—	109
53	Цевчица	"	1½	"	1½	"	1½
54	Педњак с приб. пун зрна						
	(код брђана две санд.)	77	—	241	213	434	271

Број	ИМЕ СТВАРИ	4 ђ		4 ђ		4 ђ	
		гор. топ		лак. топ		теш. топ	
		ока	драм.	ока	драм.	ока	драм.
55	Задњак с приб. пун зрна	—	—	263	86	733	5
56	Кара пуна с прибором	—	—	504	309	1167	276
57	Топ с пуним предњ. и приб.	"	"	512	134	1086	104
58	Терет на дешњака који вуче кару	132	"	350	—	323	—
59	Терет на левака који вуче кару и човека носи . .	—	—	400	—	370	—
60	" на деш. који вуче топ	127	"	254	—	262	—
61	" на лев. који вуче топ	—	—	304	—	312	—
62	Терет на коња који носи лавет с прибором . .	140	—	—	—	—	—

Справе за подбив. коња

63	Нож за сечење копита .	—	162	—	162	—	126
64	Чекић за подкивање . .	"	115 ⁵	"	115 ⁵	"	115 ⁵
65	Кљеште двоје	2	371	2	371	2	371
66	Турпија	1	260	1	260	1	260
67	Нож за избјајање клинаца	—	174	—	174	—	174
68	Клин за пробијање руна на подковицама . . .	"	114	"	114	"	114
69	Камен зи оштрење . . .	"	150	"	150	"	150

Укуп. теж. справ. подбив. . 6 ока 110 драма.

Справ. заков. у пољ. ковач.

70	Разне велич. чекића има их 11	11	—	11	—	11	—
71	Разне величине кљешта (за ватру) има их 6 .	7	50	7	50	7	50
72	Пољска ковачница намештена	70	300	70	300	70	300
73	Наковањ	23	—	23	—	23	—
74	Кљештанице	10	"	10	"	10	"
75	Разних турпија	3	"	3	"	3	"
76	Справа за израду бурама (шравова), клинчарница, ватраљ, гртало, квасионница и две справе за навлачење шина . . .	8	100	8	100	8	100

Укупна теж. пољ. ковачнице . 133 ока 50 драма.

Ми мислимо да нам није од малог та тежина ; једно што ће особито стручним људима, ако би о измени ма ког дела говорили, од помоћи бити, а друго и на случај трансторта знали би колико би нам коња и волова требало.

Ево зашта би нам од прилике било потребна тежина, камо срећа кад би бар ми тобџије или имали израђене све делове на хартији или кад би могли исте добавити у маломе рад прегледа и тумачења; а осим тога имајући свагда пред очима што нам треба, могли би све што је сувишно или недовољно приметити.

С овим, кад смо у кратко казали корист те тежине, надамо се да ће нам који од наших другова, који сретстава имаде, скорим бар у неколико и цртеж с описом показати.

Један тобџија.

Критички преглед Наполеоновог похода на Русију 1812. године.

Од М. Богдановића.

(Свршетак.)

У опште погрешке се у рату никако избећи не могу, јер комбинације војвода врло се ретко оснивају на поузданим датима. И с једне и с друге стране учињено је било много погрешака, које су се већином увиђале тек тада, кад их више није било могуће поправити. Предузеће Наполеоново пропало је не толико с погрешака, које је у војничком смислу учинио, колико с тога, што се преварио у оцени

односног положаја обе ратујуће стране. Располажући силама не само француске него и толиких других држава, у почетку рата био је у великобројној превози; али што је даље у Русију продирао, војска му је све више слабила, и то не у божевима него с походних незгода и свакојаких оскудица. Показало се, ал тада је већ доцкан било, да макако није било могуће, војску од две стотине хиљада, кад у скупу маршира, снабдевати храном и осталим потребама у земљи тако слабо насељеној; особито при онако непријатељском расположењу обиталаца, који су своје куће палили и одбегавали при првом појаву Француза. За овако велико предузеће требало је најпре добро извести се и о земљи и њеним обитоцима, и Наполеон то није из вида изгубио био, али као што се види, у Русији тада није било издајника, који би непријатељу што показали а њихове сопствене уводе доносили су им извештаје веома не поуздане, — онакве, какви се још и данас по где где код странаца наћи могу. Наполеон се на сву прилику јако варао у оцени особина руске државе, и у томе и јесте једна од његових главних погрешака, а још више варао се он у карактеру цара Александра: Наполеон је био толико заблудио, да се у почетку рата надао, да ће пошто само Вилну освоји, руска влада одма пристати на све његове жеље и испунити их. Па и кад му се нада та осујетила, опет је мислио, да ће задржавајући се са својом победоносном војском на равнинама Москве принудити цара Александра, да још више попусти, али ни одступање руске војске после битке код Бородина ни пожар Москве не могаоше

поколебати цара Александра у своме тврдом решењу. Он је рекао, да је пожар Москве тек почетак рата за Русе — па на томе је и остало.

Тако исто је Наполеон погрешно мислио и о руском народу, кад се надао, да ће моћи да побуни сељаци и да их за своју ствар придобије. Но да је он потпуно могао да оцени јачину воље цара Александра и руски народ, који је тако тврдо предан својој вери, цару и љубави према домовини, не би се за цело с Русијом ни пошто завађао. Али ваља да је судба хтела да тако буде!

Рат 1812. оставио је за собом знаке ужасног опустошења у свима пределима, кроз које је непријатељска војска прошла: богате вароши биле су из темеља порушене; људи су осиротели и погубили сву своју имаовину; где су некад била весела села, ту се сада видело само развалине и пепео; народ се приметно смањио. Али с друге стране рат је овај пробудио у Руса чувства самоуздања, које и приличи тако великом народу. Нису то тврдиње, што бране Русију од непријатеља: највећа јој је обрана — успомене из борбе издржане против тако огромне војске, вођене војничким ђенијем, кога ће још многи векови пожелети.

В

Новине и ситнине.

Светислав Вохоска 15. Јануара постављен је за потпоручика артиљеријског.

Потпоручик инжињеријски, Исидор Мишковић, умро је 18. ов. м. у Београду.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

4

1. Феб, се

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Нешто о Ђеографијскоме склопу ужичкога округа. — Убојна сила
на источном трополу (Свршетак.) — Кварење топова. —
Новине и ситнине. —

Нешто о географијскоме склопу ужичкога округа.

(Из путничке студије).

Који није никад путовао пута ради, не може себи да представи колико забаве може ту наћи душа човечија. И уживање је при овоме, може се слободно рећи, између најневинијих у свету. Све што се очима догледати може, све је то имаовина забезекнутоте сматраоцу. И богате њиве, и сви усеви, и све шуме, и свако брдо лепо ил' страшно и свака планина широка или висока, и сви ланци пространи и дугачки, и све воде велике и мале, и све... што видиш, све је твоје и слободно га смеш уживати твојим најневинијим погледом! И у свакоме часу, прса нам се усладом шире и мисли се каткад са свим утаје, те пуста да нам вољно уображење за сваки предметић веже извршиве и неизвршиве жеље. А колико ли та јестанствена лепота и разноврсност може да покрене човека, који никад не заборавља и на људе, који су испунили те ши-

роке земљишне просторије, и живели оним језиком, којим и он говори, оним надама, које и у њему тињају, оним осећајима, који и њега пале?! Колико то може да покрене војника, који сваки час слуша приче о некакој славној војсци, што се врзла и ломила преко свакога онога камичка, стене, крша; преко свакога онога бујнога поточића планинскога, што својом белом пеном купахе не једнога мрвога јунака, што немоћно посрнуше у бујичан вртлог њен; Па колико ли шарених осећаја и мисли може све то да покрене у човеку, који са неиспитаном снагом проматра све то што је пред њим, и тврдо се узда, е ће и он једном тамо озбиљно стајати да осведочи извесну мисао, да пролије крв своју за оно што је највише на овоме свету, — за слободу и напредак браће своје?! Колико ли, може то да дирне душу Србину, српскоме војнику?!!

И на путу томе, као год што се мењају појави у телесном свету, тако се исто промећу и мисли у човечијој души. На једноме ти кораку извесан јестанствени призор, измами ове мисли о њему, на другоме опет оне. И тако се то непрестанце мења. А после путовања нестане нам са свим оних богатих појмова, и само жива душа држи још неке слике из минулога лепога и кориснога, те нам их са усладом износи пред умирене умне очи. И што год смо даље од тога сретнога доба, све нас слабије оно покреће, и све слабије и слабије, док од свега тога остане само нејасно памћење, које нам везује предмете, који су по неколко сахата или и више удаљени, и ми се варамо држећи да они тако и у природи склопчани стоје. Тако се заборавља.

Давно су паметни људи рекли, да не треба ништа корисно с ума сметати. И ако је и шта тако ујамчено, донста је трајност овога савета највећма ујамчена видном речи — **писмом**. И ми ћемо се послужити овим корисним имањем, да представимо друговима својим оно, што смо видели и приметили на своме путу; а то у толико радије у колико знамо, да **памћење** оваких ствари у војничким радњама има много срдачнијега значаја, но у осталим гра-нама људскога делања.

Све војничке радње, без изузетка, **стоје на законима**, ал ти се готово никад не могу јасно **да предвиде**. А тако и мора бити. Јер на радње војничке веома утиче и осећање човечије, и његове страсти, и нагони, и јестанствене и уметничке препреке, и све што се само помислити може. И истина **људске** радње, ал тако условне, да поле слабијој души мора сва смелост пред извршењем да стане. И можда нема теже борбе, од оне борбе у рату.

За ову тешку радњу дакле, сваки делаоц, мора да се из рана спрема. Све његове душевне и телесне силе мора он на то да употреби; јер само таквим начином моћи ће бити присебан онда, кад су други изгубљени, само тако може доћи до стања, да мирно размишља на ограшју, као „Нутен и Дескварт у својим мирним кабинетима.“

Некад је било време, кад је војник врло мало морао учити па да добар буде. Најамници средњег века и ритери сматрали су војевање као **занат**. И између ове две врсте људи мала је разлика. Најамник се био чисто за паре; Ритер за некаку славу, благочестије... ал често и он из грамзивих жеља.

Истина било је вазда великих људи, који су имали савршенијих погледа на то војевање, и који су као војвода Фолар мислили „рат је занат за незналице, а наука за веште људе;“ али се зрели појмови тек полагано пресађиваше у душу и срце маси, — по речима професора Драгомирова. И што се брже ширила знања, све се брже развијаше и истински војнички појмови.

Данас није више тајна и сваки војник верује Фолару е рат **није** занат, и његов се изрек само у толико мења, у колико видимо рат је **уметност** *) узвишена и сложена. Њено виспрено градиво (материја) тек малени, веома малени друштвени део може да обухвати.

Између многобројних умних грана, које војно искуство обима, веома важно место запрема **земљиште**. Оно је она основа, на коју се свака војничка радња мора да пренесе. Нека је најваљаније каква војничка мисао израђена, не вреди ништа, ако се на земљишту не би умела и могла да оствари. Прво дакле, што је у овоме погледу потребно, то је најподробније **познавање** предела и места на којима се може ратовати и у опште борити.

Али и ово познавање земљишта, према гледишту, може различито да је. Ако се земљиште тако сматра, да му видимо у **крупно** телесан склоп његов (планинске ланце, отоке и т. д.), онда је то **географско**. Ако га подробније проматрамо, у свакоме великоме географском околу разгледамо све појединости и видове јестанствене и

*) Сетимо се оне примедбе Лерове, што је у чланку „Бојни редови“ на 187 стр. прошлогодиш. „Војина.“

вештинске, онда је сматрање топографско. Војник сматра и с једнога и другогa гледишта, и у земљишнi склоп умеће мисли војне; само с гледишта географско-војничкога сматра стратиг, с топографско-војничкога тактик. *)

Ми би рекли да је за ђеографско прематрање сразмерно најмање времена потребно. Топографско већ се много дуже протеже.

Да се стратигијска важност земљишту каквоме каже, није довољно само видети, како се брегови вежу како воде састају, и како путови крсте у извесномe пределу већ ваља савршено познавати природни политични, етнографијски и т. д. одношај између предела и људи које сигурно узимљемо у рачун и оних, што би могли у време ратно доћи с овим у додиру, — а што је веома променљиво, условно и разноврсно, и не може се сигурно у напред да одреди.

Још је пипавији тај топографско-тактички посао. Сваки делић земље, свака лука, дивада, гај, брдо, вода, село... има неизмерна утицаја на судбину боја. А тај се утицај у толико мења, у колико има милијуни начина, којима се могу ти земљишни предмети да вежу у боју. А колико ли се та разноврсност уздиже и увећава, кад се уз те земљишне комбинације размиле и разгмижу оне силне уметничке и уображајне комбинације људске!

Географијски лик земљишта може се једном за свагда или бар за веома дуго време напред да

*) У Вијаловој „Cours d' art et d' histoire militaire“ чини нам се, да је ово тактичко поље мером одређено 4 □ сахата. Већ изван ове просторне границе свака војничка радња прелази у област стратигијскога поља.

каже, и такав остаје вечито, готово без икакве промене. *) Стратигијски појмови на извесне географичке црте примењени, већ су много несигурнијега карактера. Јер државне границе нису вечито исте, јер умножавање путова и обитаваних места мењају значаја, јер војске могу узети у почетку рата разне правце ка истим војиштима и јер осим многог другога чега, за борбу у истој предели нису једнаки појмови вршиоца. **) Један мисли овако би се и овде најбоље бранички или другаче ратовати могло, други опет онако а онамо и т. д. И с тога ма како да су научне вредности стратигијска нагађања овога или онога о некој предели или земљи, опет не треба други ко да се на то Бог зна колико поузда. Никад ни два човека не могу савршено на исти начин исту ствар са свију гледишта да појимају; и где један мисли пропао би, други има већ спремна начина да се прослави.

И кад је обманљиво то у **напред** извршено стратигијско проматрање какве земље, колико ли мора бити тактичко?! Ниједна готово мирна мисао не може насигурно рећи, ово је тактички важно место, јер у озбиљној прилици може му се оно другаче представити; нити би паметно било рећи овако би ту радити **ваљало**, јер нико не може да види у **напред** под непровидним покривалом неизвесности шта **мора** чинити. У опште се може много гово-

*) Има неке промене, у колико се друштвени и општински интереси и одношаји мењају. Ту разумемо исечене шуме, одвраћене воде и т. д.

**) Сетимо се различних планова Мора и Наполеона за прелазак преко Рајне (1809). То је поменуто у чланку „Положаји“, 381 стр. прошлогодиш. „Војина“.

рити, и то каткад са доста мирне користи; али на самоме земљишту, без непријатеља и крви говорити и тврдити овако или онако радити треба, — по нашем мњењу врло је високоумно, и озбиљне ће прилике готово увек овај миран суд да исмеју. Јест, мислити треба и још како. Само не треба за земљиште везивати сигурне појмове вршења, која се тек под утицајем опасности и закона неизвесности морају да остваре. Веровати да би шума према отвореној равници у опште дала стрелцима више користи, паметно је; али и закључити, да би овака шума онаку чистину увек надвладала, колико је одважно, толико је десет пута опасно. Лепо је један Шпанац казао: „... тек под бојним чадором, могу се сигурно природне силе уметути у уметнички рачун“. *) То и ми велимо као и он, ал само о стратегији, о тактици пак верујемо: она је само онда сигурна и добра, кад је кадра да издржи опасности и све прилике страшне и неизвесне у самоме боју.

(Наставиће се.)

Убојна сила на источном тропољу.

(Свршетак.)

Из свега овога досад види се, да турска редовна војска, по свом ратном саставу, треба да има 300.000. У мирно време порта редко кад има више од 100 до 150.000. У данашње пак смутно време може је бити до 200.000 људи.

Не дотичућ општу карактеристику турске војске, да кажемо боју о каквој различитих родова

*) „Војничка управа“ у 17 броју „Војана“ за 1867, стр. 262.

оружја. Турска пешадија „неодликује се особитим и добрим уређењем.“ Наоружање је њено врло различито; за одевање признаје се неудобним; обучавање у стрељачкој служби пренебрегнуто; мањевровање још мање војсци познато. Само први (гвардински — Цариград) и други (дунавски — Шумла) корпус у неколико су боља изучени од осталих. Турска коњица, некада свавна, такође се неодликује добрим саставом; регулисање кавалерије веома је подрило најсуштнија својства турској коњици. „А Турчину је све од природе дато, да буде отличном коњацом, и сами коњи, и ако малени растом, не уступају никојим другим у лакости и издржању.“ Артиљерија — најбољи род војске у турској, уређена је под руководством пруских официра. Сапери имају врло мало техничког образовања. Уопште, у данашње доба турска се војска неодликује особитим постојањем у пољу, но има способности за одбрану у градови и шанчеви.

Ово се све досад тицало сталне војске, а сада да споменемо штогод и о нередовној војсци.

Турска је увек имала много нередовне војске и то јој је била главна сила. У пређашње доба свеколики народ подизао се и сабирао у часу опасности, кад су Султани сазивали своје мухамедовце под барјак пророков. Данас, у замену за то опште подизање, које је често вукло за собом и огроман неред у војску, порта се обратила к уређењу те нередовне војске, која и носи карактеристично име **баши-бозука** (усијана глава!). Број баши-бозука стоји до новчаних сретстава и до устаоштва старе-

шине тога краја, који их врбује *) Овде ваља приметити, да је бивало случајева, да су се ти својевољци узимали на попуњу сталне војске.

Осим баши-бозука, у ред передовне војске иде:

1. Коњички передовни полк састављен од доселивших се Черкеза;

2. Арбанашка војска — од католичких Мирдита, који имајући неку самоуправу, дају у случају рата нешто народних стрељаца: **)

3. Босанска војска. Коју може порта од бегова затражити по на коју потреба рачунати.

4. Местни пушкари, који су редовно стражари по градовима, означени за артиљеријску службу.

И по овоме, у случају рата, порта може придати својој сталној војсци до 120. 000 нередовних војника.

Горе смо споменули, да Турска има и помоћне војске од вазалских земаља. А то је само из Мисира и Туниса. ***)

Мисир, као земља од 3,000.000 душа, има војске 25.000. Мисирска се војска попуњује највише Арапима, а рок је служби 4 до 6 година.

Састав и број мисирске војске:

4 полка пешадије	16 баталијуна	= 12.000 људ.
1 баталијун стрељ.	1 "	= 1.000 "
1 полк од црнаца	— —	= 3.000 "

*) У време кримска рата испуњено их је било до 70.000.

**) У години 1853 дали су 1.500 људи, и у години 1866 и до 6.000 људи.

***), У време кримског рата Тунис је дао 4.600, а Мисир око 26.000 људи.

4 полка коњ. (по 4 еск.)	16	ескадр.	=	3.500	"
3 полка артиљерије	54	топова.	=	1.500	"
градске артиљерије	—	—	=	1.000	"
2 баталијуна сапера	—	—	=	3.000	"

И ако је Мисир са Тунисом у време кримска рата дао до 30.000 људи, опет неможе се мислити, да ће та помоћ у будуће достићи ту цифру.

Долазећи к општем закључењу о оружаном сили порте, да наведемо приближне бројеве о турској војсци у ратно време.

Из реченога се види, да при крајњем напону портином, она би могла да дигне:

I. редовне војске	300.000	људи.
II. нередовне "	120.000	"
III. помоћне "	30.000	"
	450.000	"

Но ваља признати, да је ово одвећ увеличано, и да тако постоји само на артији. На основу недавно minulих примера и са погледом на финансијска сретства портина, може се казати, и то доста безпогрешно, да турска влада неможе дићи више војске, него 200, до 250 хиљада.*)

*) У време кримскога рата, без обзира на повчану помоћ од стране савезника јој, турска је подигла била 216.893 људи, и то:

Редовне војске:	
пешадије	72.180
коњице	22.737
артиљерије	40.408
	105.325

Редифа и других.

пешака	92.650
коњика	11.177
башибозука	7.741
	111.568

Показав како стоји сухопутна војска Турска, споменуто штогод и о њеној флоти.

По најновијима докучењима, флота портина, осим преносних бродова, има 74 лађе са 1773 топ У броју тих лађа: 5 фрегата, 3 (на Дунаву) и 47 других парних бродова. Број војске на флоти износи до 23.000 људи.

Но ако узмемо у рачун, да се у последње време гради приличан број лађа за турску флоту у Инглеској и Француској, и ако помислимо на флоту Мисирску, која има до 67 бродова разнога вида и рода, — онда излази, да турска морска убојна сила може имати довољно озбиљне размере.

II.

Хришћанска војска.

Убојна сила на источном тропољу, која би имала у известној прилици да се мери са мало пре описаном турском војском, различно је подељена. У први ред долази војска, коју би извеле у бој земље, што нису под турском влашћу ни у колико, дакле то је краљевина Грчка и кнежевина Црне Горе. После долази војска, коју би дигле земље, што Турчина признају само као неког господара, но не стоје под њим, то је Србија и Румунска. И најпосле војска, која би изишла из оних народа, што трпе притисак од Турака и немају ничега свога; а то је Босна с Херцеговином, Стара Србија с Македонијом, Тесалија с Епиром и Бугарска с Тракијом. Ми ћемо најпре да говоримо о Грчкој војсци, после о Српској (Србијанска и Црногорска) за тим о убојној снази непосредних земаља.

1.

Грчка војска.

Краљевина Грчка (с јонским островима) велика је до 950 □ миља и имаће око 1.350.000 душа.

Грчка има тројаке војске: 1. Стајаће, 2 Резерве првог и другог реда и 3 народне гарде.

Стајаћа војска попуњује се пописом (коме подлеже сви младићи од 18 година) и својевољним уписом. Рок је служби 3 године, на после рачунају се 3 године у резерви првог позива, а за тим 6 година у резерви другог позива. У други позив спадају и они младићи, које је коцка ослободила од службе. При мобилизовању војске војници из резерве, узимају се на попуну редовне војске, а тако и резерверских баталијуна, за које у мирно време нема ни кадра најбољега.

Народна гарда назначена за одржање мира и реда у земљи, стоји под министром унутрашњих дела и саставља се по општинама из свију људи испод 40 г. који нису у служби, и који су одслужили у резерви.

Грчка у мирно време заједно са жандарима има око 10.000 људи, а у ратно време може тај број да нарасте, без народне гарде и до 31.000.

Састав и број грчке војске у обично време:

	офиц.	људи	свега
Штаб	43	31	74
10 баталијуна пешака . . .	280	6.980	7.260
4 ескадрона улана	23	381	404
5 чета артиљера (по 6 топ.)	26	466	592
1 „ сапера	4	92	96
1 „ артиљ. раденика . . .	4	127	131
Жандара	162	1.470	1.632
Свега .	542	9.547	10.089

А у ратно време грчка војска може изнети.

Редовне војске	до 14.400 људи
10 резерв баталијуна	„ 17.000 „

Свега „ 31.400 „

Ако сад узмемо у рачун и то, што би држава у рату подигла цео народ на оружје приближио онако, како је то Србија још за мирна времена уредила, онда можемо да узмемо да би свеколика војска Грчка сигурно могла изнети до 50.000. а.,

На свршетку да споменемо и о грчкој флоти, на којој су, благодарећи онакој обали грчкој, људи од најбољих морнара у Европи.

Грчка флота још у 1866 години имала је 36 бродова са 114 топова; а у 1867 било је у њој већ и 12 парних бродова и тако свега, 128 топова и 2000 људи.

2

Србијска војска.

О њој, као нама познатој војсци, нећемо ништа да говоримо осим да изложимо *минимум* цифре, која се у свако доба може преко границе да баци, а то би од прилике била 70.000 β.,

Црна гора.

Црна Гора с просторијом од 80 □ миља, има близу 200.000 душа, од којих је 99.000 мушкараца.

Оружана снага Црне горе има гарде 400 људи и народне војске у чији састав улази сваки Црногорац од 17—50 година, према чему може их бити до 14.000 но као уопште узимамо цифру 10.000 војске γ.,

Војска из земаља непосредних.

Непосредно под турском управом стоје у Јевропи, као што споменусмо, ове земље: а., Босна с Херцеговином, б., Стара Србија с Мађедонијом, в., Бугарска с Тракијом и г., Тесалија с Епиром.

У случају општега устанка могле би ове земље да даду такође неки број војске за своје ослобођење, која војска, и ако би према насељености тих земаља могла бити у истој сразмери, као и Грчка и Србијска, ал с обзиром на њихово подложено стање, на њихову сиротињу у сваком погледу — можемо се задовољити и са мањим бројем, но који свакојако може јако утицати на сигурност успеха. И тако.

а., Босна с Херцегов. може сигурно дати	25.000
б., Стара Србија с Мађедонијом барем	10.000
в., Бугарска с Тракијом најмање . . .	25.000
г., Тесалија с Епиром до	10.000
Свега . . .	70.000 ђ.,

Ако сада саберемо ове бројеве, које обележи смо са α , β , γ и δ , онда добијамо знамениту цифру од 200.000 војске, која би имала да се мери са турском силом од 200.000. Овој хришћанској војсци од 200.000 могло би се узети, да ће у извештној мери у помоћ притећи и Румунска са барем 50.000, и тако, кад би турска са Максимом од 250.000 изишла, опет би на исту цифру дошла и хришћанска убојна сила.

Ми смо истина у напред казали, да турска војска у ратно време треба да изнесе 450.000, но

то смо морали, по невољи, учинити с тога, што немогосмо прећутати оно, што на артији пише; али, ми имамо искуства из досадашњих примера, из војне кримске 1854, из војне црногорско-ерцеговачке 1860, из устанка критскога 1868 и данас, па можемо са сигурношћу да кажемо, да Турска у случају устанка свеколиких хришћана на источном тропољу, није кадра ни једног човека подићи више од 250.000. И сад, кад се обазremo на ту околност, да она од те војске мора приличан део да остави у Азији, а приличан у Цариграду, онда нам на чисто излази: да би хришћанска убојна снага била у већему броју него турска. Хрђава пак администрација турске војске, и ниско стање турске финансије појављује се овде као важан савезник хришћанској војсци, да и неспомињемо моралну снагу, која ће, бар из очајања, бити на страни хришћанској.

Кад се дакле начело немешања од стране Европе примени на хришћане овога тропоља, како то међународно право захтева, и како и по самој моралној и човечанској страни треба да буде, — онда може сваки бит уверен, да ћеју хришћани ти сами заиста бити кадри извојевати себи потпуне слободе, и порта би тада завршила своје постојање у Европи.

(Военный сборникъ, Октябръ 1868).

Кварење топова.

Од В. Канишчева.

У боју се може десити, да се не може с бојнога поља да пренесе који топ, па било да смо га ми од непријатеља отели, или да је он наш. У такој прилици треба га довести у такво стање, да не може да пуца.

Топови, што се озго пуне, обично се заглављују гвозденим или челичним великим клинцима.

Овако не треба чинити са топовима што се оздо пуне; много се пре може цел постићи, ако се из топа извади она направа и понесе са собом, и оружје све дотле не може се употребити док се не би метула нова направа. А батерија не носи са собом оваких резервенских направа, и топ такав може дуго време остати без употребљења.

Ако врекена буде, још ће боље бити, ако се обију или баш и са свим искрше оне ивице од ижлебљеног стражњег дела топа, где се направа углављује; при овоме не ће згорег бити да се и нишан, што је на десноме рамену откриши.

Како су у садашње доба готово у свима државама већ усвојени топови, што се оздо пуне, то би добро било упознати војску са начином, како се може направа из топа вадити, и уопште како се топ квари.

З.

Новине и ситнине.

Капетану Ђорђу Влајковићу уважена је оставка
1. Фебруарија.

ИЗДАЈЕ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

5

10. Фебруара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Заштитнице батеријама. — Пешачки топ картечун. —

Положај величина и приморје источнога тропоља. —

Позив друштва за пољску привреду. —

Заштитнице батеријама.*)

Тактика вели, да свако артиљеријско одељење, било у боју, или на маршу близу непријатеља, треба да добије заштите из пешадије или коњице.

Али је очевидно, да ће сваки баталијунски старешина перадо да цепа свој баталијун и да га ослабљава (кад је и онако доста мален), а и обратно свака чета радије остаје код свог баталијуна, него да као нека чуварка артиљерији служи. Из овога се јасно види, да би потребно било тако уредити, да нека одељења као заштитнице батеријама, увек остају код артиљерије. Тиме би се још и то добило, што би те четице у смислу те њихове службе и дужности и обучавале се. А то није ситна ствар.

Већ из саме речи „заштитнице“ или „потпоре“ (Bedeckung, Soutien) види се, да одељења, овој служби извикнута, морају уз онога бити, кога заштићавају или подупиру. Артиљерија пак узима по кадшто, а у часу опасности увек, такву брзину, да јој

*) Издађено из Швајцарских војничких новина: Zeitschrift für die Schweizerische Artillerie 1863. на за наше околности удешено.

пешаци врло тешко, или никако, немогу следовати. С тога се намеће мисао и сама, да заштитница та мора да буде на коњу. А тако и јесте у земљама, где има доста коњице. Но код нас то иде потеже. Да се заведу за то кола, могло би негде и пристати, на пр. у Швајцарској би могло, јер су им путеви свуда прокрчени и насути, па и ван Швајцарске у туђим крајинама, у томе се никакве оскудице нема. Али код нас у Србији тога већ није на свакоме месту, а у суседним покрајинама још мање. С тога би та батеријска заштитница код нас и опет морала да буде на коњима.

Кад би дакле наше народне коњанике тако поделили, да извешан део њих буду изучени, као оно драгуни што су, па да под управом способног официра, у рату врше дужности пољске службе и предводнице, да чине мања и већа осматрања, да заузимају полажаје и бране их (пешачки) док устреба и т. д. — а један део да буду намењени као заштита артиљеријска, — онда би се овој потреби могло и доскочити.

То одељење, осим у јахању и борби пешачкој, извикавало би се и служби тобџијској, наравно, не основито, но официри би морали познавати тактику, начин маневровања, команду, снагу ватре и послугу топова потпуно. Или, у случају оскудице таквих официра, требао би старешина батеријски сам руководити одељење, кад би његову помоћ затребао. Војаци тога одељења могли би и иначе батерији бити од големе услуге. На прилику:

У боју код Милана 1.848 стојала су два 12 фунташка тона аустријска на спрам четири 6 фун-

таша сардинска, и Аустријанци имађаху многе штете. Да би губитак људи накнадио, и да би наступање топа (по блату) олакшао, измоли наредник аустријски (Клајнерт) што је код топова био, од нешачке чете 6 људи. Ови људи доносећи веома брзо муницију топовима учинили су највећу услугу. Брза ватра аустријска врло је брзо уђутала топове сардинске.

Кад се ова заштита учи тобцијској служби, то она треба да је учи заједно с артиљеријом, а онда се и то добива, што батеријски старешина може тад више маневровати, него егзерцирати се, и дакле старешини заштите свој план саопштити. Осим тога том заједничком службом уздиже се и осећање заједничких дужности, што је за потпуну заједничку радњу врло важно.

Што се тиче тога, како би ова заштита наоружана била, то се само и од себе види, да јој ваља дати врло добре пушке, које се оздо пуне и далеко носе, те да би могла одупрети се непријатељским стрељцима, који би на батерију пуцали.

У кратко дакле:

1. Заштита батеријска треба да је засебна, а не у случају потребе да се од баталијуна ког одваја;
2. Да је што движнија, дакле на коњима;
3. Да је вична тобцијској служби, и да учење то бар понавља заједно с батеријом; и
4. Да је наоружана добрим пушкама, и то оздо пунењим се, те да свој малени број ојачају силним и брзим пуцањем.

Пешачки топ — картечун.

У свом огромном грађанском рату Америчани су многе европске изумеовине практички и у великоме окушали. Они су први употребили Мониторе и њихове тешке топове. Од више година већ начинили су они за одбрану градова и обале преко 7600 тих огромних топова миђу којима има, који бацају зрна и од 1000 фунти.

Па они су први почели да употребљавају још једну поразну нараву, која у данашње време занима врло јако војнички свет, а то су пешачки топови.

Мисао за ове топове породила се од револвера и пушке непрестајне (репетицијонске). Као све, или бар већина војних изумеовина новијега доба, тако је и ова мисао, па и ако не баш потпуно израђена, позната још из давна. Још у петнајестом веку знамо ди је било топова, који се онда зваху градни (од града, туче), и њих можемо узети да су били претече данашњима пешачкима топовима.

Први такав топ употребили су Америчани при опсади Черлестона. Он је имао 25 жлебних пушчаних цеви, које су намештене водоравно на пољском лаком лафету. Веома простом направом могу се ове цеви раширити као лезеа те се више или мање на разрок пуцати може. Цео топ тежи до 700 килограма преко 500 ова), око њега доста је 3 човека и у једноме минути пали 7 пута, дакле 175 зрна. Погодност му је на 1.200 метара, но Америчани веле, да је и на 2.000 метара задовољива.

Особито је овај топ згодан за паралеле; у другој траншеји код Черлестона није ни било других топова.

Још ваља споменути Гетлинову батерију, тако названа по Гетлину, који ју је изумео. То ти је нека саморадна (аутоматна) справа, која пуца непрестанце. Она има 6 челичних цеви, које су међусобом углављене двома плочама. Цеви се окрећу око једне осе. На задњем крају има ваљак, или управо као неки добош, у коме је диван механизам помоћу кога се фишеци у цеви међу и потпаљују, гвоздену кутију после сваког пуцања уклања, и цеви колико је потребно окреће. Десно, иза тога ваљка има као ручица, којом један човек покреће целу машину у посао, а други, лево од њега има велику торбу с фишеци, те их непрестано у ваљак меће.

Француски картечун (Mitrailleuse) само по дејству налик је на ове америчке топове. И у њега је сноп од 25 пушчаних цеви, по које се пуне другојачије. Има т. ј. неколико котурова, у које се међу фишеци (25), па се тим котуром топ као задни, и може за минут по 3—4 котура да промени, докле по 70—100 зрна да избаци. (Сравни Белгијански картечун у војину од године 1868). Allg. Schweir. Milit. Ztg.

На начин борбе подавна су почеле јако да утичу изумеовине на пољу јестанствених наука и машинске технике. Ваља се само обазрети на последњих десет година, па ће се одма увидети, како се тактика у свакој војсци јако изменила увође-

њем жлебних топова и нових пушака; борба са огњем, којој се често само моралан утицај признавао, себи је дивна пута прокрчила и од 1866 нико више несумња, да се брига за техничке напретке у оружју неће строго каштиговати.

Но ово уверење овде и онде и сувише се дрнуло. Човек је склон да из једне крајњости пређе у другу; он радо узима на се големе напоре, ал зато често пада и у малодушност, кад га претпоставке изневере. И онда се у своју властиту снагу врло мало узда, него све од другогаче ишчекује.

Тако су се људи после 1866 уређењем нових пушака таман малко умирили, а картечи изазову нове напоре и бриге. Наполеон је ово оружје у својој војсци завео, и сад се мора питати, да ли су тиме остале војске остале назад.

Суштина картечуна исказана је већ именом његовим. Изумевност непада у најновије време: у свима арсеналима има по какав „оргуљски“ или „градни“ топ, т. ј. слагање од 20 и 30 пушчаних цеви са једним одапињањем, и њима има по 200 и 300 година, но гледаху се досад само као реткости. Северни Американи у свом последњем рату употребише већ такво нешто у траншејама и бродовима, а особито у бојевима око Черлестона. Но на глас картечун је изишао тек под утицајем кобне 1866 године.

У Аустрији досад знају за две такве справе: Картечун Монтињов (Mitrailleuse) и Гетлинов (Revolver kanon.)

Картечун Монтињов то је снап од 32 пушчане цеви, и пуни се кутуром, у коме има толико

рупа, па у сваку по фишек се мете. Тако приправљен котур или се ушрафи или утисне у дно снопа, па фишеци дошав тако у цеви могу се или један за другим, или сви у једанпут опалити. При паљењу може се механизам водоравно опружити и онда се увећава простор, који се брише. Пошто се топ испали механизам се отвори и котур измени. У минуту може се на овај начин 3 пут а ако се механизам поправи, онда ваљда и 4 и 5 пута по 32 зрна да избаци. Овај картечун баца обичну пушчану зрнад и досеже до 1.200 метара, при чему још 30% погодака има по нишану од 9¹ висине и 54¹ ширине. Пре неког времена механизам тај кажу поправљен је; он има 37 цеви и у минуту пали 5 пута (дакле 185 зрна).

Картечун Гетлинов има 6 цеви, које се окрећу. У дну има направа, у коју се фишеци мећу. При окретању снопа фишеци непрестано у цеви улазе и пуцају и тако ватра траје без престанка, и у минуту може да избаци 60—100 зрна. Цеви су од прилике 1 палац широке, бацају 12 лотовна зрна оловна и носе их до на 2.000 корака, па онда картечиће до још 200 корака. Ови картечићи, то су 15 оловних зрна и једно шиљато, свега тежине не пуних 12 лота. Овај топ дао је на горе споменутом нишану на 1.200 корака 48% погодака.

Тежина картечуна од прилике је као у пољског топа. Обични 4 фунташ тежак је до 470 ђ, Гетлинов топ до 650. За послугу око картечуна треба 4 човека, па да ватра иде брзо, и да неко време потраје. муниција се узима из предњака,

где може да стане онолико, колико је за једну битку доста. Запрега је од 4 коња са 2 возара. Вредност картечуна треба да се оцени према поразној снази; Гетлинов баш у томе надмашује, што пешачку пушку знатно надбацује. Но сви картечуни одликују се према пушкама у томе, што сигурније гађају и у ономе тренуту, кад опасност и највештијег стрелца забуну, и што добро гађају и на повећој даљини од 600—1.000 корака, где само некоји стрелац може још по који погодак да има. По томе је пешачка ватра веома ојачана, кад неби употреба картечуна захтевала и много људи и коња, те тиме се даје пушкама противничким добар нишан. Ако се пољски топ може непријатељској пешадији само на 1.000 корака да примагне, онда картечун непријатељу ништа непомаже. Картечуни дакле да се употребе као некадашњи полковски топови неможе се, а што Французи такво што желе, то ће им само на обману изићи.

Да се картечун још лакшим начини неможе се мислити, јер се при томе мора помишљати и на то, да се лафети нетрзају натраг. Ако се дакле хоћеју картечуни да начине покретљивијим, то ће се извршити само на рачун множине метака или дејства њихова. Зрно Гетлиново (12 лота) могло би се можда смањити; ал онда неби се носило до 2.000 корака, а тежина зрна и даљина лета му стоје у тесној свези. Да дакле картечун буде ко што ваља, он мора бити и доста тежак. Дејство дакле њихово ограничава се на оне околности, под којима и пољски топови раде, и сад је само питање, да ли се пољски топови могу с картечунима надметати (конку-

рирати). Дејство је пољског топа опште: оно допире толико, колико човечије око може у главном непријатеља да назре, и неограничава се само на борбу противу војске, него и руши оне рукотворне заклоне, којима се војска у пољу послужује. * Свршиће се.)

Положај величина и приморје источнога тропоља.

(из географије Драгашевићеве у рукопису)

Положај.

Источно тропоље наоди се између $32^{\circ}25''$ и $47^{\circ}15''$ (од Фера) источне дужине, и између $36^{\circ}20'$ и $45^{\circ}25'$ северне ширине. Од истока заплускује га црно море, од југа мраморно и бело (егејско), од запада јонско и јадранско, а на северу му је Дунав и Сава; и сувим се веже са осталом Европом само тамо у северозападном углу, где у себе пријма јулијске Алпе; а то је од јадранске обале па до извора Купе, које пак неизноси више него 8 сати (од вароши Ријеке Fiume до реке Купе). — Од она три полуострва, који чине југ Европе, Пиринејски, Апенински и Балкански (а могла би се и Корзика са Сардинијом као такво нешто рачунати) — овај је најзнатнији, и од њих се разликује и обликом својим и важношћу свог географског положаја. По облику Шпанија је скоро четворопољна, Италија иде на језик, а ово је близу троугао (тропоље). По самом том види се да је он највише континенталан и дакле као такав у Европи највећи уплив имати може. Што се тиче места, где је ко, Шпанија је истина одма уз Африку; ал Африка никад се неможе Европе тако јако тицати као Азија,

или бар тај крај Африке није тако важан за Европу. Италија није тако близу ни једне ни друге; ал источно тропоље оно се баш ослања на Азију, на извор свакога богатства па још на онај крај, који се Европе највише тиче. Па још кад се просече Сујец, онда је оно од свију европских земаља најближе Инђији, тој земљи тако важној за Европу и њену трговину, као год кад би од Дунава извео се у бело море железан пут, што би много и много унапредио утицност Европе и Азије. Италија, наодећи се у среди између Шпаније и овог тропоља, врло је удесна, да влада средоземским морем; ал опет ту се хоће огромна морска сила, коју ће тешко Италија моћи створити. Као што споменусмо источно тропоље може свакада због свог континенталног положаја имати јак уплив у Европи; ал и оно без морске силе, неће моћи никад никакав државни задатак извршити. Која је год земља на мору, треба да има морске силе, и што је тај морски положај важнији, све то и сила на мору треба да јој је већа и јача; као оно у дађе, што је већа то јој и ветрила морају бити већа. —

Величина.

Основица овог тропоља вата око 300 сати, а висина му 220. Цело дакле тропоље велико је $[\frac{1}{2}bh=]$ око 33.000 $\square$ сати. Или:

непосредне Турске земље запремају око:

	6.000 $\square$	миље или	24.000 $\square$ с.
Србија	990	"	3.960
Црна Гора	80	"	320
Далмација	230	"	920
Грчка	950	"	3800

Свега $8250 \square м = 33.000 \square с.$

Кад сравнимо величину, коју смо добили рачунајући ово полуострво као троугао (33.000 □ сати), и величину другачије рачунату онда видимо, да се та два броја слажу *).

Мора.

1. Мора, која су око овога тропоља, ово су: **Јадранско море** (*adriaticum mare*), 120 миља дугачко, 20 широко и 2945 □ м. велико. Оно омива западну обалу од Ријеке до Валоне, која износи близу 130 миља.

Јонско море (*mare jonium*) између Италије и Сицилије, Епира и Морије. Дужина обале, коју ово море источном тропољу забира, изнеће око 100 миља, нерачунајући јонска острва и обалу коринтскога залива; а кад би се и то урачунало, онда би изишло преко 220.

Бело или егејско море (*aegaeum mare*) између Грчке, Македоније, Тракије и мале Азије заплускава близу 260 миља дугачку обалу, чему ако се дода још и обала острва, што су у томе мору, а припадају овом тропољу, онда износи близу 3000 миља.

Мраморско море (*propontis*) између Тракије и мале Азије, дугачко је 30, широко 10 миља, а око 330 □ м. велико. Источно тропоље има на овом мору од прилике 50 миља обале.

Црно море (*pontus euxinus*) дугачко 150, широко 50 миља, велико 8695 □ м. Црноморска обала овог тропоља дугачка је око 90 миља.

2. Цела дакле морска обала, коју ово тропоље имаде, дугачка је око 630 миља, т. ј. на сваки 13 □ м. величине долази по 1 миља морске обале, а то је здраво

*) Румунска спада у Турску царевину, а не у источно тропоље.

много у сравнењу са другима европским земљама, и износи скоро $\frac{1}{4}$ целе европске морске обале $\left[\frac{630}{4300}\right]$. И кад би ово тропоље ко што ваља користило се том својом морском превагом, и кад би се све те користне прилике као што треба употребиле, онда би се без икакве сумње, сасвим наравно, осетио у Европи велики и значајни утицај тога тропоља како у војном тако и у трговном смислу.

Но ова обала није свуда једнака. Кад сравнимо источну са западном, црноморску т. ј. са јадранском, онда видимо, да се оне међусобом јако разликују. Црноморска је према јадранској, јонској и беломорској скоро сасвим равна (уздуж), нити има залива, нити пристаништа, нити острва; па и ушће Дунава здраво је плитко и блатно, зато је за морске лађе сасвим незгодно. По томе дакле марина и развитак њен на црnome мору тешко да би од какве користи била за државу овог тропоља. Од приморских места овде најважнија су **Бургас** и **Варна**, која је и најбоље пристаниште европске турске на црном мору.

Јадранска је обала много и много боља од црноморске, и врло добра како за војне тако и за трговне цели. Она је врло извијугана, стрма, каменита и има врло много изредних пристаништа. Па иста је така обала и на оним острвима, која овамо придадају; она су од земље одвојена само узанима ал дубоким отокама и може им се и с великим ратним бродовима чак до на пушкет прићи.

Кад сравнимо ову источну јадранску обалу са западном, и видимо, да је западна (италинска) скоро

онака иста, као и црноморска и при страховитим зимским олујама бродовима недаје никака склопишта; на више је места здраво плитка, дакле неприступна на југу врло висока и стрма, а на северу ниска и баровита, — онда је очевидно, да је **источна ја-дранска обала** господар, а бока **каторска**, због свог, како за трговину тако и за рат особито доброг положаја, **кључ** целом **јадранском мору**.

Најважнија приморска места:

Ријека (Fiuma), **Сењ** Senia, Zengg), **Задар** (Zara), **Шибеник** (Sebenico), **Трогир** (Tragurium, Trau), **Сплет** (Spalatro), **Дубровник** (Rhausium, Ragusa), **Нови** (Castel nuovo) који брани улазак у Боку каторску, **Будва** (Batua), **Дулчињ** (Олгун, Dolcigno, Olchinium), **Драч** (Dyrrachium, Epidamnus) и т. д.

Обала јонског и белог мора није извијугана, него је, тако рећи, изрецкана, и има изобила врло удесних места за пристаништа, — прилика, која је на историју овог тропоља од пресудног утицаја била.

Најважнија су приморска места:

Превез (близу кога био је стари Nicopolis), **Лепанто** (Naupactus) на свом заливу, чиј улаз бране градићи Рион и Антирион, затим **Наварин Модон** (Methone), **Корон**, **Науплија** (Argos), **Пиреј**, **Воло** (Joleus), **Солун** (Thessalonica), **Енос**

На мраморном мору **Галипољ** и **Цариград**.

Ове дакле обале, **јадранска**, **јонска** и **беломорска** биле би, и врло су згодне за снажну и велику **марину**; али кад погледамо и видимо, да је **Морија** држава за себе, која неможе бити пријатељ **Стамбоду**,

и која му још и отима морску важност; и видимо, да су на обалама поменутих скоро све сами Грци и Срби, народи не доброжељни стамболској држави, — онда је очевидно, да **Турска** marina ни ту нема се чему надати. —

Позив „друштва за пољску привреду.“

Пријатељи народног напретка, који су ради да потпомогну цел „друштва за пољску привреду“, могу то учинити, ако претплате на лист „Тежак“, или ако као помажући чланови или као његови утемељачи ступе у друштво.

Члан утемељач би ће сваки онај, који једанпут за свагда, на цели овог друштва приложи бар 20 дуката цесарских. Он за то од друштине добива диплому, и остале списе, по тачки 13. устава друштвеног.

Члан помагач онај је, што на цели друштвене за $\frac{3}{4}$ године приложи 15 гроша чаршијских или аустр. вред. форинте $1\frac{1}{2}$. За то ће он од друштва добити диплому, извештај годишње радње друштвене и семења од биљака, о којима се друштво увери, да могу код нас напредовати, а иначе теже би било појединоме, да га набави.

Претплата на друштвени лист „Тежак“ примаће се за сада на $\frac{3}{4}$ године, то је од 1.

Фебруара до последњег Октобра ове године, на свега 27 табака, а стаје:

У Србији: 30 гроша чаршијских, а у Аустријско-Угарским земљама (с урачуњеном поштарином), аустријске вредности 3 форинта.

Писма и новци шаљу се под адресом: „Друштву за пољску привреду у Београду“.

Сваки се може уписати на што хоће; воља му као члан утемељач, или као члан помагач, или као претплатник на лист „Тежак“, или и на једно и на друго.

Скупљач претплатника на лист „Тежак“ може бити сваки онај, коме верују људи.

Који од гг. скупљача пошље претплатну суму на десет егземплара „Тежака“, онај бесплатно постаје члан помагач.

Друштво моли све пријатеље народног напретка, особито пак: гг. свештенике, учитеље, писаре, кметове, званичнике, трговце, занатлије и т. д. да ово саопште свима својим пријатељима и познаницима, и да се подухвате уписивања чланова друштвених и претплатника на „Тежака“.

„Тежак“ ће поучавати народ: у орању и сејању разнородних усева према природи земљишта; ђубрењу, оснажењу и поправки земаља за обрађивање; чишћењу и дотеривању ливада; по-

дизању шума, воћа и живе оgrade; уређивању потеса или царина ради уштеде снаге народа и горе; усавршавању, дотеривању и употреби земљорадских справа и оруђа; гајењу и облагорођивању сваковрсне стоке и животиње; сточарском лекарству; пчеларству; свиларству; домаћим уметностима и пољско-привредној технологији, и у свему, што овамо спада. Даље, доносиће сва званична пољско-привредна наређења, извештаје о стању летине и цене земаљских производа; чиниће напомене, шта треба у ком месецу радити и кад је чему време; обзнањиваће све, шта се за пољску привреду памтења достојно покаже, било у природи, књижевности или иначе; једном речи, овај ће лист садржавати све оно, што ће подпомагати, да „друштво за пољску привреду“ свој велики и тежак задатак, али за народ од велике користи, постићи може.

Ово је већ пети број. Господа дакле, која су послатог Војина задржала, уписници су, и учтиво их молимо за предплату.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

6

20. Фебруара.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Мисли о изменама у новој тактици. — Здравље у војсци. —
 Пешачки топ картечун Свршетак. — Новине и ситнине. —

Мисли о изменама у новој тактици.

НАПИСАО

К

ПРЕВЕО С ФРАНЦУСКОГ

Капетан Љ. Ивановић.

I.

Време је донело много измена у ратној вештини. Старогрчка фаланга, у своје време најбољи тактички строј за борбу, уступила је место римском легијону, строју, који сигурније вођаше победи. Фаланга, подобна „свињској глави,“ строју северних народа, и као овај опредељен да својом шиљкастом формом пробије и раздвоји редове непријатељске, Фаланга дакле при свој својој масивности и чврстоћи беше на бојном пољу начета и упропашћена легијоном, кога строј беше много тањи. Међутим и легијон имађаше приличну дубину, почем се стро-

јаше у три линије а шахматно. *) Главна снага легијона беше у његовој већој подвижности, у систематичком устројству његових поделења од којих свако имађаше свој сопствени кадар, и напоследку у добром изображењу војника у руковању са оружјем. Све ове прилике, улише војсци римској велико поуздање да јој ништа немогаше против стати.

Легијон се бораше још и противу гомила варварских које му наравно немогаше одолети. Ова надмоћност римске пешадије трајала је дотле, докле народ римски сачува своју снагу у сваком смислу; али чим му ове нестаде, легијон немогаде Рим да спасе.

Епоха сеобе народа не даје нам никаквог особитог тактичког строја за борбу. Сваки се народ бори онда по своме начину кога је из својих обичаја црпео.

За времена феудалности средњег века, главну улогу имађаше коњица, железом покривена и копљем наоружана. Пешадије тада беше мало, и од мале важности, па и после изналаска барута, сигурно због несавршенства ватреног оружја.

Међутим, с изналаском барута поче се пешадија полако развијати. Посташе чете наоружане са аркебузама (пушкама великог калибра) али главна маса пешадије и сада излазаше на бојно поље у густом дубоком строју а наоружана копљем и мачем. Строј овај неоткриваше ништа што би показало намеру да се по нужди промени и тањим

*) Легијон римски дењаше се на 10 кохората, а свака кохорта на 3 манипуле. Људи прве линије у манипулама зваху се хастати људи друге принципи а треће тријари.

начини. Ова потреба престројења у осталом неби-
јаше ни нужна при свем том, што у борби беше
и артиљерије, али у врло малом броју па и гађање
јој беше врло хрђаво.

Са Густавом Адолфом, који у тридесето-годи-
шњем рату даде јаку организацију Артиљерији, по-
каза се крајна потреба да се пешадија строји
у тање стројеве, те да од ватре артиљеријске што
мање трпи. Крвави пораз Тилијев показа, да је
с' дубоким и густим масама пешадије немогуће по-
бедити. Стрељци шведски, постављени у интер-
валима својих коњичких дивизија, својом изненадном
ватром одбише насртаје Папенхасијмових кирара.
Тада се у свој својој светлости показа ово: да
бојна надмашност нечини све, па и ако је неко
ново ратно оружије употребљено, и да победа стоји
поглавито до доброг тактичког строја који новом
оружију одговара а с овим заједно до способности
вођа, дисциплине и отважности трупе.

Поступачно ватрено се оружије доћериваше. Ко-
њица важећа јошт као прва, употреби и сама ва-
трено оружије и служаше се у рату или пиштољем или
мускетом. Копље у пешадије замени се свуда пу-
шком а ручне гранате изазваше установу гранатира.

У 18 столећу движења пешадије посташе јошт
бржа, јер се строј њен све више и више од дубоке
масе удаљаваше. Почем се сва пешадија наоружа
пушкама мора се тражити строј, који ће пуцању
најмање сметати. Отуда, а и због великог умножења
топова, и њеног тачнијег гађања, узе се под Фри-
дрихом великим линија као најбољи тактички строј.
Спорост у движењу као и у ватри пешадије,

велика предузизљивост способних вођа коњице, учинише, да ово оружје, сачува још своје надмоћије над пешадијом и више пута исход борбе реши коњица својим добрим маневровањем.

Овако траја до велике вранцуске револуције. Дотле сам за себе пешак немађаше окретности у движењу и радњи, почем се никад овоме и неучаше а дугачке линије врло тешко могаху маневровати. Емиграција и Гилотина одузе војсци вранцуској знатан број официра, тако да кадра скоро нестане кои би изучили грдне масе војника, што морадоше притрчати, до бране отачаство од коалиције. Сваки војник увиде, да мора сам судити, и сам собом тако рођи управљати. Отуд се роди борба „јединачка или у гомилицама, одкуд постанак „стрељачког строја.“*) Људи позвани да управљају овим неизученим масама, да би победили, напрезаше се, до Херонизма, па и опет често беху приморани да одступају а одступање по кад кад пређе и у бегане. Борба наскоро научи својевољце вранцуске да буду мирнији и послушнији у рукама својих вођа, тако да ови после непрекидне али срећне борбе дочекаше да воде вранцузе само победи. Него, што се ове с почетка неуређене масе вранцуза за време рата већ устројише, и победоносне посташе, главан је узров с' једне стране **тромост** противничка, који по старом калупу тактичком радише, а с' друге стране што се у редовима њеним налазаше остатака старе краљевско-вранцуске војске.

Стрељачки строј поче се употребљивати у борби али густе дубоке колоне опет осташе. Напади се у

*) Разуме се у смислу редовне војске. Ур.

овом строју чинише при свем том што ватра из топова ужасно рушаше редове ових дубоких стројева али дејство ово беше тек на кратком одстојању сигурно, те немогаше јошт зараније поколебати кураж у војнику. те овај онојен борбом трчаше са свом разјареношћу против непријатеља. Колона (дубоки строј) беше такође удесна да се у њу могу увући рекрути послати из депова услед губитака борбом узроковани; овај строј незахтеваше потпуно војничко васпитање, јер младоме војнику у овоме строју требаше да следује старим у борби очеличеним друговима, кои се у редовима колоне налазише.

Наполеон I учини артилерију подвижном, и постави је у стање да маневрама коњице може следовати и њу ватром својом потпомагати. По овоме Наполеон могаше по потреби да брзо скупи на известној тачци грдну масу овога оружија: овим начином и преправљаше он обично нападе пешадијским колонама. Међутим слабо дејство артилерије на известном одстојању остави и надаље коњици важну улогу у рату.

Исто као и пешадија, и коњица нападала у густом дубоком строју; само најспособнији ђенерали француски нападалаху разширеним фронтом (танак и дугачак строј „*marsh en tiraille*“.)

Изванредним успесима Наполеоновим, беху најглавнији узроци ови: што овај велики вођ зачуди свет са својим преко обичним брзим маневровањем затим, умедијаше да нападне с великом силом непријатеља на известној тачки гди му се овај ненадаше те тако учини да војска француска при

свем том, што често бијаше слабија, поста бројно надмоћнија непријатељској тамо, где се судба решаваше.

Дуго време, по наполеонским ратовима у миру проведено, унапреди ратну науку, с тим што се нека начела на искуству основана искупише и употребише: маневровање поста много брже, и ако у границама екзирцирног батаљонског правила; поче се употребљавати час колона час разврнути строј, подупрт више или мање стрељачким стројем; задржа се, за користне случаје, и строј густе и дубоке од више батаљона, као и скупљање на једној тачки артиљерије.

За ово време заменише се кременјаче пушкама на капсу, што без сваке сумње учини да гађање постане тачније и редовније.

Наравно је, да дуготрајан мир, прекидан само овде онде мањим кратким ратним догађајем, отвори места и известној педантерији, и учини, те људи војног реда оставише у неколико практичну страну науке о борби, и тражише да војску уче парадним маневрама, истина врло леним за очи, али потпуно излишним, ако не и штетним за борбу. Срећом, борба француза у Алжиру и нов систем пруски учинише, те се дух војни поведе више за практичном страном ратне вештине: даде се већа важност расутом строју, који заузео своје достојно место у тактичним правилима баталијона. Свуда се трудише да војника обуче већој гибкости, и подвижности; да му се његово ја развије, те да сваки ред у фронту баталијона буде способан за стрељачку (јединачну) борбу.

Овако стање беше, наравно више или мање у овој или оној држави развијено, и свуда се трудише да што већу брзину у маневровању постигну, а жлебан топ, измишљен Наполеоном III. изазва тактичаре на тако рећи, ново поље рада. Оружије ово бије на таквом одстојању, на коме се беше пређе у потпуној сигурности од непријатељске топовске ватре; и баш ако му дејство, на том великом одстојању и није Бог зна како смртоносно, опет је здраво деморализујуће. Резерва скупљена иза линија није од овог новог оружија на миру, тако да пре него што ступи у борбу, у полак је поништена, и неможе да одговори ономе своме тактичком позиву, по коме је она морално и материјално сачувана снага одређена, да у одсудном часу ступи у борбу и реши је. Коњицу туче ово оружије пре, него што и почне своје нападе, и тако ју често у неред доводи, да нападе неможе ни да изврши. Најпосле равна артилерија и њена послуга у борби са жлебом просто је нишан овој последњој.

У почетку тражише, да употребе жлебну артилерију на свима тачкама бојишта, зато, што се хтеде користити њоме за сваку тачку, која беше назначена да се нападне. Отуд незгода, да се немаше у руци довољно артилерије, те да се може жестоко тући положај непријатељев, за који се главни напад спремаше; осим тога пешадија прођу да колоном напада, те беше изложена великим губитцима зато, што непријатељ небеше, поколебан у упорној својој одбрани, великом концентричном артилеријском ватром.

С увођењем жлебне артилерије одпоче се мислити и на наоружање пешадије; једни мислише, да је систем озго пунећи се бољи, други даваше првенства пушкама са дна. Ватра жлебних пушака обичних, што се озго пуне, није поколебала много старих идеја, као што то жлебан топ учини, јер с' једне стране беше тешко обучити војника да оцењује непрестано мењајућа се одстојања, а с' друге научити га брзом пуњењу и пуцању. Тек ове најновије пушке, које здраво велики степен брзине у пуцању достигоше, изазваше нуждне значајне промене.

Прве војске које шипку заменише пуњењем са дна беху Норвешка и Пруска. Тешкоћа и скупоћа претварања старих пушака на овај нов систем, велики трошкови који би се морали учинити за набавку или израду сасвим нових, као и то што јошт нови систем небеше довољно испитан, нарочито у озбиљној борби, све ово учини, те се у многим државама увођење нових пушака задоцнило. С друге стране многи мислише да ће наоружање пешадије озадњачама узроковати грдну а у исто време бесплатну потрошицу муниције, што оправдаваше једно због брзог пуњења и пуцања а друго што војник распаљен борбом пеће нимало на дејство свога оружја пазити него ће само једно за другим пуцати.

Рат дански даде прилику те се на нови систем пушака озадњача обрати већа пажња; него по начину, којим се овај рат вођаше, оценише озадњачу више с гледишта моралног уплива њеног дејства на противника, него ли с гледишта њене разоравајуће силе. У рату овом невидоше се го-

леме и густе масе у борби, почем се Данци само бранише и војске своје држаше или у обкопима или позади утврђених линија гди више од жлебне артилерије него ли од пушке новoga система трпише. У неколико прилика, борише се и на отвореном пољу, па и опет данске трупе мало трпеше зато што се стројише у танке и протегнуте линије. Него при свем том може се потврдити да су Прајзи, озадњачама наоружани могли и најмањи заклон употребити, јер могаху пунити своје оружије у сваком положају па и лежећки, те тако и при пунењу остати сакривени оку непријатељском, Данци пак при пунењу откриваху се и ватри противничкој беху изложени. Из свега овог изађе да је озадњача добра пушка, али да је важност због брзине пунења и пуцања, што је њено главно пренућство, у практици тек у другом реду. (Наставиће се.)

Здравље у војсци.

У сва времена војводе су се удивљавале великим губитцима људи, који подлегоше не оружју непријатељском, већ просто болести. У ратној историји прошлих времена нема скоро никакoвих, или само непотпуних извештаја о броју болешћу нападалих жртава, а никад се не изостављају бројеви рањених и погинулих. Тек у новије доба почела се бележити статистика болних и умрлих у рату, и они су увек тако големи, да све више и више у очи падају, и почиње се размишљавати, би ли се томе некако на пут стати могло.

Француска је војска за време кримска рата од својих 309.268 људи имала у болницама 200.000, од којих само 50.000 рањених. Инглеска је послала свега 82,901 војника на Русију; од њих су се многи по 2 и више пута разбољевали, тако да је за 2 године било 218.952 болна случаја, од чега је 11% било рањених и 89% болестних. Број умрлих био је тако велик (16,010) да би на тај начин за $6\frac{1}{2}$ месеци сва инглеска војска помрла.

У талијанском рату имала је француска 200.000. војске, и од тих имала је 112,476 у болници, дакле 56% а број рањених ни је био већи него 13,474

Даска војска имаћаше у 1864 години 31.575 болесника (не рањеника); пруска војска у истом рату 26,717 болесника осим рањеника.

године 1866 изгубила је пруска војска 4450 које погинулих које од рана умрлих, а међутим од других болести умрло је 6.427, и то у рату од неколико недеља.

Ово су све негативни докази погрешака, које су тада чињене против хигијене.

А ево и позитивних доказа, како је добро било, кад се на здравље људи у пољу боље пазило.

Инглеска војска у Криму, као што горе виде-смо, пошла је да сва помре, и власт брже боље изда некоје наредбе што се тиче чувања здравља, и последак бејаше спасоносан.

У рату северно Америчком у почетку бејаше умрлост 16%, но пала је после на 6 па и 4.4%, а то је број куд и камо мањи, него што је у Европским војскама у мирно време. Но за ово има се благодарити и правилима, која су одмах у почетку

војне од тако названог лекарског одбора издата, и околности, што су главни основи здравља и неге код војске одомаћена.

У самој ствари, ова брига о здрављу и није ствар војничких лекара, јер она у највише погледа не спада у круг лекаров, већ у круг официра. Означити рану, одело, терет који се носи, Маршеве, распоред за таборе и т. д. нестоји увек до лекара, и мора их официр да одређује. Па не само официри, него и војаци треба да штогод о чувању здравља знају; јер нигде тако често, као баш код њих бива жалостних последица од непажње и лакоумља односно чувања здравља.

Паметна поука од ове руке неби само користила војсци, него би се то раширило лагано и по целом народу.

У Инглеској у последње време обраћена је особита пажња на то. Тамо има, а и у Француској, професура хигијене у школама болничарским. Па је то заведено и у Швајцарској. Но треба поћи један корак даље:

Ваља у програму наших војничких школа додати, да се предаје и војничка хигијена.*)

Allg. Schweiz. Milit. Ztng.

Пешачки топ — картечун.

(Свршетак.)

Картечуну просипљу само картечну или шрапнелску ватру. Картечи Гетлинова топа могу на малој даљини да замену 2 или 3 обична топа; по

*) Ово нек важи и као реч нама за нас. Ур.

исти тај топ на великој даљини изостаје иза очекивања. На име, неможе се изнаћи никоји начин, да се дејство метка, као што је то код шрапнела, узазна, па се правац тона исправи. Но и опет картечун над шрапленском ватром има ту превагу, што дејство шрапнела стоји до тачног темпирања, и топ мора после сваког пуцања да се доведе напред и наново управи, што у опасним приликама може да јако штети, — а картечун како се једанпут управи, тако остаје доклегод на један предмет пуца.

При одбрани теснаца, уопште тамо, где непријатељске јуришне колоне из каква добра положаја ваља да одбијемо, а даљина за пуцање позната је ту ће картечуни наравно боље да отаљају, него обични топови. Али таке прилике у пољским ратовима само су поједине, и биваћеју све ређе, јер ће се сваки уклањати од тога, да напада на добро утврђена места. Остаје дакле питање, да ли би се исплаћивало, кад би поред обичних и простих топова вукли у војну још и скупе ове картечуне, који само у известним приликама добру услугу чине.

У осталом ако би се хтело, да се за бојну употребу и неколико картечуна набаве, онда би најбоље било дати их топовској резерви, одакле би се узимали и употребљавали тамо, где би нужна била упорна обрана.

Због тога, што се картечуни врло слабо трзају и што издају врло мало дима, најбоље би их било употребљавати по казаматима; исто тако, — као што су и Американи чинили, — добри су за чамце искрчне (који на обалу искрцавају), у чуновима, а

нарочито у траншејама противу топовских шарата и против испада, и у свима тима приликама дали би велике преваге, јер се на врло малом простору употребити могу.

Ако би се хтело најпосле да учини неко сравање између Гетлиновог и Монтињовог картечуна, у опште између, ватре, непрестајне и плотунске, — онда се мора претпоставити ватра непрестајна, дакле картечун Гетлинов.

Према свему досад реченоме неможе дакле картечун да изазове никакав полет у начину борбе, теорија му бар неможе никакву велику будућност да обрече. Али за картечуном доћи ће нових изумеовина, топови и пушке могу се још да дотерују, а то су све прилике, које могу уздаће војске у њено оружје да поколеба. Питање је дакле, нема ли у војсци самој нечега, што би таква узнемиривања стишавало.

Ако се обазremo на напретке у оружју, онда нам се намеће мисао: да не ће бојеви крвавијим бивати, да не ће најпосле те ратне машине тако смртоносне бити да одважност, јунаштво, уметност и т. д. сасвим излишним постане, па да каквоћа и коликоћа тих машина сама собом пресуди победу у боју?

Из искуства знамо, да се војске недају сатрти до последњег човека, него подлегну чим изгубе надежду на победу. Што је дакле оружије смртоносније, то све брже долази онај тренутак, кад једна страна увиди, да свом противнику није дорасла, но с тим губитак немора бити већи, напротив, он се мора све више умањавати.

Што је краће дакле време, за које огњена борба доводи к решењу, то је све нуждније себи за тај тренутак повољних удеса прибавити, и онда излази, да немора она војска победити, која најбоље и најбрже пуца, него она која својим добрим оружјем најбоље маневровати уме. Онај дакле, кој свог противника тактички надмаша, те га опкољава, напада с бока и т. д. тај ће много пре к пресудном тренуту доћи, јер он своје користи помоћу доброг оружија живо приграбити може. Машинерије морају пре ил после да остану само мртве ствари, које тек у вештим рукама добијају цене. Сме се дакле казати. да са напретцима у оружној техници мора увек тражити се и више тактичке окретности код војске и да се оскудице у овоме много осетљивије кијају него пре, кад је храброст и дисциплина сама кадра била да накнади некоје невичности.

Данашњи пешак, кратко да говоримо, треба тако да се уме борити, да га непријатељ никако невиди, ал зато опет да му што већу штету чини. Ако може тако, онда нетреба да се плаши од никаквих паклених машина, што се проповедају. Но с тим није речено, да при добром тактичном изображењу војске није нужно бринути се о техничким изналасцима. Треба их следовати, јер би поречно било, напустити сретства, која прекрасне послетке дају.

Ако се сад пита о средствима, да се војска способности, да се земљиштем, препонама и погрешкама непријатељским најбоље користи, онда нико недвоуми: да **ваља знати пуцати**, те да се огњем

постигне намера наша; да треба дисциплине, те да се не само оделења, него и поједини борци по земљишту расути и онет по плану руководити могу; да је нужна спретна организација и уде-сна правила те да се сваки брзи умивљај и извршити може. Но са свим овим својствима тек је војсци темељ ударен, да може у рату одговорити задаћи својој, ал се она и тактички извикавати мора, те да изврши задаћу своју.

Ова тактична извикивања треба војсци да даду оне свикнутости, која је кадра при свим борним од ношењима да оно чини што треба да чини.

Онда тек војска може се назвати вичном за рат, и онда неће бити држави скупо, да набавља и скупо оружије.

Oester. Milit. Ztshrft.

Новине и ситнине.

Изишле су у последње време ове књиге:

1. Gesundheits dienst im Krieg und Frieden. Ein Vademecum für Officiere. Von Karl Heinr. Schaible. Wien 1868. W. Braumüller. Цена 20 гроша.

2. Das moderne Völkerrecht der civilisirten Staaten von Dr. J. C. Bluntschli. Nördlingen 1868. C. H. Beck. Цена 60 гроша.

3. Gedanken über einige Kavaleristische Angelegenheiten von W. Seigmann. Laipzig 1868. C. F. Winter. Цена 18 гроша.

4. Die militaerischen Arbeiten im Felde. Tascheubuch mit 12. Zeichnungstafeln. Von. R. A. Muralt. Bern. Цена 15 гроша.

5. Lehrbuch der Taktik aller drei Waffen, zum Gebrauch an Militär Schulen, von Carl Freiherr von Sallis. Mit 3 Plänen. Wien. Tendler & C. Цена 30 гроша.
6. Die Patronen der Rückladungssewehre. Ein Beitrag zur Hand Feuerwaffenlehre von A. Matthenheimer. Mit 2. lithogr. und kolorirten Kupfer-Tafeln. Darmstadt und Leipzig 1868. Цена 1 рр.
7. Beiträge zur Militär-Hygiene im Kriege und im Frieden. Von Dr. A. Ochswalt. Berlin 1868.
- A. Hirschwald. Цена 36 гроша.
8. Die Grenzen der Staaten. Eine militärische-politische Unterhandlung von W. Rüstow. Zürich 1868. Fr. Schulthess. Цена 8 гроша.
9. Die militärschule. Allgemeine Einleitung in das Studium der Kriegs-Wissenschaft. Von. W. Rüstow. Zürich 1868. Fr. Schulthess. Цена 10 гроша.

Моимо Посподу уписнике да похитају с предплатом.

Оатовори, Г. М. Трифунувију капетану, Приймљена је предплата за 1869.

Г. П. Борисављевију поручику, Приймљено 60 гр. за 1869.

Г. В. Илију срек. старешини. Приймисам 6 дук. за ваше уписнике, и благодарим вам на труду.

ИЗДАЈЕ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

7

1. Марта.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Мисли о изменама у новој тактици. — Новине и ситнине. —

Мисли о изменама у новој тактици.

НА П И С А О

К

ПРЕВЕО С ФРАНЦУСКОГ

Капетан Ј. Ивановић.

(Наставак.)

И Шведска се одчести наоружа са овим новим оружјем, остале велике силе неусвојише га. Да ли се затезаше због силних трошкова; или, што јошт сумњаше о полезности његовој? писац неуме да каже.

Скорашњи, а може бити да се може рећи здраво скорашњи рат у Немачкој, због чега је немогуће оценити га добро у свој његовој подробности, дело је неоспорно знаменито како у политичком тако и у војном погледу. Међутим посмотримо неке догађаје који се у овоме рату догодише.

Аустријанци у рату 1859 године трпеше највише од жестоки напада француски бајонетом. Зато

Уз овај број иде и један лист са сликама.

они у рату данском, толико на бајонет полагаше да скоро никакву пажњу необратише на оружје Прајза поред којих се за исту ствар борише; ето зашто они у последњем рату немадоше једне једине пушке, острагуше. Стратигијски, они се бранише у Ческој, тактички, у самој борби најчешће нападаше. Ово начело најстрожије извршивано мораде зло упливисати војску и учинити да се знатан део поверења, које иначе нападни начин борења улива, изгуби. Заповести да се одступа, које непрестано од главно командујућег долазише протумачи трупа као страх те се и она обезкуражи. Кад пак ово уђе једном у трупу, распростире се с таквом брзином на целу војску, с каквом се неразвија ни једна најопаснија епидемија на свету.

Видесмо Аустријанце у више ратова и тучоше се заиста храбро. Прајзи немађаху тих прилика, али њихови официри од највећег старешине до батаљонског команданта и даље учаху се непрекидно за време мира како ће водити своје трупе по разном земљишту. У својим логоровањима гди непрекидно маневроваше добише они поуздања у себе саме, што изазва предузимљивост (initiative) која тако често води победи. Прајзи неоспорно бијаху бољи у маневровањима од својих противника. Правила екзерцирна код Аустријанаца сачувала су старе ворме; батаљони и чете стројише се у колоне и у овом се строју борише. Аустријанци неизгубише много људства због точног гађања прајске војске, него због брзог пунења и пуцања гди свако зрно на известном одстојању потреби неког у маси нападајући колона, те тако напади Аустријанаца ретко

успеваше. На даљем одстојању, прајска пушка не-
сметаше ништа Аустријским колонама да напредују,
али чим се примакоше на кратка одстојања поло-
жајима, у којима их Прајзи мирно чекаше, беху
густом и упропашћавајућом ватром из новог ору-
жија заустављени.

Шта се с овим доказује, него да је победа
онамо гди је веће морално поверење. Прајзи ве-
роваше у надмашност свога оружја те отуд осигу-
рани држаху се чврсто. У Дисциплини тако бијаху
очеличени, да официри причаху војнику да је успех
у борби извештан због што му је оружије боље од
противниковог, и војник то савршено вероваше.

Историја нам показује више овакових примера:
колики уплив има дисциплина, па на жалост опет
се за време мира необраћа на ово она пажња
која би требала да буде. Напоменимо овди војску
војводе Велингтона, која се у танке линије стро-
јаше, али која беше прва на свету у дисциплини.
Војска ова немадијаше пушака острагуша, ника-
квог бојног материјала бољег од противниковог, па
опет колоне вранцуске, од дугог времена научене
да су победоносне, немогоше јој ништа; напротив че-
сто бијаху поражене, као што је то било у Талавери.

Успеси прајске војске у последњем рату учи-
нише те све европске државе почеше да наоружа-
вају пешадију са острагушама. Намера беше да се
умали ако не и совршено уклони надмоћност прај-
ске пешадије над осталима, која надмоћност дола-
заше од новог наоружања.

Свак дакле тражаше да што пре набави ору-
жије одприлике истог система, а ако је могуће и

боље. Него нека се незаборави ово: најбољи, најсавршенији систем, којим се неуме као што треба да служи, није и неће никад ништа друго да буде него просто идеја на хартији стављена.

Шта дакле треба чинити те да ново наоружање пешадије буде од истините а не уображене користи? Прво је и најглавније то: да војника добро изучимо, да га у дисциплини учврстимо, те да он сам у себи има поуздања које ће растити постепено његовом војничком васпитавању. Затим треба преиначити тактику тако, да главнокомандујући, принуђен околностима да изгуби доста људи те да, може у датом магновењу победити, може опет радити по оном благородном осећању човечанском „да је позват да чува људе.“

Строј дакле треба да буде у будуће такав те да људи много нетрпе пре него што допру до неког одстојања до непријатеља, гди да му могу показати своје јунаштво и вештину.

II.

Пошто смо овако ушли у ствар, пређимо сада на то да видимо, које су по моме мишљењу промене најнуждније и најглавније у тактици данашњој. Нећу да описујем овде у подробности маневре полка и батаљона, него ћу само да покажем уопште а јасно колико ми је могуће, промене које ми се чине прекопотребне. Маневре које ћу да опишем нису прописане у шведским екзерцирним правилима, него неке су од њих пробане у последњим догорованима, неке пак стоје у додатцима правила. Претресање узрока ових маневара нових биће такође наш предмет у овом делцету.

Војске, које ће се у будуће сударати на бојним пољима, биће сасвим или у већој чести наоружане острагушама. Далеко терање и брзина пуцања учиниће може бити, да се поврати начин борења, који нам историја ратна показује. т. ј. стројење пешадије у дугачке линије у којима се пушкарају противници једно извостно време а без икаквог резултата; јер да се с једне стране користи од далеког ношења пушке, а с друге да се сачува од опасног дејства истог оружја на кратком одстојању, почеће се пушкарати на здраво далеком одстојању; па почем је линија и с' једне и с' друге стране употребљена као строј који подаје да се највиши степен ватре достигне, то ће, због њене мале дубине, дејство бити врло слабо. Истина да ватра окуражи војску у толико више што је ова млађа али се тиме истроши узалуд муниција, а с потрошком муниције одлази и поуздање у себе самог, тако да се ово с последњим метком угаси.

Прећи одма од пуцања на далеком одстојању, у напад ладним оружјем посве је немогућно. Искуство је показало да за време ове маневре, туча која из острагуша падаше, поништи највећи део нападне трупе тако да кад треба грунути о прса непријатељева, трупа немадијаше никакве снаге. Сљедство дакле далеког данашњег ношења оружја биће то да треба остати онди гди се је ко наместио, или одступити. Пређе дугачке пешадиске линије пушкараше се такође, они на кратком одстојању, јер гладке пушке далеко неношаху, онда могаше храбрији и отважнији да пређе брзо у напад и да успје.

Унапредак, да би се избегло бесполезно пушкарање тражиће се да се под ватром приближи постепено свом противнику, те да се борба бајонетом оконча.

Јасно је да ће се нападни маршеви покрити ватром стрелаца, него ће требати да се трупе у колонама чувају од дубоког строја, и то постепено приближавању стрелцима, јер што се више у дубину стерају, у толико се мање ватре има на расположењу. Ако се потреба покаже, да се марширајућа колона заустави на и више пута и то под ватром непријатељевом, треба одма постројити линију и ватром одговорити. Престројење пак под ватром непр. и пређе бјеше ужасно по пешадију, а нарочито сада када су острагуше у употребењу; терен неће увек бити такав да се трупа при престројењу може да прикрије, а мора се и то предпоставити да ће вешт противник чинити све да престројење буде под најужаснијом ватром његовом. Па и после, пошто је престројење извршено како да се напред иде? Треба ли за ове прилике укинути колоне; треба ли их заменити линијом? Не, јер марширање линијом, нарочито са јаким батаљонима, какви су данас, врло је лагано, заморавајуће и тешко да се ред одржи; може бити да ће при овом маршу нужно бити мењати правац, стројити кару, може бити да ће се наћи на пречаге и т. д. а за цело сваки зна како су све ове ствари тешке и како се полагаано извршују ако се са линијом маршира.

Преломимо дакле линију батаљона! Нека су одма за стрелцима две чете у линији са великим разстојањем једна од друге, две друге чете, постро-

јене као и прве, нека су иза празног простора први двеју. Овакав строј нема дубљине, па дакле ни дејство ватре непријатељеве неће бити опасно, а сужење фронта учиниће те ће се лакше марширати и у овоме ред боље одржавати. Круг или кара четна постројиће се лако у овоме поредку, а ако се потреба уваже да се фронт целог батаљона построји, онда позадне чете ступају у међупростор предњих чета. Ако се команданту батаљона учини, да је потребно из танког у густо строј да пређе ондак ће позадне чете: лева левој а десна десној приступити, те тако ће се добити две дивизијонске колоне с фронтом двоструким од обичне густе колоне, а у дубљини доста јаке за одпор, неподајући ипак доста масе те да зрна непријатељских топова могу велике штете чинити.

Стрелци.

4. чета

1. чета

3. чета

2. чета

Узевши да су у бригади два полка, батаљони једног полка постављени махматно образоваће прву линију; батаљони другог полка поставиће се у дивизијонским, горереченим колонама позади међу простора прве линије:

Стрелци.

2. Б.

1. Б.

4. Б.

3. Б.

Оваквим начином неће сви батаљони бригаде бити у чете раштркани; половина бригадне снаге,

биће више концентрована и дакле више у руци заповедника те да овај може да одбије било какав крилни напад било да помогне трупамa у првој линији да фронтални напад одбију. Заодења која би требало да се изврше са овим колонама чиниће се по средини, те да се тако што брже могуће изврше; дакле чиниће полубатаљони а не цео батаљон, те ће се тако више од пола времена уштедити:

$$\begin{array}{c|c} \infty & 1 \\ \hline 4 & 1 \\ \hline 3 & 2 \end{array}$$

Пазиће се да одстојање између предњих и задњих чета буде толико велико да једна другој при овим движењима не сметају.

Овим начином радећи са колоном која је тако постројена, лако је напасти непријатеља с крила, а ово су напади који највише подпомажу трупе које су већ ангажоване у борбу. Редко је да противник који озбиљно напада сачува ред и поредак који су неоспорно потребни те да се нека маневра изврши; он ће дакле тешко моћи да чува своја крила бар с трупом са којом напада. Незаборавимо ни ми сами ту важну околност, и кад нападамо н. пр. са водовима у линији, треба да смо готови да крила покријемо било стрелцима у трупе или у ланцу, како прилика буде захтевала.

Вратимо се на шахматни поредак чета; поред осталогa поредак је овај и за то подесан, што се има више ватре него ни од саме линије. Психолошки је осведочено, да трупа ступа напред с више поуздања, кад има да се ватри противничкој од њене

стране одговара. У овоме дакле шахматноме поредку ово се може да постигне; ако н. пр. две чете једна за другом постављене, дакле у колони, ступају напред до стрељачког низа, тражећи да ту ватру увеличају две друге чете, затим ступаће напред под заштитом ватре стрелаца и прва двеју чета, проћи ће стрељачку линију, и ангажоваће борбу даље подпомогнуте стрелцима који ји сљедују. Овим начином, приближивамо се противнику: било да се зауставимо и ватром борбу продужимо, било ако је одстојање на коме смо од њега повољно, да га нападнемо са бајонетом имајући за подпору две прве чете које су овако из борбе извучене.

Служећи се овим начином, т. ј. борећи се алтернативно час једном час другом половином батаљона, нећемо ни једног магновења остати а да непријатељевој ватри ватром неодговоримо, притом добићемо увек све више и више терена за себе. Трупа, наступајући, употребиће своју ватру, без да се може да ода бесплатном а непрекидном пушкарању, а старешине имаће и времена и средства да поврате мир и поредак у редовима, што је могуће нарочито у чегама које су остале у другој линији пошто су биле првима четама од борбе ослобођене.

Баш и ако овај тактички поредак, који горе показасмо, подаје ту корист, да батаљон може наступати без да ватру прекида, и да је потOME поредак овај за напад, нећемо никако да рекнемо да је исти поредак подесан за какав енергички напад, нарочито ако је противник упоран и чврсто држи положај на коме је. У оваквим случајима, батаљони у дру-

гој линији, постројени у двоструке дивизијонске колоне, извршиће напад пролазећи кроз међу просторе батаљона прве линије, који ће за тај случај своје чете шахматно распорођене пристројити првој другој, а четвртој трећу и тако постројени сљедовати јуришећој колони и подржавати је и у исто време крила јој чувати. Додајемо овди и то, да маневровање са четама шахматно постављеним, и извлачењем истих на линију стрелаца за умножење ватре, више је или мање лагано; тако дакле чим се хоће нападно да наступа, и ако је одстојање од противника мало, треба предпоставити овоме двоструке дивизијонске колоне, или старе четне колоне са стрељачким низом. Маневра шахматна боља је у случајима кад је терен такав да је трупа при наступању изложена дугој ватри непријатељској.

Друго преиначење у тактици, за које мислимо такође да је од преке потребе, то је стањивање каре. Ма које дубине биле стране у каре, оне неће моћи стати на пут да их добар коњик на доброе коњу не пројури. У чврстом и отважном држању, а нарочито у жестокој ватри каре, треба тражити средства да се напади коњице одбију. При новим изналазцима, који су у ратној механици учињени, јасно је: да би се страшно погрешило кад се неби на то гледало да се из каре може што већа ватра просипати. Мислимо дакле да стране каре нетреба да буду јаче од две врсте.

Што се нарочито наше војске тиче*) у којој је батаљон на 12 водова подељен нужно је водити рачуна о стрелцима при построју каре. По

*) Разуме се: Шведске. Пр.

нашем мишлењу, било да су водови стрелаца одвојени, било да су у батаљону, стројење каре треба да буде на један исти начин. Ако се дакле водови стрелаца позову у батаљон, они ће се последњој страни прислонити а тако ће ова имати четири врсте. Не само да се овим начином неће моћи никакве незгоде догодити, него ће напротив последња страна каре моћи да послужи као резерва у кари, и тамо ће се употребити гди се потреба уваже. Ово је нарочито добро за случаје у којима се у строју каре мора подуже остати.

Услед далеког терања данашње артиљерије, као и брзине њеног пуцања, главнокомандујући растућих војска избираће места отворена за бој, почем места испресецања скривају и скраћују хоризонт, те се неможе на далеком одстојању управном ватром дејствовати. Него, ако је у исто време местност пред положајем отворена, а у самом положају таква да се трупе могу склонити, онда је таково место најбоље, као што је у осталом и до сада тако било.

Напомињемо ову стару истину зато: што озадњаче, при свом ужасном дејству њиховом немогу опет остати без садејства жлебне артиљерије; ова ће јошт на далеком одстојању јуришеће непријатељеве колоне доста порушити и добро припомоћи да се напад одбије; ова ће на далеком одстојању концентричком својом ватром на главну тачку коју желимо напасти дејствовати и успех јуришу осигурати.

Ми смо тражили да покажемо од какве је користи танки поредак; како се из густог поредка прелази у линију и обратно. Користи свега овога

неодговарају за све прилике. Докле год остане у европским војскама строј густих и дубоких колона за напад, треба да се надамо да ће непријатељ тражити да оваквим масама пробије наше танке линије; да нас дакле раздвоји и да даје што може учини. Местност може бити таква да његове колоне прикрива до последњег часа, те да у овоме, онако неновређен наједанпут јурне: из танког поредка у коме смо, макако био подесан, да се из њега начини више смакнути строј, захтева извешно време, које често једва ћемо имати. Да би били приправни и за овакве случајеве, нужно је да имамо артилерије код себе која ће или уништити напад непријатељски, или га бар у неколико ослабити.

III.

Скоро је немогуће да се има довољно пољске артиљерије, те да се потребан број топова може употребити свуда гди пешадија у танкоме строју напће на противника. У исто време пољска је артиљерија доста тешка те да може свуда ићи са пешадијом; запрега њена, кола муницијонска и т. д. здраво су изложени ватри непријатељевој нарочито кад артиљерија мора да ради на ближем одстојању.

Осећајући велику потребу да трупе имају неко оруђе које ће имати већег дјелства од пушака а у исто време да је тако скројено да може свуда са пешадијом ићи: ми би желели да дамо батаљонима топове који ће свему горњем подпуно одговорити. Топови ови треба да су лако па зати предлажемо да им је Калибар 44.5 милиметра, а тежина 85 килограма. Топ ће бити од челика и ожељбљен те

да далеко може терати. Зрно ће бити шупље, али не зато што пуно зрно неубија, него што шупље распрскањем својим, чини несамо штете него и застрашава редове непријатељске. Под углом малим, н. пр. од 3 степена топ овај треба да тера на 750 метара, а да пуца 4—5 пута у минуто. Пуниће се острага а имаће просту платину. Да се увелича затвор са страга, те да гас неможе унатраг излазити, зрно ће бити обучено бакаром. Неколико људи (3—4) довољно је за послугу овога топа а два коња лако ће га вући почем за лафетом и муницијом не тежи више од $382\frac{1}{2}$ килограма (300 ока од прилике).

Далеко смо од мисли да је ова коншtrukција најбоља; практика ће за цело допринети да се побољша и по томе нетреба тражити у овоме нашем предлогу друго што до то да је оваков топ данас за цело од велике потребе.

Ево начина који ми предлажемо за употребу ових топова рачунећи да сваки батаљон има их по два.

Јасно је да ће главна задаћа ових пешадијских топова бити да поспу гранатама својим колоне непријатељске које наступају с намером да наш танки строј пробију. По могућности, топова два батаљона треба, да ватру своју концентришу против ових колона. Узевши да сваки избаци 5 метака у минуто, и да се свака граната распрсне на 20 комада, то ће 400 комада ударити у једноме минуто колону непријатељеву. Почем колона прелази за минут 100 метара, а ови топови са добрим дејством почињу тући на 750 метара то ће непри-

јатељева колона пре него што до нас допре, добити од 2—3.000 комада у себе.

Цртеж који се прилаже показује од прилике коншструкцију овог топчића.

Они би били од неоцењене вредности поглавито при прелазу из шахматног у колонски поредак, почем ће присуством и дејством својим улити у редове наше трупе мирноћу која је нуждна за маневровање пред непријатељем. Полезнаост њихова биће немање велика и у нападном дејству баталјона. Ако ови топови управе ватру своју на положај, који је намењем да га наша трупа отме, причини ће велике штете противнику, а може бити и наред у његовим редовима произвести, а све то пре него што смо ми од његове ватре штогод претрпели. Место гди гранате падају показаше лако да ли је одстојање добро оцењено, па кад се једном ово добро оцени онда при наступању пешадије, ако је топови њени слеђују, треба бројати кораке те тако ће при сваком стајању бити лако поставити батерију и пуцати, н. пр. позади стрељачког низа у коме ће стрелци пред батеријом стојећи полегати.

У шахматном четном поређку два топа биће са четама у првој, а два друга са четама у другој линији.

Танки пешадијски строј навући ће на се без икакве сумње коњицу, почем ова и тражи те прилике да пешадију у линији постројену а у борбу ангажирану нападне. Наши пешадијски топови, чувајући крило коме коњица нападом прети, гађаше ову на далеко и може бити учиниће да и небуде напада.

Незаборавимо да и у другој линији бригаде има пешадијских топова који се такође могу употребити за одбрану прве линије.

Ако се мора да построји кара, топови ће постављени на крилу које је у опасности пуцати са картечом.

По себи се ралуме да ће ови пешадијски топови имати знатну улогу како при одбрани села тако и при нападу на иста, а после и у многим другим приликама.

Ово је оружије врло мало изложено ватри непријатељевој; послуга и запрега мале су, а мало и мунициони сандука. Оружије ово није за дуже пуцање на непријатеља и по томе резервенске муниција може бити у парку дивизије. Ако оба коња који топ овај вуку погину, упрегнуће се пешаци.

(Свршиће се.)

Новине и ситнине.

За Основне школе у Србији ваља да се напише **Буквар** (с малом читанчицом). Дело то треба да одговара садашњем развиту педагогијске науке, и да испуни све угодбе, у којима се наводи основна школа српска. Награда је од 30—50 дуката цес. Процену ће изрећи комисија, а рок је до конца Маја 1869 године. Рукопис ваља упутити министру просвете и црквених дела по обичајеном начину с каквим натписом.

№ 499. Из канцеларије министарства просвете и црквених дела 4. Фебр. 1869 год. у Београду.

Умољавају се господа уредници јужно-словенских листова, да овај оглас објаве.

Да се телеграф непосредно веже с Инђијом, Инглезима изгледа из дана у дан све важније и нуждније, и већ се и подробно говори, како да га управе, преко Италије, Малте, Сујеца. Говори се, „да то непосредно везивање с Инђијом изнуђава се положајем Русије у средњој Азији, а Инђија је независна од руске телеграфије“. Намештање испод мора између Малте и Александрије на дубоким местима испало је срећно.

Већ поодавна су завели у радионицама каратским, да их фотографијом умножавају. Сада већ почињу карте и планове путем фотографије и на бакар пренашати за ради резања. У Берлину тако ће да чине с картом земаљском, коју је ђенералштаб пруски израдио.

И опет молимо Господу уписнике, да похитају с предплатом. Нама се ваљда неће замерити, што иштемo, кад исповедимо, да имамо још дужника и од лане, па и од полане.

Уредништво.

Нови разносач Војинов зове се Милован Лазић.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНИ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

8

10. Марта.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Мисли о изменама у новој тактици. — Број. — Новине и ситуације.

Мисли о изменама у новој тактици.

НАПИСАО

K

ПРЕВЕО С ФРАНЦУСКОГ

Капетан Љ. Ивановић.

(СВРШЕТАК.)

Остаје нам да покажемо јошт следећу истиниту и важну корист која се од употребе пешадијског топа добија:

У будуће најтежи проблем ратне вештине биће, како да поставимо резерву, те да нетрпи од ватре непријатељских топова, а да буде опет у руци баш кад је потребно. Средством пешадијских топова па ма у ком броју били у бригади, снага је ових како за одбрану тако и за напад јако увеличана и по томе може се одстојање за резерву у величати*). Ако пак важност наступања, дакле напада,

*) Ако у дивизији има три бригаде (12 батаљона) две бригаде биће распоређене у бојни поредак у две линије и има ће 16 пешадијских топова; трећа бригада остаће у резерви и имаће 8 топова.

или природа местности недозвољавају увеличање овог одстојања, а опет да се избегне постављање резерве одма иза линије гди ће од ватре непријатељске трпети, сместиће се она или иза једног или иза оба крила; ондак се могу сви пешадијски топови скупити и шњима непријатељски положај уздуж тући.

Дајући пешадији топове који ће нарочито за њену одбрану служити, далеко смо од мисли да тиме учинимо те да бураж и само поуздање њено и једног магновења буде зависно од ових топова. Ово пак може изаћи ако се послуга буде узимала из баталиона. Ако послуга буде обучена исто као и пешадија, и ако буде узимата из чета, трупа ће доћи на ту мисао да је артилерија, која је шњоме, њен саставан део, а може бити да ће је сматрати као неопходну нуждну при себи, те да под закриљем њеним иде с поуздањем у борбу, а кад је по-
дуже, или за једно магновење нема произвешће непоуздање па и страх. Ако се пак послуга састави из тобџија, остаће стара мисао, да је артилерија потребна да садејствује са пешадијом у борби, али да баш није потребна да се у самоме батаљону налази.

У нашим годишњим логоровањима, треба упражњавати батаљон са овим новим топовима, али само на концу упражнења, а то чинити, више као тактичке маневре за кадре, а не као нешто неопходно нужно за вредност и јакост батаљона.

При свем том што су горе-описани топови зато да оснаже пешадију и у нападном и у одбранителном дејству, опет нетреба изгубити из вида то да и пушчана ватра буде добра па и на великим од-

стојањима. Као што скоро није могуће, да целу пешадију обучимо у довољно тачноме гађању, мислимо да треба да устројимо у војски једну нарочиту трупу стрелаца. По томе, пушка обичног пешака не треба да има нишана за далека одстојања, почем се са овим нишаном неће умети да служи, а биће узрок просто безкористном трошењу муниције. Нишан за пушку обичног пешака треба да је у границама оних одстојања, која су око тачке гди се нишанећа линија пресеца са осом душе цеви; нишан пак пушке стрелца, кога смо много у гађању упражњавали, треба да је за сва одстојања на која његово оружје тера.

Може се, као што је и до сада чињено, да се стрелци извлаче из полка, и употребиће се највише у скупу. Међутим ми предлажемо и то, да се свакој бригади дода стално један дивизион (две чете) стрелаца.

Ова одабрана пешадија, организоваће се у батаљоне, али ће се врло мало обучавати у маневрама батаљонским, почем ће дејствовати у бригади „почетно“ и употребити се тамо где је нужно тачно на далека одстојања гађати.

Обичан пешак прилично је натоварен стварима својим; стрелца треба да ослободимо од сваког терета; носиће само своје јаунице и торбу с раном, те да тако буде више окретнији за службу за коју је намењен.

Може се дати стрелцу једна палица, на којој је с једне стране раклица (од гвозђа) начињена, коју ће он употребити на местности гди наслона за пушку нема.

Стрељачки ће се батаљони непрестано обучавати, а доби ће пушке најбоље, па макар биле и каквог сложенијег система, само да су истог калибра као и пушке обичне пешадије. Да боље покажемо шта се од стрелаца очекује, велимо: да их треба обучавати без престанка у гађању у нишан.

Ови су стрелци особити род пешадије, а позвани су да умеду тачно гађати и брзо пуцати у колико се то може највише достићи. Батаљони пак стрељачки образују трећи род пешадије. При свем том што нетреба пренебрећи да обучимо и обичног пешака за стрељачку службу, опет свака војска добро уређена треба да има извештан број стрељачких батаљона, који треба да су спремни подпуно за борбу у „растуреном строју“.

Рећи ће се може бити да је главно да ови батаљони буду брзи у движењима, или другим речима, да су састављени из млади људи, који су без сумње више окретнији него ли старији. Истина је да је брзо движење једно од најглавнији својстава стрељачке трупе, али то није тако претежно, те да се забораве друга скоро исто тако важна. Ниједно војно тело несме бити састављено из искључиво млади војника, ако се оће да издржи са ладнокрвношћу, у реду и чврстину, непрестане незгоде на које се у рату наилази. Стрељачки су батаљони зато да послуже у известним случајима за које су они, борећи се разштркано т. ј. као стрелци. По овоме треба их особито васпитивати, а у овоме тражити да се само свест код појединих што више развије, те да сваки добије сам у себе подпуно

поверење. Али као што знамо, треба иза стрељачког низа чврстих подпора; ове дакле подпоре преко нуждне сваком стрељачком низу треба у колико је могуће саставити из старијих војника.

Начело ово пренеће се на војску Шведску и Норвешку овако: као што се из чета пешадијски узимље трећина за стрељачки низ, исто тако узео се трећина из сваког стрељачког батаљона за резерву низа, а при овом узимању бирати старије војнике. По томе низове ће образовати водови са чела колоне а да се може на тачност гађања стрелца више рачунати, упражнења њихова у овоме биће подпунија неже ли са обичним пешаком.

IV.

Оставимо за које време тактику пешадије, па да видимо коњицу, која ће, како ми мислимо, при свој брзини и тачности гађања новог оружја, продужити, користећи се случајима, да изненадним нападима задобије успехе.

„Фронтални напад“ није више могућан. Коњице ће убудуће гледати да својим стројем и брзо извршеним „косим“ маневровањем одврати пажњу противникову од тачке на коју смера да нападне. Напад „растрљано“ мора се врло често употребити, да би се тако дејство новог оружја што више умалило.

Коњици је потребна пољска артилерија која се исто тако брзо може двизати, једно да ватром својом олакша коњици успех у нападу, а друго да неда непријатељу кога коњица гони, да се од чести уреди и у подесним местима одупре.

Коњица поред онога што на бојном пољу има да ради, употребљава се и зато да пред војском иде, путове и пределе осмотри и т. д. Ово се свечини обично на подаљим одстојањима од главне трупе. Коњица дакле треба да је бројно тако јака да овоме свом позиву може да одговори, у толико више што иста трупа не може дуго тешке послове осматрача, патрола ведета и т. д. да врши. Треба дакле део за ову службу опредељен чешће смењивати. Чувајући тек коња (главна ствар у коњице), може коњик да издржи оно што се од њега у овим приликама захтева. Малог броја коњица повлачи за собом то: да се много у времену губи, почем не може да изврши оно што се захтева.

Видели смо у последњем рату у Немачкој какву је корисну улогу коњица имала. Коњица тада обдржаваше свезу између корпуса, те тако — ослањајући се један на другог примичаше се са разних страна стратијском објекту (точки) гди се мораху концентрисати.

Ниједна војска неумаљава бројно стање коњице; напротив могло би се показати да су неке умножиле трупе овог рода.

Ми смо тога убеђења, да докле год вођ коњице; напротив могло би се показати да су неке умножиле трупе овог рода.

Ми смо тога убеђења да докле год вођ коњице буде човек талентан и одважан, са својствима таквим да уме да оцени магновење кад треба да ради са својом трупом на бојном пољу, дотле ће и коњица играти важну улогу у рату и одржати своје старинско уважење нарочито ако су људи вешти јахачи.

V.

Повратимо се опет пешадији. Ми ћемо у неколико речи да покажемо својства, која су по нашем мишлењу потребна пешадији за маневровања по новим тактичким распоредима.

Танки строј иште да су људи „јединачно“ више успособљени. У колонама је уплив старешина већи, па дакле и управа много лакша; у танком строју, а нарочито у стрељачком низу, војник је далеко више остављен самоме себи. Зато, а нарочито да би се добило узајамно поверење, које треба — које мора да буде између старешина и трупе, васпитање сваког војника треба да буде што могуће подпуније и да свугда, гди се може, новак неће у редове већ спремних људи за маневровања у танком строју, ако тако рећи није сам убеђен да је зато.

Брзина пуцања, која распаљује трупу, захтева да војници — уобште небуду одвећ млади, почем се код млади људи слабо налази мирноћа која је нужна; младост се одликује наглом и безсмисленим бујношћу, која је користна само у магновењима напада.

Човек свршен и јак користан је и нужен поред младића. Ова два доба човечија у једном војном телу користна су: са старијима имамо мирноћу, сталност и чврстоћу за случаје кад је потребно да за известно време издржимо ужасну борбу на месту, да гледимо стојећи смрти у очи, да претрпимо патње и оскудости у сваком смислу; са млађима имамо живот и насртљивост и у магновењу напада распаљену храброст која не гледи на опасност а која триумфира.

Услед далеког терања и брзог пуцања са новим пушкама, војник види сам у колико је сада више изложен ватри; ово се засведочава грдним губитком у официрима у последњим ратовањима. По овоме дакле, војске се морају у будуће снабдети са много већим кадрима, него што је то до сада било. С друге опет стране, то исто захтева и танки строј, почем је у њему уплив старешина много слабији неже ли што је у густом строју, у коме се глас заповедников боље чује, у коме заповедник у очима свих својих људи може им боље и примером у борби бити.

Најпосле ми сматрамо као нужно да бригаде не буду више као до сада из много батаљона састављене. Старешинама бригада у будуће биће много теже да одрже ред у батаљонима који више нису масирани као пређе. Одтуд следује да ће у дивизији бити више бригада, и по томе умножење штабова, персонала љечничког, интендантуре и т. д. али зато ће бригаде бити подвижније, а деташирање одељења од дивизије биће лакше. Свака бригада имаће свој парак и трен, те тако у случајима одашиљања једног одељења, које је бригадне снаге, неће се морати одвајати кола и друго што за сваки специјални случај.

Ако батаљоне полка који је део бригадин, разместимо на једној истој линији, без да јединство побркамо, полк ће моћи да изврши један тактички задатак ослонивши се на самог себе. Располажући са више одељења доста јаких, која сама за себе, по околностима могу радити, дивизијар ће требати да да само импудс својим бригадама, да надгледа

обште извршење движења, а оставиће бригадним старешинама иницијативу у појединостима које су у борби врло честе и брзо извршење захтевају.

Да се и људи и коњи причувају, треба завести у војскама пољске телеграфе. Употребом њиховом добија се велика хармонија у операцијама. Трупe, које по разним путовима наступају, добијају без тешкоће заповести које одма извршују; шта више, с употребом телеграфа, могу се и тактичка движења на великом бојном пољу довести у подпуну сагласност. Кад је коњица употребљена за осветлење предела пред војском, она то чини на доста великим одстојањима; ако се телеграфске жице повуку од главне трупе до труга изаслати за проматрање, извештаји долазе брзо старешинама главне војске, што је до сада вршено тешком и уморном штафеталном службом. У последњем пруско-аустријском рату, Прајзи су се јако користили пољским телеграфима било да понове уништене телеграфске линије, било да доведу у свезу корпусе који на разним линијама оперирају. Систем пољских телеграфа удесиће се по природи сваке земље, али ће се имати увек једна трупа добро изучена, опредељена овом новом ратном материјалу. Ми мислимо да за наше отачанство 5 километара жица треба да носи сваки коњички полк, а дивизија да има осим тога јошт за 10 километара или за једну шведску миљу.

VI.

Пре него што довршимо изношење горњих идеја, које смо прпели из разговора са официрима који су у последњим ратовима учествовали, после

из дела војничких у којима је о последњим ратовањима писало, као и из сопствених посматрања која смо бивши у додир са трупом чинили, мислимо да смо дужни изјавити овде неке наше мисли, које можда сваки неће усвојити, али које ће — дубоко смо убеђени — једног дана морати триумфирати.

Велике нове војске непрестају с дана на дан растити нарочито од револуције француске, која тако рећи освешта епоху великих војничких маса. Нагомилање материјама ратног растијаше у истој пропорцији. Каква разлика између ондашњег и садањег материјала! Какве промене, какве поправке, али у исто време и какви ужасни трошкови! Какве грдне војне масе треба створити и обдржавати у време мира, а у толико више за рат и резерву.

Једном, па можда и више пута, патриотизам ће поднети жртве које се за горњу потребу траже. Него можемо ли једном рећи да смо дошли до краја са новим изналасцима? Искра генија створи одма што новог у овој или оној грана ратног материјала; све што је од овога било спремљеног постаје неупотребително, и свака војска мора да се снабдје са овим новим материјалом, ако неће да се изложи пропасти у случају рата са војском која то већ има. Материјал дотле сматран за најбољи, остаје нагомилан у арсеналима, а грдне суме за њега потрошене, знојем и великим трудом стечене, пропадају без икакве користи. Треба — ли зато да очајавамо, и да престанемо да се спремамо? Не, јер је преко потребно да је у војске материјал увек онакав какав време захтева. Треба се дакле снабдевати постепено са материјалом, а

постепено уводити преиначења, а то све са највећом пажњом, да неби трошкови, око овога учињени, превазишли снагу земље.

Војска нетреба да је већа те да је земљи немогуће да је обдржава. Једног дана, свака ће држава доћи на здраву оцену ове, на несрећу одвише данас презрене или и заборављене истине: **Мало али добро.** Онда, без да пренебрегнемо користити се са новим изналазцима имаћемо у руци материјал кога преиначујући повремено, стајаћемо с њиме увек на висини околности. Доћи ће постојавама један дан, када ће велике силе припознати саме оно горе, али може бити после каквог дугог рата, који ће арсенале изцрпети, и када ће мање државе осетити јошт јаче важност овог принципа.

Нека мале државе негледе да праве „параду“ с бројном снагом своје војске, коју немогу да обдржавају, а нарочито да је наоружају и **упражњавају.** Систем противан донеће пропаст. Свака држава за чување своје части и одржање своје независности, ослањаће се на добра својства своје трупе, а не на њихово бројно стање.

Б р о ј.

Број бораца много претеже на теразијама победе. Ако су сви други одношаји на обема странама **једнаки**, тад је победа там, где више бораца за употребу има.

Где разлику у снази не могу друге околности изравнати, решава бојна превага. Изравнања може

онда бити, па јошт успех и на страну слабијега прећи, кад је овај боље оружан, кад су му на руци све користи од земљишта ил војишта, и ако све недостатке у броју надокнађава наравствена вредност и тактично изражавање војске или виши таланат и већа способност вођа његових.

Ал што је већа бројна разлика у две војске, које једна према другој стоје, то је теже оној слабијој да ту несаразмерност изравни.

Два истим оружјем наоружана, једнако способна човека, које одушевљава иста жеља и воља, да против ика победе, имају равне снаге, и свакоме од њих изгледа да ће другог у борби победити. Као што је то код једнога против једнога, исто тако стоје и стотине према стотинама, хиљаде према хиљадама и стотине хиљада против равног броја војске. Снаге стоје у равнотежи дотле, док је број бораца на обема странама једнако велики.

Но ако су снаге па противничким странкама неједнаке, тад расти на оној страни, где преваге има, вероватност успеха, док се у истој мери код слабијега смањује изглед на добра следства.

Какве год преваге два човека над једним имају онакве и хиљаду над пет стотина и сто хиљада над педесет хиљада; па и тамо, гди је разлика у снагама мала, може превага опет врло осетна бити. Тако н. пр. 60.000 људи имају више изгледа да ће победити 50.000 нег ови оне.

Али се неможе по вољи управљати већим бројем бораца. Да се раван ил и мањи број војника са коришћу може борити против веће силе то је сва тајна ратне уметности. Ова даје слабијему сред-

ства, којим може да одоле и то са успехом и много већој снази. Ми рекосмо мало пре, да су десет људи по снази десеторици равни, а петнајест су у превази. Ако се сад оних десет људи имају борити против петнајест, па се тако распореде, да се сударају све само са петорицом (од оних петнајест), тад ће разуме се ове лако победити, јер ће их и ако су мали бројем увек већом снагом нападати.

Ако се каква војска од 100.000 људи има борити против друге равне бројем, тад ће им бити снаге једнаке. Ако сви борци обе војске у исто време и на истоме бојишту у борбу ступе, те обе стране имају права да се победи надају.

Испадне л' пак за руком једној страни, да прво половину непријатељеву нападне па онда другу, то ће се борити 100.000 против 50.000. Код ње је сад корист од бројне преваге и она је сигурна да ће победити у колико то од броја зависи. Њој остаје победа јошт доста сигурна и онда (ако су други одношаји једнаки), ако се један део од ње н. пр. 30.000 употреби, да непријатељу половину у шаху држи — јер и у овом случају имаће увек 70.000 против противникових 50.000.

Као што је то код војска, које једнаки број бораца имају, исто је тако и код неједнаких војска. Ал нема сумње да ће већој војсци много лакше бити него слабијој, да на сваком месту користије бројну превагу.

Ако на једној страни има 100.000 а на другој 150.000 тад би одсудна успеха било код последњих, ако би све силе са обе стране у исто време у борбу ушле.

Може л' пак војска која броји само 100.000 прво 50.000 непријатељске војске напасти и са бојишта отерати, тад се обе стране изравњају и од њих ће она победити, која се вештије умела буде користовати превагама на појединим местима.

Победу нерешава она снага, коју ми на расположају имамо, већ она која је у одсудном тренуту на бојишту против непријатеља.

Но како је број од врло велике вредности, то је тешко бити у превази на појединим местима и онда, кад су обе стране једнаке, а камо ли кад непријатељ јошт у напред много више војске има. Због ове нарочито тешкости и јесте рат уметност.

Ако непријатељ више војске има тад сва уметност стоји у томе расцепити га, па уједињеном снагом борити се против свакога његовог дела.

На овоме простом начелу лежи сва уметност великога рата, јер нема никаквог сигурног средства за победу него увек извести много против мало њих! Ал како нам нестоји до воље да располажемо већим бројем бораца, то ће права уметност бити управо у томе, да добијемо преваге у војсци и ако је иначе саразмера по нас врло неповољна. Пошто непријатељ исто тражи, то ће испасти за руком само способнијему, да се поред равног па и мањег броја у преваги на појединим местима бори.

Тактик стратиг и државник гледају равномерно да својима комбинацијама корист бројне преваге на своју страну донесу и тиме увећају наду у победу.

Тактик врши ово, кад на једно место бојишта шиље надмоћне масе. Стратиг тражи да сједини

јачу снагу на ономе месту где је одсудан судар највероватнији. Државник пак тражи савезнике, ил непријатељу такве одузима, гледа да број својих бораца увећа ил непријатељских смањи.

Тактична је победа поглавито следствие бројне преваге. Није само број бораца уопште одсудан, већ тактик ваља тако да поступа, да се и ако му је мања снага, бар на одсудним местима на бојишту у бројној превази борити може.

Фридрих II. потуко је код Лајтена са једва 30.000 људи 90.000 Аустријанаца а код Розбаха са 25.000 победио 50.000 француза и савезника. Код Розбаха употребио је он само мали део своје снаге па је опет победио бројном превагом јер умеде да се бори са већином против мањине.

Код Дражђана 1813 победио је цар Наполеон са 120.000 људи преко 220.000. Код Липиске на-против бораше се он са 160.000 против 280.000 и подлеже. Код Липиске небеше бројна саразмерица по Наполеона тако неповољна, као што то код Дражђана беше, па опет онамо тако се владаше савезници, да Наполеон немогаше ни на једном месту у већини да буде, а код Дражђана беше му то могуће (јер небеше добре слоге међу појединим деловима непријатељеве војске) савезници имађаху код Липиске свуда бројне преваге, и њој имају благодарити за победу. (Наставиће се.)

Новине и ситнине.

Министар војни спремио је наредбу за г.г. офицере којом препоручује, да г.г., којој до руке дође „пројект за закон о устројству војске“ пазљиво проуче га и своје примедбе до половине Априлија г. министру поднесу.

У Аустријској војсци учиниле су се у хијераршији знатне промене. На име **ђенерал Габленц** постаје заповедником и иде у Угарску; **ђенерал Кушевић** као заповедник у Хрватској; **ђенерал Монтенуово** као заповедник у Беч; на овога место иде **ђенерал Менсдорф-Дитрихштајн** као заповедник у Златан Праг; **ђенерал Јон** досад начелник у **ђенералштабу**, иде за заповедника у **Градац**; **ђенерал Маројчић** постао је **ђенерал-инспектор пешадије** исто као што је **ђенерал Еделсхајм-Булај** код **Коњице**.

На железним путовима по Баварској од идуће зиме загреваће се кола у све три класе.

И опет молимо Господу уписнике, да похитају с предплатом.

Нови разносач Војинов зове се Милован Лазић.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1 8 6 9

ВОЈИН

БРОЈ

9

20. Марта.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Број (Свршетак.) — Новине. —

Број.

(СВРШЕТАК.)

По причању у Антомарховим записницама (о бављењу на св. Јелени) претпостављао је Наполеон битку код Риволи оној код Маренга где беху снаге од прилике једнаке а следства битке несравњено већа од оних код Риволи, јер код Маренга један удар доби му Италију, али код Риволи потуко је он са једва 18.000 људи 40.000 Аустријанаца.

И ако је у великој преваги био непријатељ код Риволи развио је Наполеон на бојишту велику уметност јер на свима нападнима местима јачи беше од непријатеља. Овде не беху Аустријске колоне далеко 7—8 сати, нит је од једног до другог судара протицало 36—40 сати (као што то пре беше у походу (1796—1797) већ их он потуче једну за другом, и ако оне једна од друге само по неколко стотинахвати удаљене беху. Тако сјајни дани од Риволе и Фаворит беху следство потпуног познавања бојишта, ретке бистрине, у погађању цели непријатељских и чудне брзине, којом се најбоља средства предузимаше, да се ове осујете.

Вештина велике тактике стоји у томе, да на одсудним местима на бојишту наша војска у преваги буде, а на другима мање важнима да се непријатељ само задржава и привидним нападима забавља.

Кад после битке код Аустерлица Херцег од Ровиго оде у стан Александров да преговоре води, рече овај: „Шта је то, ви бејасте слабији, и свуда, где год се бисмо ви имађасте више војске.“ „То је ратна уметност,“ одговори Савари (херцег од Ровиго).

Употреба строја налику на клин и кљеште у старо доба, као и косих бојних редова доцније, не беше ни због чега другог, већ да се што већи број против слабијега непријатеља бори.

Клину основна целъ беше, да према средини непријатељевој у правази буде, како би је најлакше пробити могао.

Као год што се клином највећа снага према непријатељевој средини ставља, тако код кљешта иде она против крила његових.

Косом бојном реду основ је нарочита целъ.

Ако је противник у превази, тад се држи једно крило натраг, како би малом снагом главну силу непријатељеву у шаху држали, други јачи део бојнога реда напада на један део непријатељске линије, пре него непријатељ може ојачати оно место, коме се прети. Тако је победио Епаминонда код Леуктре и Мantineје, тако сјајно прође Фридрих II. код Лајтена и Лигница.

Коси напад беше главно начело код Фридрихови битака; њему има да благодари он за своје победе, јер и ако му мада снага беше, коси му на-

пад даваше средства, да увек у већини против непријатеља буде.

Напад на бок непријатељев то је борба јаке већине против врло слабе мањине, ту се напада бојна линија мале дубине из ненада јачом снагом. Како ваља много времена, док се лице какве војске не промени, то је немогуће непријатељу равном снагом противстати пре, него се све растроји и замрси тако, да свако уредно кретање немогуће постане.

И битка је сад за војску са бока нападнута ред бораба, где се мањина већини одупирати мора. Ако онај, који је бок добио, свој успех незадржано прати, то неће имати непријатељ времена, да своје лице промени. Сад не само да су у хрђаву положају оне трупе што су на крилу, већ се заплету мало по мало и све по целој фронту и свуда се као слабије боре против јачих.

Нападу на бок непријатељев налик је коси напад. Генерал Вилизен у својој теорији о великом рату вели, да сви коси бојни редови с тога су добри што нам дају средство, да прво на крилу а затим на свакоме месту бојне линије јачи будемо. Коси бојни ред ништа невређа, ако ове користи не даје. Није довољно само се косо према непријатељу ставити већ га ваља наткрити, обухватити. Крило непријатељево ваља силом потиснути и онај део што бежи пред собом гонити. Непријатељска сила сад би се постепено противити могла и бегунци ће јој много сметати.

Како код садашње подвижности није већ више могуће бок непријатељев целом војском добити, то

ће се гледати да се та цел достигне маневровањем на самоме бојишту. Док борба траје ваља покушати да се на једном ил два места надмоћном снагом продре и тако да се битка реши. Место косога напада употребљавао је Наполеон I. напад ојачаним крилом ил поткрепљеном средином. У неколико прилика нападао је он ојачаном средином и крилом у исто доба, ал ређе обојим ојачаним крилима.

Једна прилика, где је се ојачана средина употребила јест код Аустерлица 1.805, средина и крило код Ваграма 1.809, код Москве 1.812, код Бауцена 1.813 и Ватерлоа 1.815 а оба ојачана крила код Дразђана 1.813.

Равноодстојни бојни ред слабо одговара начелима ратне уметности, ту се свуда само равне снаге боре и ни на једном месту неће моћи надмоћност ускорити решење битке. Данас се такав бојни ред једва и замислити може, јер само тада се може равноодстојним назвати, кад бојна линија свуда једнако јака према непријатељевој стоји и нигде се не покуша, да се на једном ил више места надмоћношћу одношај измени. Ово је сада скоро немогуће, јер разни родови оружија, јаке пешадијске, коњичке и топовске резерве морају бојни ред претворити у други са ојачаном средином ил крилима.

Као год што се поступа са бочним нападима, са ојачаном средином ил крилима, исто је тако и са обухватним нападом. Овај напад извршава се маневровањем на бојишту. Обилажења су напротив даља кретања колоне, како би до бока ил леђа

непријатељевих дошле. Обоје се с њима употре-
бљава, да би се једно место непријатељеве бојне
линије надмоћном снагом напасти могло.

Обилажења су ваљано сретство за победу, кад
се брзо и добро изврше и сваковрсне препреке у
напред вешто прорачунају. Ниједан поход не даје
нам сјајнијих следстава обилажења и паткриљавања
од онога у Чешкој 1866 год. Но обилажења (осо-
бито далеко изаслата) и опасна су (при једнакој ја-
чини на обема странама), јер се ту одваја један
део наше војске и одашиће се даље, па недође ли
он никако ил приспе сувише доцкан на бојиште,
то ће моћи противник свом снагом напасти и са-
владати нашу ослабљену војску тако, да одаслата
оделења ништа припомоћи нећеју моћи решењу
битке. Приспе л обилазна колона тек онда, кад је
непријатељ одсудан удар већ извршио, тад ће ста-
јати она сама према целој сили противниковој, па
место да она један део непријатељеве линије поти-
сне доћи ће у опасност, да сама пострада.

Код Риволи заузела је истина Аустријска ди-
визија, којој задатак беше да вранцуску војску
обиђе и с леђа је нападне, свој положај, ал доц-
кан кад други потучени беху — њу опколе вран-
цузи и принуде да оружје положи.

Послушност и тактично изражање војскино
највише помажу, да се при равном броју на боји-
шту може на извесним местима надмоћна снага
употребити. Велику и многобројнију гомилу, која
за никакав сложен рад способна није, увек ће по-
бедити доста бројем слабија ал тактични изра-
женија војска.

Маршал Бижд беше мњења, да ће 10.000 правилне војске у превази бити над много јачим варварским гомилама у отвореном пољу, па је ово своје мњење и потврдио победом код Ишла.

Грци за победе своје над Персима, Римљани над Галима и Швајцарци над Ритерима, имају да благодаре једној доброј послушности и тактичном изобраењу њихове војске.

Без ова два основна услова нема победе, јер је сложни рад немогућ. Напади су раздробљени и немају никакве узајмне слоге, против свакога од њих може тактично изображенији непријатељ у бројној превази бити, — док неуредне чете од удара скупне непријатељеве снаге бегати морају — и овај их на једноме месту пробије и смота, боре се оне и поред бројне преваге своје увек против јачега непријатеља, и та њихова гломазност више им шкоди него помаже.

Напад је у толико кориснији од обране, што там нападач може сам бирати места за напад, па против њих знатну силу, која му преваге даје, употребити.

Како су браниоцу непозната места против којих је нападач сва своја упињања управио, и он ће дознати то тек у току борбе, то се мора јаким резервама осигурати, како би у одсудном тренутку и нападно у преваги био. Само кад он јаке резерве имао буде, моћи ће се срести са изненадностима и само тако неће се бојати да ступи у борбу на одсудним местима и против много знатније непријатељеве силе.

Будући да напад слободним избором нападањих места велике користи има, то ће се ретко војвода на

целој линији (и у случају крајње нужде) бранички ставити — већ ће се на једноме делу бојне линије распоредити тако, а на другом опет дејствоваће нападно, па ће гледати да осигура оне користи, које напад уопште има.

Како у борби решавају силе које раде, а не оне које уопште на расположеају имамо, то по неки неспособни ђенерали примећавају често у својим извештајима о несрећним биткама и борбама, да њихове трупе беху у мањини, и ако бројна превага код њих беше. У седмогодишњем рату, у револуцијонским ратовима, за време првога царства и у најновијим ратним приликама таквих погрешака има. Једна од најочитијих прилика такве погрешке био би извештај аустријскога ђенерала о борби код Монтебела 1859 год. Ово извешће вели да су непријатељи потисли Аустријанце код Монтебела својом надмоћном снагом — и опет аустријски ђенерал имађаше на расположеају 25.000 људи, а француски само 10.000! — И при свем том француски ђенерал умеде своје трупе употребити а аустријски не. — Сад је већ доказано, „да су у сваком тренуту борбе французи, и ако их уопште мање беше увек више људи у бој изводили него аустријанци.“ У толико је аустријско извешће било истинито. Али ако нећемо и са више војске да нам на сваком месту буде непријатељ у превази, то не треба да ту нашу војску поверимо људма, који нит умеју нити разумеју да је како ваља употребе.

Поље за стратигијски рад много је пространије од тактичнога; цел је обојих једна иста, што так-

тик тражи да на бојишту борбама добије, то стратиг гледа да достигне кретањем војске по војишту.

Доб тактиг гледа да на једном месту бојишта непријатеља надмоћном силом потисне, дотле стратиг тражи на извесноме простору на војишту већу силу скупити и тиме тактичну победу управити и приготовити. Сада је без сумње лакше на бојишту са коришћу надмоћну снагу употребити, ако смо јошт у напред уопште јачи. При равним ил мањим снагама опет је нужно, вешто комбинованим операцијама учинити, да мања снага много већи део непријатељеве војске у нераду држи, а против већег се одсудан удар што већом снагом предузме.

Да би над јачим непријатељем у превази били на важним местима и у одсудном тренуту паметни распореди преко ће нам потребни бити. Веште маневре и операције овоме ће потпомоћи, као што то сведоче стотине прилика из похода великих војвода.

За јачега довољно би било да никадје погрешке неучини, па да срећно прође, а слабијему зависи често сав успех од користовања погрешке противникове.

Имали ми добру ил хрђаву војску, у оба случаја рачун вероватности мора се броја наше војске дотаћи. Ако су нам војници добри, па их јошт и више имамо нег непријатељ, тад код способног војводе може вероватност прећи у сигурност. Ако л' нам је хрђава војска, тад би нам и много већи број једва помогао да будемо победници.

Као год што је Фридрих својим косим бојним редом мого бити увек у превази над противником, тако је и Наполеон I. до те цељи долазио распо-

редом кретања своје војске. Год. 1.796 у Италији беше његова војска много слабија од противникове, и опет се он умеде тако владати, да је се увек борио надмоћном снагом.

Као образац стратигијској уметности може се узети поход ђенерала Бунапарте у Италију 1.796—97. Овде находимо ми прво ваљано вођени напад, за тим браћење, које служи као узор за сва времена, ту је узастопце слабија снага побеђивала и гонила много јачу, и увек је у превази била над противником, коме сва бојишта јошт у напред позната беху. — Са тим походом од године 1796—97 у Италији заслужује да се упореди и поход 1813 у Француској, у коме непријатељски војници дадоше цару Наполеону име сто хиљада људи.

Како бројна превага у борби решава, то је и корисно и паметно, да снагу нашу што више сакупљену држимо; Ово опет из многих основа никад могуће није. Ми се морамо кретати, морамо се чувати и издржавати, па смо принуђени да увек снагу нашу цепамо.

И ако је морамо делити, опет ваља да то тако чинимо, како би могли те поједине делове пре испуцити, него непријатељ своје; Тиме би на извесном каквом месту за напад ил обрану већу снагу сјединили нег противник наш.

Ако је непријатељ јачи, ваља да гледамо да у одсудној битци будемо у превази сједињеном снагом нашом. Ако је противник слабији и с њиме ваља главну битку бити јачом силом нашом.

Ал неваља силе увек ни у скупу држати, већ где потребно буде треба их делити, како би и не-

пријатељ своје цепао. Сва уметност стоји у том, да се сачувају најкраћи путеви.

Користовање унутрашњости операцијонске пруге нестоји у ничем другом, већ у том да будемо у стању на извесном каквом месту већи број бораца сакупити.

Велика војска хоће доста и потреба; Њих набавља она од чести из земље у којој је, а од чести мора за собом вући.

Ако већи број људи за извесно време на једноме месту ратишта сједињен станује, то неће моћи набављати довољно потреба за живот. Он се мора распоредити на већему простору.

Никад војска неће се моћи у бојном реду од операцијонскога субјекта к објекту кретати, она мора у колонама бити, а да би брже напредовала, по добрим путовима ићи. Ал ако би се каква војска од 100.000 ил јошт више људи на једноме путу и у једној колони кретала, то не само што би кретање врло полако ишло; већ за издржавање оних последњих ништа више неби остало, и ако би непријатељ врх колоне напао, могао би га и потући пре нег и задњи у борбу ступе. И тако ће потребно бити, да се војска у више делова подели, који би упоредо ил један за другим ишли. Ал ако колоне деле широки простори и велике природне препоне, то онда неће бити могуће, ако једну колону непријатељ нападне, да јој друге у помоћ притеку и бићеју у опасности, да их непријатељ појединце потуче. Да би се ово зло избегло, неваља да колоне даље једна од друге стоје, нег што би се у нужном случају међусобно потпомагати могле.

На ратишту има више положаја и пруга које би за обе стране од важности биле. Да би таква важна места од непријатељских предузећа осигурали ил их и сами напали, потребни ће често бити одреди, овима се пак слаби снага оперирајуће војске, — с тога их ваља на најнужније ограничити. Одашиљање на које се својевољно решимо, само је тад корисно, ако њиме принудимо противника на јошт већа изашиљања.

Стратигова уметност стоји у томе, де он своје силе на бојишту тако распореди, како ће на сваком месту и при сваком одсудном удару у превази над противником био. Најсигурније средство за то јест, да он сачува својим трупама краће пруге за саобраћај.

Свакојакo ће корисно бити, ако се непријатељ нападне пре, нег своје силе искипи, јер се тако лакше појединце потући може.

Корист иницијативе стоји у слободном избору места за напад — против ових много ће лакше бити стратигу кренути већу војску због већег простора, нег тактику, а и непријатељ више времена има да ономе месту у помоћ иде и да га поткрепи.

Ако је фронт непријатељској војсци много широк, тад ће најбоље бити, средину му напасти и тиме га на двоје поделити. Тако рађаше Наполеон 1815, гди он при уласку у Белгију прво гледаше да Пруску и Инглеску војску подели.

Ако непријатељ своју војску сакупљену држи, тад је теже при равној јачини напасти га надмоћном снагом. У оваком случају zgodнији би био напад на које крило, нег на средину јер овде трупе,

које су на противним крилима, сразмерно су још по најудаљеније, па би сувише доцкан на бојиште у помоћ другом крилу доћи могле.

Средство којим се служимо, да непријатеља принудимо на одашпиљања и погрешне маневре, то су демонстрације. За њих се неће употребљавати више војске, нег што је потребно, да се цел постигне; како би силу, којој је главни удар намењен што јачу очували.

Као год што тактик и стратиг оснивају своју наду на бројну превалу, тако и државник гледа, да својој држави што више бораца набави, а тиме осигурава добра следства. Најбоље средство за достигнуће ове цели свагда је војска од одговарајуће јачине.

Према политици, коју каква држава води, потребно је и извесно развиће снаге. У мери, у којој се опасност рата ближи, морају се и ратна средства набављати и усавршавати, па ако се потреба покаже и нове установе заводити.

Кад се Пруска у најновије доба реши на нападну политику, измени она прво своје доондашње војне установе.

Како војска представља државну моћ у рату, то је она и прва брига паметном државнику.

Мање државе, које са већима у непријатељски додир доћи могу, потребују, да би своје биће сачувале, свагда јачу војску, него велике. Величина државе, њена средства у новцу и људима, као и њени унутрашњи и спољни одношаји опредељују начин организовања војске и број до кога се ова попети може. Ал како ово последње има својих

граница и без рачуна увећање војске шкоди доброту њеној, а снага би јој слабила, место да расте, — то је двојако нужно, да мање државе својој војсци даду добро оружје, спретну организацију, да је дисциплинују и тактично изобразе а особито мора интелигентност виших и наших старешина надокнадити оно, што војсци у физичној снази недостаје.

Кад која држава добру и ратовољну војску има а околности је доведу, да мора ратом — последњим сретством достигнути своје намишљене политичне планове, тад може државник вероватност успеха свога предузећа увећати јошт, ако друге државе за савезнике потражи. Политици је задатак, да се у рату с нама против непријатеља што више савезника бори. А средство је скопчати сазе, непријатеља усамити, т. ј. друге државе зауставити, да у непријатељски логор не пређу.

Ако је непријатељ у какав рат већ уплетен, и ако се примети, да ће ту пре ил после морати доћи до крвава послетка, тад је згодан тренут настати на њ. У оваквој прилици и слабија држава може бити решавајући судија између 2 велике силе. Час је повољан, јер већ заузет непријатељ мучно ће у стању бити да против новог противника знатну силу пошље; и тако ће овај — иначе много слабији — у надмоћију бити и одсудно на догађаје утицати.

Велики државници знадоше увек да себи савезнике набаве. Ово је и потребно и нужно ако нема довољно снаге, која би се одупрла моћнијему противнику. Године 1859 умеде Кавур Француску

придобити а 1866 нађе Бизмарк у Италији добра савезника 1859 знађаше Наполеон, Аустрију усабити пре него се у рат уплео.

Политика и у стратигији посла има. Преговорима задржава се непријатељ, у миру се спрема чине и војска се скупља, па кад све готово буде онда се огласи рат и пређе се преко границе. Тако је радио Фридрих II. 1756, Наполеон 1815 и Пруси 1866.

Како број у рату велике улоге има, то се умеју велики државници и војводе и против свију тешкоћа помоћи.

Паметно је рекао Ерцхерцег Карло о Наполеону I. „Слабе главе хтеле би да умале славу Наполеонову, кад веле, да он има за све успехе своје благодарити својој бројној превази. А има ли веће славе и за државника и за војводу од ове кад никакав рат ни поход не почињу, док нису уверени да ће имати бројне преваге? Па и тамо где беше раван непријатељу ил уопште слабији као н. пр. у походима 1796 и 1814 умеде он да буде у превази над противником у одсудним сударима.

A. S. M. Z.

Н о в и н е.

Министар војни наредио је, да се од новог пројекта за закон о устројству војске наше, који је по највишем наређењу састављен, напечата извештан број егземплара, и да се разда г.г. официрима и војничким званичницима, у тој цељи, да га они прилежно проуче, и приметбе своје, како о пројекту овом уобште, тако и о појединим гранама и тачкама његовим учине, како би се с обзиром на те приметбе, овај пројект, јошт једном прегледати и боље дотерати могао.

С тога препоручује министер г.г. официрима и војн. званичницима, којима пројект овај до руку дође, да га прилежно проштудирају па да му га заједно са учињеним приметбама својим до половине месеца Априла ове године поврате.

Министер војени увидио је, да је дојакошњи начин испитивања нижи чинова ради аванзовања за под-официре непрактичан. Ово произлази одтуда, што су неке комисије при испитивању свом бивале строжије, па испитаним давале слабије белешке, а друге су опет олакше узимале, па им је и оцена испадала врло добра и отлична.

Да би се ова неједнакост у оцењивању избегла, а тиме и неправда одклонила, која се и нехотично коме од нижи чинова учинити могла, поставља министер сталну комисију овде у Београду, пред којом ће сви каплари и поднаредници, ма ког рода војске они били, и ма гди се, са службом

при фронту, или ком надлежateljству војеном налазили, испите полагати.

Испити ови, држаће се по постојећем програму, који је министер под 3. Јануаром 1.868 год. издао, но само једанпут, и то у месецу Марту сваке год.

При оцењивању успеха служиће се комисија са бројевима од 5—1 од који ће значити:

5. Отличан.

4. Врло-добар.

3. Добар.

2. Приличан.

1. Слаб.

По свршеним испитима, сваке године, опредељаваће комисија, међу испитаним капларима и поднаредницима ранг, за сваки род војске понаособ, узимајући притом у обзир успех положеног испита, године служења у војсци, владање и т. д. и подносиће такве оцене начелнику стајаће војске, који ће их како дотичним командирима, ради надлежног знања, тако и министру војеном достављати. Испитивање прости војника, ради произвођења за капларе биће и одсад по наређењу правила од 3. Јануара 1868 као и све остало, што предпис овај неби другчије наређивао.

Ево већ и трећи месец од ове године прође, а ни четвртина од наших уписника није предплату положила. Ми и опет дакле молимо своје уписнике, да похитају с предплатом.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

10

1. Априла.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Нешто о нашој земаљској снаги. — Војевање
у планинама. — Борба стрељачка. —

Нешто о нашој земаљској снаги.

Нема данас никога у српској кнежевини коме није установа народне војске, једна од најмиљижих установа, нема никога, који није убеђен: да је установом овом положен темељ лепој српској будућности, а сваки ће добро знати и сам, шта се са овим оће да каже.

Добро знађаше покојни кнез Михајло, колико ће узвисити српску кнежевину, ако народну војску устроји. Њему је добро познато било: да су Срби храбри, отважни па и листом наоружани, и да ће моћи увек бранити своје огњиште; али му је у исто време и то добро познато било: да су минута времена онаквог борења, какво беше при првом и другом рату за ослобођење; да су сада прокрчени и изграђени добри путеви; да су шуме — ондашњи српски градови прилично утамањене и т. д. Мислио је дакле покојни кнез да ће и прилике ратне бити другче него што су онда биле, па да зато треба снагу земаљску устројити, изучити и са-

временим ратним средствима снабдјети, те да шњоме и на отвореном пољу, а са могућом сигурности забрани непријатељу да неоскврни слободну — крвљу отчева наших од неверника опрату кнежевину. Мислио је даље, да ће с временом усавршена обшта земаљска снага добити мисију, коју је сам Бог наменио кнежевини: да све српство ослободи и уједини, те да се једном ране на тужном косову-србству нанете залече.

Овако је мислио покојин кнез, а да је добро мислио показа народ који се своме кнезу са највећом ватром одазва; јер, народ наш љуби слободу, и хоће све жртве да поднесе, само кад је реч: о слободи и будућности миле му домовине.

Одма дакле друге године владе покојног кнеза, изађе закон о устројству народње војске.

Јошт устројење народње војске беше у зачетку свога примењивања, а догађаји од 62 год. наступеше. Свак добро знаде како онда бесмо спремни: у народа беше — истина оружија, али таковог и тако разног, да се скоро ништа на њега није могло рачунати; батаљони беху устројени, али људи па и старешине јошт сасвим невешти. При оваквим околностима, покојни кнез мораде са сузама у очима да претрпи увреду њему и народу нанесену.

Али догађаји ови потврдише најјасније оно, што је покојни кнез мислио за уређење земаљске снаге, и као што се је онда увидело, прва је потреба била: да се оружије савремено у довољној количини набави, да се нови топови награде, једном речи: да се материјално спремимо.

Највећа партија војничког буџета употреби се : на набавку пушака, на грађење жлебних топова, муниције и других војних справа. Што државна каса неможеде да подмири, исплаћиваше се из приватне кнежеве касе, који ништа нештеђаше, само да Србију спреми, те да је догађаји, који би могли наступити, више неизненаде.

И већ 65 год. Србија би толико спремна, да је влада покојног кнеза могла оно од порте захтевати, што су противници српски у 62 год. презрительно одбили : а то су градови турски налазећи се на српском земљишту. Енергично захтевање, подупрто уређеном и спремном земаљском снагом учини : те Србија доби градове, и тако очисти земљу од последњег трага мусломанског притиска и разшири народња права.

Прве дакле, али богате плодове прибра кнез са својим народом, за труде заједнички учињене око уређења земаљске снаге.

Једно што још небесмо довољно материјално спремни, а друго, што се с дана на дан очекиваху озбиљни догађаји, мораде се и даље највећа партија војног буџета трошити на набавке ратног материјала, који баш у то време, у једној а главној својој грани беше промењен. Рат од 66 год. између Прајза и Аустријанаца, испаде срећно по прве поред осталог и зато : што им пешадија беше много боље наоружана, т. ј. што имађаше острагуше.

Све се војске европске почеше снабдевати овим пушкама, новим или претвараше старе. И ми нисмо смели заостати, а ово је стало много новаца.

Тако дакле, од почетка установе народње војске па до данас немадосмо ни довољно пара а ни времена да и партију моралну ове установе унапређавамо једновременно са набавкама ратног материјала.

Данас смо, можемо слободно рећи, материјално доста спремни. Истина је: да овде онде понешто искудева; да овде онде треба у материјалу неке поправке, измене чинити, али то све није тако, да се мора онолико трошити, колико се је до данас трошило. Ми нетреба, ми несмемо више да нагомилавамо материјал, него онај што имамо, треба да добро чувамо, а савремено унапређивање технике да слѣдимо и да наш материјал постепено поправљамо.

Па на шта нам остаје да почнемо већ једном озбиљније радити? Ми на то одговарамо да треба моралној земаљској снаги темељ положити; треба да се метне — тако рећи дух у нагомилани материјал; треба да подигнемо народњу снагу на степен такав, да са највећом сигурности можемо на њу рачунати, да ће најглавнију мисију своју — кад време дође, извршити.

Устанак Херцеговачки, Критски рат па најпосле и грчко-турске размирице минуше, а стање истока оста непромењено. Па шта одтуда да изведемо? ништа друго до то: да народи на Балканском тропољу треба да раде **заједнички и једновременно**, ако желе да дођу до своје мете. Довољно је већ прилика то показало народима хришћанским на истоку, и ми смо тврдог убеђења да сада сви мисле: да треба да буду сагласни у великој радњи

за ослобођење, и да на никога другог нерачунају него на себе саме, као што ни исток европски не сме и неможе припасти никојем другом него народима који у њему живе.

У колу овијех народа, који су позвани да реше источно питање, неоспорно припада Србији главна улога, једно због свога ђеографског положаја, а друго због ратне спреме коју је паметно за ово неколико година прикупила. Па кад је то тако, треба да се Србија подпуно спреми, те да у датом магновењу одговори достојно своме позиву.

Ми ћемо овди да се потрудимо, изнети наше мисли како би требало да се почне остваравање спреме моралне, с обзиром на то, да нас спремање не смете, ако би, баш у почетку или у ма којој периоди његовој, озбиљни догађаји наступили.

Ради боље јасности, ми ћемо редом излагати шта треба радити или заводити, пак ћемо се потрудити да све пропратимо са објашњењима зашто тако мислимо.

На првом месту неоспорно долази установа једног тела, састављеног из официра свију струка, које ће својим обштим посматрањем и радом, обухватити цео систем земаљске снаге, па у појединим деловима његовим стварати или обдржавати једнообразност, а све скупа доводити у сагласност, те да се неби један део на штету другог сувише развијао.

По овоме, тело ће се ово бринути: о нуждним поправкама у овом или оном роду оружија, или грани административној, те да се незгоде, на које се у пракци наиђе, дубоко оцене, и што пре од-

клоне; или, да се нешто ново, што јошт није по-стајало, добро проучи па затим заведе. Даље, тело ће ово, на основу прибрати дата, градити повре-мено прегледе обште земаљске снаге, као и пре-гледе појединих њених делова. Најпосле, или цело тело или одбор из њега састављен, радиће и на предметима односећим се на ратне прилике, које могу наступити.

Тело ово, звало се главни ђенералштаб, или војничко веће, или како му драго, треба да буде орган-министра војног, и да под његовим налозима стоји. Али устројење његово треба да буде таково, да врши оно што му министар заповеда, а и да има своју иницијативу предлагања.

Имајући једно оваково тело, послови би се ра-дили без прекида, мисли би се у телу — тако рећи насљеђивале, и тако би се постигла логичност у раду, без које никаква установа неможе напредо-вати. Има гомила ствари, којима војни министар, због огромне своје дужности неможе довољно пажње да поклони; све би ово тако рећи одпало од њега, и тек — прегледано, проучено и тачно оцењено у телу, долазило би предањ.

Овим начином несумњамо да би се војна струка нагло унапредила, а министру војном олакшао би се у неколико грдан посао, посао детајља, те би имао времена, да више замашнијим стварима, ти-чућим се војне струке пажњу поклони. Па и сама морална одговорност, која данас на њему лежи, мо-рала би у неколико одпасти, при свем том, што ми установом овог тела, нити хоћемо нити смемо и да помислимо да се власт министра ма уколико смањи-

Најпосле нетреба да изоставимо ни то: да се установом оваквог тела отвара већа воља к раду; да се шири круг онај кога је позив да се војна струка унапређује; да се отварају широм врата свакој мисли и идеји тежећој к унапређењу; да се ствара сложеност у посматрању општем; да се с поуздањем и подпуним поверењем прима свако нерешавање, и т.д. и т.д.

Тело би ово било састављено из: начелника одељења у министарству војном, и после из начелника дивизијских штабова, и једног пешадијског и једног коњичког официра. (СВРШИТЕ СЕ.)

Војевање у планинама.

Четничко ратовање тројаке је врсте: **планински** или **брђански** рат, где се ратује у повећим четама по бреговима и планинама; **мали рат**, у коме одаслана одељења извршују сваковрсну службу сигурности; и **обично четовање** или **Герила** (народан рат), где се војује са малим четама узнемирујући непрекидно непријатеља: час нападом на његове возове и транспорте, час опет изненадним нападима на његове логоре и биваке, и тако му непрекидно штету наносити и у непрестајном немиру одржавати га, а одакле произлази умор, малаксавање и постепено крњење силе противникове.

За **мали рат** имамо већином прописаних правила. Пољска и логорна служба садрже поготову све, шта се у томе рату врши. За **четовање** имамо честиту књигу „**начела четовања**,“ што је изра-

дио Драгашевић официр, 1864 год., а осим тога имамо и ваљану књижицу, што је наше војно министарство за исту потребу издало, а то је: „**четовање или четничко ратовање**“, по нарочитој препоруци министра војног написао Љ. Ивановић, штабни капетан 1868 год.

Из тога се види, да ми имамо колико толико написаног за две врсте четовања, само за **планинско** (брђанско) или **велико четовање** још немамо ништа на нашем језику, с тога и преведох ово неколико страна о томе, те да и ова врста четовања неостане нама непозната; а да ће нам требовати и то скоро, о томе нема сумње. Лалман* је, — одакле је овај чланак узет, — врло популаран војнички писац; његови списи више су на практики но на теорији основани, и с' тога држимо, да с овим чланком, нећемо међ наше другове погрешне мисли и начела о овоме ратовању посејати. Ево шта Лалман о томе вели:

Људи, који воде рат само у својим кабинетима и на картама, мисле, да, кад се хоће да овлада каквим бреговитим пределом, ваља у њему бранити све уласке позиција, и да војске, које у бреговитим пределима дејствују, треба увек да заузму све врхове.

Чувати и бранити све уласке, долине, врхове, пролазе и напослетку сви положаји, јесу осторожности оделите и распоређаји уопште некористни; а поставити једну војску на највишим точкама бре-

*) *Traité théorique et pratique des opérations secondaires de la guerre* (2 свеске с плановима) par A. Lallemand.

гова, значи заборавити тешкости средстава за транспортирање по неудобним стазама, и немогућност снабдевања с раном за дуго време на висинама.

Истинита начела, којима сљедовати ваља, када се оће да заузме и брани какав бреговити предео састоје се:

1. Неизгубити из вида најзнатније тачке;
2. Концентрисати сва своја средства за одбрану у позицијама које покривају кључеве; и

3. Нетреба одашиљати побочне (споредне) страже, које ако се случи, треба да су у непосредном одношењу са главним телом; иначе, растурајући трупе на свима тачкама, и жртвујући јих у оделитим и често некористним борбама, непостиже се никаква цељ.

Пре него што ће мо да изложимо начела, којих треба да се у брђанским ратовима придржавамо, начела доста нова као и непозната, неопходно је нужно:

1. Показати у неколико посматрања на природу терена бреговитих предела, и заједину ових испитивања, да би се могло боље судити, који је правац најбољи и најкористнији да се даде главним операцијама; и

2. Показати, како ваља поступити те да се оделито испитују разни делови терена и местни предмети, за управљање оделитих операција.

Главна посматрања на природу терена бреговитих предела и на заједину истраживања.

Велики ланци брегова јесу најбоље међе једне државе. Обично при ослабењу брегова реке и ре-

чица имају своје изворе; и дужом њихових обала, налазе се готово увек најзгоднији путеви; по некад такође воде праве у бреговима изласке, којих је ток пресечен грдним стенама, и тако стрменит да се неможе тамо уићи.

Бреговити предели подају готово увек добре позиције; али већина од њи лако се могу обићиј

При осматрању предела такве природе, ваља почети ово са најузвишенијим делом, одакле одлазе воде десно и лево, као код и јаруге, којих почетак треба да буде познат. Затим се сљедује, у колико је могуће даље, рекама, речицама и главним јаругама, појединце означавајући његов број и њихово пространство; ваља назначити природу и правац попречних ланаца, у околини или у самом том пределу; њово односно узвишење, разне грање које бране или подпомажу изласке; њихове свезе и токове речица и торента.

Што се брегова тиче, треба прећи ланце, да би се извидила њихова раширеност (развијање) и њихове свезе, као год и лакости или тешкоће које би могле стати на пут двизањима трупа; њови нагиби и њови одломци; и на послетку треба имати истинита дата о тачкама, које би се имале заузети, да се комуникације отворе или покваре, или само да се затворе са препрекама, редутима или засекама, било само да се осигура фронт, крила и леђа заузетих положаја.

У описном мемоару, који се додаје крокију предела, ваља појединце описати природу путова и поименце тачно оних, који су за кола удесни, за

коње, мазге или само за пешаке, као год и време годишње или промену када су они употребителни. У овом мемоару описују се најстрменитији делови и најскупченији теснаци и нагиби (стрмени); напоследку додају се односна осматрања на реке, речице, торенте или јаруге, који се имају прећи, и који се мењају од сваке кише или великог топења снега и показати најудеснија средства да се победе препоне, које би могле на путу стајати.

У високим бреговима као што су Алпи и Пиринеји путеви су врло ретки, почем су ту само јаруге обитаване; ако се дакле добро познају долине, као год и њихове приступности, њихови изласци, теснаци или удесни пролази, онда се може ослободити, да се пређу брегови свуда путовима и направљеним стазама.

У Алпима, пролази зову се *cols* (теснаци) а у Пиринејима, *ports* (врата).

Оделито испитивање разних делова терена каквог бреговитог предела, и местних предмета који се туна налазе.

У оделитом испитивању каквог бреговитог предела, треба по најпре сматрати брегове који надвишавају друге, њихов положај оделито и односно између себе; средства, да би се на врх њихов успело, и тачке, у колико у главном, у толико почестно најважније да се заузме; видити да ли је њихов врх покривен голим стенама, или у опште шумовит, или од чести, или сасвим одкривен; да ли је то место користоно заузети, и у том случају какав предмет може испунити?

Затим ваља испитати вршкове, теснаце, пролазне или не, путове и стазе које преко вршкова воде, правце ових и долина, јесу ли удоља употребљива или не, или мало тегобна могу ли туна пролазити топови, кавалерија, или само пехота; још ваља особито брижљиво испитати излазе или теснаце, који воде у дољане, и да ли ови излазци или теснаци могу нама бити од користи или на-против?

Ваља испитати природу окомака и нагибе планина; својство дрва, ако јих ту има; природу потока, паша, вароши, варошица, села, сеоца, замака, мајура, воденица, усамљени кућа; да ли су оне способне да постану какве користне тачке, и да испуне какву војничку цел; који би положаји могли послужити за логоре?

Да ли има какав платов с' оне стране, од кога би могао непријатељ напредовати, на њему се намештајући, и да онда постаје господар од великог простора терена. Такође ваља испитати да ли има туна, и других платова, који би могли подпомагати предузећа непријатељска, ако би јих овај заузео; извидити тачке куда би могао непријатељ обићи места и положаје које оће да заузме, и помоћу којих би он сам могао бити обиђен; испитати, дали има стаза или пролаза мало или никакко, који дозвољавају испунити овај предмет?

Треба видети да ли су брегови средње висине угодни и користни да се заузму; да ли се ту могу поставити осматрајуће страже, батерије; дознати природу комуникација са њиховом позадношћу; да ли су ове кратке и лаке; да ли, кад се једном у

брегове уђе, може непријатељ одсећи наше комуникације; која су најбоља средства да их од тога осигурамо, и позитивно (зацело) знати у којој епохи су разни пролази створени или затворени лавинама (снегом)? (НАСТАВИТЕ СЕ.)

Борба стрељачка.

(Из Lallemand-a).

Цел поредка битке, која се уопште у борби предпоставља, јест добити, сајединењем своих сила и са паметно искомбинованим њиховим употреблењем, решавајуће резултате, било у нападу било у одбрани. Због тога дакле, што је та цел прва и најважнија, и јест најбољи онај поредак битке, који њој најбоље одговара, и који само један заслужује, да се у призрење узме; сви остали принадељећи распоређаји треба да буду њему подчињени.

Али да би се такав поредак мог'о извршити, треба пре свега удалити све препоне, које би могле проузрковати закаснења у тренутку кад би требало дјејство да буде решително.

У том погледу ваља да ради авангарда каква предходећи једној војсци, која обранително дјестује, т. ј. да јој је главна брига да извиди земљу кроз коју ова војска има проћи, да покрива и осигурава њен марш, да туче и удаљава (тера) непријатељске стране и точке, и да му одузимље положаје; на посљетку тек с ваљаним употреблењем авангарде, у стању је војска да изврши сва двизања колико у поредку, толико опет тачно и сигурно.

Кад се аван-гарда приближи једној точки, коју неможе отети без помоћи сједињених сила, она се заустави, заузме положај, очекивајући долазак колоне, саставља се с њима, и по успеху, она заузима опет своју првашњу употребу (опредељење), гонећи потученог непријатеља, у противном случају она образује аријер-гарду и заклања одступање.

Кад је војска у позицији, аван-гарда заузима предње страже, које осигуравају трупу од изненадних напада непријатељевих; она заузима напред излазеће позиције где би могла врло лако зауставити непријатеља и довољни простор за нужно време, за које би могао ђенерал посудити о намерама свог противника те да приуготови сва средства за одпор или напад.

Ова распоређења основана су на самој природи ствари, и увек се тако поступало и у старијим и новијим догађајима, и француска револуција није толике промене учинила у тактици колико у стратигији; али је само ново једно средство придодато онима за предуготовљење главног дјества, а то је: **стрељачка борба** (тираљера).

Када је француска, у револуцији, нападнута била од европских сила, онда је она могла да им на супрот стави само војску од новајлија рекрута састављену, која је још неустројена и неизучена довољно била, те да би се са искусним и маневрујућим европским војскама мерити могла. Опасност је била ту. Да би се ова одклонила, морало се особитом средством прибећи, што сајузници неимађаху; тако французи и учине. Они обрате већу пажњу на „**стрељачку борбу**,” и ову почну у највећој

мери употребљавати, како за напад, тако и за одбрану: кад су батаљони ишли на јуриш против непријатељских положаја, њима су предходили стрељци, у ланцу, образовани из једног дела батаљона својих и јуриш добрим и вештим гађањем приуговљавали; при одступању они су били посљедњи и журно наступајућег непријатеља добром ватром злостављали и за нападе онеоспособљавали. Уопште у свакој прилици буде стрељачка борба једно од најглавнијих средстава за постигнуће својих цели, и французи на тај начин успеваше против савезника.

Овом новом роду борбе моглоше стране војске само својом тактиком да противстану, т. ј. својом устројеношћу, дотераношћу и дугом службом војника. И овај род борбе беше дакле један од узрока, те француска у почетку ове епохе онолике победе задобијаше.

Али ово једино само сматрање небеше узрок, те европске војске усвојише такође у опште систем борбе стрељачке: још друго једно могуће посматрање томе их је принудило.

Кад што могло је се борити самом развијеном линијом или у маси, а зато терен с јаругама, ритовима, дебелим шумама испресецањем појављиваше се некористан; ограничавало се да се једно од крила војске наслоне и непренебрећи да се заузму терени оградама и рововима испресецањем, јер, вели се, да неби могле тамо колоне продрети; али систем тирељера ове се препоне досежу, и док овај систем уопште није био распрострањен онај, који га је први у практики употребио имао је у толико више

користи од свог противника, у колико се испресецани терени више у природи налазе него равни, одбривени или неиспресецани.

Правила дакле којих се ваља држати, колико при употреби стрељаца, толико и при њиховом образовању, почивају на узроцима, који су их учинили потребнима, као год користи или незгоде које слеђују из овог рода борбе. Исто тако нетреба изгубити из вида, да су стрељачка тела увек опредељена само да приуготове и олакшају средства, с којима ће велика тела цел постићи, а не она сама (стрељци) да то чине. Услед тога ваља њихов број ограничити, како неби главно тело било јако ослабљено; и овај број највише треба $\frac{1}{3}$ од главне силе да износи.

Данас се цела пехота свуда строји у две врсте, тим пре дакле треба стрељци, почем њихов задатак сам то изискује; — и још Жомини казао је: „да у тешко приступним теренима као виноградима, баштама, теснацима, брдима, поредак борбе одбранителне треба да буде састављен из развијених батаљона, од 2 врсте покрикени са многобројним одељењима стрељаца. (Jomini Traité des grandes opérations militaires chap XXXV. Maxime X^o). (НАСТАВИТЕ СЕ).

Разносач Војинов Милован отпуштен и Војина ће одсад разносити Сима Агатоновић.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

11

10. Априла.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Нешто о нашој земаљској снаги. — Војевање
у планинама. — Новине. —

Нешто о нашој земаљској снаги.

(СЕРЖЕТАК.)

Друга је прека потреба, увеличање стајаће војске.

Шта је стајаћа војска? Стајаћа војска је део общте земаљске снаге, која се држи стално, једно ради вршења гарнизонске службе, а поглавито: да буде школа из које ће излазити **учитељи** за народну војску, и у којој ће се више војне старешине учити како треба да рукују са већим војним телима. Све ово неда се из **књига** научити. Па зато мислимо да ни је требе доказивати нуждност стајаће војске. Али је потребно да закажемо, у којој сразмери мора бити стајаћа војска спрам целокупне земаљске снаге, као и спрам њене организације, те да донеста може позиву своме одговорити.

До сада је стајаћа војска, због свога устројства, а после, због свога маленога броја, била просто стајаћа стража. Упражњења обична ретко су се могла чинити, а о логоровању и упражњењима којима се управо за рат спрема није се могло ни мислити.

Неоспорна је дакле потреба: да се устроји једна стајаћа дивизија из: 6 батаљона пешадије; 6 ескадрона коњице; 6 батерија и постојећих чета пионера и понтоњера.

Овако једно, **подпуно** војнички устројено тело, моћи ће свима горе изложеним захтевима одговорити. У њему ће се моћи спремати учитељи за народну војску; из њега ће нам бити лако извлачити веће старешине за исту; најпосле, у њему ће бити школа за веће војне старешине: бригадаре, дивизијаре, начелнике штабова већих војних тела, администраторе итд. итд.

У ратним приликама дивизија ће ова образовати језгро војске која ће на најглавнијој операционској прузи радити. У одбрани послужиће као летећи корпус и тамо ће хитити где највећа опасност грози. Користи су без сумње огромне како у мирно тако и у ратно доба од овакве једне установе.

Па јесмо ли ми у стању да одржавамо једно овакво тело које ће бројати скоро 6—7000 људи? Ни смо! Треба дакле да тражимо начин, како да га устројимо и распоредимо, једно: да издржавање његово не превазиђе много суму коју данас на стајаћу војску трошимо, а друго да одговори и позиву за који оћемо његову установу.

Да би се обојим горњим захтевима одговорило, ми мислимо што се пешадије тиче: да само један батаљон, и то онај који у Београду станује, буде подпун (800 љ.) Остали пет батаљона да немају више од једне подпуне чете (150 љ.) на окупу и то за 9 месеци преко године, а само за три месеца да су подпун.

Батаљони ће становати у местима дивизијских штабова. Официри, који су данас у народној војсци

као наставници, и подофицири, образоваће cadre за ове баталионе, а има јих управо толико колико је потреба, тако да се за кадар не мора ни једна пара више да изда.

Што се тиче људи, њих је за 9 месеци управо толико колико се и данас издржава. Вишак је за једно тромесечије на сваки од 5 батаљона по 450, дакле свега: **2250** љ. Па кад узмемо, да просечно сваки војник кошта државу годишње по 50 талира, требало би умножити буџет за војску са **28.125** талира годишње.

Што се коњице тиче: један подпун ескадрон становао би као и до сада у престолници. У осталим местима дивизијских штабова, становала би само стублина од **20** људи рачунајући ту и ниже чинове а виши кадр образовали би официри који су данас у народној војски. Овим начином трошкови би се увећали за врло мало, јер би требало једва 50 људи те да се оно што се тражи испуни.

Што се артилеријет иче, она је данас тако устројена, да се не би имало ништа више на њу трошити.

Тако дакле, с повишицом највише од 50.000 тал. буџетне суме за војску могла би се врло лако удејствовати установа једне подпуне стајаће дивизије.

Устројивши овако стајаћу дивизију, размештену по местима дивизијских штабова, сви би официри који су данас растурени становали такође у овим местима. У чети, која је стално у месту, требало би устројити официрску и подофицирску пешадијску школу у којој би се теоретична знања предавала, а у временима подесним чинила би се и практична упражнења. Из кадра народних батерија могла би се увек, за упраж-

нења устројити једна подпуна батерија са којом би се практична упражнења могла свршавати; а додавајући батерију стајаћу могле би се и веће еволуције свршавати. Оволико за практичан курс старешина виши и нижи. За теоретична знања устројила би се школа и за официре и за подофицире.

Кадар ескадрона, обучавао би се непрестано нарочито јахању, а у школи и у пољу служби пољској, у којој коњица има важну улогу, па и другим за коњика нуждним знањима.

Користи су очевидне од оваковог распореда стајаће војске. Пословима свима управљаће дивизијар, који ће са својим штабом стајати у Београду.

Што се народње војске тиче, она се, као што је већ уобичајено сазива два пута у години: с' пролећа и у јесен. Дивизијске команде њене треба устројити, исто као што је и команда стајаће дивизије. Него по нашем мишљењу, не би требало за сада ничијег другог наименовања, до начелника дивизијских и бригадних штабова. Последњи би стајали стално у месту дивизијског штаба, где би се као учитељи теорије могли у батаљону и ескадрону употребити, а после морали би крокирати округе који дивизију састављају, и тако прибирати топографски и статистички материјал нужни за војне послове, а и за случај тај ако се кад тад Србија буде премеравала.

Начелници дивизијских штабова по потреби седе у Београду и месту штаба. У Београду чланови су главног ђенералштаба, о коме је у почетку била реч. У дивизијским штабовима руководе послове теоретичне и практичне, спремају потребно за будуће сборове на-

родне војске, праве распореде ових сборова, и радње у њима итд. итд.

Тако дакле, одма с' пролећа при првим сборо-
вима народње војске, који на сваки начин треба да
буду „по бригадно“ биће на окупу и батаљон и еска-
дрон стајаће војске. Да би сви официри бригадном
сбору присуствовали — што је мислимо потребно —
сборови ће бити редом по окрузима, и батаљон са
ескадроном и батеријом путоваће у место сбора. Ту
ће бити упражнења за онолико времена колико се
буде прописало. Официри и подофицири из батаљона,
ескадрона и батерије у нуждном броју руководиће
учење народње војске, а остали радиће са стајаћом
трупом, која ће ту послужити као образац народној
војсци. Пошто се упражнења на једном сбору сврше
стајаћа ће се војска преместити у друго сборно ме-
сто, и то до свршетка.

Ми мислимо, да није нужде доказивати, колико
се војска унапређава у своме занату при маршевима
гди је најподеснија прилика, да се многостручна те-
оретична знања, у гарнизону стечена на местност пре-
несу; гди је прилика: да се многе ствари наређене
по теорији или пренешене из неке туђе војске оцене,
да ли за нас пасују, па ако не, а оно како да се
промену или са свим изоставе.

Ако представимо, да ће бригадни сборови редом
сазивани трајати по 5 дана, могу се свршити највише
за 25 дана узевши у рачун и путовања стајаће вој-
ске која у дивизији станује. По свршетку ових упраж-
нења, цела стајаћа дивизија, изузимајући једну част
њену нуждну за страже у извесним местима, скупи
ће се у логор у који ће доћи и сви начелници дивизиј-

ских и бригадних штабова. У логору овом пробавиће стајаћа дивизија месец дана. Управљењима руководиће дивизијски штаб, а у раду употребиће се редом сви официри да се ономе зашта су позвани што се више може извеште. Овоме логоровању треба да присуствују и они од старешина народње војске, који су оцењени да се могу спремити за места која данас заузимају.

Све ово радиће се с' пролећа па док се не сврши. Затим ће се одпустити сувишни број људи, а с' јесени повторити се ово исто за 1 месец дана.

Ово је од прилике начин који ми предлажемо, те да се може општа земаљска снага што брже, и што темељитије распоређивати. Од концентриране интелигентне снаге у појединим командама; од свакодневног теоретичног и практичног рада, под контролом једног тела које о свему води бригу, које свуда даје импулс које ће свуда подједнака, једнообразна наређења, основана на теорији и искуству туђем па и **нашем** издавати, напред можемо с' поуздањем очекивати лепи напредак у војној струци.

Ми смо овди изложили укратко мисли наше о потреби установе једне стајаће дивизије, и у неколико показали смо, како треба радити, те да се морална страна наше земаљске снаге, од ове установе што више унапреди. Остаје нам још да покажемо начин, како ћемо народњу војску старешинама добрим снабдети.

Сви добро знамо, да нам старешине у народној војсци нису на висини позива свога, нарочито баталјонски команданти. Треба дакле наћи начин, како да се ради, те да олакшамо себи избор ових старешина.

Најбоље би било, може бити да су сви батаљонски и четни командири, официри из стајаће војске. Али ми питамо, да ли би се то слагало са осталим нашим земаљским установама? па онда: да ли смо ми у стању да толики силан кадр издржавамо? По духу саме установе народње војске, морају њене старешине бар донекле бити из ње. Веће старешине, штабови појединих већих и мањих тела, треба да су из официра који свој занат добро познају; али батаљонски комаданти и четовође у народној војсци бираће се из њених редова. До сада је тако било, па нека тако и остане, само треба наћи начин, како да у народа буде доста људи, који ће позиву своме као батаљонски и четни командири одговорити.

У неколико је што се овога тиче поможено с' оним што смо напред казали да неки од садањих народних старешина треба да присуствују логоровању стајаће дивизије. Ово је за већ постојеће старешине.

Да би се пак начинило тако рећи семениште из кога би нам у будуће лако било узимати старешине за народну војску, ми најодсудније мислимо да ћемо то постићи, ако се овај принцип усвоји: да се у свима школама учи гимнастика, борење и војни екзерцир.

Осим овога, треба издати закон: да нико државну службу, не може добити, који није бар годину дана служио у војсци стајаћој, било као војник, или као слушаоц војничке школе.

Са војничким екзерциром могло би се почети од треће гимназијске класе па на више до свршетка целе гимназије. Ово ће обучавање обухватати радњу пешачких правила до батаљонски учења закључно. За

младиће који у велику школу прелазе, треба да буде поред даљег екзерцирања облигатно, да бар годину дана уче неке војничке предмете у школи подофицирској или официрској. За то време, сматрали би се они као војници и моћи ће слушати и предавања у првој години велике школе, само што ова предавања треба да су удешена тако да их младићи поред учења војних наука могу слушати.

Овим начином радећи, они који из нижих школа изађу и ступе у грађански и трговачки, занатлијски или ратарски ред, као и они, из виших школа, који државну службу добију, ступиће у народну војску, и састављаће, као што горе — рекосмо семениште, из кога се може ваљани кадр за народну војску образовати, без да се за то морадне и једна пара потрошати, почем сваки од њи има своје занимање било као чиновник или трговац било као занатлија или ратар.

Ово су наше мисли укратко изведене, како би — по нашем мишљењу најпрактичније било да се војна струка код нас унапреди. Ако би понегде биле погрешне, или неизвршне, ми ћемо с радошћу дочекати изјаву са раздозима, пак ћемо се свакој бољој мисли поклонити и усвојити је. Надамо се дакле да наш глас не ће остати нечувен, него да ће му се наши другови одазвати, и тиме учинити, да ствар о којој је овде реч, постане обшта и да се **озбиљно** ње прихватимо.

Љ. Ивановић.

Војевање у планинанма.

(НАСТАВАК).

Местни предмети, који се налазе у бреговитом пределу, и који заслужују да буду оделито испитани, у њиовим најмањим почестностима, јесу следећи:

Путови. Мало има брегова где се налази прокрчених путова по целој њивој дужини, и који, ма колико у чести били, неби могли често бити корисни; има такође, на платовима, путова мало употребителних, али који су добри и у саму позну јесен. Упределима брдовитим путови су обично неравни и уски, и због тога, слабо су удесни за транспорт Артиљерије. У овим пределима ваља разликовати путове тројаког рода: **путови** употребителни **за кола**; **путови** само за обтерећене животиње (**товарнике**); и **пртови** само **за пешаке**.

Ови путови често су затворени снегом; токође ваља знати као што мало више рекосмо, епоху или годишње време, када су ови слободни или затворени. Путови су више или мање отворени у неким деловима, и по негде тако стрмени, да их је тешко прећи; има их правих, искривуданих и који се увијају или обрћу.

Упределима где су високе равнице, путови су готово увек усечени близу вароши и села, и кад две реке, или две долине, на одстојања од више миља, покривају равноодстојно једна другу; између ове две реке, или долине, налази се обично у бреговима, којих су нагиби испресецани од издубљености и усечених путова, док је међу тим њихова креста (ивица) по целој дужини угодна, много удеснији пут него стране.

Велики путеви, фланкирани са стенама често су затворени са зидовима обично званим **сандуци**; али подобне преграде само су на сметњи за неко време маршу колона непријатељских и њиховим транспор- тима. Ове преграде редко се налазе с оне стране узацких пролаза, које затварају, и не заштићавају своје бранитеље ни против опасности да буду обиђени, ни против ватре с околних висина управљене.

Такви предмети, да би били добри за подуже противство, треба да буду казаматирати и заклоњени како с леђа, тако и с фронта; они су дакле заштита против ватре и бацања камења, са надвишавајућих висина, и страх, да буду обиђене, неузнемирава више њихове гарнизоне, који снабдени са раном и муници- оном сметају најуспешније непријатељске операције, било заустављајући марш његових колона, било ква- рећи његове комуникације.

Од простих стаза постају по некад изредни пу- тови с малим трудом; људи из тог предела сматрају их као неупотребителне за трупе, због ровова и дру- гих препона преко јаких вода.

Усечени путеви, кад се немогу испунити, треба да буду употребљени, што је могуће мање, за во- жење, јербо, ако се догоди, да се једна кола сломе или ту заглибе, остали део колоне, који сљедује, тиме је заустављен.

Теснаци. Теснаци се често налазе у високим бреговима; они су више или мање тесни (уски), више или мање пространи, и више или мање пролазни. Да би се могао оценити број пешака и коњаника, који може у фронту ићи кроз њега, и нужно време, да

се овај прође кроз, треба тачно дознати његову ширину и дужину.

Треба испитати, да ли је његов правац прав и кривудајући; да ли се налази на његовом уласку или на изласку (*de'bouche'*, де бушеу) користан (угодан) терен да бије битку једно тело предпостављених трупа; да ли се могу туна поставити батерије и добре страже за покривање и заклањање одступања, и да ли има ту каквих оближњих позиција, које би требало заузети; дали има ту пролаза које би требало заузети, било да се дебушира на непријатеља, било да га заустајма; које од ових треба утврдити; који су добри за артиљерију, за кола или друге транспорте; за пехоту или за каваљерију; јесу ли њихове комуникације управе или непосредне, било на крила, било на леђа; потребно време да се дође на највећу висину вршкова и главица посредством већ постојећих или направити се имајућих путова, и на послетку, да ли је могуће отворити нове пролазе?

Реке. Реке, које с брегова долазе, јесу код њеног извора брзе и дубоке, њиве су обале готово непрестано висине, продужење оних одакле река извире.

Ове реке нарасту на брзо врло јако, било услед великих киша, било услед правилних нараштаја: ова су обично 2 у години дана; први у Марту и Априлу; кад се снег почиње топити; други је око месеца Јулија кад велике врућине претварају снегове у воду. Важно је поздравно знати епоху нараштаја воде, те да се по томе могу и своја двизања управљати.

Дно река, које с брегова долазе, обично је добро; оно често подаје спрудове; али већина од ових спрудова (бродова) обкољена је обично великим

каменом, које је врло неудесно за коње, и неупо-
требљиво за Артилерију и кола.

Јаруге. У бреговитом пределу, често се налазе јаруге, и од једаред торенти, који се готово по свакој бурној и јакој киши мењају, треба дознати, да се у њима има воде само за кратко време, и када то бива? Ако се дно торента неможе пробати, ваља се од људи тог предела извести о ширини и дубљини воде, дали својство дна дозвољава кавалерији да се ту сиђе без да се заглиби, да ли има сталних вртлога или се бојати да ће топлеће снега или свако растење воде претворити јаруге у торенте.*)

Од јаруга, при свом почетку мало важнијих, постају често **бездне**. Њихове се обале налазе равне са земљом, и такве су најопасније, кад се незнају. Често налазе се јаруге, којих су излазци лаки и дно благог нагиба, и суво најмање у лето.

Оваква врста јаруга може служити као пут колони, важно је при том знати, где оне излазе на какав пут, као год и посао који је крајње нуждан, било да се начини употребљивим цела или од чести, било да туна може пролазити кавалерија, или само пехота; треба осем свега, тачно знати њово пространство, од њовог почетка до краја, нарочито кад оне воде на обалу какве реке, речице или потока. Смотреност изискује, да излазци оваквих јаруга треба да буду чувани са оделењима.

У опште, важно је испитати пажљиво природу терена, који образује обале и дно једне јаруге; да

*) Торент (torrent) поток горски, који на час добије воде од стопљеног снега или великих киша, па је здраво бујан и опасан, а на час пресуши. Пр.

ли су то стене, земља, блато, движими песак, шљунак, или песак; дали су јаруге широке, дубоке, благог нагиба или стрмене; да ли се може нагиб блажијим учинити, те да се олакша пролазак трупама?

Долине. Долине заслужују велику пажњу. Испитати треба тако исто и **удоља**, која висине окружавају; да ли су обитавана, обделана, пространа, шумовита, испресецаана са рекама, речицама, јаругама; да ли оне производе жита и ране; да ли се може по њима сигурно и повољи марширати трупама; да ли су висине или брегови, које образују долине, доста удаљене, те да неби се могла колонама, туда пролазећим, штета наносити из ватреног оружја на вршцима постављеног, а нарочито да ли би непријатељ могао ту затворити трупе, које би овуда наступале?

Долинице, које су испресецаане дужом или попречно са великом мложином, контрфора (contre-forts, попречни ланаца), потока, кривина, јаруга, често су неупотребљиве за трупе, због мложине мостова, које треба правити, да би се пролазност отворила.

Паланке и села. Варошице (паланке) села, сеоца или усамљене куће, положене у подножију висина или у дну, ретко су способне да служе за какве утврђене тачке; али кад опстојатељства принуђавају да их заузмемо, онда треба покварити, или утврђењама умалити оно што је штетно.

Утврђења бићеду у толико користија, што буду произвођила већи утисак како марални тако и физични: она заустављају наглост противника, закривају трупе које се бране, обраћају пажњу неискусних официра, и вежу их тако рећи, за важне тачке, опредељујући по њиховом положају употребу трупа и артиљерије.

Али с друге стране, утврђења губе своју важност, ако неби могла служити зато, т. ј. кад су или хрђаво постављена или хрђаво постројена, или напоследку хрђаво брањена.

Слаба одбрана, обшта је, и произлази од туда, што се пехота поучава да чини употребу од свог оружја само на великом удаљењу; што јој се неулива поверење поред метака и у удару с бајонетом; и напоследку што се довољно неупражњава да груне прсима о прса.

Одтуд наравно сљедује, да ако прве ватре не сметну нападајуће, трупа изгуби дух смелости, невидећи никаквог резултата од дејства једног само средства, које је за одбрану познавала, и шанац је отет, у исто време кад нападач, заузет да пређе ров пуца се по љествицама уз прсобран (спољни нагиб) и у непоредку неможе се са својим оружјем служити, док међу тим све користи налазе се скупљене код бранитеља. Али неустрашими заповедник, који заповеди својој трупи да се попне на прсобран баш у оно време, кад непријатељ скочи у ров, и који га дочекује на бајонет, негоји се од узпужања на један обкоп добро постројен.

Утврђења. Утврђења постројена на бреговима и на стенама, јесу по некад тако узвишена, да је приближење нападача врло лако, јер у том случају, топови обсађеника само под великим луком пуцати могу.

(Наставиће се.)

Н о в и н е.

Из народне у стојаћу војску преведен и постављен:

Пешачки кап.	Петроније Теших	за команд.	II. чете.
"	"	Борђе Д. Пешика	" " III. "
"	"	Јосиф Бркић	" " IV. "
"	"	Танасије Ђурчић	" " IV. "
"	"	Светозар Хаџић	" " VII. "
"	пор.	Јован Поповић	" " VIII. "

У I. чети остао је дојакошњи њен командир капетан Миленко Матић, за команд V. чете постављен је дојакошњи командир III. чете капетан Велимир Милинковић.

Из стајаће у народну војску преведени су: пешачки капетан Јосиф Протић у окр. подр. капетан Илија Николић смедеревски. поручик Јован Живковић кнежев. поручик Илија Цветковић ужички. поручик Јаков Ђурђевић крагујевачки. подпоручик Милован Рашковић црноречки и подпоручик Мијаило Катанић пожаревачки.

Премештени су по окрузима:

Коњанички пор. Јован Голубовић из крушевачк. у јагодински окр. пешачки кап. Лазар Цукић из смедеревског у крајински. пешачки пор. Љубомир Остојић из крагујев. у шабачки. пешачки кап. Евђеније Милићевић из подрин. у пожаревачки. пешачки кап. Ђуро Рватовић из кнаж. у јагодински. пешачки кап. Петар Вељковић из пожаревачког у чачан. коњанички капетан Коста Јовановић из Ђупријског у крушевачки и коњанички подп. Павле Стевановић из јагодинског у Ђупријски.

Мајор Димитрије Стојадиновић постављен је за заповедника града Фетислама, а дојакошњи заповедник овог града. кап. Тома Ђорђевић остаје и даље тамо, као командир лаке батерије.

Поручик Блажа Ђурђевић постављен је за командира ветеринарске школе.

Главни марвеви лекар Др. Јеничек разрешен је од дужности професорске.

Мајор Нићифор Јовановић, разрешен је од дужности командира I. пољ. батерије, и стављен на расположење команданту артиљерије, а на његово место постављен је капетан Павле Хорстиг.

Руководатељ београдског бојног материјала капетан артиљеријски Василије Јанковић разрешен је од дужности, и стављен на расположење команданту артиљерије, а на његово место постављен је помоћник му пешачки капетан Димитрије Андрејевић.

Пешачки капетан Димитрије Крапчевић преведен је из округа крајинског, и постављен за помоћника руководатељу београдског бојног материјала.

Артиљеријски мајор Тихомиљ Николић постављен је за инспектора свију овдешњих арсенала поред своје ађутанатске дужности.

Артиљеријски кап. I. кл. Дамњан Борисављевић умро је 3. овог месеца у Београду.

Молимо госпoду уписнике да похитају с предплатом.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

12

20. Априла.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Војевање у планинама. — Борба стрељачка.

Војевање у планинама.

(НАСТАВАК).

Већина овакових тачака оскудна је у води, нарочито кад ову добијају са бунара и студенаца који пресуше (усану) у лето; и његов гарнизон ограничен само на кишницу у водохранионицама, где се поквари, канитулира.

Ми смо показали, како у бреговитим пределима, разне чести терена, и местни предмети, треба да буду испитани, и с каквог војничког погледа заслужују они да буду сматрани. Сад ћемо изложити начела по којима треба да се влада сваки официр у брђанским ратовима.

Избор официра, којима поверава команданат оделита тела, нигди није тако важно као у овом рату, почем су то они, од којих често зависе успеси највећих предузећа; а и иначе што природне препоне терена препречавају главном команданту да мотри на оделења таква, којима је наложено да при томе служе као средство. То је нарочито у брдовитим пределима, где блистају јуначка дела по-

јединих официра; ту тек они налазе по хиљаду прилика да се одликују, колико с доказима неустрашивости, толико опет с друге стране с постојаним држањем у најкритичнијим положајима.

У Брђанским ратовима, војводе немају нити могу имати друге заслуге, осем те да управљају распоређајима, и комбинацијама у опште; ништа мање њихова љага је велика, јер су они одговорни још за погрешке рачуна и хрђаве и позне мере, које кваре резултат, који се обећаваше од најбољих рачуна, и плана, по коме се имало после оперирати.

Најбоље време за почетак војничких операција, у брђанским пределима, јест месец Марат, јер није Бог зна каква зима, да зауставља двизања нападача, док је међу тим још неподносна за онога, који је принуђен да се тачно брани чувајући висине, и који се налази прикован за своје тачке, без крова, без дрва, без ватре и без икаквог ублажавајућег средства својих тегоба. У марту месецу снег још управо затвара приступе у стене, покрива ливаде (паше) и нагомилава јаруге у таквој висини, да их често могу прећи поједине гомилице; док међутим у лето с тешком муком могу се прећи исте и појединце један за другим.

Правила брђанског ратовања забрањујући у долине пре него што би био господаром висина.

То је начело истинито, у предпоставци међутим, ако би непријатељ заузимао висине, и ако би долине, у које ми желимо ући, биле надвишаване с овима висинама.

У односу на тактику, и кад се оће да изврши једна маневра (двизање) на пољу битке, корист надишавајућег терена је врло велика, јер онда неби било дозвољено преимућство напада одозго доле; али биће погрешка, ако се овде будемо строго придржавали овог начела, и ако се мисли, да кад смо господари од глава вода, ми ћемо бити и свију комуникација: јер што се тога тиче, сасвим је друго што, кад оперирајући у бреговитом пределу, у намери смо да будемо господари целе једне долине, те да би се добио у бреговима терен, и да се баце операције на ону страну.

У овом случају напад треба оделити од равнице, јер се могу тамо употребити највећа средства, док међу тим противник, који се брани, уништавајући их губи мало од лакости да дејствује по мери како буде нападнут.

Ми излажемо овде као начело следеће:

1. Треба једно време употребити два система: управити у долине трупе које се у равници налазе, у исто време да се заузму висине које окружавају те долине.

2. Нетреба се ограничити једино на изборе позиција и на правац дати двизањима, пре него што се има тачно знање о контури (површини лику) брегова, као год и о положају и природи главних долина, где се оће упасти.

У високим брдима, где се не може другаче напредовати осем у правцу долина, и где тегобе за набавку потреба препречавају свако брзо двизање, уплив једног маневра није од тако велике важности као у отвореним пределима. Ово једино опстојателство, које

чива на природи местности, јест један необорими доказ овог начела, што у односу стратигијском, притежање равница доноси притежање брегова, где сваки корак постаје награда новог предузећа, и где многобројне варијације, у створу терена, изискују разна употреблења распоређења на разним променама местности.

Женијски официр, који има да управља с операцијама, треба да уме довијати се појединостима природе земљишта, а нарочито да избегава опасности позиције на срећу узете или по ложном двизању, у толико већма у пределима посејаним с предметима, што испресецаност терена противстаје сваком брзом двизању, које би могло накнадити какав хрђав распоређај.

У отвореној земљи распоређаји противника издаје се још одкрију, и дознаду се његове намере; и ако се његова двизања неоснивају на никаквој цели на коју се нишани, има се поље времена и средстава да се за сваки случај спреми; и ако овај противник предузме какав врло смео напад, биће казњен због своје продрзљивости, користећи се са приликама које му се против њега дају.

Ово посматрање доказује **велику превагу нападања над одбраном, поглавито у бреговитом пределу**, и чини да се на правила вратимо, било да се изучи знање рата, било за практику, те да се тим боље обувата истинити дух правила, а да се избегну лукаве преваре, када се оће да у томе чини употреблење; дакле видиће се **да је такво двизање, које је нерасудно и на срећу се чини у равници, врло добро за бреговите пределе.**

Офаизива (нападање) производи још у срцу солдата морално дејство, корисно за нападача, коме су избори вештине на руци: т. ј. нападач направи свој план, определи своја двизања, скупи своје силе на једној познатој тачки, и добија преимућство да његов напад неби могао бити контрбалансиран (у равнотежи одржан), осем ослабљавајући средства свог противника, и заустављајући развијање својих сила. Али да би се постигла ова цель, онај који се брани треба да избегава сваку некорисну борбу, не давати јака противства осем у корисним позицијама, употребљавајући своје родове оружја по природи месности, и погодити без двоумљења, угодан тренутак да пређе у нападање. Само у изпресецањим пределима смелост чини чуда, а нарочито у високим бреговима где наступају и рещавају се само послови изненадно, и где превара, сљедујући обично из смелости, ослабљава силе противника у најкритичнијем тренутку.

Уопште јединствене позиције, које би се могле чврсто бранити а и са штогод вероватноће за успех, јесу оне, које подају својим бранитељима средства да осујете сва предузећа противникова: т. ј. да они буду заштићени од сваке обмане (преваре), од сваког маскираног напада, од сваког непредвидимог двизања, и т.д. Али ова се својства редко налазе саједињена у бреговитим пределима. Међу тим поради свезе операција изискује се по који пут, да се осигура помоћна линија, да се затвори улазак или излазак у какву побочну долину, да би се за неко време зауставили маневри непријатеља, заузимајући тачке, које

подуже немогу противстати његовим сајуженим силама, ништа мање треба да такве позиције, у тој намери заузете, немогу бити обкољене са надмоћним силама, да немогу бити тучене са крстећим се ватрама, које ће ду решити њихово остављање и што терен не дозвољава у нападу употребити средства несразмерна онима за одбрану; осем свега треба да предње страже, постављене на пристojном одстојању, буду у стању да препрече сваки изненадни напад, и да зауставе непријатеља доста дуго, док команданат главног тела, извештен о намерама свог противника, непостави се у стање да би му могао намеру осујетити.

Сви испади и доласци позиције, треба да буду већени од трупа, које ће ду је бранити, тучени ватром артиљериском, и надвишавање, ако је могуће, каквом местношћу у позицији. Резерве морају бити доста близу нападној тачки, да би је подпомogle у решителном тренутку, а међу тим да је у таквом одстојању, да неби искусиле прве ватре и била подељена првим ударом. Напослетку одступање мора бити осигурано; и ако је неизбежно исто чинити кроз какав теснац, треба га још зарана заузети, иначе губитак позиције доноси штету свију трупа које ју брањаху.

Начела по кејима се ваља владати у брђанском рату неварају; али њихово употребљење мења се по разним случајима који долазе. Из овога слеђује, да се често чине и понављају погрешке против правних начела, а то не што се незнају, него што су баш рђаво употребљена; и као да људи упражњавају обично њихове белешке више него њихово суђење, они се задовољавају да задрже правила која су им предана, без да у смисао њихов даље загледе; и кад сложена

опстојатељства подају предмете од више изгледа, они неумеду разликовати правила, која најбоље одговарају најважнијој тачки.

Дивни поход од 1.799, за време кога свађаху се ратујуће војске око притежања највиших предела Европе, даје особити интерес, и у толико знатнији, што нам он даје средства да се храбро боримо против предрасуда постојећих о брђанском рату „предрасуде које ваља уништити, јербо људи, макар иначе вешти, њи сматрају још и данас као необориме истине.

Да би могли боље оценити систем коме ваља превагу дати, не само у позицијама одбранителним узетих у брђанским пределима, него и средства која ваља употребити, да би се таквих позиција докопали, изложићемо овде анализу оних, која су до данас употребљена и произведена била; ови разни системи своде се на следеће:

1. Заузети све долине;
2. Заузети позицију која затвара главну долину у њеној ширини;
3. Заузети позицију дужом главне долине;
4. Заузети једновремено долине и брегове;
5. Заузети брегове и чувати долине;
6. Узети једну централну позицију на тачки сјединења одвејених линија и држати просте страже затварајући у долинама, на пролазцима, вршцима, стазама, положеним напред, на крилима и у позадности позиције.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Борба стрељачка.

(Из Lallemand-a).

(Наставак.)

Док се је пехота строила уз врсте, трећа врста расипала се обично у стрељачки, јер се је она нарочито за стрељачку борбу спремала; сада пак ту би службу извршивале 1-ва и 8-ма чета у сваком батаљону које се зову **стрељачке чете**.

Али ма колика била част или одељење, које се у стрелце разасипље, оно нетреба никад цело да буде разасуто; оно треба да задржи једну резерву, једно језгро, које га подпомаже, подкрепљава, или га скупља услучају несреће, да неби иначе прибегавали линији батаљона, да би се задржали. Ова предосторожност сачувати резерве — за подпомагање стрељаца, утолико је нужнија што поједини људи нису у стању ни најмање место отети, и још више, што стрељци неподпомогнути резервама, лако би могли бити бачени чврстим кавалеријским јуришом на линију пехоте, које повратна двизања много непоредка, па дакле и несреће и штете приносе.

Низ стрељаца нетреба да буде јако удаљен од линије батаљона те да би не само у стању био, да се на овој развије без да буде поремећен, него такође и што се стрељци, који у дјество наступају, налазе увек у доношају трупа, које имају исто решити; иначе би успеси, које би први могли задобити, били без резултата, кад непријатељ, кога су стрељци одбили, и његове прве линије разтурили, имадне времена, да изнова уреди и построји своје врсте.

Природа терена решава на који би се начин имали стрелци поделити, и гди би се њихове резерве поставиле.

Стрељачке резерве врло су слабе, да би имале какве чврстоће и постојанства; и оне су по томе опредељене само, као што смо мало више напоменули, да подпомажу и скупљају по нужди и потреби стрељаца.

Усљед тога резерве ове морају бити тако постављене, да небуду јако изложене непријатељској ватри, и да би могле брзо и лако подпомагати сабирати и смицати низ стрељаца, од чести или у целоме.

При одбрани, резерве стрељаца треба да заузму најкорисније тачке, оне, одакле би се могле понајдуже непр. насртају одупрети, него још и такве, одакле би могле највише непријатељу штете принети и свој ланац подпомагати, као и добру повратну линију осигурати моћи. Овакве би тачке биле на прем. иза насипа, оgrade, зида, јаруге, иза узвишења каквог, иза дрва,

При образовању одељења за стрељачке резерве ваља се истих правила придржавати, као и при образовању одељења, која би имала стрељачки да дјествују.

Јачина резерва има се управљати по величини одпора, који могу ово или оно место или тачка да даду; али ни у ком слусају нетреба резерва да буде испод $\frac{1}{4}$ јачине стрељаца; већа резерва биће јака и даваће више извора за решавајући тренутак.

У **изпресецаном терену**, где је напад мање силан и жив, њиова јачина може спасти на $\frac{1}{4}$ док међу тим у **отвореној** и **јавној местности** она треба да буде најмање $\frac{1}{3}$.

Тело опредељено да стрељачки дјествује, треба да буде подељено на три одељења, прво саставља **резерву**, друго постављено пред њом, опредељено за подпомагање, подкрепљавање и смењивање стре-

лаца **подпора**; напоследку треће, у стрелце је развијемо пред другим; ово одељење покрива целу линију то је **стрељачки низ**.

Због тога што су стрелци опредељени да непријатеља оделитом ватром разоре а не са линијском (ускупном), то они несмеју никад остати у скупу, него се морају поделити тако, да између сваког од њих буде по више корака; најмање одстојање између њих треба да буде 4 метра или 6 корака за наш батаљон, који има 600 људи довољно је 30 људи да се у ланац разаспу те да покрију с фронта и с крила батаљон, који закриљују и из кога су, дакле $\frac{1}{3}$ чете; $\frac{1}{3}$ чете била би опет за подпору; а $\frac{1}{3}$ за резерву; дакле свега једна чета. То је врло важно правило, које се при образовању стрелачика и њиховом дјествовању у призрење узети мора.

Међутим само познавањем природе терена може се тачно одредити, да ли ће се низ стрељачки простирати пред целим фронтом, или само пред једном чести истога; требали да буде на овој тачки јачи но на оној, а тако исто и разна двизања, која би се у случају чинила, било за надступање, било за одступање.

Свако двизање у близини непријатеља, извршено, треба да буде закривено и фланкирано са стрелцима, било да ово двизање има за цел да се трупе престроје, из бојног поредка у колоне, или обратно.

Одбрану тачака, које заузимање позиције, главног тела чине немогућим, нетреба поверити стрелцима, него јаким одељењима пехоте, које се утврде на тим тачкама, - у исто време кад и војска положај

заузме; стрељце треба избацити напред само онда кад непосредно одма дјество наступа.

Ако стрељци, избачени напред, буду надвесном силом непријатеља принуђени да се повуку, то ће ду они учинити к резерви, која ће се развити да би се с њима заједно присајединила главном телу. Ако на-против, они гоне непријатеља нећебају никако напу-стити тачку, где им је казато да се зауставе; јер, они давши се у нерасудно гонење непријатеља, овај посљедњи мого би учинити једним лажним повратком, да падну у заседу; а њихова штета биће у толико осетљивија у овом случају, што би ослабили трупе с њима присаједињене, одређене за бранење поло-жаја; а то ће учинити моћи, да буде изгубљен (по-ложај).

Кад се стрељци немогу више подпомагати осим својом резервом нећеба их подкрепити на трошак бојног тела; јер се може лако представити, да се не-пријатељ, унотребивши веће силе да принуди стрељце да своју позицију оставе, која је у тесној свези са оном главног тела, или била независна премда у ње-ном домашају, неће ограничити само да одбије стрељце, и да заузме једну тачку тучену са ватром трупе које заузимљу главну позицију, и на којој се неможе одр-жати, него да ће још марширати управо на ову по-зицију заузету са главним силама свог противника.

Предпоставимо, да се у овом стању ствари, тело, које се брани, подели у стрељце, да би бранило пред-лежећу местност: шта ће се догодити? ако неприја-тељ држи се у маси то он извесно неће имати муке да продре на једној тачки ове стрељачке линије, и да ће дакле без икаквих препона доћи у ову позицију.

Али, кад би се стрелци на бројној линији скупили, пре него што би непријатељ могао један део од њих отерати, онда би њихова сила могла много боље бити употребљена за решавајући тренут. Ово смоказали односно на управљање, кога се треба при стрелцима држати, који заузимају какав одбранителни положај, које се и при нападној позицији да је аплицирати.

Кад се противничке линије доста приближе да би једно временом нападе, тиљерери треба да земаскирају (да уклоне маску, да отворе преглед) фронт линије својих трупа, да се поставе на њихова крила и да с њима сагласно у маси дјествују.

Свака трупа која се држи у маси, продреће увек стрелачку линију, јер разасути људи, који немају ни крила ни леђа покривена, ни подпомагани, и којих појединачна сила почива, на неколико метака и удара са самом пушком, немогу се држати као што то могу масе или линије батаљона, који налазе ослоње тачке у својим распоређењима; а то је немогуће при стрелачкој линији.

Због тога и треба стрелци, у колико је могуће више, да траже у природи терена накнаду користима које губе својим начином борбе, било кад би имали да нападају или бране једну позицију или да покривају крила једном маршу; они требају, у овим разним случајима, да уреду избрати место, одакле би могли, покривени, узнемиравати и што је могуће више штете наносити непријатељу, чувајући се увек, да се никад јако неудале од тела, коме предходе, или коме следеју.

Начин употребења стрелаца увек је подвргнут природи терена на коме се ради, и распоређајима противника.

На прим. ако смо у **отвореној местности**, па само пехота има да противстане непријатељу, који има и кавалерију и артилерију, то би било опасно ту стрелце у дјество поставити, јер на подобном терену, стрелце би само један напад кавалериски могло бацити на линију батаљона, где би они непоредак произвели и тиме дали zgodну прилику непријатељу, да нападне ову линију с успехом.

У отвореној местности, где пехота дјествује против пехоте, и где се по које узвишење и неравност земље налази, стрелци су врло полезни; међу тим, петреба их у великом броју употребљавати, и јако удаљавати од главног тела; иначе изложени су опасности да буду одсечени; у подобном терену само трупе у линији или у маси могу успешно дјествовати.

Што је терен **изпресецањима** то је zgodније за стрелце, јер помоћу јаруга, насипа, ровова, ограда, дрва, кућа..... они могу дуже времена ватру производити, док непријатељ обустављен овим препонама и другим местним тешкостима доспе, да их растера.

Нигде неби стрелци могли бити боље и користије употребљени него у подобним теренима, који препречавају, или бар чине тегобним развијање колоне, које се налазе често принуђене да се поделе, да би досегле препоне, које им спречавају њихова движања; него, биле колоне на позицији или маршу, стрелци лако доспевају да их разбију, без да ове могу њима лако и најмање штете нанети. Међу тим, ако поред свију тешкости терена и ватре од тире-

љера управљене, колоне непрестано напредују, то се стрељци морају прикупити својим резервама, које се држе непрестано у домаћају да их подпомогну. Ако, и по сједињењу стрељаца са својим резервама непријатељ би их опет к одступању принудио, стрељци се заустављају иза свију препона, који им подаје терен, и живо се одаширу пре, него се повуку на своје главно тело.

Кад је непријатељ **на маршу**, и стрељци су послани да га узнемиравају, ови стрељци треба да заседну иза ограда, палисада, кућа, шума....., уопште иза свију места одакле би највише могли непријатељу шкодити и заустављати га; живу ватру про-сути на његов фронт и крила, а сабрати се ако би непријатељ у скупу напредовао, и изнова заузимају затим своје место, ако их на то опомену оделења изаслана њима против непријатеља.

У отвореној местности стрељци треба да буду колико је могуће изравњати; у испресецаном терену равнање се управља по природи терена.

Стрељци треба брзо да протрче отворене просторе, да би добили користне тачке; одакле би они могли производити ватру, без да буду јако изложени; и после неколико избацаја (метака) требају изнова да иду напред, те да би заузели друге тачке, које би им биле од равне користи.

Кад стрељци, који први марширају, сусретну позицију непријатељеву, где је он у превази, они треба да се повуку и да почну борбу док им се неби присајединили и други стрељци да непријатеља отерају, да га опкољавају у узнемиравају на крилима док и резеве неби приспеле, те да непријатеља надбију.

Кад стрелци имају пред собом одкривене предње страже непријатељске, и које су само на малом одстојању од линије батаљона, ту се они зауставе, поделе се иза ограда оближњих и ровова, и непрестају чинити живу ватру на ову линију док главно тело неби приспело те да започне напад.

Правила којег се стрелци при **наступању** имају придржавати, иста су и вреде и онда кад ови заклањају **какво одступање**.

Кад год су стрелци принуђени да се повлаче, и наиђу на какву тачку, одакле би с користи могли ватру производити, треба ту да се зауставе, и окрену лице непријатељу, ако их врло живо гони, чувајући се при том да не изостану много од трупа, које марш они закриљују. Ако би било нужно, да би се овом телу дало времена да задобију какву користну позицију, требају стрелци на оној тачки, где се постављени налазе, дуже времена да противстану насртајима непријатељским, него што то правила прописују; дакле требало би у овом случају, резерве, које при одступању немају другог предмета, да подпомажу стрелце у најважнијим предлозима, заустављајући се с њима, и узимљу удео у одбрани тачке на којој би стрелци заустављени били, те да препрече непријатељу да их не одбије; ништа мање један део резерве остаје у скупу да би припомогао делова који би највећу нужду имали.

Кад стрелци имају проћи кроз **отворене местности** и када се могу бојати од изненадних напада непријатељеве кавалерије, то се они морају скупити и у маси држати, и у овом поредку да гле-

дају да се дочепају променљивог и изпресецааног терена, или да заузму какву удесну позицију.

Кад стрелци дођу пред какав **теснац**, који подаје само један или два проласка, слабије или јаче чуваних, они требају, у првом случају, у њега упасти **на силу брзо**, док међу тим други стрелци олакшавају и подномажу овај напад пуцајући са тачака које фланкирају овај теснац; и кад је једном пролазак изјестован, резерва треба да притекне, прође кроз теснац, развије се, и заузме излазке ове, докле јој се колона неприближи; после она скупља стрелце и сљедује изнова њиовим двицањима.

Ако су пролази јако заузети, стрелци се морају поделити на обе обале (стрaне) теснаца, и производе толико живостну ватру да би је могли продужити до доласка резерава, а тако исто и до доласка главне трупе овој резерви; по доласку ове посљедне (трупе) резерве треба да се сједине и да једно-времено нападну, са стрелцима који утрчавају у теснац, тачку, гди би требали да пробију.

Кроз опети теснац, ако околности зактевају, да би стрелци још више напред избачени били, резерве продуже марширати њима у помоћ.

Више изложена правила односила су се на прелазац кроз један теснац **наступајући**, али она могу тако исто вредити и за прелазац кроз теснац при **одступању**. (Наставиће се.)

Разносач Војинов Милован отпуштен је и Војина ће одсад разносити Сима Агатоновић.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО-ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

13

1. Маја.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Војевање у планинама. — Борба стрељачка.

Војевање у планинама.

(НАСТАВАК).

I. Заузеће свију долина; незгоде које ово подаје.

Високи брегови су, као што смо казали, испре-сецани долинама, које почињу од главног врха, и које до њиховог разгранења немају друге комуникације осем по стазама, које преко стрмих нагиба воде, који до-лину ограничавају. Операцијоне и комуникацијоне ли-није сљедују овим долинама и састају се, као год и оне у истом правцу. Из тога сљедује, да више пу-това воде на исту тачку, и да онај, који оне офен-зивно да упадне из равнице у брегове, може иза-брати своје нападне линије, и двизати своје главне силе па излазак за који држи да је најбољи за те његове намере; док међу тим његов непријатељ, који га очекује у више долина, где су његове силе поде-љене, неможе задобити ону долину према којој на-падач напредује и да тамо скупи своја средства од бране, осем да опет узиће по разним гранама, или јошт горе да учини велики обилазак; иначе, требало би, да би војнички заузео све долине, да су трупе, одређене за оделиту одбрану сваке од њих, до-

вољно јаке, те да буду у стању да одбију сваки напад без потребе туђе помоћи, јербо онај, који би могао помоћи суседне долине никад неће доћи на време.

Али каква грдна мложина трупа потребна би била за извршење овог система у целом пространству бреговитих предела?! а како би се обдржавале ове трупе? јер није довољно, у овим неплодним пределима, да се рачуна мложина ране по броју ратника; него ваља још ту урачунати издржање људи и коња за транспорте употребљених, који потроше већи део њиховог товара, пре него што дођу на своје одређење; па и у предпоставци да би магацини могли бити допуњени, у недостатку избора препитателних, у овим негостољубивим странама, те да се ове препоне могу победити, немогућност, да се у бреговима нађу позиције способне да се непријатељ заустави, остаће довека иста. Нема ни једне позиције која би могла бити нападнута већма него друга, јер путеви воде к истој цели; ни једна позиција није тврда с независношћу свог положаја; ни једна не даје сигурност за своја крила: **одвојене природом земљишта, оне су увек изложене да буду обкољене (обиђене) и непријатељ који је пређе, ретко изгуби своје комуникације; терен недозвољава брза и жива предузећа.**

II. Положај узет у ширини долине; погрешке ове позиције.

Свака позиција, која затвара једну долину, има следеће погрешке:

1-во Има крила ослоњена на висине (обале долине) које долину надвишавају.

2-го Има линију (фронт) на двоје пресечену водом, која коритом реке тече, и што један напад, са јачим силама учињен, било с брегова на крила, било на један или други део подељеног сједишта (центрум), коритом воде, решиће успех на корист нападача, и то тим савршеније, што остатак трупа, одбранителног тела, буде се обично налазио подузет, скрила или на ударцу, или неутралисан буде.

III. Положај дужом долине узет; користи и недостатци које подаје оваква позиција.

Позиција, узета дужом долине, да је следеће користи.

1-во Има фронт покривен водом, која пред њим тече;

2-го Има своја крила наслоњена, с једне стране, постепеним узвишењем терена, а с друге теснацима добро чуваним, или теренима или језерима, која примају воду из побочних долина (тако треба да буде).

Подобне позиције тешко је повредити, јер тачке, одакле би непријатељ могао из противних брегова дебуширати, прелазе речицу и досежу свог непријатеља, означена су природом терена, и недозвољавају никакво развијање; док међу тим одбрана је лака за онога који заузима долину, имајући слободе у својим движањима; и кад нападач буде пробао какав напад из побочне долинице, овај му напад неће добити главну долину, јер онај који је заузима и коме друге побочне долиница дају такође путове за одступање, могући да сједини и развије своје трупе по вољи, има решавајућу корист над својим противником, који дебушира, из узког гротка, и који се одатле несме

удаљавати, бојећи се да не буде одсечен у случају удара.

Ми ће мо овде приметити, да су то војничке предрасуде рођене са системом кордона, што све страже, биле оне јаке или слабе, растурене на једној линији, ма каквог пространства она била, и макар у сигурним позицијама или на срећу узетим, држи се да могу бити обкољене, снижане, и принуђене да се повуку, и ако непријатељ дође само до једне тачке, оне очајавају о свом спасењу у толико да се пеналазе више на другој новој линији равноодстојној са првом. Особито у бреговима страх, да не буду обкољени, узнемирава војнике, више него ма у ком другом пределу. Неимајући прегледа о узајмичким двизањима, његово је суђење често тако везано као и његов поглед, и он се налази у незгоди, јер му је природа терена непозната; док међу тим с друге стране у бреговима има се најмање бојати да буду обкољени, него ли игди, почем се то може чинити само са малим колонама и усамљеним одељењима, која иду по стазама тешко употребителним, и која се могу зауставити са доста мало људи.

За време, док се свуда наносе решавајући удари са јачим силама, средство, најсигурније да се заузеле позиције дужом долине подигну, јест **обилазење**. Ако опстојатељства дозвољавају то, куша се ово у истој долини идући спрам њеног излазка и упасти тамо са надвесним силама.

Да би се ова операција олакшала, треба се довијати, да се ослабе средства непријатељска за противљење (одпор), нападајући једновременно његова крила и леђа са малим колонама управљене за ту цел из

побочних долиница; и да би се избегла свака опасност треба да марш ових колона саобрачан буде са опшм главног тела, које би биле у његовом домашају и слеђујући му постепено. Ако препоне недозвољавају, такав покушај, треба се успети на вршак, где долина има свој почетак, тако да би се само мала одељења ту предусретала, јер је немогуће, као што смо казали, снабдевање с раном и муницијом на дуже време знатнија тела војске на таквим одвојеним местима, и што осем свега, тешкоћа комуникација не дозвољава ономе, који се брани, да предузимље успешне мере против двизања која смерају да га оделе. Јошт нападач узпевши се на уласке брегова са надмоћним силама, долази на надвишавајуће тачке, и притешњава свог непријатеља ниже постављеног; или почем се такав вршак сматра као почетак свију долина, и почем су ове једна другој доста приближене, нападач добивши врх налази се у стању, да може из једне долине прећи у другу, много брже но његов противник налазећи се у долази коју он заузима; и мари успех, који би отуд следовао, доноси не само добитак главне долине него још и велики број околних долиница.

Из тога се што смо изложили види, да је лако одузети једну долину заузету по дужици њеној, било идући против њеног изласка са надмоћним силама, било салазећи с висина гди она почиње, и овладати са бреговима, који је састављају.

Ми ћемо приметити, да између присних погрешака позиције једне, дужом долине узете, — која ће бити дозвољена само ако се види један пут који ће служити за борбу, — јест рђаву тачку заузети, и

што могућност успеха неможе никад бити у корист онога који је постављен на стешњеној и управној линији, и који је принуђен да окрене лице у исто време на оба краја овога, и ред и за њим.

Кад је услед природних опстојатељства, принуђен да заузме једну такву позицију, онда се нетреба надати користном одступању, осем ако се узме иницијатива у двизањима; и никада ова средства нису тако решавајућа као у бреговитим пределима, где је у толико теже изкомбинирати какав контрманевр (против двизања); у овим пределима посејаним са предметима, што редкост комуникација и тешкоћа размирити се, доносе губитак времена изван сваког рачуна; и као што се често догађа да опстојатељства променеју пре извршења закључени план, ако сад нападач посљедује живо његовом путу, то ће он задобити, користан поредак, да му се исти затим с великом муком неможе изчупати.

IV. Положаји заузети једновременно у долинама и бреговима, незгоде које одтуд произлазе.

Брегови спуштају се по басамацима, тако, да они, који ограничавају долине увек су надвишавани са највишим врховима.

Да би се заклонили против ове незгоде, коју природа терена подаје, заузимају се долине, а у исто време чувају се и околне висине, али онда заузме се грдан простор терена; јербо један басамак надвишава други, напослетку долази се до вршка, пошто смо растурили трупе за одбрану сваког наступа. Из тога сљедује грдна мложина оделења и стража, којих је већина одвојена кривинама брегова, без средњих ко-

муникација, и врло удаљене једна од друге, да би се узајмнички могла подпомагати, дакле дају корист нападачу, који сљедујући у једном правцу, маскиран у сецима терена, наступа са масом својих сила на једну само тачку, упадне са сигурношћу и заузме с леђа све ове трупе растурене на појединим местима, и које чувају само доласке који к нама воде.

Ако напад, у бреговима учињен, успе, нападач задобија висине које надвишавају и ограничавају долине, а тако исто и путове и стазе који јих на ударац доводе; одатле може он по комуникацијама свог противника сићи, или се утврдити у заузетим бреговима; напослетку ма којим начином, који се ту предузме, он принуђава противника да остави долину, било обкољавајући га било силом га напасти, и сљедства, која у једном или другом случају посљедују обично су придружена догађајима врло несрећним за напад.

V. Положаји узети у бреговима, долине само чуване.

Поглавито заузевши брегове са главном силом, а долине само чувајући, излаже се томе да непријатељ привидно са малим бројем трупа нападнувши на трупе које чувају брегове, притесни са главном силом страже, које осматрају долине; а кад је нападач једном господар од долина, прекида он путове и стазе које воде у брегове, зауставља рану, подкрепења и муницију одређену да се тамо однесе, прети одступању трупа које се тамо налазе, и напослетку принуђава јих да оставе своје позиције.

Дакле кога се система ваља држати, у бреговитим пределима, кад смо принуђени да се бранимо?

Треба да се заузму долине са главном силом, да би били господари од брегова, и ове чувати само слабир одолењама, јер брегови владају долинама, које садрже опет путове згодне за двизање трупа, и подесне за транспортирање ране и муниције.

То је изложен систем; развимо га сад.

VI. Централни положај узет на тачки сједињења одвојених линија, међутим просте страже извештавајуће држани у долинама на пролазима, врховима и стазама, положеним напред на крилима и у позадности ове позиције.

Између оделитости које садрже природа терена и месности, у бреговитим пределима, офанзива, може бити управљена на исти предмет у више одвојених линија. Треба дакле заузети једну централну позицију, из које може се ићи у разним правцима, и ова позиција може се наћи само на тачки сјединења. Међутим почем је немогуће извести се о намерама непријатеља, да неби учинио каква лажна распоређења, зато треба поставити извештавајуће страже у свима долинама, и на свима пролазцима, врховима и стазама на пред, на крилима и у позадности позиције налазећим се. Извештен дакле о намерама свог противника и знајући да је доста у напред наступио у једном правцу, у коме нема довољно слободе да може прећи у други, онда се може без опасности против њега ићи, било операцијоном линијом која се подаје, било пак другом којом која даје користне резултате.

Бранећи по овом систему какву бреговиту земљу добија се надмоћије над својим противником; позна-

вајући земљу, имајући времена да се спреме своја средства, утврдити своје магацине, и организирати своје транспорте, може се онда дејствовати брзо и живо, док међутим непријатељ неможе да скупи своје силе осем с муком, и може их натерати само да у оном правцу сљедују, у ком он наступа.

Ако се своја сопствена земља брани, сједињење обитаоца да ће праве изворе и врло важне како у бреговима, тако и у равним пределима.

Радећи по овој систему могу се јако охрабрити и подићи силе и не срањено надмоћне бити над нападалејевим, јер његове силе могу упасти у ове тегобне пределе само са појединим колонама неспособном да се узајмице подпомажу, и увек изложене несрећним удесима, нарочито кад се живо нападне на ону од ових колона које уништење доноси одступање осталих.

(СЕРИШТЕ СЕ.)

Борба стрељачка.

(Из Lallemand-a).

(НАСТАВАК.)

На пример, кад при прелазењу кроз какав теснац **у одступању**, непријатељ **неби врло живо** гонио, аријер гарда треба да се постави на најзгоднијим тачкама, које закриљују улазак у теснац, и све силе употреби то да препречи непријатељу да у њега уђе дотле, док главна трупа неби била или изван теснаца, или доста удаљена, да је неби непријатељ мого у истом теснацу достићи, па ма колико се он упињао да то учини; после тога аријер гарда

оставља тачке, на којима је била постављена, и продужава одступање; док међу тим резерве стрељачке развијене постављају се десно и лево од теснаца, требају улазак у овој бранити. Кад су главне трупе иаријер гарде прошле теснац, стрељци њихове резерве (од којих извештан број фланкира теснац) построје се у одсеља и сљедују аријер гарди на 200—300. кор.

Кад при одступању у пролазењу кроз какав теснац, непријатељ **живо** гони свог противника, прелазак се мора увек извршити исто тако, као што је горе казано, само што не треба жртвовати стрељце и њихове резерве, остављајући их саме себи; зато треба поставити на излазку из теснаца одсеља, која га заузимају, док nebude и посљедњи стрељац прошао.

При **нападу и одбрани шума**, стрељци морају се придржавати истих правила, која су за испресецане местности наведена; у шумама, у место ограда, ровова, кућа, дрва су, чбунови, промене терена, који их закривају, и чине да стрељци могу опет с користи пуцати; али, због тога, што у подобним теренима официри немогу видити оне који су мало даље од њи, то официри морају да што већу пажњу обрате на стрељце, те да се ови јако неудаљавају и неизгубе се из заједничког вида, а још требају колико је могуће да равнање одржавају и комуникације своје да чувају. У таквим теренима требају стрељци **што лакше** да марширају, него кад би у скупу марширали, јер свака струга или отвор у стрељачкој линији, може имати шкодљиве посљедице; непријатељ може проћи кроз ову линију, без да буде примећен, одсекавши један део, побити га, без да други о томе и најмање штогод знаде.

Стрељци немогу се никада користније употребити него **у високим бреговитим пределима** где се борба обично ограничава на дејство појединих места; јер у бреговитим пределима, нема удесних путова за тела која са собом имају кола и друге багажи, као у долинама; међу тим нема тако неприступних брегова, да се неби могло пети осем по стазама са појединим људма; а тако исто и косина куда неби могла бити управљена слаба одељења.

Начела ниже изложена показују њако стрељци треба да буду распоређени и употребљени у **брђанским растовима** и то како при нападу тако и при одбрани.

У **брђанским растовима**, у тренутку напада на једну позицију, стрељци морају бити распоређени по висинама, и на обема обалама или странама долине, у којој се непријатељ налази; ови стрељци морају постепено заузимати висине и марширати тако, да се никако један од другогa нераздвајају. Ако би се догодило да одбију непријатеља, било силом, било грозећи му да га обиђу, и ако овај противник чини одступање по стазама и кроз стене, онда треба да им стрељци посљедују, док међу тим други на изузетим висинама, са тачака, одакле она могу своју ватру да управљају, што је могуће користније на положај непријатеља пуцају и олакшавају такође напад главног тела чињен у долини.

Ако стрељци, пошто су непријатеља одбили, нађу стазе, које воде на крила или леђа његове позиције, неколико тирељера треба тамо да оду те да га узнемиравају, док међу тим већина учествује у главној цели, која је, **да се заузме позиција**.

Да би се непријатељ с брегова стерао нужно је да се задржу врхови теснаци и све узвишене тачке, да би се схватио с крила и с леђа, а кад терен само са slabим оделењама дозвољава ову врсту операција извржити, онда ова требају да марширају разасута у стрељце стазама, на које наиђу. Ова оделења треба врло полагано да наступају и да пажљиво промотре и најмање проласке; њихове резерве морају се поставити и на тачкама где се многе стазе крсте, а нарочито на онима, куда би стрељци, у случају одступања, принуђени били да се поврате.

Кад у бреговитим пределима, стрељци изишав напред, приспеду на доглед непријатељској стражи, то се они имају поделити и тако поставити, да би једно-времено могли напасти са више стра, и ако би приметили на висинама које надвишавају ово место, једну тачку, одакле би могли непријатељи, који то место (страну) заузимају, с леђа и с крила обузети, требају с места тамо отићи.

Ако се у бреговитом пределу **бранимо**, и ако се заузме позиција на улазку у једну долину или у њој самој, увек ваља заузети са стражама врхове који окружавају ову долину; ове страже при нападу требају се у стрељце разасути.

Сва одбранителна позиција у долини заузима се по сили трупа које је бране. Овај се положај заузима било иза каквог суженог, проласка, пред лицем кога биће непријатељ принуђен, да се строји под ватром, која може бити управљена са више тачака, пре него што би напасти одпочео, или у самом пролазу. У једном или другом случају, крила такве једне позиције морају бити ослоњена на брегове; и за сигур-

ност крила висине и брегови десно и лево морају бити заузети.

Ову позицију ваља тако заузети да би могао с крила сватити непријатеља, који би чинио какав напад с фронта, и то у исто време да се он неби имао ништа бојати за тачку, коју би тражио да заузме.

У овом случају ваља послати оделења, која попевши се на обликње висине, крунишу их (начичкају) стрелцима; ови стрелци морају се тако поставити, да би у закљону стена, дрва, могли управити смртоносну ватру на непријатеља; једна слаба резерва мора чувати висине и стазе, којима би се стрелци имали повући ако би к одступању принуђени били.

Стрелци морају да заузму и да бране стене, брегове и стазе, кроз које би оделења непријатељска могла задобити највише врхове, и одакле би они (стрелци) имали способа да нападну на крила и леђа једне позиције.

Шеф (поглавица, старешина) једне стране (места) у бреговима постављене, мора увек држати своју резерву, на тачкама где се многе стазе крсте, а нарочито на онима где би се он могао, колико је највише могуће, зауставити и противстати непријатељу, који би нападао.

Оделења стрелачка, која заузимају брегове, треба туна само дотле да остану, докле би им њихов повратак био осигуран; иначе, кад они виде, да непријатељ с јачом силом напредује, и да прети, да им пресече пут, којим они комуницирају са главним телом, они треба да оставе своја места, управе свој марш, колико је могуће, к маршу овог тела, и да

пазе, да се увек држе с њим у једној висини, да би га покривали и заштићавали својом ватром.

Ако би непријатељ с крила стрељце подузео, па и с помоћу резерва њихових, ако би се у немогућности налазили, да му се још противе, они ће ду се повући, али увек лагано да би време на телу главном дала, које је у долини, да се повуче, или да учини распоређаје, које околности зактевају.

Кад официри који управљају стрељцима у бреговитим пределима, уреду употребити уместно, или једно за другим, вредност, вештину, лукавство и смелост, они ће ду увек обуздати свога противника, па ма он био надмоћнији бројем, и њима уступити, не само утврђена места у долинама, него још и оне постављене на врховима брегова.

Али стрељци се неупотребљују само при операцијама у чистом пољу; они се употребљују још и при **нападу и одбрани тврђава**.

При **нападу на тврђаве**, стрељци се поставе пред паралеле, изгубивши кружне рупе, да би се заклонили од ватре са тврђаве. У овим малим предходним пословима стрељци треба да буду управљали са женијским официрима, да би притеснили топове, и помагани саперима, да би што боље закривени били.

Стрељци треба да образују пред утврђењима кордон, који, ако би непријатељ случајно испад учинио, треба да се држи само толико колико је нужно, да буде линија известна, и да би се могла спремити да изпаде одбије; и кад, по мери у колико се испад буду паралелама приближили топови тврђаве престану пуцати, стрељци могу лако да учине одступање чаркајући се, и да се поставе под заштиту трупа

утврђења, да би саображавали своја двизања са овима, било да трупе утврђења наступају, било да се оне ограниче само да бране своје линије.

Стрељци постављени пред утврђењима, полезни су не само што покривају ова утврђења, него још заштићавају и заклањају **осматрања**. Ово су тачке, које после ентењерски официри изван тврђаве траже и испитују, и одакле излазе они ноћу да би их изближе осмотрили. По примеру енжењерских официра, они који стрељце управљају, треба пажљиво да испитају све почестности (*détails*) терена, да би пред паралеле изашли у најкористнијем правцу, и по паралелама управљајући се утврђују се.

Утврђења се **ноћу** праве; такође **ноћу** и стрељачка оделења, вођена женијским официрима, праве мала утврђења, о којима је мало пре говорено; где су осигурани од ватре са тврђаве, они могу изближе пазити на двизања која би се могла чинити, у местима (стражама), подземним ходницима, иза гласија, капија, и да дају на знање командантима утврђења, са знацима у напред уговореним, а који су знаци препоручљивији и практичнији за овај посао, одвидимих наређења, често врло дугачких и врло опасних.

Стрељци не треба да се ограниче да само пазе на непријатеља с ових тачака; него они треба још и да га узнемиравају, да женирају (ограниче) њихова двизања са метцима пушчаним, отеривајући сагласија непријатељеве стрељце, који би се туна показали. Нарочито се при батеријама с преобраном постављају стрељци, који треба да означају њихово лукавство, остављајући удео топијама придатим за послугу батерија.

По мери напредовања напада, и кад је могуће с њима да наступају, тирељери требају да продуже, да умале и утишају ватру и то не само предњег тела, него и тела тврђаве; и добро се уредивши против обилазења, они могу, ако не сасвим да прекину ватру, а оно барем да у многом успоре ону великих орудија, рањавећи топије и тиме чинећи послуживање тешким и опасним.

Из овога се види колико стрељци могу бити с ползом употребљени управленим опсадама, од почетка, затвора једног места до тренутка када би брења била за употребу и кад се на јуриш пође, који и исти још подпомажу, обезоружавајући брењу — (*dégarnir*) као год и оближње преобране, врло брзом и добро управљеном ватром иза заклона где би они могли бити постављени.

При одбрани тврђава, стрељци треба да заузму сва мала утврђења (стрељачке ровове), која се пред гласијама налазе; и по једном од најбољих начела за одбрану места (тврђава): **да се ништа неуступи и ништа непусти**, докле год неби се нато приморало, ова мала предња утврђења треба да буду брањена упорно, и ако је могуће, да изнова буду заузета, ако би случајно отета била.

Дознати и одкрити прва ушанчења нападача и њихов правац, такође је служба, коју имају стрељци пред тврђама постављени, извршити. (СВРШИТЕ СЕ.)

ИЗДАЈЕ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

14

10. Маја.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Посланица. — Војевање у планинама. — Наша стојећа војска.

Посланица

ГЕНЕРАЛШТАВНИМ И ОСТАЛИМ ОФИЦИРИМА ШТО СУ ПО СРБИЈИ.

Друг друговима.

I.

Сваки је народ славан, који имаде славних дела. Али поред свију славних дела народ може бити без славе, ако му дела остану **незнана**. С тога је увек **нужно**, да се та славна дела **искупе** и **побележе**, да се **мету** у историју, као **чуварку** народног живота, па да **их** **потомство** **зна**, **знајући** **уважава** и **поштује**, **уважавајући** и **поштујући** **подражава**. Велики су утицаји на потомство од **такових** **спомена**, и народ се увек **с достојанством** **понаша** у свету, **с карактером** **влада** у животу, **с јунаштвом** **улази** у посао. И кад **небуде** **више** **народа** на земљи, који је велика и славна дела чинио, онет остају уписана његова дела, и свет им се **блања** после толико векова, — она користе **осталом** **човечанству**. Историја **стари**х **Јелина** и **Латина** **довољно** **показује**, колико **вреде** **велика** **дела**, кад **нису** у **заборав** **прешла**. А ми **Срби**, који смо **толико** **векова** **после** **њих**

живели, немамо скоро никаквих спомена о делима наших предака, при свем том, што из последака некојих видимо, да је и код њих морало бити великих дела; али, на нашу жалост и штету, није нам познат ни начин, како су они ово и оно извршили. Да пак у **начину** има поуке за **познија времена**, то неподлежи никаквој сумњи; јер у **начину** још огледа се **карактер**, **темпераменат**, **наука**, **уметност** и **вештина** самога народа, а то све бележи нам **душеван** и **физичан капацитет** народа, и казује нам, колико он има **продуктивне снаге** у **различитом правцу**, и колико мери **ђенија** за своја дела. Према томе пак удешавају се и сретства за садашњост и будућност, и — по размери промене у духу времена, у унапређеној науци и уметности, у околностима и потребама, — отварају се врата онима, који су позвани, да народ руководе.

Ми хрђаво знамо и политичку нашу историју; нама су овде онде предана само дата о фактима без савезних комбинација ондашњег стања земље и народа према себи и другима, с којима се у додир долазило. Ми неумемо многе догађаје из наше историје да критичко-историјски оценимо, него само нагађамо, а **нагађање није знање**. О ратној пак историји тако мало знамо, као да наши стари никаквих ратова ни имали нису. И кад неби било споменуто српских ратова у политичкој нашој историји, ми би морали мислити, да су Србљи, — што су добивали, не на сабљи већ на поклон, што су губили, не на мејдану већ на перу. А то није тако било.

Ал да оставимо то старије време.

У нашој најновијој историји, у нашему препорађају, има много ствари, што незнамо. Но што незнамо политичке ситуације и факта, то и шкоди и нешкоди; али што слабо разбирамо о **начину војевања**, то је свакојако штета.

Сваки народ има своје особине, у свачему па и у војевању. И српски народ показао је у ратовима за своју слободу таквих особина, којима се и дивити и поносити можемо. Па како је он те своје особине показивао у **подобним околностима са будућим, с подједнаким оружјем са садањим, по једнаком попришту с настојећим** —: онда мислимо, да нам мора много бити у интересу, да изучимо сав њихов **начин војевања**: да проучимо како су војску дизали, како је издржавали, како кретали: да промотримо где им бијаху зборишта, где ли разбојишта; да разгледамо како им бијаху размештене браничке и нападне пруге; у опште: **да изучимо њихову организаторску погодност, административну умешност, стратигијску даровитост, тактичну окретност и ратничку ваљатност**. То би било од неоцењене користи за наше уређење војске и за будуће војевање.

Те пак ствари могле би се још за неко време дознати. Из списка (у зван. Срп. Новинама*) оних људи, који се борише с кнезом Милошем, могло се видети, да их има још доста у животу,** и од њих би се могло много што шта чути и научити. А крајје је време, да из живих споменика испишемо нашу нову **ратну историју** која ће потомству бити као драги

* у 1865, кад је ово у главноме и писано.

** Наравно, да их је данас много мање, него пре 4 године.

камен, е ће ту бити уписана дела његових предака, који се борише и који нам својом крвљу искупише ово садашње политично биће. То би била још једна услуга, коју би те старине учиниле роду своме, што би, тако рећи, сами поборници наше слободе у књигу народног живота уписали дела своја а наших старих. Прилика врло изредна, да се садашњем и будућем нараштају српском предаду у руке искупљена и исписана дела његових предака.

На последку ми мислимо, да сваки од наших другова овако и још живље представља корист од оваквога предузетка, па се с тога сасвим другарски и пријатељски обраћамо свима својима друговима, који су по Србији, да то своје положење обрете још и у корист ту, да **скупљају грађе за нашу нову ратну историју**, па скупљено градиво или сами приређују и нама осталима на знање и поуку саопштавају, или, ако се ко на то сагласи, нека шиље нама, па ми да то чинимо.

У колико пак мислимо, да ћемо им уштедети времена, те да недашгубе размишљајући о томе: **на шта би им ваљало мотрити**, — у толико смо вољни изнети им наш програм, те да се њиме послуже, колико га за доброга нађу.

Ми мислимо, да би се у томе послу, (који ће свакојако свакоме тек узгредан бити, јер сваки има свога званичнога опредељења) ваљало држати овога пута:

а. Непосредно треба распитивати и бележити:

1. Како су у нашем рату за ослобођење рекрутовали војску;
2. Како су и колике чете градили;
3. Је ли, и колико је било повећих одељења.

4. Како се издржавала војска, како народна, како стајаћа;

5. На које се време и како мењала народна војска;

6. Каква је била дисциплина и како се каштиговале погрешке;

7. Како су набављали и како делили рану и ђебану;

8. Како су се стројили за бој — је ли линија, или колона, или гомила; где стајала коњица а где топови; је ли било резерве;

9. Како и ко је градио шанчеве;

10. Јесу би где имали зборишта и магацина;

11. Огкуд и којим путем ишли на то и то бојиште, како су марширали тамо, је ли било предводнице и т.д.

12. Како су испадали који бојеви, колико је било Срба, а колико Турака и колико Руса, где их је било;

13. Шта су радили обично после боја: да ли су наступали, или остајали, где су, или отступали;

14. Је су ли имали увода, и како их употребљавали.

15. Како су радили, кад су имали да преговарају с Турцима.

16. Како су освајали градове и позиције, где је био опсадан шанац, шта је било с посадом и т.д.

17. Шта су радили и куд односили рањенике, и ко их је надгледао.

18. Шта су чинили с робовима.

19. Како су се владали преко зиме.

20. Је ли било редовна егзерцира и ко их је томе учио.

21. Је ли бивало плена и како поступали с њиме.

22. Каква спрема бијаше за пешака и коњика, и одакле набављали коња за коњицу и артиљерију.

23. Ко је узимат за пешака, ко за коњика, ко за коморцију.

24. Распитивати за јуначка дела појединих људи, за различна прегоревања и жртвовања морална и материјална.

25. Прикупљати настављења, упуте, дневнике и писма, која су по војнички важна.

26. Разабрати, колико је могло бити свега коњице, из којих је крајева поглавито долазила; колико било свега топова, и ко обично био топцијом.

27. Испитати је ли и како је било војничко дељење земље, и који кад био поглавицом.

28. Неодбацивати ни житија чувенијих јунака, у колико се то може дознати.

29. Разбирати за заробљене Србље, и шта је с њима најпосле било.

30. Уза свако бојиште додати по крокиј и назначити — у колико је можно — положаје војска.

в. Но узгред, кад се већ нешто историјскога скупља, нетреба занемаравати ни оне ствари, које истина неспадају у ратну, ал засецају у општу историју народа. За то користо би било:

1. Прибирати све извештаје и сва писмена, што се односе на историју.

2. Распитивати је ли и како је било уређено судство у земљи.

3. Уазнати, како је административно земља подељена била.

4. Како су уређене биле општине, и како су стајале према административним и војничким властима.

5. Колики је кад био данак, како се разрезивао и како купно.

6. Како су стајали свештеници и како је уређена била њихова администрација.

7. Бележити областне и народне скупштине и њихов рад.

8. Како, за шта, кога, и куда шиљали посланике.

9. Бележити анегдоте и причице, које карактеришу време и његове људе.

10. Прибирати статистичке белешке у свакоме правцу.

У ово неколико редака ми мислимо да смо довољно представили и потребитост и начин за скупљање грађе за нашу ратну нову историју, и обраћајући се овом посланицом к својима друговима надамо се, да ћемо их њоме обрадовати. Мислимо, да сваки од наших другова оваково штогод већ је мислио, као што мисли њихов

ДРУГ

Драгашевић,

*бив. проф. опште и ратне историје
у војној школи.*

Војевање у планинама.

(СВРШЕТАК.)

Али да би се задобио такав резултат, треба да суђење буде тачно и извршење брзо, тако, да остале колоне неби имале кад да се

сједине, пре него што је пропаст ове, на коју се нападо, свршено.

Централна позиција преимућство заслужује над целом одбранителном линијом и у односу на рану. Ту несу потребни Бог зна какви транспорти, јер се напада само на оделење силе противника свог, и позиција сме садржаватисамо сразмеран број људи за ову намеру, и магazine врло је лако образовати, јер заузимајући сједињавајуће тачке разних комуникација, могу доћи транспорти по више путова, без да су принуђени да растуре силе на нескончаним линијама.*)

Само нападно из једне централне позиције дејствујући може се ласкати (надати) да се остане господаром брегова; ово је начело потврђено и никад се неможе поклизнути. Ми кажемо изреком **нападно дејствовати**, јер изложивши користи централне позиције може ко помислити, да ми желимо да дочекамо чврсто на месту непријатеља. Далеко је од тога, ми понављамо да свака позиција у бреговима, без изузетка притом оних, које се налазе на врховима, изложена је истим незгодама:

* Да би бољи саобраћај био међу појединим оделењима и стражама, у бреговима, треба од 1.000а и 1.000 корака поставити по 2—3 човека, који ће заповести и извешће преносити на потребне тачке, јер је иначе комуникација тешка па ће бити овакво извештање одоцњено.

Оделења и групе треба да су снабдевене на више дана с ратном муницијом и другим потребама, да неби због тога морали после оружје полагати.

Ваља уговорити знаке за разна јављања н.пр. паљење ватре, пуцањ пушке и т.д. поради општег одступања или што подобно. Такви знаци треба да се налазе на више тачака и то највиднијих.

Обично се напада и ради ноћу, а нарочито у зору, зато у то време треба највише на опрези бити, међу тим и остало време не треба пренебрећи.

Ј. М.

велико пространство, врло мало користи (избора) у њиховом седишту; одаслане страже узависном мишлењу (решењу), пасивно држане без икакве могућности двизања: трудна одступања често по врло неудесним стазама; то су од чести, недостатци који их карактеришу.

То би била велика несљедственост, или још боље заборавила би се начела, ако се остане непокретан у једној позицији пред којом непријатељ може сјединити своје силе и напасти је са свију страна; јер кад се ми решимо да заузмемо позицију или да поставимо резерве на разкршћима више путова, то онда нећемо с тим да ту чекамо непријатеља, нити да се туна бранимо, **него да се чува избор праваца који к њему воде, да би у стању били да се притесни нападач искренувши пред њега баш у тренутку најзгоднијем и најрешителнијем.**

Једанпут одбијен противник, треба да оделења, која су чувала приступе у позицију, заузму своја места, и главно тело изнова се утврди на тачки одакле је отишло; ови офанзивни поврати треба да буду повторени за цело време, докле смо принуђени да се одбране држимо.

Ова сматрања доказују у односу на тактику и стратегију **неизмерну превагу нападања над одбраном у брђанским ратовима.** Овај, који предухитри свог противника са опредељеном офанзивом остаће увек господаром бојног поља и конечно театра рата: Официри који дејствују у бреговитим земљама треба добро да увиде ову истину.

За доказ ових начела и њихове употребе ми ћемо изложити мњење војводе од Рохана (Rohan), даље ће-

нерал-лајтнанта **ЛеКурба** (Le Courbe), као год и мене врховног војводе **Карла** о брђанском рату.

Војвода **Рохан** командант француске војске у Валтелини, давајући рачун о распоређајима (наређењима) који су узети, да би се стало на пут сједињењу шпанолске и царске војске, каже: „Што ме је принудило да пошљем да се извиде људима, у тим стварима вештим, сви пролази, којих је туне безбројно, и то, што сам дознао управо, да су и брегови као и равнице, и да осем уобичајених и употребљивих путова има туна и много других, који и онако странцима нису познати, него само људима из тих предела, и посредством којих може се отићи на место где се мисли, на највећу невољу оних, који се ту бране; што један паметан поглавица неће никад хтети чувати пролазе него ће се увек решити да у месту тога боље очекује свог непријатеља у пољу да га потуче; то је што се чини страно ономе који није видео успехе у искуству. Такође, у даној прилици, када се мисли бити осигуран у бреговима, као год у утврђењима нађе се отворен од једном са свију страна, и по мери, ако се изађе из једног теснаца открије се 10 других; тако да неби требала само једна добра војска, него више њи, те да се чува поменута земља.“

(Campagne du duc de Rohan dans la Valteline, en 1.764).

Извод дата о Хелвечији (Швајцарској), послан главно-командујућем Бертје у (Berthier), од Ђенерал-Лајтнанта Лекурба 22. Априла 1806 год.

„Ако се сматра топографијско положење Швајцарске, теснаци, кроз које има непријатељ да прође

те да у њу уђе, тегобе које се осећају поради издржавања, и плетке, које су такве да у известним позицијама, мало трупа може зауставити многе и т.д.“

„Ја држим да с 5 или 8.000 људи могу се чувачи излазци јужних Алпа и част Рентала (Rheinthal) која граничи са Врисоном (Grisons) док би међу тим војска Рена (Rhin) имала напустити констанско језеро, неразумевајући да треба остати у логору код Балеа (Bâle) и код триктала (Triekfhal) да би транспорте одашпиљали.“

„Кантон Вале (Valais) тешко је чувати. Разни излазци, који тамо долазе из Милана и Пијемонта чине на први поглед, да би потребно било много трупа да се сачува ова земља.“

„Пет до 6 батаљона довољна су за одбрану долине Роне (Rhône); али их не треба растурити; треба их држати у долини, и само имати страже на врховима брегова где су пролазци.“

„Срећа непријатеља у Инвазији против Валеа (Valais) и у долини, Реса (Reuss), сва је на његову штету; јер да има он повећу војску, он би помр'о тамо од глади.“

„Земља му не да је никаква извора, он ће бити принуђен да пређе све брегови са његовим транспортима, било са животињама товарним, било на леђима људским. Осећа се незгода ове околности (неприлике).“

„Ако, на против у горе означеним пределима држи се само мало трупа, онда и најмање подкрепљене, које би дошло с наше стране, поставило би нас у стање, да би могли изнова заузети сва наша места, која смо изгубили; јер сви ови брегови Св. Бернхард (le Saint-Bernard), Готхард (le Gothard),

и т.д. недају ни мало добре позиције; онај који их напада готово је увек сигуран да ће успети.“

„У долинама ваља бранити брегове.“

„Ово размишљавање чиниће се варљивим (погрешним) за оне који несу у брдима ратовали; али кад, при излазу из брегова ви имате добре резерве, нападну ли ове на непријатеља у тренутку кад ваља, који је уморен, пролазећи често по 7—8 миља пењања и спуштања, готово је увек извесно, у том случају, да се неће опет попети и да ће га заузети. Ја би могао о томе навести примере.“ (*Précis des Evénemens militaires M. D.*)

У војничком делу под насловом: *Cambaque de 1.799 en Allemangne et en suisse*, посвећено поглавито врховном војводи Карлу, издатељ овако се изражава: „Теорија брђанског рата није могла бити истолкована у очима примечатеља ни када тако јасно и тако увиђавно као за време похода од 1.799 где ратујуће војске претериваху се за притежање највиших предела Европе. Ова периода, која се разликује нарочито у марту операција, даје овом походу нову корист.“

„У место да се пређу врхови у равнодостојним линијама са првобитним позицијама, као што то обично бива у пределима овакве природе, где се само ради, да се пробије први ланац, те да се упадне у други равнодостојан с овом, или да се сиђе у равницу с оне стране, прелазаху се позиције које управо секу положење брегова, и тражило се да се њиме овлада, прелазећи ланац у његовој дужини, и следејући правцу његових оградака.“

„Догађаји који за руком испадају при овим распоређајима, чине, да се на следеће нази:“

„1-во Да притежање равница приуготовљава и осигурава, у односу стратигијском, заузеће брегова.“

„2-го Да марш знатних колона, а у сљед тога и операцијоне линије могу бити вођене само по главним долинама;“

„3-ће Да пасивна одбрана брегова неиспуњава своју цел и да се тамо неможе одржати, осем нападајући непријатеља који напредује;“

„4-во Офанзива, да би успешна била, треба да буде једновременно управљена на долине, и на висине које их ограничавају, и да ће тек затим природа терена и односне позиције решити, који ће од ова два правца водити правом нападу.“

Искуство старих и нових времена подпомаже ова начела и ова сматрања, о брђанском рату. Треба се дакле по истим начелима владати, да би се у томе добила права употреба, и зато је, по њина владајући се, Серторије (Serlorius), увек потукао Метела (Mételleus) и Помпеја (Pompée); зато је у Албанији Скендер-бег сатро силе Отоманског царства; у Валтелини војвода Рохан остаде господар земље при свима усиљењима шпањолске и царске војске; зато је у источним пиринејима Рикардо (Ricardos) зауставио силе Француске и напослетку за време дивног похода од 1.799 ми видимо да ђенерали: Молитор (Molitor), Десоле (Dessolles), Лекур (Le Courbe), Сул (Soult) и Масена (Masténá) заузевши и бранећи Тирол (Tyrol), (Suisse) Швајцарску и Гризон (Grisons) тамо победише и савршено уништише у овим пределима аустријске и руске војске.

Ови примери јесу у толико необорими докази, који доказују да, од најстаријих па до последњих похода ратних и револуције, **офанзива у брђанским земљама** увек је добијала решителну корист, и да се није могуће у њима другче одржати, осем са правом одбраном садруженом са **нападатељним двизањима**.

С ФРАНЦУСКОГ:

Јован Мишковић,
штабни поручик.

Наша стојећа војска.

Пошто се у нас у последње време почело више мислити и писати о уређењу наше војене снаге, то нека буде и нама дозвољено да о тој тако важној ствари изнесемо неке своје мисли овим путем, неби ли и оне још кога изазвале да прозбори о уређењу наше војске.

Говорићемо најпре о нашој стојећој војсци као вечитом вреду војничкога елемента. Ово врело песме никад усанути него ваља из њега вечито да извире и да се у свима слојевима народа шири и разлива елеменат војнички у довољној т. ј. **потребној** количи.

Наша стојећа војска има двојаки задатак.

1-во. Да буде школа у којој да се практично образују више и ниже старешине за народњу војску. У време мира да буду ваљани наставници, а у рату поуздане вође.

2-го. За време рата да буде јак електрични матор за сву колику народњу војску. По чврстоћи њене дисциплине, по војничком и рато-вољном духу који

треба да добије свој спољни израз, по нагомиланој интелигенцији, треба да послужи као узор народној војсци. Стојећа војска ваља да постане патриотски огань о кога ће се огрејати следена прса оних који би у тешким часовима искушења и опасности кло-нули духом.

Да стојећа војска постане ово **у подпуној мери**, нужно је на сваки начин да се за нешто увелича и то за онолико колико то може бити према нашим средствима.

О склопу и формацији њеној говорићемо доцније, а сад да проговоримо најпре коју о појединим родовима оружја.

Прва је потреба да се умложи главни род оружја а то је пехота.

И ми смо зато да се образују поред садања два баталиона још четири, те да свега буде шест.

Садањи број пешака није довољан ни за обичне гарнизонске службе које се увеличале од како доби-смо градове. О образовању њиховом за ратне прилике неможе код садањег стања ствари ни речи бити. —

Кад би се установили **шест** пешачких баталиона, онда би и по нашем мишлењу требало да имају двојаки састав и то оваки:

„Девет месеци у години сваки пешачки баталион да нема више простих војника од 160, или у свакој чети по 40. Само за три месеца да сваки баталион имадне по 480 војника или по 120 у једној чети. У очи рата комплект чете могао би се повисити на 150 простих војника.

Кадр официра и нижих чиновна на против да је увек подпун.

По овој комбинацији ми би имали за пуних 9 месеца свега 960 простих војника па лицу, или једну трећину од предложеног броја; дакле равно онолико колико и сад имамо ($120 \times 8 = 960$) а само за три месеца више 1920, укупно 2880 без официра и нижих чиновца.

По овоме рачуну сваки би војник провео под барјаком свега 18 месеци и то годину дана непрекидно, па онда у два ма по три месеца. Исписивали би се сваки 6 месеци по једна шестина војника.

На скупу ваљало би да су сви пешаци у месецима: Марту, Априлу и Мају.

За сва три месеца ваљало би да трају главна упражнења стојећој војсци о којима ћемо даље у већој обширности говорити, само би ваљало према овоме удесити регрутацију на следећи начин.

Регрутирање да буде као и до сада један пут у години, а позивање у два пут: сваки пут по шестину и то: на концу Маја и Новембра месеца.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Командир Чачанске народне батерије подп. Радомир Путник постављен је за коман. II. брдске бат. у Карановцу.

Подпор. Живко Јовановић постављен је за командира Чачанске народне батерије.

Подпор. Сима Вучковић преведен је из I. у IV. пољ. батерију.

Војени лекар Др. Сава Петровић преведен је у војн. министарство у помоћ главном војеном лекару.

Коман. II. брдске батерије артиљ. кап. II. кл. Панта И. Јевремовић умро је 27. тек. у Карановцу.

Пешачки подпоручик Димитрије Симић умро је 28. тек. у београдској војеној болници.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

15

20. Маја.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Наша стојећа војска. — Борба стрелачка.

Наша стојећа војска.

(НАСТАВАК.)

Посебно образовање и занимање пехоте за девет месеци.

1. С почетка Јунија изучавање придошавше пештине регрута за пуних шест недеља дана.

Другој шестини: Зато време по један пут на дан и то из јутра повторавање врстачног и водног учења. После подне онима који су слободни од стражарских дужности теорична предавања из свију службених правила.

2. Друга половина Јулија и читав месец Август четна учења по један пут из јутра. После подне теорична предавања из свију службених правила и изучавање војника у читању и писању.

3. Од почетка Септембра па докле се год може баталиона учења и то само по један пут на дан, а после подне теорична предавања или каква друга занимања.

Како смо ми зато (разлоге свеје за ово навешћемо доцније) да пет пешачки баталиона буде непрестано у Београду, а један само у Крагујевцу, то и за четна учења да две образују једну чету, а за

баталиона два да се споје у један. Пети не улази у комбинацију, јер ће по један баталион и онако давати страже у Гарнизону.

4. Преко зиме изучавање шестине регрута која би на концу Новембра пришла. Истина да би са овим регрутима што се тиче њиховог обучавања зими, доста незгодно ишло, али кад се узме, да се они и по собама и конковима могу изучити свему само не марширању, и кад се узме, да и зими има лених дана кад се може по пољу марширати, онда се та незгода неби толико баш ни осетила.

Но да се овако може радити нуждне су две гаранције:

а. Да позивање и пошљање регрута иде точно и што по реч на минуте. Расписи за пошљање регрута ваљало би шиљати на један месец дана окружним властима пре, но што би регрути имали поћи у команде, те да и началства имају времена да срезким властима, а ове опет по обштинама одпuste наређења у том обзирu. Окружне власти опет од своје стране да пошљање удешавају тако, како ће сви регрути из свију округа приспети у команде **једног истог дана** и то тако да: кад се данас једна шестина одпусти сутра да је друга шестина увршћена и

б. Да се стражарске дужности по гарнизонима сведу на лижимум.

Школе.

У нашој стојећој војсци закључно до поднаредника служе већином нижи чиновни, који се пошто одслуже трогодишњи рок, враћају својим кућама. Од туда обично после сваке регрутације велика оскудица у капларима и поднаредницима.

Садање потребе и службе у војсци па и просветно стање наше земље у опште захтева, да су и нижи чиновни у војсци писмени и умно и душевно развијенији.

Да се то само школом може постићи, о томе имамо стварних доказа и зато излишно би било још и за ово износити друге какве теоријске доказе.

Време од девет месеци докле су пешачки баталиони на редуцираној нози, ваљало би употребити на школе за ниже чиновне. По нашем мишлењу ваљало би отворити два течаја: један капларски, а други поднареднички.

Капларски да траје три месеца и то: Јунија, Јулија и Августа.

Предметида се предају они што су прописани постојећим програмом за капларе и **поднареднике**. Мимо програма јошт: и историју србског народа у кратко. У месецу Септембру да се држе испити, и за капларе авансују они, који издрже строге испите.

У Октобру месецу да се отвори поднареднички течај који да траје опет три месеца и то: Октобра, Новембра и Децембра.

У овој школи да се предаје све што је програмом прописано за: каплара, поднаредника и наредника.

Осим тога нижу аритметику па онда историју српског народа обширније (више часова) склопачу са ђеографијом српских земаља. Историју свог народа добро је да сваки нижи чин познаје, јер познавање своје историје чини човека правим патриотом. Она га спрема за већа пожртвовања. У Јануару да буду испити.

Питомци би имали слушати ове предмете заједно, само неби заједнички упражнења чинили, него са својим частима, било да уче или да се уче.

Од Фебруара месеца настала би упражнења са попуњеним комплектима, засебно и у сајузу с другим родовима оружја; али о овима неможемо још говорити док неистрпимо и оно што имамо да кажемо о коњици.

Коњица.

Имајући непрекидно на уму да стојећа војска буде оно што смо казали под 1 и 2, мишлења смо, да се и она умложи и то овако:

Да буде један полк коњице од 4 ескадрона, а у свакоме по 100 људи и коња осим нижих чинова и официра.

Како је образовање коњика и дресура коња ствар која иште и више времена и практике, тако смо мњења: да горњи број буде сталан, т.ј. да се војници не одпуштају кућама на временој одпуски као у пехоти.

Нашој народној коњици врло су потребни вешти јахачи и старешине што по реч од заната, а такве би конички полк лифоровао у већој мери по до сад.

Народна коњица била би у добитку не само квантитативно него и квалитативно. Но да се тај елемент равномерно разлива по народној коњици пуждне би и ту биле две гаранције:

а, Да се придлазећа трећина регрута за регуларну коњицу сваке године разрезује равно-бројно на округе, те да сваки округ добије годишње по 7—8 изучених коњика који се исписују (исписивала би се једна трећина или око 133).

б, Да се само такви младићи узимају при регрутацији за коњике, који су из добрих кућа: дакле газдински синови који ће моћи и морати по испису служити у народној коњици и издржавати коње. —

Споредна премда немала корист од овога била још та, што задруге оваких богатих кућа неби ни осетиле што би по један задругар пуне три године провео у стојећој војсци док би на против они што у пехоти служе, обично сиромашнији, половину рока код своји кућа провели радећи земљу.

Засебно занимање коњика.

Што се тиче засебног изображавања коњика, ми се не осећамо ни позвани ни надлежни да о томе детаљно говоримо.

Само имамо да приметимо да би се и у коњичком полку имале установити школе капларске и поднаредничке саобразно пешачким; овде у толико више, што би требало, да исписујући се коњици заузму старешинска места у народној коњици.

Само би од оваке коњице имали право да тражимо: да буду у њој све сами смели дечаки са очеличеним песницама и мишицама, а бистрим главама те да се могу употребити било у скупу, или појединце са најбољим успехом.

О артиљеријском роду оружија немамо узрока говорити, јер овај се род војске у нас у последње време најрапидније развијао и у довољној количини. Па и што се тиче каквоће ми му одајемо наше поштовање.

Казавши све што смо имали о појединим родовима оружија, ваља нам сад проговорити коју о

склопу и саставу или формацији свију родова оружија у једно цело.

Ово на сваки начин није лак посао као што на први поглед изгледа, и ту највише смета артиљерија која нестоји ни према садањим осталим родовима оружија, нити према предложеним у одговарајућој размери, јер је развивши се с обзиром на народњу војску, надмашила све друге родове куд и камо.

То нас принуђава да пре по што почнемо говорити о формацији и саставу свију родова оружија у једно, најпре свршимо с артиљеријом. Артиљерија као и сваки други род оружија треба на сваки начин најпре да позна свој одношај према себи самој, па онда тек према другом. Најпре да је у себи органисана па тек као таква да остане уз неког другог.

Из оваког логичног закључења сљедује; да артиљерија у мирно време треба да образује засебну целину и да има на челу свог команданта преко кога ће је министар војени администрирати. Али како је у сваком организму пуждна хармонична подела, тако је потребно да се и артиљерија у себи дели.

Деоба та није тешка ако узмемо ствар онако каква је.

Наша артиљерија делила се сама од себе према потреби која ју је изазвала.

Ми видимо код нас тројакних батерија: Пољских, Брдских и Лаких.

Зашто неби могле све пољске батерије образовати један полк с називом: 1-ви Полк пољске артиљерије?

А све брдске батерије опет један полк с називом: 2-ти Полк брдске артиљерије? Што ови полкови неби имали за сад једнаки број батерија, до тога је

мало стало. Што је у другим државама подела другачије, до тога требало би да нам је још мање стало. Ми уређујемо наше ствари како **ми** мислимо да је најбоље, а други нека код своје куће раде како је за њих најбоље:“

По себи се разуме, да ми говоримо о формације њеној за мирно време само. Рат изазвао би другачију поделу што ћемо такође у кратко у своје време напоменути.

Овако образована два полка имали би свој вршак у команданту артиљерије, под којим би стајали у административном, тактичном и дисциплинарном погледу. Командант опет стајао би под непосредним налозима министра војеног, који би имао прописати му надлежност, или боље: чија би надлежност прописана била устројством војске.

Што се тиче лаких батерија које су придате народној војсци, и њихов одношај према команданту артиљерије треба да је у свему исти као и осталих батерија, с том само разликом, што оне разређене по народној војсци, неби за сад склапале већа тела, него би се свака батерија за се односила на команданта. Зашто не, то ћемо разложити питање кад дође ред да говоримо о народној војсци.

Сад да бацимо поглед на сва три рода оружја. По нашој комбинацији: шест пешачки баталиона, и полк коњички образовао би једну дивизију.

Командант или заповедник ове дивизије стајао би у мирно време под непосредним налозима министра војеног као и командант артиљерије, а њему подчињени били би пешачки баталиони и коњички полк у административном, тактичном и дисципли-

нарном погледу. Само за време тромесечних упражнења и то дотле, докле ова трају придавао би се један полк артиљерије овој дивизији, за које време он би дошао у тактичном и дисциплинарном погледу под командантом дивизије. Чим престану заједничка упражнења, да престане и сваки одношај артиљериског полка према заповеднику дивизије.

Другачије за време рата: чим би се у оваком случају наредило, да се пешачки баталиони комплетирају с војницима на временој одпуски, одма би имао и један артиљериски полк ући у састав дивизије, и одношај његов према команданту постао би онај исти, као и за пешачке баталионе и коњички полк.

У опште овакова подела и склапање, олакшало би знаменито прелаз из мирног у ратно стање, јер као год што би дивизија стојеће војске дошла под команду главног заповедника свеколике оперирајуће војске, тако би исто и командант артиљерије природно морао доћи у штаб главног заповедника, и утицај његов на рад и суделовање свеколике артиљерије трајао би и даље у оноликој мери у колико то закони више тактике допуштају.

Заједничка упражнења.

Заједничка упражнења имала би као што се из до сад казаног види, трајати три месеца дана.

Ми нисмо наумили да овде изложимо програм оваких упражнења довољно је кад кажемо, да би ова упражнења ваљала да буду тако рећи трећи практични курс за сву стојећу војску како за војнике и ниже чинове, тако и за више и ниже офицере.

Него ипак неће бити згорег ако још ово додамо:

Ради заједничких упразнења имале би се оне две трећине пешака на време ној одпуски позвати. Тим поводом позвани војници најпре би се наравно обукли и наоружали. Најприроднији почетак оваким упразнењима биле би смотре. И наша унутрашња служба и то § 38 прописује да бригадни команданти држе у години по један пут смотре. Овде би ово нарочито потребно било једно с тога да се изближе прегледају придоставши војници, а друго, да се осмотри одело, оружије и све остало што је лежало за пуних 9 месеци у Магацинима.

За време заједничког упразнења ваљало би да се и у нишан гађа.

Логоровање требало би да траје најмање шест недеља дана, и то би била права благодет за наше практично образовање. С логоровањем скопчана су сва пољска упразнења за сва три рода оружија па и за техничке трупе. Али логоровања и пољска упразнења неби требало привезивати само за једно место и за једну известну околину. И маршеви како обични тако и форсирани, како на дану тако и у ноћи требало би да уђу у програм упразнења и то маршеви са свом спремом, са административним и лекарским персоналом и што уз овај иде.

Најпосле то би била прилика да се војска а нарочито старешине упражњавају у градским опсадама.

Ово смо имали да кажемо у ограниченом нацрту о засебним и заједничким упразнењима. Сад нам ваља коју проговорити о сталном размештају или о дизлокацији стојеће војске.

Говорећи о томе ми нећемо сметати ни овде с

ума, оно што смо казали о задатку стојеће војске у тачкама под 1 и 2. —

Ми смо тог уверења, да војник, нижи чин, или официр, неможе то бити у подишном смислу речи, ако неживи колико је више могуће у што већој заједници, војничка спрема или образовање дели се на двоје и то: на тактично и морално. Као год што је потребно за јединство за рад тактичнога образовања, исто тако потребно је удруживање за рад моралног и духовног образовања. То је војничко: *conditio sine qua non* ако не испунимо оба ова услова, промашисмо цел.

И војник и официр кад је изолиран, кад неживи у задрузи, он губи поступно од онога духа којим је напајан у задрузи. Живећи ван тога друштва, он је изишао из домаћаја оних утицаја и уплива што га и духом и телом прављаше војником. Оскудица у приликама да конкурише са другарима у духовноме обогаћавању чини, те једна друга страна узима маха над њим, а то је материјализам. То бива нарочито кад људи који нису довољно огрезли у традицијама своје рођене војске, и кад изолирани живот дуго траје. Има истина и изузетка и то похвалних, али ми не говоримо о изузетцима, већ о правилу.

Па као год што то важи за поједине, тако исто важи и за ове, кад су подељени и распарчтани.

Нека каже ко хоће: да је за војника **ДОВОЉНО само оно** одушевлење и онај дух што га је усисао мајчиним млеком, т. ј. одушевлење што је поникло у народу и с народом. Манит би био сваки онај, који неби ништа држао на ово и овако одушевлење које је основ свему, јер у коме народу нема ратоборима духа, нема одушевлења за слободу, такав народ и

није за ништа. Наш народ неспада у ову категорију, то сви знају и који су имали и који нису имали посла с њим. Али да је ово одушевљење **у сваком случају за све прилике и за свакога довољно**, и то не стоји, и ко то хоће апсолутно да тврди тај затвара очи пред историјом света која примерима из живота народа често противно доказује.

Ако има народа који фанатично љуби своју земљу, а душмански мрзи на странца и на све што је туђе, то су Шпањолци. Па опет знамо да је имало тренутака кад је шпањолски народ у борби с војницима I. Наполеона, малаксао, кад га је напустило одушевљење те се разбегao на све стране; и да није било велингтона и његових челичних војника, шпањолски би народ најзад подлегао т. ј. одушевљење подлегло би не физичној надмоћности, не већем јунаштву француоком, већ француској дисциплини и француској тактици.

А кад обрнемо један лист даље од те историје о којој говоримо шта видимо у обзирu стојеће војске? — видимо поједине части француске војске у највећој беди и опасности, видимо их гладне, жедне, босе и голе, обкољене са свију страна Шпањолцима Енглезима и Португалцима. Па опет има нешто што их држи што неда да клону да постану малодушни и плашљиви. И то нешто то није само француско одушевљење, већ је то дух енергије, дух сталности и постојаности, то је дух дисциплине, дух војничке чисти. На кратко то је потенцирано одушевљење које се само војничким васпитањем добија.

А такво васпитање добија се опет само удруживањем заједничким образовањем заједничким животом.

Да неби ко год из ови наши разлога хтео да изведе то, да смо ми фанатичан солдатеска, а против народне војске, кажемо: да је далеко таква немисао од нас.

Народна је војска једна од најкористнијих, најблагодетнијих установа, но само са извесним процентом стојеће војске. Народна је војска у рату све дотле сама себи довољна, докле ствари добро иду. Али сачувај боже да наступе критични моменти, онда је ред на стојећу војску да буде оно што смо какали у точки под 2, а то је: **огањ о ког ће се огрејати следена прса оних, који би у тешким часовима опасности и искушења духом клонули**, такве прилике нико не жели али у рату су могуће и с тога није добро не мислити и на њих.

Ово смо све говорили у атар тога, да и наша стојећа војска буде што више на скупу, те да у заједници научи заједно мислити и осећати. Да се чланови њени познаду те да јошт у мирно време склопе оно тесно побратимство и љубав, која ће учинити да на бојном пољу на пољу части и славе војничке, последњу кап своје племените крви даду за своју домовину, и за свој војнички образ и поштење. —

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Борба стрељачка.

(Из Lallemand-a.)

(СВРШЕТАК.)

Првих дана затвора града стрељци треба непрестано да патролирају околу тврђаве или места. Патрола једна може врло лако начинити сметњу и забуну у једној утврђеној линији нарочито код трупа,

које нису вичне у свом занату; у сваком случају, ватра, коју би стрељци против раденика, које би сусретали, производили, биће увек добар будилник за топије тврђаве, и подаваће једну тачку за нишан с метцима по мери ватре.

При **испадима** стрељци имају исту улогу да изврше, као год и при борбама и одступањима; напослетку стрељци су они, који требају сва одкрића да учине, придружујући се свима експедицијама које се изван места чине, т. ј. около града, на било унапред или за време опсаде.

Из тих узрока стрељци и беху, употребљени у нападу и одбрани места: **Еслиз** (Eslusc), **Нимаж** (Himègue), **Кел** (Kéhl), **Жен** (Gênes), **Данцик** (Dantzick), као год и у многим другим, и гди они извршаваху назначене дужности. Официри и други који би читали пажљиво релације (извешћа) ових опсада од којих већина је знатна, нашли би тамо у колико с једне стране љубопитних дела, у толико опет, с друге стране и поучавајући примера.

Здраво бреговити, јако испресецани предео није увек подесан за одбрану, и уопште овде се неможе иначе друго држати, него **нападном одбраном**, т. ј. **нападно дјествујући**; наравно, да **ћеду туна стрељци најглавнију ролу играти**. У таквој борби мора се терен и местност потање и много боље познавати него у другом пределу иначе друге природе.

У почетак, који се производи, нападно дјествујући, није једина корист коју ова даје нападачу; користи ратне вештине још су му на руци, јер ствара себи план, опредељује своја двизања, саједињава (скупља) своје силе

на једној познатој и опредељеној тачки, и јер добија такву превагу, да нападнут неби се могло мерити (контри-балансирати) иначе, осим ако би могао да задржи развијање сила противникових.

Али да би се до цели дошло, ваља онај, који се брани, да избегава сваку безполезну борбу; да се неодупире осим у користним положајима; да однесе употребе својих родова оружја на положај местности, и да напоследку уме погодити, без двоумљења и сумње, угодан тренутка за нападно дејство.

У бреговитим пределима, где обично дејствују само поједина места (стража) којих стража већина послова долази и решава се нехотично и изненадно, дејство овде највише него игде, ослабљава (осујећава, *paralyser*) силе противникове у најкритичнијим тренутцима; због тога ваља у бреговитим пределима, као год и у јако испресецим, бити непрестано на опрези против опасности која се порађа због оделитости места, која се налазе, као год и из одпора, више или мање трајућег, којим она (поједина места) могу или треба да противстану.

Ако би оделења од веће важности требала да буду постављена у долинама, или на излазцима великих комуникација, да их затворе, то би се онда велика погрешка учинила, када се ограничи, да се само ови чувају, те да би се пазило на положаје и двизања непријатеља, и да, рачунајући на тешкоти због прелазка преко брегова, држи се ван сваке опасности бити нападнут на крилима и позади; јер, нека су баш и већина путова, који воде на вршке и бре-

жуље, обично хрђаве стазе, с муком употребљиве, међу тим ваљда нису тако јако искривудани и са одсецима за побочне комуникације толико неупотребителним опкружене, да неби могли ни одељени низови појединим стазама да иду; и што је редко, па и у најтеготијим пределима, поједини људи да неби у стању били да их пређу.

Из овога се види, да на овај начин напредујући са разних страна, и да пењући се од једаред узвише узбрдица, дели се и разбија се пажња и намера непријатељева, и који ће увек најпосле подлећи дјествујућој сили свог противника, било да употребљава своје трупе за чување стаза, било да се држи у скупу за одбрану свог положаја; али само једно оделење, које је задрло, принуђава друге к одступању, јер, обузете с леђа и с крила, нису ни у стању, а и немају времена да маневрују, те да отргну непријатељу његову прву корист; и ако се ограниче на само чување својих места, они ускоравају превару да буду у одељцима одсечени, и да положе оружје.

Ова посматрања довољно посведочавају превагу напада над одбраном у брђанским ратовима, и потребитост, да официри требају брижљиво да изуче начела овога рата, те да избегну жалосне преваре, као год и да умеду учинити употреблење од ових начела, кад се буде требало, у практики.

У бреговитим пределима, онај, који чврсто очекује непријатеља излаже се свима опасностима, које доносе пораз кордонских (стражарећи) трупа, и којих су последице теже од оних у равницама, у којима могућност извршена брзих двизања, промењује

једном само маневром вид ствари; и напоследку најгора је позиција она, која зависи од притежања појединих одељених тачака; а све одбранителне позиције, у бреговима, више или мање спадају у ове.

Командант одвојеног места нетреба увек да се тачно држи примљених настављења; јер опширност настављена, обична за офицере у великом броју операција, постају врло неопходима за оне, који дјествују у бреговитој земљи, где, због тешкоће комуникација, безбедност једног места као год и целог једног тела, зависе често од уметности, разборитости и брзог погледа (прегледа) офицера, који има да заузме и да брани ма какву тачку.

У бреговитим пределима команданти одвојених (усамљених) места, требају да имаду, не само настављена која се јединствено односе на места која заузимају, него још и настављења, која се односе на заједничку одбрану положаја главног тела; а тако исто и на разне случаје односећа се, која би за руком испали, те да би ови команданти могли, сваки на своме месту, садјествовати к цели, која се предпоставља, и да управљају своје распоређаје по приликама.

С ФРАНЦУСКОГ:

Јован Мишеовић.

Артиљ. потпор. Милош Андрејевић преведен је из артиљер. управе у министарство на службу.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1 8 6 9

ВОЈИН

БРОЈ

16

1. Јунија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Опет о нашој земаљској снаги. — Наша стојећа војска.

Опет о нашој земаљској снаги.

У 10-том и 11-том броју „Војина“ изађе чланак „**нешто о нашој земаљској снаги**“ који нас је у свакоме смислу јако обрадовао, и ми би се тешко огрешили, кад неби коју о њему проговорили, почем се тиче наше најпретежније установе: **народње војске**.

Да је народња војска једна драгоценца по нас установе, о томе, држимо, да већ нико више несумња, само што нам сад дужност и позив налажу, да се о њеном усавршењу постарамо, те да што поузданије цел постигнемо, ради које је она и подигнута. С тога неможемо довољно да заблагодаримо нашем старијем другу Љ. Ивановићу, који је са том мишљу на јавност изашао, те да нас покрене, да што више о њој пробеседимо, почем нас се свију под једнако тиче, и што у живац народњи засеца.

Да нашу народњу војску што боље дотерамо и усавршимо за постижење претпостављене цели, треба да је добро војнички, према позиву изобразимо, и да је што боље материјалом снабдемо.“

Да се наша народња војска како ваља војнички изобрази треба да војничка знања у масу продру, а не само да их старешине притежавају; сваки поједини војник треба да је свестан свога позива и задатка, а не да му то све одозго долази.

Да се ово постигне, треба најпре да имамо добре старешине; јер да ко кога учи, треба да је најпре он сам научен, те да и другог чему научити може. Кад способне старешине добијемо онда ћемо и војаче моћи како ваља да изобразимо; знање ће прелазити с већег на мање па најпосле ће се и у маси распрострети.

Али ту је баш онај чвор најчвршћи, који се не може угодно раздрешити. То је камен о који се сви спотичемо. Како да добијемо што боље и што способније старешине за народњу војску, а да нас то што мање кошта? Наши поштовани друг Љ. Ивановић у поменутом чланку полаже као главни услов, да се ово постигне правило: „да се у свима школама учи гимнастика, борење и војни егзерцир.“ И даље, да се изда закон; „да нико државну службу неможе добити, који није барем годину дана служио у војсци стајаћој, било као војник ил као слушаалац војничке школе.“

Ја нисам противан тој мисли, и с тога сам поглавито за прву изреку, да се оствари, јер ће кољко толико отуда хасне бити; али држим, да се с тим једним средством неможе много постигнути ево зашто:

Ми знамо добро, да сви наши ђаци по свима школама иду у школу једино у тој мисли, да постану небада чиновници; а редко да ко мисли, да пошто школу сврши, одпочне други рад, а не да служи др-

жави. Па тако и бива. Сви готово што нашу велику школу сврше приме се државне службе; редак је случај да когод какву самосталну радњу одпочне. Томе су криве наше околности и наше материјално стање, а можда и наше изображавање. А шта отуд произлази? Као чиновници они су (бар многи од њих) својом дужношћу и положајем од службе у народној војсци ослобођени. Па и они, који се рачунају у народној војсци, од када насташе само пролетња и јесења упражнења и логоровање, никако у војним пословима неучествују, јер им посао недозвољава да га по 5 или 10 дана напусте. Па може се рећи, да они у народну војску и неспадају. Дакле, какве хасне може имати народња војска од тих чиновника, који су у школама нека војничка знања поцрпели, и који би се за кратко време, када би угодне зато околности биле, за врло добре старешине успособити могли, кад овако никако у њиховим војничким упражнењима неучествују? Никакве! Па и оно мало знања, што су у школама прибавили, због неупражњавања, поборавиће и тако народња војска неби осетила никакве користи од њих, стога и мислим, да то једино средство није довољно.

Друга би ствар са свим била, када би се положај свију чиновника тако удесио, да они могу учествовати у свима упражнењима народне војске, па ма када се она чинила. Онда би се ваљда њихов уплив осетити мого; иначе ништа.

Па и онда кад би се празнично и недељно народња војска упражњавала, као што је пређе било. зар би онда нешто више хасне од нешто војнички изучених чиновника било, а овако нимало. Него тад

*

опет настаје питање: да ли је и народу лакши пређашњи начин упражнења или садањи; као и од кога се начина више хасне има?

Него о томе касније.

Најпосле нека све околности у томе на руци буду, чиновници боље би послужили администрацију, него ли за фронт, јер у фронту може и простији човек да врши дужност, а у администрацији не. А кад је рђава администрација у каквој војсци зна се да ништа горега нема.

Као што се дакле види, од чиновника народња војска, односно њеног војничког изображења, неможе имати хасне. Морамо дакле народње старешине, за вршење поверених им дужности да успособимо; јер новаца немамо да сва старешинска места са официрима из стајаће војске попунимо, и с тога се и ја са поштованим писцем реченога чланка слажем, **„да старешине батаљонске, четне, водне, и све ниже старешине буду из средине народње, а не да им се плаћени чиновници наметну,“** једно из економних призрења, а друго и с тога, што ће народ по свој прилици имати више поверења у човеку, кога добро познаје, и који је из његове средине, него ли у ономе који је непознат. С тога и има својих незгода што се чине честа премештања из једног округа у други.

По моме дакле мишлењу највише на сваки батаљон може се по официр из стајаће војске поставити, а више не.

Како дакле да се помогнемо?

Ми држимо, да је најбољи лек за ово: **устројење целисходних војничких школа и јавна**

војничка предавања. Поред тога долази угодан распоред и добар начин за изображење народње војске, као и издавања што простијих војничких правила за егзерцир и разне службе.

Кад се све ово у хармонију доведе, онда ће се сам од себе успех показати.

1. **Војничке школе**, у главноме ваља устројати онако, како су у „пројекту за закон о устројству наше војске изложене, са неким изменама и допунама. Поглавито ваља пажњу обратити на практичне школе, (учеван батаљон, ескадрон, батерија).

Али да имамо добре школе, т.ј. да добри ђаци из њих излазе, треба да су им добри професори. Зато ваља извештај број људи **нарочито спремити**, у колико се потреба са садашњим официрима неможе попунити. Најбоље дакле средство, за постигнуће добродојничког изображења народње војске, јесу, по моме мишлењу, **ваљано уређење војничке школе**. Све остало долази после њих.

2. **Јавна војничка предавања** врло би корисно утицала на војничко изображење нашега народа. Ту би се учио и млађи и старији, и војник и невојник, и војничка знања распростраља би се по целом народу. С тога мислим, да се јавна војничка предавања свуд уведу, где год је само могуће, и да се гледа да се народу омиље. Не сумњам да би се отуда велике користи имале.

3. **Распоред за изображење народње војске**, такође је од великог утицаја по њу.

По мом мишлењу овај би распоред практичан био:

Од почетка Марта па док настану пролетна

упражњења, ваља да постоје празнична и недељна учења, те да се старешине са млађима упознаду, и да новаци прве појмове реда и понашања схвате, почем се то лакше у мањим масама постизава но у великим. **Пролетња** вежбања да се ограниче на батаљонска упражњења, на мале маршове и маневре, и да туку у нишан. Ова упражњења да трају 5—6 дана, и да се држе концем Априла и у почетку Маја месеца. **Јесења** упражњења треба да имају шири круг. У њима да буду искуњене на појединим местима бригаде и поред повторних учења правила, да се предузимљу дужи маршеви са борбама и већа маневровања: прелаз преко река, напад и одбрана положаја, ...; она да трају 10—15 дана, и да се држе концем Септембра и у почетку Октобра месеца. У њима би се окушао способ и стање организације и администрације, све гране војничке имале би прилику да се у својим пословима окушају.

Овај дакле начин упражњења, по моме мишљењу, најбоље би припомогао, да се поред осталог наведенога, што више рашири војничко знање у народу.

4. Војничка правила. Треба да су што простија и што савршенија. Ја само толико имам приметити, да до правила много стоји савршенство наше војске, и зато на њих ваља што озбиљнију пажњу обратити. Ја држим, да некоја наша правила већ потребују поправке, и ако не можда велике, као: „Основи за образовање већих војних тела,“ „пољска и логорна служба,“ и „пешачка правила.“ Но о томе другом приликом.

Поред досада изложеног велики уплив на народњу војску има и **устројство стајаће војске**, јер из ње излазе учитељи за народну.

И уважени писац поменутог чланка обраћа нам пажњу на уређење стајаће војске, и потпуно усвајајући мисао „да стајаћа војска даде народној што више способних учитеља“ мислим да би се то још и овако могло да постигне:

Ми имамо два батаљона пешака, и један ескадрон коњице од стајаће војске. Нека тако и даље остане, само нека се њено устројство у неколико промени. Нека се устали, да сваки батаљон има по 800 људи, то је 1600. Ако се пак каже, да половина од њих буде увек на одпусту на 3 или 6 месеци, као што је некада било, онда можемо за исте новце кроз три године имати изучених 3200 људи, **без да и једне паре преко садашњег буџета потрошимо.** С тим се истина повраћамо на стари посао, али ништа зато, кад цели одговара. Разуме се, да ово што корисније буде, треба да су старешине у стајаћој војсци што бољи, те да они њиховим настојавањем и трудом код војника накнаде оно, што се по 1½ год. на одпусту налазе. То би припомогле разне целисходне војничке школе и вежбања.

Подобно би вредило и за ескадрон.

На овај начин сваке године ступало би све више изучених војника у народну војску, који су у стајаћој војсци били, и који ће војничка знања све већма ширити и тако ће наша народна војска с дана на дан све способнија бивати.

Или другојачије, које би можда било и боље, ја би предложио, да се **рок службе у стајаћој војсци на две године у месту сведе.** Онда би приличан број војника и то доста добро изучених за народну војску добијали. Само онда треба стајаћу

војску попунити способним официрима, који су своје дужности свесни и који су свој посао добро испекли.

Даље, за успевање и усавршење наше војске, слажем се и усвајам мисао: „треба да постоји једно војничко тело, састављено из официра свију родова војске и струка, које ће својим радом обухватати цео систем земаљске снаге, и све гране доводити у сугласност (хармонију)“ као што поштовани писац вели. Само што би још додао: да у то тело уђу способни људи из свију струка, па ма и не били већих чинова и начелници појединих одељења у министарству или шефови дивизијских штабова. **Дакле да у томе мерилом буде знање и способност, а не звање и чин.**

Напољетку држим, да ће много помоћи, ако се и код нас уобичаји **јаван договор**, гдегод природа ствари томе на пут не стаје. Јер више очију боље виде. Све дакле важније ствари, ако је само могуће, ваља слободном претресу изложити, пре него се уведу и у законе. Јер онда ствари зрелије испадају и мања одговорност на појединце пада, којима је ова ил она дужност поверена.

Поред распрострањања војничких знања у маси ваља се побринути и за облагорођење духа и срца. Треба бар од сада да што више отпочнемо обраћати пажњу **на одгајивање честитих карактера у војсци**, јер војник, ако није племенита духа и чврсте воље не вреди много, па ма да Бог зна каква знања имаде.

Јован Мишевић.

Наша стојећа војска.

(НАСТАВАК.)

Према овоме били би зато, да у Београду станују стално: 5 пешачких батаљона, 3 ескадрона и један полк или 4 батерије. Осим тога садањи полу-баталион пионира.

У Крагујевцу као најважнијем гарнизону после Београда: један пешачки батаљон (шести) један ескадрон (четврти) и други артиљеријски полк који припада стојећој војсци.

Осим свију користи које смо напред набројали да би имали од овакога распоређења или дислокације својеће војске, била би још и та и то врло велика: Што би се могле држати официрске школе или предавања из предмета који би јако утицали на официрско усавршавање.

Но овака предавања неби требало да су течаји, као они за капларе и поднареднике, па и предавања да се недрже сваки дан.

Ми мислимо да би се овака предавања могла најбоље удесити на овај начин:

Да се сваке недеље по двапут скупљају официри по родовима оружја и ту да се вежбају ономе што се односи на усавршавање специалног задатка рода оружја у ком служе.

Ту би у исто време место било, где би старешине својим официрима разлагали своје приметбе по овој или оној ствари, давали инструкције усјед примећених неједнакости у вршењу службе; у погледу обучавања војника, у поступању с војницима у обште. Једном речи у свему што би се односило на службу војничку. У колико жива реч има живљет упечатка

од писане, тим би уједно постале излишне и многе писмене наредбе.

Да се у месец дана по два пут скупљају сви официри свију родова оружја и ту да слушају какво јавно предавање које се односи било на поједини род оружија или на сва три рода, т.ј. предавање које би показало свезу радње и узајмни одношај родова оружија.

Тако би се тек подпуно постигао униформитет — једнообразност — како у великом тако и у малом, како спољашњи тако и унутрашњи.

Ако би ко питао: па ко би био надлежан да држи таква јавна предавања у официрским скуповима? ми би одговорили. Сваки који осећа зато способности и дара, и који би на неколико дана пре скупа поднео и управљајућем одбору програм онога о чему говорити жели.

Таквих „управљајућих одбора“ требало би да има овде и у Крагујевцу. Одборе да образују: по један виши официр са неколицином официра. Виши официр да буде председник и њега да поставља војни министар, а чланове да изабере сам председник и да листу изабраних поднесе министру на одобрење.

Главни (генерални) штаб.

Главни штаб треба да постоји у престоници. Са својим шефом на челу он би био десна рука војном министру. У погледу на његово делање и на одношај његов према министру ми савршено пристајемо уз мишљење нашег поштованог другара разложено у 10 броју овога листа.

Од наше стране само ћемо ту мисао у нечему попунити.

Главни штаб требало би да је образован из официра свију родова оружија као што је разложено у у горенаведеном броју, јер скуп специјалних знања кад је расветљен другим сродним знањима, чини скуп свега знања војничког, а оно треба да је у главном штабу заступљено колико је више могуће.

Али осим других природних послова главног штаба, ми би предложили да он још и на томе ради да се у нас једном већ живље и озбиљније одпочне радити на ширењу војничке књижевности.

Ево како ми држимо да би се ово могло постићи:

Да главни штаб уређује „војнички зборник“ који би месечно излазио у свезкама од неколико табака.

Пошто би у главном штабу радио скуп људи од комбинације и рада, то да у њему има и једно књижевничко одељење које би се изкључно књижевним пословима занимало. Књижевничко одељење да буде састављено поглавито од млађих научених официра, који би за „зборник“ оно израђивали што би им се на израду дало или што би и сами с одобрењем начелника свог узели да раде за „зборник.“

По себи се разуме, да се „зборник“ неби морао пушити само оригиналним саставцима. На војничкој литератури рађено је и ради се у других народа толико, да би и наш „зборник“ могли пушити богатим садржајем. „Зборник“ ваљало би да има два дела: први тако рећи званични у ком би се печатала сва наређења војеног министра по страни: организације, администрације, допуне и измене закона, обнародо-

вање пресуда војених судова, све важније министарске наредбе и т.д. а у незваничном делу у виду додатка да је књижевност.

Цену овом зборнику требало би одредити најмању т.ј. толику колико да се исплаћују трошкови за штампу и артију. На овај начин могао би „зборник“ не коштати више од ~~11~~ на годину.

Само неколико година, и наша војена литература, била би довољна да испуни знањем сваког који је знања жудан а који није у стању да се користи страним изворним делима.

Осим овога у главном штабу нашем ваљало би да има официра који знају језике оних народа који нас окружавају, који су на нас, или ми на њих упућени као: турски, јелински, румунски, па и мађарски.

Доиста, шта ми знамо о румунима, шта ли о грцима и о турцима? Ми о тима народима т.ј. о њиховој војсци и војничкој књижевности, организацији, администрацији и многим другом што би требало да знамо, или ништа незнамо, или оно што знамо дознајемо тек преко немаца или француза и то непотпуно и изводно. Но у тих народа и њиховим војничким установама ваљда ће бити начела што преко немаца и француза не можемо да дознамо, јер се ових то не тиче, а нас би се можда тицало.

Ми који смо тако близу изворима одакле би све то могли да црпимо, ми не би требали више да трпимо да од других народа оно дознајемо, што би управо сви од нас дознати могли. Ми смо војничка држава и војнички народ и као такав позвани смо да у будућности играмо најважнију улогу на овом крају Европе, да заузмемо у војничком погледу прво место

међу осталим народима на балкану. Па према томе и хоризонат нашег војничког погледа ваљало би да није сувише скучен. А да се ово постигне, неби нужно било ни много средстава ни много муке. Наши млађани официри што из артиљеријске школе излазе, многи би се на такве радове употребити најкорисније. Ми имамо у Цариграду у Букурешту а ваљда ћемо имати скоро и у Атини наше политичне агенте. Оваким агентурама могло би се аташирати по један или два од млађаних официра, који би се најпре трудили да језике тих народа науче, а после да се упознају са установама војничким, да организације, законике војене, сва административна правила преведу и пошљу амо и то да се преда главном штабу, одакле би се прерађено разгледано и расветљено предало јавности што је за јавност у „зборнику“ те да се наша војска комшинским установама војничким упозна, те да за сваки савршени напредак учињени у војскама тих народа дозна одма са извора и из прве, наше руке.

Буџет стојеће војске.

Да видимо колико би стало нашу државну касу повећана стојећа војска.

Официри и нижи чиновни не улазе наравно у овај рачун јер садањи број официра па и нижих чиновника из стојеће и народне војске довољан је; осим што би за пешачке баталионе требао још неки број подпоручика. Наш рачун показује трошкове само за издржавање редовних војника и коња.

По нашем рачуну један пешачки војник осим оружја, а с оделом и постељом кошта државу 60 талира на годину кад се рачун овај овако покаже:

	ГРОША	ПАРА
Плате на годину	120	—
леба „	182	20
обичног продовољ.	156	—
шињела	27	25
мундира	20	$3\frac{1}{3}$
панталона чохани	33	$16\frac{1}{3}$
куртке цвиличне	14	10
панталоне „	11	10
кошуља	21	30
гаћа	19	20
цокула	57	30
опанака	2	20
капа парадна	2	$16\frac{2}{3}$
капа шајкашка	7	—
оковратника	1	15
ранца	6	—
тозлука	2	$33\frac{1}{3}$
сламњача	4	25
ћебета	13	$13\frac{1}{3}$
чаршава	14	—
јастука	4	—
чаршавима и јастуцима није опре-		
дељен рок служења, с тога им је		
овде стављена подпуна вредност.		
СУМА	722	$38\frac{1}{3}$

паре порезке, а то је 2 гр. и $38\frac{1}{3}$ паре порезке преко 60 талира. Но кад се узме да војник један чаршав и јастук не похаба за годину дана него да све ствари и дуже трају онда излази округла сума од 60 талира, која је потребна за издржавање једног војника за годину дана.

Кад знамо колико стаје државну касу један војник на годину, онда је лако израчунати шта ће коштати онај вишак војника од 1920 који ће се сваке године позвати ради тромесечних заједничких упражнења. Сваки такав војник коштао би за три месеца с платом, раном, оделом и постељом 15 талира, 15 талира умложени 1920 пута, чине 18.800 талира, и то је вишак који би ваљало одобрити преко досадањи трошкова. Ми велимо који би ваљало одобрити ако смо и уверени да сав одобрени вишак од 28.800 неби се утрошио т.ј. једва ако би потребно било 20.000 талира, а то с тога што се зна да свако парче одела траје обично више од прописаног рока, и што војници три месеца дана докле би трајала практична упражнења неби ни стављали непрестано у обиталишту нити би употребљавали постељне ствари већ би већином логоровали под шаторима и ведрим небом и лежали на слами према томе можемо слободно рећи да би државна каса од туда уштедила по 8000 талира годишње у најмању руку.

Осим тога у интересу уштеде ми би још предложили да они војници што ће се сваке године по једанпут позивати ради заједнички тромесечних упражнења, и који ће се после свршених упражнења опет кућама враћати, — за време трајања ових упражнења т.ј. за три месеца поред прописане ране примају само по пола плате како би број оваких војника износио као што знамо 1920, то би и од тада испала годишња уштеда од 57.600 гроша чаршијских државној каси.

Један коњик кошта годишње 115 талира заједно с раном коња. По томе повећани број коњика за 360

те да се добије предложени број од 400, коштао би државну касу годишње око 29.900 талира.

Сав годишњи вишак поред дојакошњих трошкова изнео би на повећану стојећу војску 57.900 талира без економије. Но узимајући у рачун економију о којој говорисмо, годишњи вишак, једва ако би износио око 48, највише 50.000 талира.

Наша народна војска.

Наша народна војска непотребује организације из основа. Она је до извесне мере органисана и формирана, само је потребно да се постојеће њено устројство у нечему измени и допуни, па онда да се изведу стална начела или систем њеног тактичног образовања, и најпосле да јој се назначе сталне старешине, те да се тако усаврши и изведе на висину намењеног јој задатка.

Што се тиче формације њене закључно до батаљона, ми мислимо да нема узрока да се у то дира или што измењује. Пошто су чете и батаљони образовани према политичном поделењу наше земље, то неби било целисходно да се ту шта преиначава јер тешко да би се што боље и корисније на место постојећег могло створити.

Овде је главно питање: ко да буде старешина батаљону: да ли официр стојеће војске, или батаљона командант из редова народних војника? (СВРШИТЕ СЕ.)

Молимо господу уписнике да изволе уважити признаницу, која ће им се донети.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

17

10. Јунија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Данашња тактика артиљерије. — Наша стојећа војска. —

О маршевима.

Данашња тактика артиљерије.

ПРЕВОД С РУСКОГ.

Enfin vient le règne du canon
qui domine tous les ordres de la
bataille et force infanterie et ca-
valerie à obeir à ses lois.

Napoleon III.

Завођењем жлебних топова основи артиљеријске тактике нису се изменили. Што се тиче тактичког значаја артиљерије, то немотрећи на усавршавање ручног ватреног оружја, пре се увећао значај њен, но што се умањио.

На бојном пољу артиљерија почиње битку, закрива развијање својих колона, приуготовљава и подржава наступања своје војске; гони растројеног непријатеља својим зрнима или закрива одступање своје војске.

У пољу од свију родова оружја, артиљерија је најбоља разорна снага. Она је једина способна за дуго дејство и решава борбу. Артиљеријска зрна поред своје јаке разорне снаге, дејствују јако на непријатељев морал. Па почем је материјална штета и

дејство на непријатељев морал преко нужно, за уздржавање његовог надирања, или за слабење противлења, то сљедује: да је артиљерија такав род оружја, који је у истој мери способан да задоцни решителни тренутак, као и да га ускори.

Док једна чест артиљерије, као дивизионе батерије, поткрепљује борбу пешадије и коњице; друга чест, као резервна артиљерија, приправља решителни удар, растура јуришне колоне непријатељеве и прави брешу у непријатељској линији.

Напад неподржан артиљеријом слаб је, а обрана без ње — никаква.

Бојни значај артиљерије зависи: од подвижности оруђа и дејства зрна. У најновије време обоје ово знатно је увећано.

Што се тиче подвижности, артиљерија више по сви остали родови оружја зависи од местности. Шуме, канали, ровови, блата и т.д. неодољиве су препреке њеном двизању. Но добру артиљерију неће свака препона зауставити; често она пређе онуда, гди се и ненадамо да може проћи.

а) Ватра.

1). **Даљина стрељања.** Жљебни топови терају преко 4000 метр. Дакле већ на 1500—2000 метр. може се почети ватра на непријатеља; на већој даљини тешко је гађати, због погрешног оцењивања одстојања.

Почем зрна из жљебних топова врло високо лете, то је угао упадања велики, дакле бришући простор врло мали; с тога и пуцање на већим одстојањима вредиће тек онда, кад даљина буде тачно изнађена.

По томе пуцање на већем одстојању од 2000 метра једва ће се употребити при обрани извесне месности, или у особитим случајима, као на прилику: при гађању великих колона, густо расположене резерве; једном речи на важним тачкама преко којих непријатељ мора да пређе, као што су: мостови, села, теснаци и т.д.

Решавајуће резултате од ватре како пешадијске, тако и артиљеријске; нетреба захтевати на великој даљини. Ако би се и могло при повољним околностима из далека пуцати на непријатеља, ипак решителни успех треба очекивати изблиза.

Даље од 2000 метра врло је тешко оцењивати одстојање, и оно бива увек погрешно. Но код ових тачних топова и најмања погрешка — резултат ватре нула.

Недајемо превагу жљебној артиљерији због даљине терања, но због тачности гађања на познатој даљини, искључиво са шупљим зрнима. Ако јошт увећамо движење жљебне артиљерије, онда је појмљиво, што бојни значај, при таковим својствима њеним расте.

2). **Дејство граната.** Код свију готово артиљерија усвојен је ударни упаљач, т.ј. да зрно прсне где први пут удари. Парчад при том лете на неколико стотина корака, напред и у страну; тако н.пр. при пуцању на 1500 метра, парчад лети јошт на 600 и више корака у правцу стрељања а 150 и више у страну.

Распрснуће гранате и на самом месту опасно је, па по томе са истим успехом може се употребити и за убацивање, управљајући се по томе, да ли је непријатељ сакривен или не.

3). **Дејство картеча.** Најбоље одстојање, на коме се картеч може употребити са успехом, и то из жлебних оруђа, јесте 300—400 метара. Многи артилеристи су тог мишлења, да картеч може бити и изостављен код жлебних топова.

У Аустрији се пуца картечем само за сопствену одбрану батерије, и то тек на 150—200 метра. Но из тога не ваља извести, да се картеч овде сасвим изостави; јер дејство његово на 250—350 метара врло је значајно. Да је Аустријска артиљерија чешће употребљавала картеч у Ческој, можда многа њихова оруђа неби била сад у Берлину.

Дејство картеча преко 500 метара несразмерно се смањује, и увек се може корисно заменити прапцелом, или гранатом с ударним упаљачем.

4). **Шупља зрна с ударним упаљачима.** Пуцање гранатом с ударним упаљачем, кад је предлежећа местност равна и чврста, врло је успешно. Зрно где први пут падне, ту и прсне, те нам тако определи тачно одстојање, и ми поправимо прву погрешку. Почем парчад од зрна, после распрснућа лете јошт неколико стотина корака; то нам она у неколико замењују картеч. Но распрснуће зрна пред колоном, и летећа парчад, дејствују на непријатељев морал јаче, но картеч. Кад непрестано пред непријатељем са шумом и звиждањем прште гранате, застирући његов фронт ватром, димом и прашином, и посицајући га магновено парчадима: онда је очевидно, да така зрна осим што праве материјалне штете, дејствују и на уображење војника, одузимају им храброст и смањују силу јуришима.

Кад оруђа у другом моменту борбе, управе своју

ватру на наступајуће колоне, онда је врло нужно привести их мало ближе. Гранате треба да падају пред фронт, да би парчад летила у редове. Граната која падне иза фронта, нема никаквог дејства на наступајућу колону, јер парчад лети у напред. Граната која падне у саму колону, истина причини штету, али први редови, невидећи је продуже наступање, а и задњи за њима.

Па поред доброће ових метака, на одстојању мањем од 250 метара за пешадију, а од 500 за коњицу; неможе се противник њима задржати, зато их треба заменити картечем.

У битци код Тобишау, 15 Јула 1866, 2 аустријске батерије, бранећи се непрестано гранатама, нису се спасле од V. пруског кирасирског пука. Ево тог догађаја на ситно: с намером да гони аустријанце, који су одступали од Тобишау на Олмицу, ђенерал Хартмон одреди кирасирску бригаду, да удари на десно крило аустријанаца. V. кирасирски пук, поневши се на једну узвишицу, види на путу од Олмица к Тобишау, прилично артиљерије, по изгледу без заштите. Услед овога подпуковник Бредов, заиште дозвољење да нападне на ту артиљерију, које и добије.

Аустријанци, видећи кирасире, почну пуцати гранатама, с грдне даљине од 3500 метара.

Подпуковник Бредов, построји своја 3 ескадрона овако: ескадрон № 1 спрема десног непријатељевог крила, № 2 спрема центрама, а № 4 у резерву. Аустријанци среташе 2 ескадрон на 700 метра с гранатама; по овај поред те ватре, подржаван четвртим ескадроном, освоји батерију. У Аустријанаца беше штете: 18 топова и 7 мунициони кола отето, 160 коња и

170 људи заробљено. Губитак Пруса спрам овога небеше никакав, јер су имали које мртвих које рањених 18 људи и 8 коња.

Из тога се види: да се на близу картеч не да заменити никаквим другим зрнима.

Да покажемо овоме противан пример ваљаног дејства гранатног, против коњице у борби код Вејле 8. Марта 1864 год.

Предњи одред Аустријске (авангарде) предводнице, беше изненадно напао један коњаничкипук. Два 4 Њ жљевна топа, која се са тим одредом налазаху, опале на одстојању од 500 метра. Обе гранате прсну у непријатељевој средини; ескадрони дођоше у наред и морадоше одступати. Оруђа су их гонила ватром својом, до на 1500 метра и потрошили су свега 13 метака.

5). **Шрапнел.** Шрапнел може дејствовати као картеч, само на згодном одстојању. Он се може употребити од 300—1500 метара. Има их двојаки: са ударним и темпирним временитим умаљачима. Више се употребљују темпирни. Дејство обојих различито је: први се распрскавају као обичне гранате са ударним умаљачима, просињу гомилу зрна, од којих свако за се описује подпуну стазу летећег зрна; други се распрскавају у ваздуху, те због тога њихова зрна само продуже започету стазу шрапнела.

Одавде се види, да прва просињу своја зрна напред, и с тога су подобни картечема; други пак озго на ниже, и подобни су убацим метцима.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Наша стојећа војска.

(СРПШТАК.)

На ово питање ми пресудно одговарамо: да буде официр из стојеће војске како у мирно тако и у ратно доба.

Вештина војена није прост занат него је вештина и та вештина није никад а камол у данашње време и код данашњег развића технике, — стајала тако ниско, да у рату може управљати са 600—700 војника и више, други ко, осим онај који се из ране младости зато спремао ни само практично и теорично него и душевно.

Није довољно ако је баталиони командант сватио само механичну страну тактике и ако уме добро екзерцирати на чистини са своим баталионом. Војна вештина као таква није позитивна наука нити има стална правила, него само извесна стална **начела** која се на различите прилике, различито примењују. С тога и баталиони командант као такви ваља да је не само слепо извршујућа, него и комбинујућа личност. Врло је мучна ствар кад се виши старешина за време борбе неможе поуздати на баталионе команданте да ће његову мисао у детаљу поунити а у главном извести и остварити. Тада је принуђен да свој поглед и своју пажњу свраћа са целине на појединости, а то мора да је не само штетно него и опасно.

Па онда баталиони командант треба да је личност која ће уливати војницима поверења те да ни за часак непосумњају да оно што он наређује **може бити** погрешно. Такву сумњу мислимо да неће код војника изазвати официр стојеће војске који ће над

свима имати без сумње душевног надмоћија бар у погледу војничког дејствовања.

С тога смо ми мишлења да у сваком народном баталиону осим досадањи старешина од четовођа на ниже, буде ове старешине.

1. Баталиони командант овај да је официр стојеће војске и то поручик или капетан.

2. Сваки баталион да има по два ађутанта старијег и млађег и то: садањи баталиони команданти да буду старији ађутанти и као такви да су рангом и положајем старији од четовођа. Ово зато да баталионог команданта ако би у борби овај погинуо или рањен био, одма замени у команди, или да, ако би се баталион по магновеној потреби поделно на две поле, прими команду над једним полубаталионом.

3. Млађи ађутант и овај да је добро писмена личност. За млађе ађутанте најбољи били би срезки писари или практиканти јер би они могли нарочито у ратно доба водити сву писмену кореспонденцију, па и администрацију баталиона у колико би такве имали; и

4. Баталиони писар; овај да је нижи чин стојеће војске, и да је увек уз баталионог команданта нарочито у мирно време при регрутацији стојеће и народње војске. За време рата он би се са ползом употребити могао као комесар баталиона зарад набавке и делења хране четама, и други подобни послова. Ове и оваке старешине потребне су нашим народним баталионима као што је потребна лебу со. Што се тиче четовођа, водника и десетара, ове би диферовала стојећа војска исписујућим се нижим чиновима и војницима и то као што смо на свом ме-

сту казали: квантитативно и квалитативно боље по досада.

Такви баталиони са таквим старешинама мислимо да би нешто важили, и с њима би се дало свашта покушати, а нарочито офанзивни рат.

За народне ескадроне неби требало назначавати командире од официре стојеће војске, не с тога, што би регуларна коњица устројена по нашем предлогу била добра школа из које би излазили ваљани и изучени водници и командири за народну коницу. Колико би међу тим официра стојеће војске требало на савколики број народних ескадрона, то ћемо на свом месту казати.

Даље смо мишлења, да садањи баталиони снабдени са старешинама које смо набројали, образују бригаде од 5—6 баталиона колико их у ком округу има, а у округу пожаревачком да буду две бригаде. Свега дакле 18 прворедних бригада. У састав бригада да уђу ескадрони народни који се по окрузима налазе. На челу бригадама да стоје бригадни команданти (виши официр) у мирно време без ађутанта официра стојеће војске, јер би ови излишни били као што ћемо покушати да покажемо.

Кадрови народних батерија да се односе као што смо раније казали на команданта артиљерије како у погледу административном тако и у дисциплинарном. Само за време учења да дођу под команданта бригаде у дисциплинарном и тактичном смислу. Овим начином неби се ни мало амперирао ауторитет команданта бригада над официром и војницима батерије ни ван тога времена у толико, у колико би он као месни најстарији заповедник имао ону власт над

појединима која му је дата законом дисциплинарним и унутрашњом службом, и то власт која се незакраћује да извесне мере ни једном старешини па био или не био непосредни старешина ове или оне части.

На против за случај рата батерија имала би ући дефинитивно у састав бригаде и тад би када стојеће војске оваке батерије дошао у сваком обзиру под команданта бригаде.

За време мира ми нисмо зато, да се бригаде склапају у већа тела. Већа тела од бригаде није тешко формирати а и кад се формирају то се чини са обзиром на задатак и цели које се имају пред очима у наступајућем рату те с тога може се десити да се квари и цепа онај склоп који је начињен за време мира а који можда не одговара моментаној потреби.

Осим тога веће команде од бригадних (дивизионске) за народњу војску а у мирно доба не би готово имале никакве задатке да врше.

С тога смо ми мишлења, да кадар за сваке команде буде „главни штаб“ то јест оне личности које су у њему заступљене за време мира. Тако исто држимо да би било најкористније, кад би у том штабу имало официра, који би се за случај рата придавали бригадним командантима за ађутанте, а то би били млађи интелигентни официри, који за време мира радећи у „главном штабу“ били би мање или више посвећени у рад овога штаба, те би тако са собом однели мисли и идеје, које би знаменито олакшале послове у рату. Јер где је јединство у мисли и идеји ту је обично и јединство у раду. Они би дакле били ваљани помагачи и поуздане интерпрете налога шефа главног штаба.

„Главни штаб“ имао би дакле бити „матица за команде веће од бригадних и за помагаче бригадним и дивизионим командантима. Па и сам начелник оваког штаба имао би за случај рата са неколицином официра своје место уз главног заповедника војске као год и командант артиљерије и онај техничких трупа.

Ми смо после дугог и мучног размишљавања о нашој војсци дошли до осведочења, да би **за сад** најкорисније било да се сваколика наша војска преустроји по овде изложеним начелима. Имамо односно организације народње војске да додамо само још то, да би за случај рата ваљало свакој дивизији придати једног каваљеријског официра стојеће војске (капетана) за команданта дивизионске коњице, који би њом управљао онда и тамо, кад и где би позвана била да у већем броју дејствује, а осим тога, који би управљао рекогносцирањима која би коњица имала на већим дистанцијама да чини.

Официри народње војске као и нижи чиновни да се сваке две године смењују.

Најпосле ако би се наредило, да народна војска чини упражнења у већем броју него што је бригада (што би могло бити зарад виших старешина а не зарад војника и нижих старешина) онда би и зато имали спремне и спремљене команданте у главном штабу.

Обучавање народне војске.

Степен тактичне и моралне употребљивости народне војске зависи поглавито од система обучавања, који се пропише за нашу народну војску.

После њене формације најглавније место заузима начин обучавања.

Елементарна војничка знања тако су скопчана једна за друго, да није могуће разлучивати их. Овим хоћемо да докажемо, да наше народне војнике неможемо учити баталионом учењу, ако их у исто време неучимо и томе: какве су дужности шиљбока мртве страже, какве у патроли: даље, какав је ред на маршу, а какав у логору и на логорним стражама. Па онда морално спремање као: има ли и мора ли бити у војсци дисциплине, реда, послушности и чинопочитовања, и који су закони и правила, која то прописују а који закони, који прекорачења у овоме и како казне?

За овако обучавање хоће се двоје, већи скуп па онда извесно време само за ово посвећено, те да се има кад не само казати, него и запамтити.

Ово колико важи за војнике толико и за десетаре, воднике, четовође и ађутанте. Сваки од ових старешина има свој извесни круг рада и делања у рату, који је поступно све шири и већи, и тај круг неможе им се објаснити ни расветлити сваком на по се, него само кад су у скупу.

Па у колико се год има мање времена да им се ово објасњава, у толико је потребнија већа заједница, јер што неможе да се добије у времену, ваља добити заједништвом.

С тога и држимо, да се наши народни војници могу само тако са ползом обучавати, ако се за ову цел буду увек скупљали у бригаде по окрузима.

Ми мислимо да би добро било кад би се у години 5 недеља одредиле за обучавање народних војника и то с пролећа две, а с јесени три недеље дана непрекидно.

Али како су могуће непогода времена, баш онда

кад су војници на скупу, то би ми предложили, да се у сваком округу подигну дашчаре или шупе од дасака за онолико баталиона колико има у ком округу (I. кл.) и оне да се зову „привремене или пољске касарне.“ Ми држимо да би сваки округ кадар био за се подићи оваке шупе.

Дрва има фала богу у нас доста, а кад би сваки округ прионуо на тај посао, оне би за најкраће време поникле као из земље.

Ту би били заклоњени људи, коњи и топови за време упражнења кад је хрђаво време. Иначе би могли и кантирати.

То је (ако и не све) што смо имали казати за за народњу војску што се тиче њене формације и њеног образовања. Још ћемо проговорити коју о

Буџету за народњу војску.

Ту немамо много да разлажемо. По нашем предлогу ваљало би за сад 80 официра за баталионе команданте које поручика које капетана. Кад се узме по 500 талира једно на друго, онда би потребно било на издржавање официра за народну војску 40.000 талира.

Осим тога 80 нижа чина за баталионе писаре или комесаре и ту да узмемо све поднареднике премда би се и каплари па и добро писмени редови од части могли употребити, и да рачунамо на једног таквог писара по 86 талира годишње, онда би и за њих требало 6880 талира годишње.

Цела годишња сума на издржавање официра и нижих чинова за народњу војску изнела би 46.880 талира годишње.

Придајмо овој суми суму од 57.900 талира потребну на издржавање повишене стојеће војске, онда сав годишњи вишак на издржавање преустројене стојеће и народње војске изнео би 104.780 талира без економије. Али уштедом које од одеа и постељни ствари, које пак од редуциране плате онима што би се ради заједничких упражнења позивали, сав годишњи вишак једва ако би изнео 90.000 талира.

Ми држимо да би наша земља могла још оволику суму давати на издржавање њене војске.

Ми смо ту скоро читали у Српским Новинама да ће најновији закон о наплаћивању ђумручине на неке известне викуталије доносити државној каси на милион и по добрих гроша годишње. Овај доходак годишњи био би и сувише довољан да се подмирују трошкови на преустројену војску. Ми данас немамо ни веће ни прече потребе од те: да нашу војску доведемо на висину њеног задатка.

Сваки талир који уложимо на војску, донеће нам стоструког интереса.

А. Протић.

О маршевима.

Од последњег рата у свима државама обраћена је највећа брига на поправку пушака. Ова тежња забацила је за леђа друге ствари, које су исто тако и толико важне. Осведочио се, да Пруси у својим браничким положајима имају много да благодаре својој пушци, ал изгледа, као да се заборавља, да је та пушка и **врло добре ноге** имала, да је врло брзо

прелазила највеће просторе, те војник тиме често улажаше у бој, у последње доба рата само најнужнијега добиваше, и опет губитачни преглед није показао онаку цифру, каква би се при таком напору очекивати могла. Последице дакле бијаху таке, какве може дати само добро извикнута (маршу) и добро уређена (дисциплинована) војска.

Наша војска није састављена од људи, који век свој проводе по фабрикама и радионицама, те тако седећи да се сасвим одвијну од пешачења, или обувајући мирновременску обућу да разнеже ноге за ход. Па наша земља нема довољно ни обичних, а камо ли жељезних путова, те да човек на најудобнији начин (возећи се) прелази с једнога места на друго, а тим да ослаби ону мускулатуру за дивизање нуждну, и да га издаду прси при најмањој узбрдици ил иначе дужем ходу. Наш је човек навикнут на далек и тежак ход; наш је човек вичан тешкоћама пута и по жеги и по дичи; наш човек иде узбрдо и низбрдо скоро са истом снагом, с каквом и по равни. Али наша војска, као војска, врло мало путује, одвећ слабо долази у прилике, какве се појављују мнозини, а какве неодолазе скоро никад једном и неколицини, — а то није таква ствар, да се без бриге може напустити.

Један човек иде најбрже; штогод их има више у друштву, све се иде лаганије. Исто је то тако и код војске.

Једна чета прећи ће за неко време много више, него што ће прећи баталијун, и што је војска већа то све лаганије иде, то све мање прелази. Ово не треба никад да се заборавља.

Ал има још нешто на шта ваља пазити.

Као год што неки човек иде брже ил дуже него други, тако исто и народи различити не иду подједнако. То стоји код народа до земље, у којој живи, и до занимања неговог у опште. Колико може да пређе пута за извесно време какав француски баталијун, тешко да ће толико и талијански. Исто тако и исто то вреди и за нас. Ми, може бити, отићи ћемо брже некуд, него други ко, и може бити путоваћемо више дана без умора; ал — **незнамо колико**. Дужина дакле и трајање марша нама је непозната, а нема сумње, да нам треба да знамо, јер је то врло важно мерило при оцењивању или опредељивању операција наших.

Једно дакле с тога, да би се наша војска у томе извикавала, а друго и за то, да би једанпут узимали маршовско мерило, — врло би добро било, да се сваке године чине различити маршеви од стајаће а и од народње војске, узгред напомињући, да би се том приликом добиле важне користи и у односу опрезне и пољске службе. При маршовању том нужно би било, да чета, која на пут пође, не добије никакав путоред (маршруту), него да путује докле може, па ту да на ноћиште падне. А да неби људе излагали патњама рђава времена без нужде, ваљало би да имају уза се нешто од спреме, којом би се у неколико могли помоћи.

Ову кратку реч пуштамо тек на увиђење. Др.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 82 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

18

20. Јунија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Жљебне спредњаче и позадњаче. — Данашња тактика артиљерије.

Жљебне спредњаче и позадњаче

с тактичне тачке гледишта.

НАПИСАО

М. Драгомиров.

Envers et contre tous.

I.

У данашње доба, кад преоружање није свуда свршено, може се десити, да се сусретну 2 војске, од којих је једна наоружана спредњачама а друга позадњачама, па због тога је врло интересно, да се претресе питање, о последицама таковог судара. Човек по слабости својој радо прима ново, многи војници дају већу вагу позадњачама над спредњачама него што је то у самој ствари: ми смо више пута слушали и то, да су позадњаче према спредњачама у таком тачном одношају, у каком је одношају, пре 50 година, било глатко оружје, према жљебном, — једном речи, да су оне мало боље од батине, — а слушаоци унило спустили су главе пред таким беседом, држећи ваљда, е је то савршено тако.

Међутим то није баш тако и да би се у том уверили, довољно је да обратимо пажњу на то, да у

наведеном сравнењу дате поставке нису једнородне: глатко и жљебно оружје разликују се у даљини терања и тачности **погађања**, а разлика између спредњача и позадњача није ни у даљини терања ни у тачности погађања већ само у томе, што се из позадњача за исто време може већи број метака да избаци.

Јасно је дакле, да је таково сравњење основано пре свега на неподпуном појимању својстава различитих система оружја и већ по томе дакле да не може бити истинито; а кад се сама ствар узазна, тад долазе врло рђаве последице у делу, као и свагда, кад је погрешно убеђење т.ј. сопствено — **предубеђење**.

У војном делу све се држи на убеђењу којим је маса пронизнута; с тога треба гледати. да су убеђења истинита, да се истина износи на свет у **својој суштини**, а не како се говори, и ако већина лако прима прве па ма и несмислене упечатке, не претресајући их ни најмање својим разумом.

Ми смо узели, да претресемо то сравњење и да поставимо одношај између спредњача и позадњача, недајући хотимице, ни једној ни другој системи оружја већу вредност, него што је има по себи. Може бити, да ће се когод одазвати на овај глас: да исправи оно, у чему смо ми погрешили, да допуни оно о чему ми нисмо говорили, — и дело ће добити, као што то свагда бива, кад се погрешке униште и истина на свет изнесе.

И нехотимице долази питање; па кад је наведено сравњење не истинито, како то, да га већина прима као савршено истинито? Није тешко видети

зашто: Зато што је много теже разгледати све стране каког предмета, него неколико њих, особито оне које јако у очи падају. Закључак изведен са неколико страна, у очи падајућих, у толико је осетљивији, у колико је једностранiji. Свако је ваљда приметно, до ког степена, могу да овладају оштроумне поставке; свако је ваљда слушао, да од основног доказа излази по који пут оштроћа мисли, која је у очима већине спорно питање: и ето труби се по свету, да је штуцер мало бољи, од батине, да бајонет сада већ свим ништа не значи, коњици нема места на пољу бојноме и т.д. и т.д. Да је то тако, да ће нам бољи пример само ватрено оружје у разним епохама. Сетимо се оног времена, кад нису хтели да уведу жљебно оружје зато, што требаје развијеније људе, што је по саставу сложеније, и што може војник раније муницију да потроши. Чини се, да није било тешко видети, да све, што изазива радиност ума у војној струци, већ по томе самом заслужује поштовање и превагу над оним, што не само, да не изазива радиност, него је и обара; — да није било тешко видети, да у нешто већа сложеност по саставу оружја с њиховом се надокнађује даљином терања и већим поражавањем; да на брзи потрошак муниције, није толико упливно одстојање, са ког се стреља, колико систем образовања где војник не имађаше сталности при стрељању, нити имађаше појма о том, шта се може очекивати од мирног и паметног стрељања; чини се да све то није било тешко видети, а међутим нису видели. А зашто то? Зато што при сравнивању глатког и жљебног оружја оснивали су се само на спољне стране, доступне већини, — што је годило, да се

глатко оружје задржи, — а губи ли су из вида суштанствености, које су требале мозгања па да се пронађу. И само крваво искуство срушило је ове куће на песку.

Тако се збило и са позадњачама, кад су се срањивале са спредњачама; говорило се, да се војнику даје у руку опасно оружје, — и прусија за читавих 20 година није имала посљедовалаца, док сама факта не оправдаше њену теоријску решивост. Предубеђење и у овом случају имало је корена из истих узрока, као и у предидућем т.ј. што се је гледало на спољне знаке, а суштанствени губили су се из вида. Да војник није имао сталности у боју — то су видели; а да је он то чинио нарочито зато, што је био тако научен, а не што није могао другше — то нису видели.

И тако се дешава, да новине, које би се имале завести, заостају савршено: слушају о њима а неће да чују, гледају их а неће да их виде. Али ево те новине, дају се узазнати **практичним** путем; ту се сцена мења: они, који су негда гордо окретали главе од њих, њих исте видиш сад где пред њима (нови-нама) у прашину падају.

Што јуче ништа није вредило, данас се уздиже до талисмана и само треба да га имамо, па смо из-бављени од сваке напасти. Стара историја!... И то ће се дотле понављати, док се већина не научи, да загледа у унутрашњи смисао ствари, а не да је сматра само по спољњој облози њеној.

У исти мах, кад се новине приме, стари се идоли преобрате у ништа, као код дивљака: данас

се моле своме идолу, а сутра кад им молба није испуњена они га посеку.

Тако се збило и са предњачом; до рата 1866 године, она је тако високо стојала, да на јадну иглењачу нису ни гледали: а сад и саму ту жљебну спредњачу сравњују са батином. Па да видимо, је ли то тако.

Прво, морамо да приметимо, да и само савршено оружје у неумелим рукама не вреди ништа а несавршеније у рукама паметног и изученог војника достиже циљ, — мислимо да нам нико неће противу рећи: следователно **савршенство системе обучавања треба више да се цени, него савршенство оружја**. Данас има много система позадњача, који су много бољи од пруског; па опет пруси не унивају и ни мало не гледе да своју иглењачу преобрате у бољу, савршенију. Што они тако чине, то је пре свега прост и главан узрок, што они знаду, да кад заведеш другу систему оружја, треба да је знаш и да употребиш: а тога код других европских војска нема; ни код оних које су већ завеле позадњаче, нити код оних, које их заводе.

Поставивши овај основ, можемо сад прећи к сравњењу својстава жљебне спредњаче и позадњаче.

Брзина стрељања на предмете повеће и ближе, од прилике на 300 кор. где нетреба да се диже нишан, а опет пажљиво се гађа, — од 4 до 6 пута већа је код позадњача, него што је то код спредњача. Даље од ове брзине не смемо ићи, ако не желимо, да нам већи број метака буде узалудан. Ми смо овде узели брзину рада, која је бар већини својствена, а која је опет непреодолива преграда, те

брзина стрељања неможе већа да буде. Узмимо на сваки метак баш 10 секунда, (6 метака у минути) па ћемо видети, да и при тој брзини време између избацаја метака, тако је мало, да војник, после учињеног плотуна, једва стигне да се постави у миран положај, кад командују други плотун. Тај простор времена, у коме војник ваља да се умири, има врло важан значај, и ако се војник у њему ваљано одржи, стрељање неможе бити рђаво. Он (тај простор времена) даје нам најбоље јамчење, да се војник није збунио, да је сталан и да је савршено у рукама свога командира. Ако тај међупростор скратимо, за љубав већег броја метака, тад прелазимо границу, која дели стрељачку ватру, од ватре у смакнутом строју, т.ј. ми смо учинили корак, али не да непријатеља већма поражавамо, већ само да већи број метака непаметно потрошимо. Нетреба никада заборавити, да брзина и тачност погађања противурече једно другом т.ј. једно се развија на штету другог, и да против непријатеља треба пре свега да су метци сигурни и у толико само чести, у колико не иду на штету тачности погађања. Следователно ускоравање ватре, које лежи у својствима оружија, наводи јестанствену границу у својствима човековим. Само у таком одношају, може се да изврши тај важан услов, који је познат под именом **управљања ватром**. У боју војник и сам по себи хита: нужно је дакле, да се предузму мере, да се војник у томе још и не помаже, него да се, колико је год могуће од те наглости одвраћа.

Услови при којима је могућа брзина пуцања, а ми их за најбоље признајемо, показују, да та брзина

пуцања има места само у смакнутом строју и на блиским одстојањима. Чим се увећа одстојање за даљину правог метка, одма долази и то, да ваља одредити одстојање, подићи нишан, и пажљиво гађати. Гађање, где је нужно, да је војник научен, да само непријатеља постојано у ноге гађа, те да га што боље поразим, — већ је немогуће. Пажљиво нишањење не само да умоћава брзину пуцања, но чини те је паљба по команди немогућа: јер у тренутку кад се командује, један достигне да нанишани на предмет а други не, и већина зрна оде само у ваздух. Може бити да ће когод рећи: е па зашто да се не пређе у паљбу редовима? За то, што паљба редовима, увећава само брзину пуцања а умањује дејство; зато што је она по себи **јединачна**, а у смакнутом строју не даје оне користи, које треба да да јединачна ватра; напослетку зато, што је она противна духу смакнутог строја, где се сваки покрет и рад чини само по команди заповедника.

Из свега казаног изводимо ово закључење: 1). Да је **јединачна ватра** т.ј. ватра из расипног строја, на одстојањима, која превишу) у одстојање правог метка, боља од ватре масом, и против смакнутог строја, па ма који систем оружја био; 2), да је на тим одстојањима брзина пуцања мања; и тим мања што је одстојање веће.

Прешавши к ватри расутог строја, ми видимо, да ту, осим показаних околности, брзина пуцања парализира се и тиме, што се не може одма да одреди верно одстојање, што војник не може да опазим где пада зрно, па после да поправи нишан; што су

предмети, на које се гађа већином мале размере, па их је тешко погађати, и онда кад је одстојање одређено и добро напишањено. Све то тако отежава пуцање, да је добит у времену, произлазећи од брзог пуњења по зади, врло мало приметан. Ако читалац увиди, да су ови наши доводи истинити, неће му заиста бити тешко да разуме, да смо ми овде сравњивали даљину и дјејство спредњаче и позадњаче по погађању, а не по броју метака у минуту.

Даљина и дјејство сваког појединог метка из жљебне спредњаче и позадњаче једнаки су; дакле у расипном боју оба су система оруђија по условима готова једнака. Треба знати, кад смо рекли да је даљина и дјејство метка понаособ узетог иста и код спредњаче и код позадњаче, да смо разумели најновије системе, скоро начињене; а ако би сравнили жљебну спредњачу са пруском иглењачом, видели би да жљебна спредњача има и већу даљину терања и веће дјејство јер пруска иглењача и на 800 кор. даје слабе резултате.

Скупивши све то, није тешко увидити, да спредњачу, при пуцању на 1200 до 300 кор. **далеко неможемо да сравнимо с батином.**

Положај човека при пуњењу за време ове радње, осећа се, да није заклоњен; сљедователно, што је пужење брже, што је вршење његово при повољном положају тела лакше, то је заиста за стрелца боље. С те стране сматрајући позадњаче су боље од спредњача, јер овима последњима треба $\frac{3}{4}$ минуте за пужење, па и то ако се хоће да је добро, мора војник стојећи да врши. Но опет треба да знамо, да позадњаче немају ово првенство у свима положајима:

у смакнутом строју, можемо се користити том њеном добром страном, само у тим ретким случајима, кад цело одељење може да клекне или да легне а опет да може да стреља непријатеља. У расутом строју то њено првенство, и ако по себи велико, паралише се тиме, што је мален предмет за гађање, који поједини стрелац представља. Стрељачки ланци, негледећи на то, што су близу и на очима непријатељу не сравњено мање трпе од смакнутих делова, који су у боју били. И тако, и ако позадњаче, с тога, што се лако могу у повољном положају да цуне, имају првенство над спредњачама (али само у смакнутом строју не и у расутом) ипак то првенство паралишу услови, који не зависе ни од једне ни од друге системе оруђија, а међутим немогу се одклонити ни при једном бојном судару.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Данашња тактика артиљерије.

ПРЕВОД С РУСКОГ

(НАСТАВАК.)

Из наведеног дејства обојих шрапнела, излази правило њихове најбоље употребе: Шрапнели са ударним упаљачима, треба да падну пред непријатеља на 10—50 корака; (10 одговара одстојању 1500, а 50 корака одстојању 1500 метра) а они са темпирним, треба да прсну у ваздуху, на висини 15, а пред фронтом 50 до 15 метара.

Шрапнели, имају огромно дејство у сваком смислу, но зато је нужно довољно тачности, пажње и финоће особито при темпирним упаљачима.

Све што говорисмо о гранатама, јошт у већој мери вреди за шрапнеле; тачно одређење одстојања главни је услов за успешно дејство, при чему су осетљивији шрапнели са темпирним упаљачима, од оних других. Прислушавши на место гди удари — шрапнел са ударним упаљачем одреди сам одстојање.

Но кад је местност неравна и испресецана, или кад је непријатељ сакрит, бољи су шрапнели са темпирним упаљачима.

Уопште шрапнелом може се с једнаким успехом дејствовати против свију родова оружја. Особито, при разним стројевима пешадијским, често је нужно употребити шрапнел. Пуцање на артиљерију шрапнелом, такође је корисно; јер штета у послузи и запрези више слаби батерију, неже ли кварење оруђа.

Шрапнелека зрна расипљу се више у напред по у страну; с тога је дејство шрапнела боље за дубоке стројеве. Дејство шрапнела против војске заклоњене утврђењима, преко сваког очекивања, показало се слабо. У Шлезвиг-холштајнском рату 1864 год. Аустријска артиљерија јако се преварила у рачуну; јер, при свем том, што су одстојања тачно одређена била, и упаљачи спрам тога врло добро угођени били, ипак дејство шрапнела, против непријатеља, који беше у утврђењима сакривен, небеше тако рећи никакво. (Елгер. Die kriegsfeuernaffen der Gegenwart. 1868).

Искуства добивена у војни 1866, педају нам факта, која би речено обарала.

6), **Бојни послови.**

1). **Пажење на метке.** Једно од главних услова за сигурно гађање са жљебним топовима, јест пажење на падање и дејство метака.

По кад што због конфигурације земљишта, или дима, који покрива како нас, тако и противника није могуће мотрити на зрна. Користно би тада било одредити особито малено коњичко одељење, кога ће задатак бити: да мотри на дејство метака. Таково одељење поставило би се са стране батерије, на згодном месту за посматрање, или на последку, правило би привидне нападе, с намером, да види положај непријатељев односно ватре. Оно би доносило извешћа батеријском командиру, пазећи да неизгуби сvezу са батеријом.

Ово је особито важно у почетку боја, када се стреља с великог одстојања, а такође и у особитим случајима, кад батерија има н.пр. особиту задаћу.

У обште нужно је да приметимо, да жљевна оруђа имају велику сигурност гађања, али да би се то као што ваља постигло, треба имати пажљиву, ладнокрвну и хитру послућу.

Успешно дејство оруђа, прави у непријатељевим редовима велики неред; но за успешно дејство — нужно је искуство и знање артиљериста, без тога савршеност оруђа више је штетна, но користна.

Морални значај артиљерије, увек је играо важну улогу у биткама, у будуће — тај значај треба да порасте. Но да би се страшна поразна сила жљевних оруђа могла као што ваља развити, нужна је спокојна и свестна послуга.

2). **Вирање положаја.** Карактер земљишта и ваљан избор положаја имају огроман уплив на дејство артиљерије у боју. Оруђа захтевају: тврду местност за маневровање, одривену и равну за дејство и добру оцену дејства.

Блатна места на близу пред батеријом згодна су, у односу на дејство непријатељских метака, но крајње неудобна за кретање.

Мале узвишице одма пред батеријом користне су, јер је закривају од непријатељских метака, отежавају противнику оцену одстојања, а не сметају дејству наших оруђа.

Висине, које испадају напред, надвлађују земљиште и имају благе нагибе, добри су положаји за батерије. Они одговарају свима захтевима за добро гађање, олакшавају преглед, како непријатеља тако и дејства наших оруђа.

Кад нам прилике допуште, треба да поставимо батерију иза каквог заклона; као на прилику иза какве оградe насипа и т.д.

Добар избор положаја важан је особито и с тога, што жљевна артиљерија влада својим метцима на далеко, има дакле шире границе за дејство: и по томе мање зависи од даљине нишана по глатка, по тада поднуо зависи од тачности опредељеног одстојања.

Жљевни топови, како гранатама тако и шрапнелима, готово једнако дјествују на 1500 метара као и на 1000; по томе дакле, кад је батерија већ заузела какав добар положај, боље је да на њему остане и ако је даљи, но да иде на други какав који је ближи, али гори; јер при премештању с положаја на

положај, батерија губи време онда, кад треба да дејствује. Осим тога заморава се послуга и запрега.

У опште боље је довести на таквим тачкама друге батерије из резерве, но премештати оне које већ свој положај имају. Дуго пуцање с једног положаја, услов је за добро дејство код жљебне артиљерије.

3). Распооређај оруђа, предњака и муниционих кола. Тачност гађања и искључива употреба шупљих зрна код жљебне артиљерије, показују нам правила, којих се ваља држати при распоређају батерије на положају. Правила су, колико је могуће сакривенији распоређаји оруђа, нарочито предњака и муниционих кола, са доста великим међупростором, како у дубину тако и у ширину. Из тога сљедује да се ваља користити земљиштем. Ако смо на нижем земљишту, тад се ваља дефиловати од околних висина, или их заузети стрелцима и артиљеријом, користити се мртвим углима — за распоређај муниционих кола.

Премештање муниционих кола с места на место, по кад што је корисно; особито кад непријатељ уазна одстојање и почну метци близу падати.

Важност сакривања муниционих кола позната је, јер сваки зна какав се неред и штета догађа, кад непријатељ успе те нам запади која кола. Због тога нетреба више муниционих кола доводити у линију, по што је нужно. За мало муниционих кола лакше је наћи заклона: јер она престављају мањи нишан. Мотрећи на све ове случаје, могуће је многе несреће одклонити.

Мунициона кола ваља поставити позади батерије у 2 линије, и то: прву на 300—400 метара позади батерије, а другу на 800—1000. Испражњена мунициона кола иду у прву линију, из које опет иду у батерију друга пуна. После овога, она празна кола продужавају пут до друга линије, а из ове опет иду у прву друга пуна. Из друге линије шиљу се празна мунициона кола у парк, за нову муницију.

Казали смо да жљевна артиљерија нетреба да мења свој положај. На том основу могу се предњаци више удалити од батерије, старајући се за своје закриће. Овакав распоређај даје нам ове користи: линије су врло танке, одстојања између линија доста велика; па дакле дејство непријатељевих метака јако смањено.

4). **Заклони.** Гди време и прилике допусте, треба подићи заклон за батерију; јер он јако умањује дејство непријатељевих метака. Укопавање батерије за мало више од 0.5 метра, довољно је закрива. Кесе напуњене песком или земљом, корпе фашине и т.д. заклањаће послугу.

Овакви заклони врло су нуждни, особито кад се пред батеријом налази какав предмет, које могу непријатељеви стрељци посести.

Врло је добро да се при батерији налази корапа фашина и најнужнијег пионирског алата. Ношење тих предмета неби било тешко, а у нужди може их и послуга носити; јер се можемо таким предметима врло често користити.

Кад имамо довољно секира и ашова, можемо за кратко време укопати батерију; а ако имамо још и фашина и корапа, можемо у неколико и послугу за-

клонити, с чега она постаје ладнокрвнија, и више пази на свој посао.

Ма како да су незнатни ови заклони, они могу да се претворе у важне тачке, за овлађење којих непријатељ мора да потроши доста и времена и људи.

При обрани каквог земљишта, овакви су заклони препона првога реда. А да би непријатељ изагнао ту артиљерију из заклона, мора употребити два пут више оруђа.

У северо-америчком ратовању, обе стране су увек подизале заклоне за артиљерију. При одбрани они ојачавају положај, — при наступању су подржавајуће тачке, које осигуравају позадност. Ноћу, пред биткама код Шанклорвила, Гетисбурга и т.д. обе војске су ојачавале своје положаје заклонима, — предосторожност коју нигда нису занемарили, и за коју се никад нису кајали. Па и у самом боју под ватром непријатељевих топова, подизали су заклоне.

Наполеон I. у *Memoires de St. Hélène* сравњује веће битке, са обсадама које су извршене за неколико сати. Очеvidно је, да што више заклона будемо имали у боју, тим ће више борба имати карактер обсаде.

5). Артиљерија и стрељци. У северо-америчким ратовима стрељачка ватра беше тако јака, да је артиљерија била принуђена, да постројава заклоне на прорезима. Таквих примера има доста у последњим ратовима у Европи. Споменућемо само један, који се десио у Шлезвигу код Мисеунда, а тај је: да су код једног оруђа које је кроз прорез пуцало, једно за другим погинула 3 фајерверкера од пруски стрељаца.

Из тога излази: да треба избегавати положаје, којима се могу непријатељеви стрелци сакривено прикучити; јер при овако сигурном гађању новог ручног ватреног оружја, и при овако брзом пуцању остргача, може батерија за кратко време да изгуби сву своју послућу и запрегу, и да буде заробљена.

У битци код Инкермана, инглеска батерија 4-те пешачке дивизије, беше се јако одвојила од своје војске, и скинула с предњака поред једне шумице. Руски стрелци поседну ту шумицу и отворе ватру против батерије. За кратко време командир исте и много људи и коња буде потучено, затим брзим и изненадним нападом буде батерија освојена.

У битци код Ољусте, 20 Фебруара 1864, ђенерал Сејмур, дејствовао је против ђенерала Финегана; артиљерија северњака, због блатног земљишта, морала је да скине с предњака у домањају ручног ватреног оружја јужњака, због чега је претрицела огроман губитак. Тако н.пр. батерија капетана Гамиљтона, која је имала 4 оруђа, 82 човека и 50 коња изгубила је за 20 минута 44 човека и 40 коња, и била је принуђена, да при одступању остави 2 оруђа, јер их немогаше одвући.*)

*) Сандер стр. 363.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

19

1. Јулија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Оружје и тактика. — Жљебне спредњаче и позадњаче. —
Данашња тактика артиљерије. — Новине и ситнине. —
Одговор уредништва. — Позив на претплату.

Оружје и тактика.

(ПРЕВОД С НЕМАЧКОГ)

І. ОРУЖЈЕ У ОПШТЕ.

1. Природно и художно оружје.

Природа, која је начело борбе створила, дала је сваком живинчету пужно оружје за одбрану, језу бодље, коњу копите, бику рокове, тигру и лаву зубе и нокте; човеку пак — најсавршенијем организму — дала је разум.

Разум је најстрашније оружје. Помоћу његовом учинио је човек у току времена толике грдне изумео-вине и он је још неизмеран извор, из кога човек све нова и нова сретства за ојачање своје снаге црпи.

Цимерман у својој историји човека ево шта вели: „Човек од природе нема никаквог оружја, али има разум, који му помаже, да гради свакојако и савршеније оружје, но што и једна животиња има. Тело човечије није покривено ни перјем нити вуном, те да се тако у течају времена противи, али човек гради

сам свакојако одело и попуњава природну оскудицу. Човек није брз као јелен, али разум га поставља у стање, да се користи брзином као што је јеленова, кад појаша коња или га упрегне у кола. Разум учи човека још, да на ветреним крилима плови по пучини морској, да паром пркоси и самој олуји, да на ватреним колима јури кроз богате јевропске и пусте америчке просторије и да тако чини нечувена чуда, о којима се пре једног века ни сневало није.....“

„Разум је дакле оружје, које је природа човеку дала.“

Оружје, којим су разне животиње од природе одарене и које чини делове животињског тела, зове се природно оружје.

Оружје, које је човек измислио, човечија рука од разних делова животиња, биља или минерала израдила, која је дакле производ човековог дара, вештина и труда, јесте художно оружје.

2. Природно и художно оружје, браничко и нападно.

Природно и художно оружје по особинама својим или је за одбрану или је за напад.

Тврда љуска шкољкина, оклоп корњачин..... природно је, а штит, шлем, гвоздени оклоп..... художно оружје.

Природно оружје за напад јесу кошите, рогови, зуби, нокти..... а художно сва су оруђа, којима се човек у борби служи: од најпростијег буздована па до ватреног оружја, које је данас највећи ступањ разоравања достигло и које се по томе најсавршенијим назвати може.

У ратовима људи су се увек служили художним оружјем. По својем опредељењу и по особинама својим оно се дели у више класа.

3. Делење оружја.

Оружје, које су у разна времена разни народи употребљавали, разликује се као нападно и браничко.

Нападно оружје оно је, којим се борац служи, да противника рани или убије.

Браничко оружје чува борца од удара, убода или зрна непријатељевог.

Нападно оружје разликује се још као ручно и метно.

Ручно оружје, које се још и белим зове, јесте за борбу прса у прса, као: копље, хелебарда, мач, секира, сабља.....

Метним оружјем наноси борац непријатељу вреда из далека. У старом и средњем веку најобичније метно оружје бејаше праћка и лук са стрелом. Кад изађе барут онда ово оружје мораде уступити место ватреноме.

Особине ручног и метног оружја могу се такође и уједно наћи, као што је то случај код пушке, од како изађе бајонет.

Метно оружје старо и садање разликује се још двојако: једно, које један човек сам носити и њим руковати може, и друго, коме за послугу треба више људи а за пренос особитих средстава, на прилику коња. У први ред спада од старог оружја праћка и лук са стрелом а од новог пешачко ватрено оружје; у други ред иду старе опсадне сиправе и садањи топови.

Да посматрамо сад постепени развитак оружја.

II. ОРУЖЈЕ У СТАРОМ И СРЕДЊЕМ ВЕКУ.

1. Најстарије оружје.

Природно оружје човеку је — песница. Песницом пак доста је тешко непријатеља убити. Батином то је много брже и сигурније; батином наоружана песница удара много жешће и силније. Батином наоружан човек у великој је превази над другим, који нема никаквог другог оружја сем песнице, новата и зуба.

Велики штап дакле на сву прилику био је прво оружје човеку; па кад је човек приметио, да је удар много тежи, кад је тежна тачка на предњем крају штапа, онда је тражио на једном крају мало дебљи штап, и тако је постао — буздован.

2. Ручно оружје: буздован, копље и метаће копље.

Буздован у сављењу са обичним штапом био је савршеније оружје и по томе може се сматрати као први корак усавршавању истога. Буздована било је разне сорте, али је увек било грубо и незгодно оружје; данас се њиме служе само још по нека полудивља племена у средњој Африци и Аустралији.

Пошто су се људи доста дуго буздованима убијали, падне им на памет, да измисле ново оружје. Комад кости или оштро отесаног камена, натакоше на дрвен подебео штап и тако постаде нешто налик на копље. Дејство копља било је веће, но буздована. Копљаник могао је непријатеља на извесној даљини да уздржи и да га рани пре него што у домашај његовог кратког оружја дође. Дугачко копље у превази је над кратким с тога, што се њиме неприја-

јатељ може на већој даљини да задржи; кратким пак лакше је руковати и може се бацати. Баченог копча дејство је снажније но дугачког. Али кад борац своје копча непријатељу баца, остаје сам без одбране; с тога је требало имати са собом више таквих копча, а то је могло бити само тако, ако су лака. Метаће копча дакле је прелаз од ручног ка метном оружју.

Тежња, да се што већи број метака може собом понети и да се што даље дејствовати може, изазвала је мисао о луку са стрелом.

3. Метно оружје; лук са стрелом и праћка.

У најстарије доба лук је био танак дугачак прут од еластичног дрвета, кога су крајеви унутра мало савијени и жилом или канапом састављени. Дејство лука и тетивке свакоме је познато.

Стрела беше кратко лако копча од прилике пола дужине лука (који од прилике с висине човека бејаше). Да стрела правилно лети, утврђивали су на задњем крају перо, које није дозвољавало, да се у лету преврће или да правац мења.

Луком бачена стрела имала је далеко већу почетну брзину и летела је услед ове много даље него руком бачено копча. Стрела је била лакша и згоднија за борбу из далека. Стрелац је могао два пут и трипут више стрела понети по копчањик копча:

Праћка је била друго опет важно метно оружје у старо доба.

У почетку камен су просто руком бацали, и овако могао је истина на близу да рани, али на већој даљини дејство је било веома слабо. Недостатци овако простог хитања камена изазвали су мисао о

праћки. Из праћке бачен камен лети много силније и може не само да рани него у прилици и да убије.

4. Споредно оружје.

У време кад копље, стрела и праћка бејаху главно оружје бораца, осећаше се јако потреба још и другог каквог оружја. У борби на близу стрела и праћка бејаху неупотребљиве а и копљаник кад је с непријатељем прса у прса, копљем ништа урадити немогаше. Прека је дакле потреба била, да се војнику за тај случај даде какво ручно оружје, које би било тако лако да се поред онога другог носити може. И тако постане мач.

Мач бејаше најмилије оружје и у великом уважењу код старих народа. Слободан Берманац увек је мач са собом имао.

И мачева је било свакојаке врсте. Источних народа и Грчки (нарочито Шпартански) био је напред као сри савијен. Галски и Ђермански мач бејаше прав, дуг и узан, шпански и римски кратак, широк и шиљаст. Римски мач имађаше и браник, а грчки не.

У средњем веку мачеви обично бејаху дугачки и имађаху браник а доцније и корпу, која је заклањала руку. Било је мачева само за удар и других само за убуд. Ови последњи употребљавани су много у тријесто годишњем рату.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Жљебне спредњаче и позадњаче

с тактичне тачке гледишта.

НАПИСАО

М. Драгомиров.

(НАСТАВАК.)

Уплив земљишта сматран само односно ору-
жија, биће на страни оне војске, која је наоружана
системом, која даје боље и постојаније заклоне т.ј.
на страни системе, која се пуни позади. Но сматрати
земљиште само с једне тачке, била би крајња једно-
страност јер је користење земљиштем, условљено пре
свега и поглавито **обазривошћу** човековом, а не
једном или другом системом оружја. Узевши ово у
смотрење, видећемо да корист није на страни оне
војске која се боље наоружа, већ напротив оне, где
су људи развијенији и отреснији.

Управљање ватром несравњено је лакше код
позадњача него код спредњача. Брзина и лакоћа пу-
њења чине те неморамо свагда држати пуно оружје,
дакле можемо га онда напунити, кад нам треба пло-
тун произвести. Појамно је, да и не објашњавамо,
да при том можемо да обарамо плотуне у најзгод-
нијој минути, него кад морамо имати већ пуно ору-
жје: пунити и пуцати теже је, него само пуцати.
У последњем случају, т.ј. кад је оружје већ напу-
њено, лакше се перед производи. Но из тога, што је
уздржавање ватре лакше код нових система оружја,
не сљедује већ, да би оно било немогуће код старих
система: нека заповедник смакнутога строја остане
пред фронтом до тренутка пуцања, као што то саве-
тује Бижо, нека се објасни људима, да само сложене

ватра т.ј. учињена по команди заповедника може да порази непријатеља, и тада ће једини плотун достојно одговорити, неколицини непријатељевих.

Састав система. Оружје, које се даје војнику у руке, треба пре свега да је просто по саставу, да не захтева сложено или тешко руковање ни при дејству нити при чишћењу. Ако би сравњивали спредњаче са потпуно устројеним позадњачама, т.ј. са пруским, тад би позадњача била у преваги. Нешто већа сложеност у саставу подвижног затвора, надокнађује се с лихвом тиме, што је изостављен пређашњи механизам, много сложенији, што се душа оружја много лакше чисти, јер је скроз провидна, и, напослетку што је згоднија за пуњење. Код спредњача пуњење је било сложено и тешко, што они нису приметили, јер су навикнути били; чишћење душе тешко је било, а то с тога, што и при самом пажљивом и брижљивом трљању (чишћењу), опет није било сигурно, да се влага није задржала у жљебовима или онде где се позадник са душом саставља. Код позадњаче где се душа скроз провиди — то неможе бити. Но признавши све казано, треба да знамо, да се оно може да примени на оне војнике који умеју владати позадњачама, и на систему подпуно устројену т.ј. на такову, где је отклоњено све, што би могло да причини, да пушка омане, да метаке не може у комору да уђе, да игла не може у вишек да удари и т.д. У овом последњем смислу т.ј. у смислу савршене израде система, можемо позитивно рећи, да ни у једној европској војсци, где су нове позадњаче заведене, нема савршених резултата.

Та последња околност важна је; треба знати,

да је врло непаметно, оснивати се на неколико угодних својстава, која су изведена из испитивања учињених при мирноћи духа, и са ограниченим бројем екземплара (комада оружја). Да се изведе истина о тој угодности, треба узети и наравствени уплив, који могу имати системе на човека: веће или мање поуздање, које она у њих улива. Из примера се види, до ког је степена тај услов важан. Француско оружје, како сведочи ђенерал Фајљи, учинило је чудо у Ментани; при логорном упражњењу тек. године у Шалону, то исто оружје шасповљево учинило је ново чудо: излетала су не само зрна но и затвори; појамно је каквих је имало последица на физиономију стрелца: ма како да су били ректи случаји овог последњег рода, опет су они јако дејствовали на **све** војнике и није тешко представити себи у ком смислу. На упливе таквога рода, техничари гледају олако и одозго. Они веле да је велика срећа, ако на неколико десетака хиљада комада оружја падне два или три комада, онака, као што се у шалонском логору нађоше. Ми (и сви који најпре сматрају човека па онда оружје сигурно биће нашег мњења) далеко неможемо таке случајности за ништа да примимо; а то зато кад се рани један или двојица, тад ће се и **сваки** том случају надати. Опасност са стране непријатељеве већ сама по себи дејствује јако, а тако ми би смо је увећавали самим нашим оружјем.

Узевши казано у рачун, ми велимо, да је боље имати у боју поуздано старо, него ли мање поуздано, а ново оружје, тим боље, што ту осим системе оружја велику улогу игра још:

Степен привикнутости у руковању с ору-

ЖЕЈЕМ. Под овим ми не разумемо само то, да људи знаду манипулацију пуњења, но још и то, да умеју да употребе нова средства и да им познају својства. Ништа није чудно, ако је војник одма уобразио, да он тим боље уме да употреби ново оружје, што више може метака да избаци; за то није ништа чудно, што данас већина баш и међу изображеним војницима оцењује вредност једне или друге системе по броју метака у минути, а ни најмање неће да види, да је тој брзини граница у својствима војниковим и у условима погодака. Таки погледи на употребу оружја — тактику оружја, ако смем да се изразим — недају се тако брзо, као манипулације, па ма како оне биле. Пруси су **за 20 година** гледали да истинито упознаду своје старешине и војнике са својствима новог оружја и у реду узрока, који учинише те ново оружје онако осветла свој образ, **тај узрок а не који други** морамо признати да је био главан. Јер нико неће одрећи, да, ако се хоће разумно ма каква справа у боју да употреби, пре свега треба да јој се познаду својства и то до тог степена, да она пређу у крв старешини и војнику, да им је то тако у памети, као оно кад сретну старешину, па треба да га поздраве.

Па треба ли говорити, да такве свести нема нити ће је дуго бити код оних војска, које су скоро завеле позадњаче? Треба ли напомињати, зашто старешине у француској војсци, тако одавна уображавају, да се плотуни могу произвести на свима оним одстојањима, на којима оружје бије? Напоследку, је ли пузио рећи да је баш и у пруској војсци, не гледећи на њено двајесто-годишње упражњење, бивало случајева и не ретких, где је разумна и добра ватра прелазила у неразумну и нередовну? (НАСТАВИТЕ СЕ.)

Данашња тактика артиљерије.

ПРЕВОД С РУСКОГ

(НАСТАВАК.)

Рат у Чешкој показао је, како су опасни за артиљерију добри стрељци, наоружани острагачама. До сада није било примера у ратној историји, да једна војска за тако кратко време изгуби толико много оруђа, као Аустријанци у Ческој. Код Садове Пруси су отели 187 топова, и то већином пешадија.*)

Стрељци су отели већом чести оруђа из резервне артиљерије, која се трудила да задржи наступање војске принца наследица; пошто су потукли послугу и коње, заузели су батерије, које беху без заштите.

Чланак у Oestereichesche Militairzeitschrift**) показује јасно, шта су кадри да учине ваљани стрељци, па баш и при очајничкој борби артиљерије, само ако јој се приближе сакривено.

Па и у пређашња времена, сакривено приближавање стрељаца, било је врло опасно за артиљерију.

6). **Острагаче и артиљерија.** Свакојако острагаче имају велики утицај на употребу артиљерије у боју. Но жљерна артиљерија ипак може да одржи свој пређашњи значај, премда јој се је способност са дејством изменила. Дејство ватре и разорна снага 4 Ћ шрапнела на 700 и више метара већа је, но картечно дејство 6 Ћ гладких топова на 200 метара.

У битци код Оверзе 1864, аустријска батерија № 4 приближила се непријатељу на 200 метара, с намером: да картечном ватром спреми јуриш својој пешадији.

*) Ристов стр. 174.

**) 1866 год. чета III.

Ево примера изванредне храбрости батеријскога командира, која кад је на свом месту корисна је, а иначе је сувишна, као што је и овде била. Ова батерија могла је остати на 5—600 метака, па да добије исти резултат, а при том би претрпела мању штету.

Без сумње неби се та батерија повратила, да је непријатељева пешадија била наоружана острагачама; она би за тренутак била ућуткана, не би ништа користила, а пала би непријатељу у руке.

7). Стрељање преко својих трупа. Ми смо видели да је прилажење артиљерије непријатељу скопчано с опасношћу, да nebude потучена, али с друге стране дозволити да она не дејствује у решавајућим тренутцима, неби било паметно. С тога, што жљерна артиљерија употребљује мали фишек, и што баца зрно под великим луком, — нехотице се рађа питање: да ли треба артиљерија да пуца преко својих трупа, у случају кад јој није могуће другаче да дејствује, или да се одречемо онда њеног садејства.

Глатка артиљерија, која имађаше положну ватру, да дејствује преко својих трупа, бесмислица је осим случаја, кад би батерија јако надвишавала предње трупе. При пуцању на врло великим одстојањима и гладка оруђа бацају зрна под великим луком; но због неправилности лета зрна, пуцање преко својих трупа било би врло опасно. Нека буде напослетку и правиан лет зрна, ипак се неможе допустити звиждање зрна близу глава људских.

Врло је нужно дакле, да зрна високо лете, ако хоћемо да пуцамо преко својих трупа; истина, и онда звиждање зрна чују трупе, али оно не дејствује јако. При тако правилним жљерним тоновима, и тако ви-

сокој стази зрна, пуцање преко својих трупа савршено је безопасно. На даљини од 1500 до 2500 метара, могу се слободно бацати зрна преко својих трупа.

При обсади н.пр. и немисли се о томе, да је опасно пуцати преко предњих трупа и батерија. По томе дакле, нетреба ни у пољу о таквој опасности мислити само кад се пуца с довољно велике даљине.

Но поред свију ових навода, увек је боље избежавати такво пуцање, кад год се само може, јер оно, макар мало дејствује на наступајуће колоне.

Свакојачко, овакво пуцање може се дозволити само код оне војске, која је на то у мирно доба навикнута, н.пр. кад је при маневровању артиљерија преко ње пуцала.

Ако су баш у битци прилике такве: да артиљерија мора пуцати преко својих трупа; то онда нетреба то чинити никад са темпирним упаљачима, или са зрнима од којих се може какво парче одвојити.

Кад се наша трупа већ толико приближи непријатељу, да је опасно даље пуцати, то треба ватру прекинути. Дакле ватра се прекида баш у најважнијем тренутку, кад наше трупе највише подржавања потребују. Да неби тога било, онда артиљерија треба да продужи пуцање на најближе резерве и поткрепљења. Ако артиљерија при томе толико успе, да доведе резерву у наред и забуну, онда је очевидно успех олакшан.

У битци код Солферино, најпре је била резерва аустријска растројена од француске артиљерије.

Све ово доказује корист распоређаја батерија на узвишицама, које дају већи простор за поражавање и

непрекидну ватру артиљерије за време наступања својих колона.

Но, и на равном земљишту, може артиљерија да дејствује на другу непријатељеву линију, резерве и подкрепења, тада, кад прва буде заклоњена нашим колонама. Друга непријатељева линија удаљена је од наше артиљерије, најмање за 1500, а обично за 2500 метара. При пуцању из 4 ђ оруђа на одстојању од 1500 метара, највиша тачка стазе летећег зрна, нахои се над хоризонтом за 19 на 2500 за 77 а на 4500 за 225 метара.

Ове цифре показују: да за војску која се налази на средини између нишана и артиљерије, при пуцању на 1500 метара савршено, нема никакве опасности.*) Доуштајући дакле, да артиљерија у неким случајима дејствује преко својих трупа, добијамо ове користи: артиљерија би се ређе и мање излагала ручном ватреном оружју непријатељевом, добила би већи простор за дејство, неби била зависна толико од других родова оружја, једном речју — постала би самосталан род оружја у боју.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

*) Врло би добро било: да се још у мирно доба при упражњењима војска привикава, да маневрује испод артиљеријских зрна. Но зато треба употребити зрна која не прскају. (Ehler. Die kriegsfeuernaffen der gegenwart).

Новине и ситнине.

Нов смртоносан изналазак. Једне енглеске новине саопштавају једну справу, коју је изнашао неки механичар, а опредељена је за бојне цели. Та справа, састоји се из више цеви, калибра 0.76 палца, а дужине око 40 палаца. Она је утврђена на врло простом лафету, а вози је један коњ. Цеви не иду равноодстојно, већ им се правци крећу тако, да избачена зрна на даљини од 250 метара (од справе рачунећи) бришу простор од $9\frac{1}{2}$ метара у ширину. Цеви су утврђене на равном одстојању једна од друге, изузимајући средње, где је међупростор од 10 палаца и где се намешта телескоп и друге потребе за нишањење. Цеви пуне се са задн, и у свези су са ручицом; кад се ова ручица окрене отворе се све цеви, па се напуне и за тим кад се ручица поврати на своје место, цев је затворена и може на мах да се пуца. Вишек изгори сав и не оставља никакве остатке у цеви. Доста добра паљба може бити и на одстојању од 6400 метара(?). Од 60 зрна 47 њих ударило је у нишан 4 стопе висок на даљини нешто већој од 2130 метара. Паљба за 4 минута растројила би читав пук. Цео прибор износи $35\frac{1}{4}$ ок. За вожење као што рекосмо ваља један коњ, а за послугу 2 човека. Кад не ћемо да пуцамо, справа је пуна и метах се може лако да извади. Коњ и справа и прибор уз њу, стоје од прилике на 1790 дук. цес. Овај изналазак поднет је енглеском војном министру.

Одговор уредништва.

Војновим читаоцима. — С многих страна и усмено и писмено управљана су на нас питања, што није настављен чланак започет у 4 бр. „Војина“ од ове године под насловом: „Нешто о географјском склопу уљичкога округа“ и ко је његов писац? Овом приликом свима Војновим читаоцима, који би желели знати, јављамо, да је онај угледни чланак написао **наш честити сурадник Михаило Н. Илић штабни официр**, који је и иначе врло добро познат нашој публици са свога књижевног рада на „Војину.“ Писац оног чланка послао га је овом уредништву са свим израђена и написана, а није се даље могао наставити због извесних околности и призрења наше штампе.

Позив на предплату

за друго пола године „Војина.“

Овим бројем почиње друго пола године „Војину“, с тога учтиво позивамо наше уписнике, који се до данас претплатише, да изволе што пре обновити претплату, како им се не би лист морао из материјалних призрења обуставити. Такође молимо све оне, који су нам од пређашњих година или прошле пола године остали што дужни, нека са својом уредном исплатом припомогну издавању овога листа.

Цена је „Војину“ за по године 32 гр. чарш., а ко хоће још га можемо свима бројевима од ове године послужити.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈИ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНУ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

20

10. Јулија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Оружје и тактика. — Данашња тактика артиљерије. —
Жлебне спредњаче и позадњаче. — Новине и ситнине. —

Оружје и тактика.

(ПРЕВОД С НЕМАЧКОГ)

(НАСТАВАК.)

5. Разне коншtrukције оружја.

Буздован, копље, стрела, праћка и мач обрасци су старог оружја. У току времена оружје ово добијало је разне видове и одступало се у неколико од првашње просте коншtrukције.

Од буздована постаде бојна секира; од копља дугачка сариса и цида, од које је римски пилум, (оружје хастата) постао. Од копља и секире постала је хелебарда, која је била и за удар и за убој уде-шена; од лука и стреле постале су арбалете и балисте, и од праћке катапулте.

6. Браничко оружје: штит, шлем, оклоп.

У време, кад борба прса у прса решаваше битке, тражио је сваки, да се чиме заклони од удара и убоја. Старо ручно и метно оружје не имађаше тако велику ударну снагу, па с тога је и лако било од дејства

његовог заклонити се. У почетку животињска кожа бејаше довољан заклон, доцније изађе штит оплетен од танких прутиха, доцније опет градише штитове од дасака и навлачише их кожом или дебелим платном. Да још јачи буде, облагали су га само с једне или и с обе стране металним платном.

Сваки борац носио је тако штит на левој руци везан.

Овако начињен штит био је врло згодан за одбрану и доста јак да издржи убуд копља и стреле и удар камена. С тога је био у великом уважењу. Код Грка сматрали су да је онај, који штит у борби баци или изгуби, окаљао војничку част. „Само са штитом или на штиту да се вратиш“, говориле су спартанке својим синовима, кад су их у бој спремале.

По времену и браничко оружје усавршило се. Изађоше шлемови за заклон главе и оклопи за заклон тела. Шлем је био од метала или коже; али у овом случају металом обложен. И оклоп је био од ових истих материја; по понекад и од неколико слојева платна. Металан оклоп био је или масиван или од металних комадића састављен.

У старом и средњем веку осим људи имали су оклопе и коњи и слонови, који су у борби употребљавани. —

Докле су битке решавали судари, т.ј. борба прса у прса, дотле је и браничко оружје од велике важности било. Али кад изађе ватрено оружје оклопи већ не беху кадри, да и даље одговарају намењеној цели; као излишан терет, који је само спречавао лакоћу и окретност људи, а од никакве користи није био, оклопи се изоставе.

7. Материјал за оружје.

Материјал за израду оружја бејаше увек предмет од велике важности. Ваљаност оружја зависи колико од добре коншtrukције толико и од материјала, од кога се израђује. У почетку употребљаваше за то дрво, тврд камен и животињске кости, доцније бронзу, гвожђе и челик.

У швајцарским језерима често се налази старо оружје од камена са разним украсима.

Нека дивља племена у Америци још и данас служе се у боју каменим сикирама, а Ескимима лове битове и морске псе копљем са копчаним шиљком.

Кимври и Келти имали су оружје од бронзе. — Кад је Америка откривена Мексиканци имали су оружје од бакра; Американци и Јапанци нису знали за гвожђе до доласка Јевропљана.

Гвоздено оружје у превази је над каменим и бронзаним. Од како човек за гвожђе зна, оно је најважнији материјал за оружје. По томе гвожђе је метал, који је природа тако рећи нарочито за ратно оружје определила.

Осим гвожђа употребљавали су још и разне друге материје. Праћке и лукове правили су од животињских жила, прева и косе. Копља су прављена од тврдог дрвета; лукови од рогова и дрвета, стреле од трске или лаког дрвета, шиљак стреле и копља прављен је најпре од тврдог камена или костију, затим од гвожђа; челични лукови доцније су употребљавани. Из праћке бацали су најпре округло камење а доцније оловне кугле.

Ако су хтели што стрелама да западе, умакали

су их у некакву лако запаљиву материју, запаљивали и тако пуштали.

За палење непријатељских села и логора Гали су бацали из праћке земљане кугле напуњене горелим угљеном. (НАСТАВИТЕ СЕ.)

Данашња тактика артиљерије.

ПРЕВОД С РУСКОГ

(НАСТАВАК.)

Ако нам је потребно да више оруђа у бој uvedемо, често ће се догодити због створа земљишта, да се они морају густо распоредити. У таквом случају дакле, можемо слободно поставити батерије једну за другом тако, да задње преко предњих дејствују. У битци код Садове аустријске батерије беху тим начином распоређене. На неким местима беху и по 4 реда артиљерије постављени један за другим због једновременог дејства. У Ческој како код Пруса тако и код Аустријанаца, често је артиљерија пуцала преко своје пешадије.

8). **Заштита.** Артиљерија нема довољно самосталне одбране, зато јој увек ваља дати заштиту. Ту заштиту налази она у пешадији и коњици. Но ако је намера, да се батерији да изврстан степен самосталности, онда јој се као заштита придају стални одреди пешадије или коњице. Задатак је заштите, да свуда иде са батеријом, и да је заклања и брани. Даље да је чува од изненадних напада, да чисти предлежје земљиште од непријатељевих стрељаца, или да их истерује из заузетих положаја; на послетку, у слу-

чају откривеног напада, да задржи непријатеља бар дотле, док батерија не метне на предњаке и не умакне.

Често долази питање: какву заштиту ваља дати артиљерији, пешадију или коњицу, сталну или за време?

Коњичка заштита има ту превагу, што може сљедовати свима кретањима батерије, па и најбржима. Даље, што може пре доласка батерије на положај, прегледати земљиште, и јавити батеријском командиру има ли какве опасности. Но почем се снага коњице састоји у полету и удару, то она није способна за борбу на месту, дакле не може потпуно заштићавати батерију.

Пешадија спорије се креће, и по томе не може сљедовати свима кретањима батерије, а и за разгледање положаја увек јој треба више времена. Но на испресецаном, неравном и шумовитом земљишту у подпуној је превази над коњицом.

Заштита од пешадије у превази је и за то, што је способнија да задржи непријатељеве стрелце, или, да их истера из какве заседе, те по томе боље одговара свом задатку но коњица. На послетку и за то што мање страда у борби артиљерије против артиљерије, јер лакше себи заклоне нађе.

Привремене заштите не ваљају због тога: што за војску нема непријатније заповести, него, назначај каквог одреда за заштиту. Обвеза заштите велика је и тешка, јер чест која се наводи као заштита трпи осетљиве губитке у пасивном положају, и нема прилике да се одликује.

Сталне заштите врло су добре; немора се одређивати заштита кад затреба, боље изучи и упозна дужност своју, једном речи много је користија од

оне друге. Лако се даје схватити, што број ове заштите неможе бити голем. По кад што једна чета може да реши успех, по томе, боље ју је држати у резерви, но придати је као заштиту батерији. С друге стране опет, добра пешадија увек стигне на одбрану својој артиљерији, кад је то нужно.

Из тога сљедује: да број људи у заштиту треба да буде толики, да може само бранити батерију, а никако одбранити, јер је ово света дужност остале војске.

Пређе у Аустрији заштита је имала једног официра и 36 стрелаца, ово би било и сад довољно.

Сад смо видели важност сталних заштите, да видимо како би је устројити и наоружати ваљало, те да би нам доиста користна била. Најбоље би било нетражити помоћи у других родова оружја, но устројити заштиту из саме артиљерије, додавајући батерији још 30—40 људи.

Ова заштита, која саставља једно цело са послугом батерије, разликовала би се од ње у спреми и оружју. Кад неможемо да је увећамо, а оно барем да је ојачамо добрим оружјем.

Кад би дали заштити острагуш са магацинима, (пушке, код којих су фишеци у кундаку) којима се може за минут 10—15 пута опалити; тад би заштита и ако малена бројем била у превази. При том треба увек имати при руци муниције.

Кад буде потребно да се укопа батерија, онда не треба тражити пионире, нити заморавати послугу, него нека буде и то посао заштите.

Ова заштита, кад би јој дали најнужнији пионирски алат, била би батерији од велике користи,

како у маршу тако и у боју, олакшавајући јој кретање по рђавом путу и преправљајући разне предмете за одбрану. Једном речи, овакве су заштите за пешачке батерије најбоље.

Добро би било од ове заштите одабрати 6—8 људи, научити их јахати, и дати им коње. При излажењу батерије на положај, батеријски командир одјашао би са овим одредом, да избере најзгоднији положај, и могао би их послати да прегледају предео. При таковој предосторожности, ређе би се догађало да батерија падне у руке непријатељу, или да наиђе на какву заседу, које се често догађа, кад батерија нема извиднице (*éclaireurs*).

Тај исти одред могао би послужити и за моарење на дејство метака у почетку ватре, као што смо напред споменули, а тако исто и за свезу између оруђа и муниционих кола.

9). Место за заштите и њена способност за дејство. Пита се сад, где је најбоље место за заштиту, у односу на њену сигурност од непријатељевих метака, и на корист батерије.

Ако је поставимо иза батерије, она ће страдати од непријатељевих метака управљених на батерију. Дакле отуда излази да је најбоље, да стоји са стране батерије, користећи се земљиштем у колико је могуће.

Ако је батерија распоређена на каквој висини, то можемо заштиту поставити у подножју те висине.

Ако се приближавају батерији стрелци, то заштита одмах почиње ватру, старајући се, да их задржи на што даљем одстојању и одвлачећи ватру с послуге на себе.

Ако непријатељ пође решиво да јуриши на ба-

терију, то га заштита чека док не дође на згодно одстојање, и онда отвара ватру; ако ватра не буде успешна, то заштита излази напред, и пуца што брже метцима из магацина, да би тако батерија добила времена, да мете на предњаке, и да одступи.

На испресецаном земљишту, где се не може очекивати напад коњице, ни у опште смакнутих колона, но на против, треба се чувати добро од сакривеног приближавања стрелаца; згодно је наместити заштиту пред батеријом на 250 корака, која ће се сакрити у ровове, канале, шумице и т.д. Овакав распоређај заштите, могуће је онда, кад је заштита стална при батерији, кад дакле познаје дејство топова; у след чега не би је звидање зрна преко главе узнемиривало.

10). **Подржавање артиљерије.** Није довољно да артиљерину само заштити оставимо, особито сталној која је тако малена. Помоћи артиљерији, једна је од главних дужности пешадије коњице. Заглави ли се оруђе где год при кретању, помоћ је необходима, ако послуга није у стању да га извуче; сломљено ли је, или ако су му коњи побивени — не може се другаче спасти, но садејством других родова војске, на које батерија лежи тешким, али и веома важним теретом.

„У боју, пише Драгџмиров, артиљерија која нема никакве снаге у последњем тренутку јуриша, петреба да се боји због тога. За артиљерију није стид ако је заробе, већ то је баш доказ да је часно вршила своју дужност, остајући на позицији до последњег тренутка т.ј. помажући својом ватром пешадији и коњици; већ сав стид пада с правом на оне суседне чести војске, које су је могле одбранили а нису. Бојећи се да

не буде заробљена, батерија има само једно средство да се спасе од тога — а то је одступање. т.ј. прекидање ватре у оном тренутку, кад је она најнужднија. Правоме артиљеристи неће никад пасти на памет, да потражи спасење у таквом средству, које је сасвим противио основном начелу целог војничког задатка — начелу **подржавања својих**. Тако исто и прави пешак или коњаник неће никад оставити батерију као жртву, кад на њу нападне непријатељ због тога, што је она помажући остала на положају до последњег тренутка.“

Да је заштита оруђа права, света дужност пешадије; то по изгледу нису знали аустријаци у Ческој. Веома храбра и жртвујућасе артиљерија код Бен-тегреца беше изневерена.

Тако на прилику, резервна артиљерија 1-ве и 2-ге дивизије која је дејствовала међу Хлумом и Неделицом, трудећи се да задржи наступање војске принца наследника, беше сасвим занемарена од своје пешадије.

Може се читати у *Oestereichische Militair Zaitschrift*: „Без сваке свезе с другим честима војске, распоређај наших (аустријских) батерија био је изложен опасности, с тога што против наших батерија осим големих маса пешачких беше и већи број оруђа управљен. Да би се макар колико сачували од ватре непријатељеве, требало је повући оруђа мало иза виса; но с тим смо изгубили из вида ову обалу Мулде, чиме су се пруси хитно користили. Док је се наша артиљерија борила са пруском, дотле се густ непријатељев стрељачки ланац сакривено приближи, скупн се на узвишици, и изненадно удари на батерију. Арти-

љерија осне на њи картеч, али то непоможе; јер је морала одма да одступа.

Тим начином биле су многе батерије отеране са свога места, које се неби могло догодити, да је артиљерија имала своју заштиту, која би на приближавање непријатељевих стрелаца пазила и задржала их. Као што се види из тог листа батерија је 3 пут мењала свој положај, за тим се даље говори: „У то време кад су пруси јуринали на батерију № 2, која је била прве дивизије, мимо ње је одступала нека пешачка чест, и ње се није баш ништа тицала батерија. Али то нису била оруђа из њихове дивизије, па за то им нису ни хтели помоћи, као да то није аустријска артиљерија.“

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Жлебне спредњаче и позадњаче

с тактичне тачке гледишта.

НАПИСАО

М. Драгомиров.

(НАСТАВАК.)

Ми кажемо с потпуним убеђењем, да ће још много година проћи, док се здрави погледи на употребу оружја укорене; а до тог времена позадњаче неће бити употребљивије од спредњача.

Вишеци. Што су системе простије постаде, тим нису и сложене и тешке манипулације уништене, већ су само премештене: оружје је постало просто, а вишек много сложенији; при прављењу вишека мора да се пази на такве услове о којима пређе ни мислили нису, као: врло велика тачност у размерама по дужини и ширини, утврђивање капсуле у оси вишека и т.д.

Нема разговора, да од 2 зла — сложеност радње у очима непријатељевим и сложеност радње у спремању бојних потреба ван уплива непријатеља — последње мора да уступи; но, и ако је то тако не треба заборавити и на друге околности, имено те, што сложеност израђивања захтева доста времена док се доведе до савршенства. Небрижљиво израђен вишек код старе системе, могао је имати посљедицу у нетачнијем погађању; неправилно израђен вишек код нове системе, неможе по некад ни да се употреби. Истина доћи ће време — и све ће се то дотерати; но кад? то је питање. Може бити рећи ће ко год, да је то могуће брзо постићи, ако се само неуморно настојава и брижљиво ради и т.д. и т.д. Сумњам, да би то могуће било прм изради предмета у многоне — милионима. Израда ма чега бива само временом; то је органски процес, који се неможе убрзати изван извесних граница, па ма каква се усиљавања чинила.

Тешкоћа израђивања неизбежно повлачи за собом нове непријатне услове; тешкоћу снабдевања. И та неудобност особито је осетљива кад је потрошак вишека велики а други немогу на време да се спреме.

Мислимо да смо побројали главне услове, од којих може да зависи у боју дејство једне или друге системе. Из овог кратког и вора види се да одношај између спредњача и позадњача није тако рђав, као што би нам се на први ма показало.

Пример сјајног успеха пруског, који ће се у сва времена одликовати својим јаким успечатком, не само да не обара тај навод него га још тврди. Тврди га, прво зато, што су они ишли у војну савршено познајући своју иглењачу, начињену по најбољој

системи: — Драјзовој. Све техничке случајности биле су по могућности отклоњене, вишеци спремљени, тактика оружја израђена — и војник и заповедник имали су је у прстима.

Тврди се, друго, по томе, што су иглењаче поразиле аустријанце самим наравственим препадом; а то с тога, што су аустријанци другше ценили пруско оружје, а оно им се опет другше у боју појавило. Пораза, коју су аустријанци претрпели задивила је и упрепастила целу Европу, и тад су Пруси, метајући више на коцку, могли да се окрену, на кога су хтели. Нужно је да приметимо, да су упечаток већма увеличала неистинита извешћа аустријских заповедника него и сама дејства пруска. Сви ти заповедници трубили су, да је ту несрећу произвела пруска иглењача, да би тиме скрили или свој неред или недостатак енергије у упорству. Пруска иглењача, благодарећи таким неистинитим извешћима, препавши аустријску војску, брзо је застрвила и остале европске војске.

К томе треба додати, да аустријанци ни најмање нису били спремни, да, ма у колико парализирају ово ново оружје. И не гледећи на то, једна епизода из рата 1866 год. показује јасно, да **вредан и енергичан човек не само може да стоји са спредњачом против позадњаче, него још и да победи противника.** Габленц са својим корпусом код Траутенауа показао је ту истину тако јасно, да само страшљивице могу о том да посумњају.

Но рат је свршен; почели су да претресају ново средство, а с тим су га спустили из чудног пједестала у ред обичних тешкоћа, које се истина налазе у рату, али се могу и да савладају. Узимати мост

под ватром оружја тешко је, губитци при том нису велики, али свака уредна војска може да га узме; проћи кроз брешу, по некад је још тешке, па опет јуришају и не безуспешно. Позадњача мало по мало ступа у врсту оних материјалних тешкоћа, које увеличавају губитак, али не могу да смету уредну војску да својој жељеној мети не доспе. Ореол неодоливости начињен првим упечатком пао је и за њим открила се једна из оних препона, које се хиљадама у боју налазе, само у другом облику: у облику месних препрека и непријатних случајности. Само те и тима подобне препоне не плаше људе, јер су се на њих навикли. Сад се навикавају и позадњачи: што показује, да се то ново средство разликује од пређашњег само по спољњем облику а не по суштини. За човека ствар је свагда била не по мери опасности већ по мери, колико је он на њу навикао. Напасти на артиљерију заиста је много теже, него ли на пешадају, па ма каква она била, па опет нападају; јасно је да је овде ствар навике, а не сасвим једне или друге препоне, коју непријатељ на супрот ставља.

Може ко год рећи, да је ту ствар, осим навике, још и убеђење, да непријатељ има онаква средства на руци, каква ви немате. Такво је убеђење само предубеђење. Кад је непријатељ заузео јак положај, има ли он тада у руци такво средство, какво нападач нема; кад непријатељ има артиљерију а ви немате, влада ли он таквим средствима, које ви не имате? И не гледећи на ту неједнакост у средствима, честитој војсци остаје свагда могућан успех, следователно, ту ствар не лежи у материјалним средствима, већ у онима, која су у души и срцу човековом. Три

баталијуна зуава код Палестра (1859 год.) разбили су 5 аустријских баталијуна, са којима је било и 6 оруђа; на којој је страни било више материјалних средстава? Може ко год рећи, да зуави због дрва нису видели на шта су јуришали: савршено истинито, но то показује само једно — да, ако хоћеш да бијеш, а да не будеш бијен, треба да јуришиш тако решиво, па и онда, кад видиш на што јуришиш.

Јер кад човек, па ма и најбољим оружјем наоружан био, увиди да вас његова зрна нису зауставила, кад он помисли на ваш оштар бајонет у својим грудима, — ко ће тад кога да порази изненадношћу? Један човек може да се убије, али потући не само баталијун но баталијун и чету — није могуће. Ако она сматра ствар тако, да се мора ићи напред, па ма предњи и бијени били, ако она зна, да је нужно довести ствар до бајонета, па ма шта коштало, — тад ће она непријатеља потући, па ма и више губитка претрпела но непријатељ. Позивају се на губитак: као да се може у боју прегледати, које више изгубио, ми или непријатељ. Љубитељи таквих рачуна нека право и искрено кажу, да њих не плаше губитци, већ њихово ништавило и слабост.

У боју успех не зависи баш од броја људи: па како после тога може он да зависи од броја зрна? Ко верује у број, тај не показује моћ своју, већ немоћ; ако га зрна неби повратила, повратило би га што друго.

Пробајмо да сведемо сад у кратко оно, што смо до сад размишљем нашли.

1). Позадњаче у вештим рукама јесу јако средство, но коме могу да одоле и људи наоружани спредњачама.

2). Позадњача могла је да порази, као и свака нова ствар, но сад она више није нова, ефект њезин особито се показао на војскама, на које су до данас јаки упечатци дјејствовали. Да је то тако доказује се тиме, што су аустријанци у свима ратовита имали много заробљеника, и ако су имали једнако а кат кад још и боље оружје од противника.*)

3). У боју успех не зависи баш од броја људи; по томе, чудно би било, кад би међу дате услове, од којих зависи успех, уврстили јошт и зрно.

4). Кица зрна може да порази као изненадност, али је могуће привикнути јој се. Но изненадност, којој је много теже привикнути се и која врло јако дјејствује, јер захвата корена у наравственим својствима човековим, — јесте бајонетни удар, ако до њега доведете ствар, но гледећи на кицу зрна.

5). Код већине европских војска позадњаче нису ни заведене; за то можемо смело рећи, да ће близа ватра из њих (која, једина и може бити скоро) врло често имати слабо дјејство. И док погледи на њена својства не буду утврђени, добра спредњача моћи ће да је парализира.

К томе јошт треба да приметимо, да је у оним ретким случајима, кад су аустријанци прилазили прусима на 160, 100 кор. примећено, да је ватра јако слабила. То показује, да се тактика оружја, негледећи на двајесто годишњи рад, није ни код пруса утврдила, да и њихове многе пушке гађају у небо а не непријатеља у ноге; да решиво и брзо движање на последњих 300 кор. и умањује губитак и даје сигуран залог на успех.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

*) 1859 год. аустријанци имали су боље оружје од Француза.

Новине и ситнине.

Нови картечун. У Паризу се израђује картечно оруђе, које избацује у минути 1500 зрна на даљини од 1300 метра. За послугу те ужасне справе, довољна су 4 човека.

Нови хроноскоп. Ту скоро пробао је капетан Нобл свој хроноскоп пред инглеским артиљеријским одбором. По имену самом видимо, да је то нека направа за мерење времена и то оног, за које зрно извесне путове пређе. Рачун се може да ухвати и на 0.00001 секунде.

Турске грађевине на песку. Још по одавно се у високој порти дивани о пројетку, како би се и Хришћани увели у војничку службу нехришћанским интересима. Намеравају да од Хришћана образују као неку народну војску, која ће се употребљавати само у границама оне области у којој живи, као за одржање јавне безбедности, за гарнизонску службу и гоњење хајдука. Но, веле гласови, још не могу да се сложе и погоде хоће ли тим војскама заповедати хришћански или турски официри. Но ради тог питања није вредно било ни реметити турски рахатлук, кад знамо из непреварљиве науке искуства, да ће тим хришћанским народним војскама заповедати они, које оне саме хоће и воле, а не који им се наметну!

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНУ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

21

20. Јулија.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Жлебне спредњаче и позадњаче. — Данашња тактика артиљерије.

Жлебне спредњаче и позадњаче

с тактичне тачке гледишта.

НАПИСАО

М. Драгомиров.

(НАСТАВАК.)

II.

Ми смо претресали својства позадњача, каква су она данас; сад да видимо како да се парализира њено дејство, предпостављајући, да она није баш у невештим рукама и по могућности ослобођена је од недостатака, који би могли произићи услед фабријације.

Све разновидности бојних појава могу да се све-ду, као што се зна, у 2 вида дјејства: нападно и браничко. Све колике различите и сложене бојне појаве, произлазеће од упиња земљишта и случајности, спадају у ову класу дјејства. При том савлађивање препона земљишних и парализовање случајности, или обратно, користење земљишта и случајности — већ савршено не зависи од једне или друге системе ору-жја, већ је условљено присутношћу људи и старешина.

Почнимо са нападом, предпостављајући да на-

падач има спредњаче а бранилац — позадњаче. Сећајући се казаног из предидућег, читалац, веројетно биће нашег мњења, да наступање до 400 кор. против непријатеља наоружаног позадњачама, готово ни у чем неће имати веће дјејство, од наступања и у том случају, кад би обе стране имале спредњаче. Како тад тако и сад остаје истинито прво то, да нападач у тој периоди боја више трпи но бранилац и друго, то, што нападач може до неког степена да умали губитке своје само тако, ако његови стрелци и смакнуте чести решиво наступају, а при том вешто се користе земљиштем. Ако је предажење од положаја на положај, који су подалеко један од другог, брже, ако се при заустављању код појединих положаја закривају поједине чести и стрелци земљишним предметима, или се бар умањује нишан тим земљишним предметима, а и тим, што ће људи по потреби да легну, седну или да клекну; па ако још узмемо у рачун свест официрску, да ће они свагда умети, при распоређивању, при двизању преко одкривеног земљишта, само танке стројеве узимати, — тад слободно можемо рећи, да никоји напад на одстојању од 400 кор. крвав не може бити.

Почем су та условија врло важна, а на жалост мало позната, то ћемо се ми мало дуже код њих задржати.

1). Прелази од положаја на положај што је могуће бржи и дужи. У оно време, кад се је рачунало, да је идеалан строј движења не само главан но и искључив строј при маневровању, — постала је система спорог двизања, кратког предажења с места на место; — система једнообразног строја

и строгог равњања по линији чести и у след овог крајња небрига, да ли су војници заклоњени од угледа непријатељевог и његових метака или не. Докле ни ручно ни артиљеријско оружје не показиваше особито дјејство, неудобност таквог маневра нису ни приметили; али данас од те се системе мора да одступи и да пређе другој, која се може да изрази у оволико речи: **кад идеш иди, а кад стоиш стој, но само закривено.** Боље је постајати 2 минута више на једном месту, па онда на један пут прећи 200 и више кор. него ли чинити кратка прелажења а честа. При првом начину наступање је брзо и већ по томе веселије и енергичније, при другом пак оно је подобно спором пузењу.

Такво прелажење не зависи од једног или другог броја корачаји, већ од броја положаја, који су кадри да сакрију ваше стрелце и смакнуте чести, а налазе се између вас и непријатељевог положаја.

Ова последња цел (т.ј. тражење zgodних положаја за закриће војске) показује јасно, како су штетна кратка пролажења а како су опет корисна по могућности дужа: на сваких 100 кор. наћи заклона, пред положајем, који је бранилац на време заузео, тешко је, а на сваких 500—600 кор. готово ће се свагда наћи, па ма какав био.

У исто време, у линији чести, ми одсечно устajeмо против тога, да поједине чести траже себи заклона у страну, а то зато, што се тад стешњавају друге чести и успорава се достижење цели. Ако је то тако, то, зарад сачувања војске ваља пристати и на друго, имено на то, да се **не стешњавају чести равнањем по линији**, да би свака чест, при

дивизању напред, могла да користи заклоне које, као што знамо, природа није у конач поравнала. Пуковним и баталијунским командантима дужност је, да њихове подручне чести свагда више цене заклоне ближе непријатељу: тако ће се и у примени у линији чести остварити велико начело Суваровљево: — **равнање по предњима.**

Дакле: прелази што могуће дужи; прелази не на толко и толко корачаји, већ к таквом и таквом положају, који треба заповедник, у колико је могуће, на време да осмотри; нестепњавање чести тачним равнањем — то су први и најглавнији услови, при којима никоје усавршено оружје не може много нанети уштрба нападачу.

Ми смо већ напоменули да прелажење од положаја к положају треба да буде по могућности не само дуже, но и **брже**; шта под првим разумемо казали смо; да одредимо сад, како треба појмити брзину наступања. Сваки зна, да се је, за достижење идеалне стројности движења, морао укратити и успорити корак, или што је све једно, увећали су губитак од непријатељске ватре: чест, која се споро движе, лакше је напасти, него ону, која иде брже, јер стрељајући на последњу, теже је наћи угле пуцања.

Јасно је дакле, ако хоћемо да што мање у првој периоди боја губитка претрпимо, морамо предпоставити брзо наступање спором, па ако би се при првом и пореметило идеално равнање. Тиме строј неће ништа изгубити, а људи би били сачувани за решителан судар. Шта је важније: да ли идеално равнање, које се у боју не да ни постићи, јер земљишни пред-

мети и непријатељева зрна непрестано кваре нам и разравњавају фронт, — или, да се људи сачувају? Нека кажу читаоци. И по томе треба наступати живим и што већим кораком. При том, на послетку, узеће се и корак са у неколико савијеном ногом у колену; несрећа није велика: јер, опет кажемо, шта је важније — да ли да се сачувају људи за главан моменат или лепота корака? Тврдећи то, ми ни најмање не мислимо да одбацимо корак, који се употребљује у мирним упражнењима; он има свога значаја у образовању, уводи војника у ред и редове, па за то треба да остане на пољима за упражњавање и за параде; но на маневрама у боју, горе споменути корак ваља више ценити.

2). **Заклањање на земљишту и одговарајући стројеви.** Ова је ствар, пре 12 до 15 година била у потпуном детињству, а то за то, што су сви највише обраћали пажњу на једнообразност распореда не само чести но и стрелаца. Некад су у тактикама писали, да се стрелцима „дозвољава“ користење земљиштем, т.ј. да могу оставити заузети положај, а о смакнутим честима и не говоре, и ако су знали и писали, да такав и такав строј трпи више, а такав и такав опет мање.

Од тог времена има много. Сад казати, да се стрелцима „дозвољава“ користење земљишним заклонима, а не да они то морају чинити, — значило би насмејати сву војску.

А међу тим примивши то начело за расипни строј, који мање требаје заклона јер га је теже тући, нису ни помишљали о том, да се то начело примени и на смакнуте чести, које дају већи нишан неприја-

тељевом оружју, и у боју самом трпе несравњено више но стрељачки ланци. Нама се чини, да је настало време, да се и о том размисли, и да се даде свакој чести, која се у линији других налази, таква слобода, какву има поједини стрелац у ланцу. Ако стрелац може да узме став какав хоће, то и чести треба дати ту слободу; разлика ће бити само у томе, што слобода става примењена на поједине чести није само у томе, што њен заповедник има право да јој заповеди да клекне, легне или седне, **већ да по земљишту и околностима употреби најудобнији строј** по својој увиђавности, а не по заповести кога вишега. Виши заповедници израђују много озбиљније и њих достојне ствари: определење форме бојног поретка и читавог оделења. Па зар није онда чудно, ако се они занимају постројком сваког баталиуна? Па могу ли они извршити то на положају нешто разновидном. Један је баталиун дошао на савршено одкрито место, други је за брдашцем 60 кор. ширине, трећи је за некаким зидом 40 кор. ширине, четврти је у шуми, питање је сад: како би могао виши заповедник доспети сваком баталиону, те да каже — првом да се развије и да легне, другом да се построји дво-водно, трећем у водну колону, а четвртом по четама. А једновидан строј, по једној општој команди, ако је и пријетнији за око, неможе се допустити, јер би то значило идолу једновидности бескорисно приносити жртве у људима; безкорисна је с тога, што ни длаку неби принела к достигнућу цели. И тако предпостављајући, да је сваки баталијун командир слободан у бирању ворме строја за свој баталијун, да то право имају и четни командири,

кад по спољашности баталијун не чини једну једину суштину,*) — могуће је довести губитке при насту-
пању, ни најмање. Усвојивши то, да „честни коман-
дири“ бирају стројеве према земљишту, нема сумње,
да онда ствар брзо ишла неби. И да би се у том
уверили, довољно је да обратимо пажњу на то, да
се сва ствар примене строја према земљишту садржи
у три изреке: 1), при распореду за заклоном,
узми строј, кога дужина фронта, да не пре-
вазилази дужину заклона; 2), цени више за-
клоне, који су мања сметња движењу напред;
3), при распореду на одкритом земљишту,
узми строј што могуће тањи, т.ј. не само
развијен, но, ако се може, још и размакнут.
Нека војници не стоје, већ нека клече, седе
или леже.

Против овог последњег средства, којим се слу-
жимо да умањимо нишан непријатељевим метцима
устају неки и при том често искусни људи, па веле,
да је тешко подићи полеглу чест; други опет такође
искусни, врло га препоручују: то противусловље по-
казује дакле, да је сва ствар у томе, **ко је поле-
гао и кад.** Појамно је, да таквог средства неможемо
да се латимо онда, кад хоћемо непосредно какав
јак положај да нападнемо; али у периоди боја само
ватром, т.ј. до зближења с противником на 400 кор.
то средство тешко да је неудобно. Такође је појамно,
да сваки онај не прибегава том начину, који увиђа,

*) Искључујући те ретке случаје, кад заповедник по својој уви-
ђавности налази за нужно, да све јединице, које његову чест
састављају, остану у истом строју. Но у периоди боја у самој
ватри, ми не можемо себи ни да представимо неопходности
таквих мера.

да се у тренутку потребе неће извршити његово „устај!“

И тако до на 400 кор. може се доћи без великог губитка, ако су прелази били брзи и подужи, ако су узети одговарајући стројеви и ставови, ако је на послетку ватра наших стрелаца ваљана била, која и може пре да буде ваљана са појединих положаја (у међу простору) него кад би се споро наступало, корак за кораком.

(СВРШИТИ СЕ).

Данашња тактика артиљерије.

ПРЕВОД С РУСКОГ

(НАСТАВАК.)

Даље у истом листу говори се, да су непријатељеви стрелци прилазили батерији на 100 корака, с чега је много људи и коња изгинуло..... „Многе молбе за заштиту и помоћ од пешадије, која је поред нас одступала, остале су без успеха. Па премда је пешадија продужавајући одступање, оставила своју артиљерију непријатељској и артиљерији и пешадији на милост судбе; опет наши артиљеристи продужили су држати се и дејствовати. Они су подпуно знали своју дужност и онда, кад је око њих свуда владао пански страх, жртвовали су се без икакве наде за спасење, и уздржавали су непријатеља, чиме су много умањили ужасна сљедства.

Срећније је прошла артиљерија Северњака код Гетисбурга. „С очајничком храброшћу и презирући опасност јуришали су батаљони Јужњака на једну повелику батерију Северњака, која је била распоређена на једној узвишици код црквене оgrade. Па и

ако су били јако ослабљени ватром исте батерије, опет су јој дошли били већ за врат; али пешадија Северњака трком је дошла била из резерве и у самом тренутку победе ослободила је батерију од ових батаљона. *)

11). **Самопрегоревање артиљерије.** Батерије аустријске резервне артиљерије, које су се за време општег одступања држале на положају, и непрестајном ватром, задржавале Прусе од наглог гоњења, часно су извршиле своју дужност.

Може се читати у инструкцији ерцхерцога Албрехта ђенералима италијанске војске: „Ако је батерија испунила своју дужност, ако се она држала у свом положају до последњег тренутка и картечом одбивала непријатељеве јуришне колоне и ако је напоследку и оставила које оруђе, због што је покварено, или због што је изгинула послуга и коњи, то батеријски командир заслужује највећу похвалу и награду. Ако ли је он напротив, желећи спасти своје топове, оставио положај пре времена, а тим ослабио одбрану и морално подржавање пешадији, то заслужује најстрожију војничку кастигу.“

У колико је у опште предосторожност корисна и важна, у толико је у неким решивим тренутцима у боју, самопрегоревање артиљерије веома нужно. У таквим тренуцима очајничка дрскост артиљерије може изменити свршетак ствари, предосторожност кад је неуместна нити приноси користи својима нити штете непријатељу.

Да чување оруђа није главна задаћа артиљериј-

*) Сандер. Историја 4 годишњег међусобног ратовања сједињених америчких држава.

ста, Наполеон III у својој историји о артиљерији говори овако: „Није срамота за артиљерију кад она изгуби које оруђе; него је срамота онда кад неуме њиме да се користи и кад плашећи се опасности нерешиво дејствује.“

У последњим, решивим тренутцима, кад је морално узбуђење највеће — смелост па и сама проздрљивост може остати не каштигована. У таквим тренутцима човек је изван себе: умети погодити то време, и користити се њим, то је виши задатак артиљерији.

12).Способност употребе артиљерије. Што се овога тиче то постоји од пре основно правило: **држати артиљерију у маси**, које није ни данашњом жљебном артиљеријом измењено.

Сила артиљерије састоји се: у скупном дејству већег броја оруђа. Ватра из 16 оруђа скупљених у једну батерију боље дејствује и морално и физично на непријатеља, но више оруђа, која дејствују засебно.

Растурање аустријске артиљерије 1859 године, много јој је шкодило. Ми видимо код Магенте и Солферина, француску артиљерију свуда у великим батеријама; аустријску напротив растурену по целој линији и нигди (осим корпуса Бенедика код Martino) неупотребљену у довољном броју. Један аустријски официр пише о томе у Oestereichische Militairs Zeitung: „Јошт у почетку битке резервну артиљерију раздробиле у полубатерије и придаваше их разним честима. Од тога је било сљедство: што већа чест артиљерије није могла никако дејствовати, а при том је трпела штету.“ У истом листу вели опет један артиљеријски официр: „код Мадоне — дела — Скоперта стаја о сам ја с моом полебатријом, којој су

се случајно присајединили водови из разних артиљеријских бригада, и дејствовали су под мојом командом; за то време друга половина моје батерије беше у центруму друге бригаде.“

По томе што оруђа у маси тек производе ваљано дејство, неби било паметно изводити једну по једну батерију из резерве. Код Прајзин-Ејлау, Фридланда, Ваграма, Асперна, Бородине, Луцена, Ганау, Варшаве, Темешвара и Солферино, јаке батерије имале су решавајући уплив на битку.

Постепено увођење батерије из резерве у линију може се употребити при одбрани извесног земљишта.

При нападним дејствима увек је боље јошт у почетку боја извести јаку артиљерију, с намером да јачом ватром ућуткамо непријатељеву и тим олакшамо нашим наступом. У опште не ваља делити батерије; увек је боље имати у батерији мањи број оруђа, но делити је после у самом боју.

Колико треба оруђа у једној батерији, не могуће је позитивно казати. Батерија од 4 оруђа слаба је, батерија од 8 или 12 заузима много места и степњава и себе и дејствујућу војску. Генерал Декер изводећи правило из начела које вели: да је ватра батерије која се састоји из мање од 8 топова слаба, каже: да је за жљобну артиљерију најбоље да има 8 оруђа у батерији.

Мањи калибар, и мање размере овог система артиљерије, при знатно већој сигурности гађања и даљини терања, направили су ово оруђе лакшим и покретнијим, по чему треба мање коња за вожење и мање послуге за дејство. Боља покретност и мањи

нишан дозвољавају да можемо увећати батерију. Сигурност гађања, сила удара зрна, и њихова разорна снага, олакшавају кварење непријатељевих оруђа, и захтевају да се батерија увећа, да би при губитку каквог оруђа мање осетљива била. Напоследку, ако је важно бити у превази над непријатељевом артиљеријом калибром, то је тако исто важно и бројем оруђа у батерији превагнути. Успех зависи од тежине па непријатеља баченога гвожђа за извесно време; а на ово осим калибра, и број оруђа има уплива.

И ако је за батерије које су опредељене да дејствују заједно са осталим родовима оружја нужно, да се увећа број оруђа, које условљава способност за двизање, — то увећавање савршено је непотребно при употреби артиљерије у масама, у решавајућим тренутцима боја.

За бољу употребу, артиљерија се дели: на **дивизијску**, која се придаје војсци да дејствује непосредно с њом, и **резервну** која се изводи у бој кад затреба.

13). **Дивизијска артиљерија.** Батерије дивизијске артиљерије опредељене су, да заједнички дејствују с пешадиом.

Распоређај тих батерија подпуно зависи од бојног поретка дивизије, који поредак опет зависи од земљишта и цељи. Неки војни писци саветују, да се батерије постављају на крилима, као слабир честима: подражавајући бастоном фронту, где батерије образују фланке, а пешадија куртину. Овај је распоређај батерија згодан с тога: што имамо пред дејствујућом војском јаку унакрстну ватру, и што можемо, у слу-

чају обилажења, из далека дочекати обилазеће колоне ватром и задржати их од наглог наступања.

Такав пример налазимо у битци код Солферино. У бојном распоређају сајузника — Француза и Талијана беше велики међупростор. Многе аустријске колоне трудиле су се да продру између првог корпуса и краљеве војске, с намером да обиђу десно крило Пијемонтезаца. Маршао Барагедиљ, командујући левим крилом француске војске, заповеди ђенералу Форжу да отера Аустријанце. Две жљебне батерије буду доведене из резерве, које заузевши положај на левом крилу првога корпуса, проспу зрна на аустријске колоне, и ове буду принуђене да се одреку обилажења и да одступе.

Као што се види крила су била сачувана од обилажења артиљеријом из резерве, распоређај које зависи увек од околности у боју. Што се тиче дивизијских батерија, то је боље концентровати их у средини дивизије. Сравнијући овај распоређај са бастиним фронтом видимо, да при њему оруђа владају већом даљином, почем је артиљерија на куртини; а с тога је мање изложена ручном ватреном оружју. Осим тога непријатељу је теже да анфиљује нашу артиљерију и напоследку батерије су мање изложене како јавном тако и изненадном нападу. У осталом прописати правило за распоређај дивизијске артиљерије, није могуће, јер у разним случајима, може бити бољи овај или онај, све то зависи од околности.

При наступању дивизијска артиљерија дужна је да се са свим сагласно креће са пешадијом. Задаћа јој је да спреми напад и да га подржи. У случају кад наше колоне буду узбивене, она треба ватром

својом да задржи непријатеља од наглог гоњења, како би наше колоне добиле времена да се скупе и уреде. За време наступања, батерије ове треба да пазе: да својим маневрима не сметају кретању пешачких колона.

Почем начелник дивизије неможе увек да мотри на артиљерију, то је дужан батеријски командир и без заповести његове, да сагласи дејство своје батерије са општим дејством војске тако, како би доиста користио. Извесна самосталност батерије у таквим приликама, услов је за добар успех.

При одбрани каквог положаја батерија је дужна да заузме такво место, с кога ће најбоље моћи дејствовати. При одбраном положају батерија је дужна да пуца, само на непријатељеву пешадију.

Колона која најсмелије наступа, дакле која је најближа, најбољи је нишан за концентровање ватре артиљеријске. Пуцање на целу линију, без икакве цели, нема никаквог резултата.

Овај начин пуцања на који је викао још Фридрих велики, као на некористан, употребљује се и дан данашњи. Ово се објасњује тиме, што батерија страдајући од непријатељевих метака и нехотице окреће ватру на непријатељеву артиљерију, те тако заборави на главну цел. Оваква борба између артиљерија нема никаквог уплива на општи ток ствари. При наступању, особито против већег броја оруђа, могу још у неколико и помоћи тим, што одклањају метке од својих колона привлачећи их на се.

Маркиз де Шамбр вели, да је битка код Бородине изгубљена за то, што док је француска артиљерија дејствовала на руску пешадију, дотле је руска

дејствовала на француску артиљерију. У сљед тога и губитак с наше стране био је много већи.

Бенерао Марбо, код битке на Бородини, наводи сљедећи факт, кој доказује значај артиљеријске ватре: За време очајничке борбе около флеша између дивизија Воронцовљеве и Неверовскове са корпусом Нејовим, дивизија Вестфалаца била је у другој линији и није имала правог учешћа у нападу на наше линије; па и опет је од руске артиљерије за 10 минута изгубила 500 људи, а дивизија Ледра која је била дошла прси у прси са Русима није тако страдала.

Ако непријатељева пешадија растројена нашом ватром одступа с бојнога поља, то ће тешко и артиљерија остати. Напротив — ако су оруђа поломљена и батерије растојене, тим се неће зауставити наступање наших колона.

Ако је у опште артиљерија дужна да избира за циљ једино пешадију то у неким случајима, кад је н.пр. противникова артиљерија велика, боље је да се употреби за одвлачење непријатељевих артиљеријских метака са војске на себе.

При борби са већим бројем артиљеријских оруђа, добро је да наше батерије мењају од времена на време положаје, да би отежали непријатељу оцењивање одстојања.

Без сумње кретања батерије, треба да буду колико је могуће сакривена, хитра и изненадна. Промена положаја може бити онда корисна, кад је јача непријатељева артиљерија оценила одстојање, и почела са успехом дејствовати. У таквом случају, свако зрно управљено на батерију, неби промашило. Промена положаја целом батеријом а јошт боље полови-

ном, (да се неби прекидала ватра) напред или назад, увек је добра; јер увек прође неко време, док непријатељ примети ту промену, и док определи одстојање.

У испресецаном земљишту по кад кад мора се мењати положај, јер се непријатељ може да сакрије од наше артиљерије. У опште ваља се држати правила: да се што ређе положај мења, и због тога, треба се старати, да се избере такав положај, који нам даје највеће поље за дејство.

Веома је дакле важно, да батеријски командир пажљиво прати ток ствари, и да зна, куда, у ком трепутку, и на којој тачци ваља концентровати ватру.

Добије ли каква непријатељева колона превагу, одма треба оборити ватру на њу, да би је задржали од даљег наступања; примети ли се пак у непријатељевој бојној линији на неком месту непоредак и растројство — онда треба осути на исто место шрапнел, да би га јошт већма растроили, и да му неби дали времена да се прибере и уреди. Одступајуће пак гонити ватром, недајући им да се скупе и устроје.

Кад се дивизијска артиљерија сматра као помажуће оружје пешадији, па у том смислу и дејствује; тада ће она достигнути своју цел, и испуниће најлешше своју т.ј. општу задаћу. (НАСТАВИТЕ СЕ.)

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6
1 8 6 9

ВОЈИН

БРОЈ

22

1. Августа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Жлебне спредњаче и позадњаче. — Данашња тактика артиљерије.
Новине. — Ситнине.

Жлебне спредњаче и позадњаче

с тактичне тачке гледишта.

НАПИСАО

М. Драгомиров.

(СВРШЕТАК.)

На одстојању од 400 кор. већином се мора наступати одкрито, строј се сад промени и од сад, од свију средстава, које смо напоменули за умањаване губитка остаје једина — **брзина движења**. По томе држимо за боље, по што смо подпоре довели у ланац и приближили их трком непријатељу на 100 кор. отворити јаку ватру, да би тиме одвукли непријатељеву пажњу од наших смакнутих чести, закривених ланцем; ове смакнуте чести, чим је ланац са својим смакнутим подпорама отпочео паљбу,*) долазе трком на линију ланца, за тим пређу у корак и нападају, имајући увек у виду, да све што је у једној чести, **непремено напада**. Остављање стрелаца а тим

*) Које ступају у ланац могу се у неколико размакнути и дејствовати расуто, тако као и при оружју, које се с пред пуни и код кога се јединствено тако, нешто ускорава паљба.

више смакнутих чести назад, у таквом тренутку, под изговором да се предуготови напад ватром, — држимо да је врло неуместно; зарад неколико сувишних метака, нападати чести једном, по небад само половином баталијуна, чини нам се врло непаметно, кад можемо целим баталијуном напасти. Па је ли и могуће, напослетку, да пуцамо ланцем и четом, — кад су они са стране нападајућих, — у то место, где друге чете нападају? У забуни, која је у таким тренутцима неизбежна, чести, које су остављене позади, нанеће више штете својима, по непријатељу. **У време кад се бој бајонетом решава, треба оставити позади нападајућих чести, само оне, које не могу дејствовати хладним оружјем, дакле, једину артиљерију; то треба је основно начело свега војничкога — начело чувања својих. *)**

К томе треба да додамо, да задржавање смакнутих чести баталијуна, на 400 кор. од противниковог положаја, не треба да буде за дуго; претрчavanje с тог одстојања к ланцу са његовим смакнутим подпорама, треба извршити одмах, чим је ланац заузео положај и оборио ватру; ланац не треба да се зауставља, а сви треба да пређу у корак и да се брзо крећу кад се напада. То треба тако брзо извршити, да се непријатељ занет, и више или мање опијен сопственим пуцањем не умудне да нађе, кад нас већ на таквом одстојању опази, са ког је стрелашање немогуће, **и где пред силом бајонета све**

*) Изузетак је врло редак и то за мала пешачка одељења, која туку непријатељев положај у бок, сљедователно, налазе се у страну од нападајућих чести толико, да их ове неће закрити т.ј. неће доћи у положај између тих одељења и непријатеља.

брзо пуцајуће и далеко терајуће системе подједнако вреде т.ј. ништа не вреде.

У том великом тренутку, осим земљишних случајности, које треба надвлађивати, заповедник треба да је готов у свакој минути да парира двома случајностима, које му може непријатељ причинити својим дејством. Ту разумемо: **обухватање бока и уступање после плотуна назад**. Уступни поредак парира сваком обухватању, и по томе, ако би бокови били одкривени, треба ударати на положај имајуће 2 чете заједно а 2 крила мало назад.

Уступање назад употребили су Французи против наше *) војске на Криму и како сведоче очевидци, оно је производило само тешки упечатак. Средство против тога ово је: ако се непријатељ повратио назад, у намери да одбегне, треба му следовати тако брзо, да вас он, у тренутку кад хоће нов плотун да опали, види непосредно за собом, са бајонетима готовим за бод, или већ и да бодете: сваки за цело увиђа, да ће он тад слабо помишљати на плотун.

Ето, по нашем мњењу, начина за наступање и нападање, где и с спредњачама можемо тући противника наоружаног позадњачама. Чувајте људе до решителног тренутка, стрељајте само онда кад је корисно а не да се тешите праскањем оружја, нападајте тако, да за вас нема средњег између пропасти и победе, и, с подпуним убеђењем кажем: победа ће бити ваша. Ко те истине не појима, тог никакво оружје неће спасти од пропасти, а коме су у тело и крв прешле — нема силе на свету, која би га сатрла.

*) Руске. — Пр.

Да видимо сад, шта би се могло опровргнути у таквом нападу.

Може ко год рећи, да претрчавање уморава људе, и да оно до неког степена заплете процес напада.

Прво, претрчавање на 200—300 кор. није бог зна шта; ако гимнастика за време мирног упражњавања не може да приуготови војника за то, то зашто је онда? Друго, пред нападом обично се скидају ранци; треће, регуларно трчање заморава, па ко брани, да се оно замени трчањем расуто? Тамо где је јак унутрашњи поредак, где сваки десетар и под-офицер, да не говорим о официрима, зна да је он заповедник чести и за њу одговара, тамо, такво трчање није неудобно. Пруси, који су увели у Европу стару, древну систему движења, ти Пруси већ су је одавно одбацили, и не само допуштају, већ заповедају да се такво движење чини, истина у извесним тренутцима. Сушност регуларне војске, не састоји се баш у томе, да се, не гледећи ни на што друго, одржава ред и поредак, већ у том, да се зна, кад их ваља држати а кад је опет корисно, на неколико тренутака, оставити их. Навика је за човека, друга природа. Научите га тако, да се он из непоредног јединачног движења, навикне у тренутку да пређе у густу масу, и он ће то извршити врло добро. Како савременици говоре, војска Суваровљева тако се је брзо постављала у линију после извршеног напада, да се једва могло приметити лако таласање строја, и то у тренутку, кад су линије пролазиле једна кроз другу, а не по што су прошле.

Заплетање процеса напада због претрчавања, тешко да се и може назвати заплетањем, ако га

урачунамо у навику војске. При Суваровљевом начину нападања, требало је два таква предхода претрчавања кроз картечну линију пољске и пуковске артиљерије, — и то се није показало као заплетено. Сва је ствар у навици, која има неодолив уплив на све људе без разлике, независно од њихових умних и наравствених својстава.*)

Научити војску да напада показаним начином, није тешко и не иште много времена, само треба следовати настављењима суваровљевим, истина, у толико изложеним, у колико то условљава данашње оружје. Ако напади на празно буду безусловно изостављени у мирним упражнењима,**) ако се узме за постојано правило, да се при једностраном маневровању, за наступање и напад, јасно означи положај, који и сваки војник види, ако наступање в њему и за тим напад, буду извршени, набљудавајући све горе показане начине, тад можемо слободно рећи, да после пет — шест таквих „учења“ не ће бити у војсци, не само официра, по и подофицира, који не би усвојио те начине. Таква „учења“ ваља завршивати скрозним нападима, где се ти начини примењују већ против подвижних нишана.

Одбрана са спредњачама противу позадњача иде много лакше, него одступање, јер за све време напада, браниочеви стрелци и смакнуте чести сакривени су, и наступач може да пуца више или мање на срећу. При таким условима, сваки ће одобрити, да брзо стрељање не помаже много. Кад нападач дође

*) За то и ваља навикавати војнике на такве ствари, које одговарају и не противуслове бојним потребитостима и положајима.

**) Што је сад већ и учињено.

на одстојање напада, он ће обично (по моди) опстреливати положај; али бранилац не треба да му на ту праску одговара; — он треба да чека док нападач дође до на 60 кор. или почне да прелази препоне, које ланац бране: па тад да устане или изиђе иза заклона, да стреља нападајуће чести и затим да бајонетом нападне. Један плотун задржан до подобног одстојања више учини, него сви претходни плотуни непријатељеви. Све то није тешко утувити, кад се на положаје, заузете за одбрану **скроз** напада, и кад се чине „таква учења“ с бојним вишецима, која су кадра да спреме војску за напад и одбрану.

Ако официр и војници утуве одстојања, са којих треба да врше казана дејства, ако се, при кретању на јуриш леп корак промени у чврст и брз и војницима се закаже, да само онај бије који спокојно стреља и ствар до бајонета доводи, не гледећи ни на што друго; ако све тако буде — чест, наоружана спредњачама не само да ће часно и чврсто стајати против непријатеља наоружаног позадњачама, него ће га и победити. Војска — то је жива сила; у њој се све држи на појмовима, које она има о непријатељу и његовим средствима. Презирати непријатеља исто је тако опасно, као и увеличавати његову силу сопственим разглашавањем и женским сплеткама на степен неодоливости. Нека је она сама ништавило, а увеличава се тим разглашавањем до степена неодоливости. Нека је ваше оружје сто пута боље од непријатељевог, а ви уобразите себи, да је оно горе, и то предубеђење у војнике уђе, — тад је пропаст неизбежна. Гледајмо колико можемо, да не стварамо себи уображене идеје; да свако од нас не само

говори, већ истинито и појима, да човек није кадар учинити ништа, што би ван јестаства било, да амајлија у нашем веку нема; да сва усавршавања могу отежавати достижење војне цели, али недостижима их не могу учинити за онога, ко појима, да у боју побеђује само онај, који успех над непријатељем приписује више личној опасности, ко не губи поуздања у себе и ко не очајава у самим тешким положењима; ко, на послетку зна, да је силе у човеку, које не може сатрти никакво оружје — сила разумног обучавања, воље, наравствене енергије.....

Закључујући, узимамо слободу, обратити пажњу наших читалаца на то, да смо ми претресали питање с тачке гледишта **чисто тактичног** као што каже и наслов чланка, и као што, надамо се, показује његов садржај.

ПРЕВОД

Станојло Стокић,

инџоман у војној Академији.

Данашња тактика артиљерије.

ПРЕВОД С РУСКОГ

(НАСТАВАК.)

Бенерао Декер прекорава артиљеристе што слабо пазе на ово последње. „Батерије, пише он,“ често падају у ту погрешку, што не прате пажљиво ток ствари; у след чега се навикавају да мере своје дужности чисто артиљеријском мером.“

Тамо где време и прилике допуштају, као на прилику при обрани, или при ранијем распоређају батерије на подожјају, ваља рекогносцирати земљи-

ште пред батеријом. Познато одстојање, то је главни услов за ваљано дејство жлебне артиљерије; на том основу постоји правило: да кад поле имамо времена, треба да одределимо одстојања у правцима, којима држимо, да ће непријатељ наступати.

14). **Резервна артиљерија.** Већ смо казали да је за решавајући удар веома пужно употребити артиљерију у масама. Примећујемо, да завођењем жлебних топова није измењена ова истина. Мађента, Солферино и Садова убеђују нас о томе, да велике батерије нису изгубиле свој значај, но, при тачнијем гађању, и већем дејству њиховом, постале су још способнијима да припомогну победи.

Те битке а тако исто и оне код Фредриксбурга, Шанклорвила и Гетисбурга у Америци, јасно сведоче, да су веће батерије, од како је заведена жлебна артиљерија, добиле у сили.

Што се тиче реда и способности резервне и дивизијске артиљерије у већим биткама, то резервна артиљерија почиње битку с далеких одстојања, а даље дејство и успех уступа дивизијској артиљерији, па сама иде у резерву, и чека тренутак у ком ће појав њен решити судбу.

Резервна артиљерија треба да се сачува невредима од непријатељевих метака докле не изиђе у бој т.ј. да буде ван домашаја непријатељевих метака. Избор најзгодније тачке, зависиће од земљишта и општег плана битке.

Распоређај резерве позади центрума по себи је згодан, али имајући слаба крила боље је да је што ближе њима. Одстојања између бојних линија треба да су таква, да би резервна артиљерија била ван не-

пријатељеве ватре, т.ј. около 2000 метара позади друге бојне линије.

Распоређај резервне артиљерије зависи и од брзине којом треба она да изиђе у бој кад се позове; из тога следује, да је ваља разместити близу путова. Путови водећи из резерве у бојну линију, треба да су тачно опредељени. Те путове начелник резервне артиљерије заједно са батеријским командирима ваља подробно да осмотри, и по томе још зараније одреди пут којим ће која, и колико батерија ићи. Све ове предосторожности веома су важне; корист од њих показаше се у тренутку кад се артиљерија позове у бојну линију. Брзо кретање већих артиљеријских маса — није лак маневар; но ако се јошт за времена одклоне случајни переди, то брзо кретање у реду и хитно развијање јест први услов за успех.

На послетку задаћа је резервне артиљерије: да поткрепи угрожене тешке бојне линије, да замени демонтиране дивизијске батерије, и да приправи решиви удар, или да задржи непријатеља од намишљеног удара,

Свршетак битке увек ће зависити од умешности у време користити се резервном артиљеријом, од вештине изабрати такву тачку за дејство, од које зависи непријатељева снага а наш успех.

Ово снажно и силно средство у рукама ђенијалнога начелника има да благодари за свој постанак Наполеону I.

Благодарећи силној резерви, артиљерија код Наполеона добила је значај самосталног рода оружја. Тако у битци код Лицена француска артиљерија из-

бацила је 150.000 зрна, (по 200 на топ*) код Бородине 600.000;** а код Асперна аустријска артиљерија избацила је 40.000 метака.

Знатно је и дејство батерије Сенармонове код Фридланда, која је имала 36 оруђа, а избацила 2516 бојних фишека, и то: 362 пуна зрна на одстојању 500 метара и 2154 картечна метка на одстојању од 200 метара, а на последку и од 150.

На послетку, — страшна и једина у истрорији артиљерија по броју оруђа — (100) Лористонова батерија, у битци код Ваграма, отела је из руку аустријанаца победу у то време, кад је за Наполеона изгледала битка изгубљена.

Французи увек узимају велике батерије за решавање битке. Тако у битци код Мађенте, једна батерија од 40 оруђа, постављена на насип Миланске жељезнице, решила је битку. Излаз битке Солферинске може се приписати дејству једне батерије од 40 жлебних оруђа, која је аустријску коњицу на одстојању 2000 и више метара растројила, а тиме помогла сјајном нападу француске коњице.***)

Наводимо још пример срећног дејства артиљерије у битци код Вејде у Шлезвиг — Холштајнској војни. Пример је овај интересантан, јер прича подробно дејство аустријске артиљерије и одзив Данаца.

„Резервна артиљерија аустријске авангарде, која се састојала из 2 топа 8 њ ове батерије № 9 и 10, под командом мајора Нејбауера, ишла је у очи битке

*) Пиобер.

**) Богдановић.

***) Неке батерије у тој битци потрошиле су више од 300 метака на оруђе.

усиљеним маршем, по рђавим путовима исквареним дуготрајном кишом. Дошавши доцне ноћу 7. Марта на конак, морала је у 2 сата у јутру 8. истог месеца на ново путовати. Не хранећи коње она је тога дана по рђавим путовима ишла 12 сати непрестано, одмарајући се по врло мало. Око 4 сата по подне батерије беху позване у бој. У то време мајор Нејбауер приближи се 2-гој бригади. Добивши заповест да иде, незадржано поведе обе батерије с почетка касом а после галопом и прошао је по дубоком колотрагу 3500 метара за мање од 20 минута, и попео се на један узвишени таван у том тренутку, кад се 4^Ѣ батерија № 6 спуштала с њега, да пређе поток и да изближе подржава наступање колоне.

Развивши се на положају, пређе заузетом 4^Ѣ батеријом, ова артиљерија отвори тако страховиту ватру на центрум данске војске, близу кога беше расположена једна 4^Ѣ жљевна, једна 12^Ѣ глатка батерија и неколико ракетних оруђа, да данска артиљерија не могући издржати ватру морала је да остави свој положај. Ово беше знак општег јуриша. Данци беху пробивени на више тачака и морадоше одступити.

Резервне батерије гонише Данце својом ватром од 2—3000 метара и истерају их на послетку из сеоца Грундета где су се мислили задржати с огромног одстојања.

Дошавши на место где беше непријатељ распоређен, могла се аустријска артиљерија уверити о дивном дејству својих метака. (СВРШИТЕ СЕ).

Новине.

Начин, којим се служе неке војене власти и команданти при спровођењу молби официра или војени званичника, за одсуства — било по приватном послу, или због слабог здравља за у Бање, не одговара ни најмање војничкој тачности, која је нарочито у овоме преко потребна; на име, просто се послуже изразом: „Приложена молба за одсуство шаље се г. Министру на надлежно решење.“

Војене власти и команданти трупа морају да испитају свестрано стање ствари, и тек онда, кад је прека потреба молиочева за одсуство заиста доказана, да молбу Министру на решење пошаљу, са мњењем да се може уважити и да то не ће штетно бити по службу, или да је не треба уважити, што би било штетно по службу или што потреба није таквог рода, да молба по себи заслужује уважења.

Свакојачко дужност је прве непосредне власти да тачно оцени потребу личну и потребу службе, па да то Министру представи, како би он на основу тога своју одлуку учинити могао.

Само кад се тако ради моћи ће се учинити, да се не повреде колико захтеви службе, толико и интереси појединих.

Даље догађало се је, а и догађа се, да неки од оних који су добили дозволење да за извесно време од дужности изостану, било по приватном послу, или ради лечења да иду у Бању, употребе дозволење по својој вољи чак после неколико недеља.

Ово порађа обично неред, а неред не сме се ни-

где а најмање у војсци трпети. Кад Министар даде дозвољење, он рачуна да се исто одмах употреби, и рачуна према томе кад може учинити расположење са лицем, које је одсуство тражило, а то бити не може, ако се једном добивено одсуство произвољно може употребити у свако време.

С тога Министар наредбом овом свима најстрожије преноручује, да се у будуће управљају по овоме: Одсуство се сваком рачуна од дана кад га почне употребити, а ово ће морати бити најдаље за 8 дана од дана, кад му је саопштено да је добио дозвољење: чим овај рок прође, молитељ губи право на одсуство и мора се понова с молбом за исто надлежним путем обратити.

Најпосле ушло је у обичај да се сваки, који је добио одсуство, моли за продужење и то обично кратким путем по телеграфу. Одступање од тога спада у ретки изузетак, а требало би по самој природи ствари да је противно, то јест да изузетно и по крајњој мери долазе молбе за продужење одсуства.

Министар не ће да предпоставља да се ово чини са предумишљајем и рачуном, али по што је и овакав рад одступање од редовног стања, што опет чини збрку и забуну у одређивању послова: то он не треба и даље да се продужује, јер не само што се захтевано одсуство не ће дозвољавати, него ће се водити и рачун о лицима, која с таквим неумесним захтевањима долазе, као о лицима која мало бригу воде о служби и о свом службеном положају.

По §. 75 закона дисциплинарног, молитељ се истина може обратити на Министра за продужење

одсуства, али је тамо изреком речено: да то учини **благовремено**, и по прекој потреби да у молби изложи тачно: од кога је, за што и на колико времена добио одсуство, као и за што му је продужење одсуства нужно.

Па и ако је законом предвиђено да може бити случаја преке потребе, који продужење изискују, не сме тражење продужења да пређе тако рећи у обичај, јер Министар не ће такав обичај више да трпи у војсци.

Нека сви који се моле за одсуство, оцене добро време које им је потребно да сврше своје послове, а они којима се прека потреба покаже да им је продужење нужно, нека се тачно §. 75 закона дисциплинарног придржавају.

Свима дотичним командантима и начелствима препоручујем да ово објасне својим подчињеним и да се старају да се од сад према овоме поступа.

* * *

* Појавило се питање: да ли да се војници народне војске парадно сарањују, као и војници стајаће војске.

Доњ су постојали штабови, наређено је било, да се народни војници, у мирно доба, не могу сарањивати парадно, што би то људе у раду задржавало, и што жеља није код свију људи једнака, јер, док једни хоће да праве параду, други воле да раде и не дангубе.

Но догађа се да власти дозвољавају парадно сарањивање, кад год хоће војници да драговољно одаду ту почаст свом упокојеном другу.

То је лепо, али и ту има тегоба и непрактичности, што се једном таква почест ода, а другоме не, а то вређа осетљивост родбине, па и појединих војника.

Па за то, да би се неприлике ове одклониле, и сахрањивање народњи војника за све родове војске, у једнообразност довело, Министар војни наређује у духу ранијих наређења, да се у будуће, народњим војницима, при сарањивању одаје војничка почаст по постојећим правилима онда, кад је народња војска на скупу, па се деси случај да који умре, и у опште кад су год под барјак позвани да војничку службу врше, или, кад који вршећи војничку дужност, у потери хајдука, лопова, и у обште повраћаја законог поредка погине, или од добивених рана код куће умре.

Но и у овим приликама одавање се посмртна почест само са оним војницима, који су на лицу, и у близости, и то ако нису позвани да какве важне дужности војничке врше, које одлагања нетрпе, иначе ће се, и у том случају покојник саранити онако како се може.

* * *

* Највишим указом од 16 Јула арт. кап. I. кл. **Никола Чупић** по својој молби, због слабог здравља, стављен је у стање покоја, с пензијом која му по годинама службе припада.

* * *

* Највишим указом од 16 Јула арт. капетан I. кл. **Коста Ненадовић** с погледом на §. 53 закона

о устројству војске, а на основу §. 70 закона о чиновницима, стављен је у стање покоја, с тим, да му се пензија има рачунати по годинама службе.

*

* Министар војни решио је: да управу над шабачким градом од г. кап. Косте Ненадовића, који је стављен у стање покоја, привремено прими инспект. шабачког округа мајор г. Љубомир Цинцар-Јанковић.

С и т н и н е.

У угарској делегацији одбор за војне потребе саветовао се, хоће ли се одобрити 400,000 фор. коју суму заједнички војни министар иште да се саграде две оклопничке лађе, које ће по Дунаву пловити. Ово питање произвело је живу дебату. Стручни људи доказивали су, да се помоћу ових лађа може незнатна војска одупирати много силнијем непријатељу, ако би овај намеран био да силом пређе преко Дунава, или би у противном случају задржала прелазак непријатељев за један или два дана, а то у рату много чини. Неки су и о томе разлагали, како ова лађа може непријатељу пут пресећи на самом Дунаву, и тако не могући вратити се на своју обалу, ништа му друго не остаје но да оружје преда. Најпослед одбор усвоји поiskanу суму.

„(Срп. Нов.)“

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1 8 6 9

ВОЈИН

БРОЈ

23

10. Августа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Данашња тактика артиљерије. — Поглед на дисциплину и војнички морал. — „Воевний Сборникъ“. — Погибија и мрлост војске у рату.

Данашња тактика артиљерије.

ПРЕВОД С РУСКОГ.

(СВРШЕТАК.)

Губитаџ непријатељев беше велики. Парчад 8 Ћ граната налазила се на 30 корака у дужину и 10 у ширину около места, где бежу распоређене данске батерије. Сви шрапнели прсли су кад треба, осим неколико са ударним упаљачима због мокре и ме-кане земље.

Три аустријске батерије потрошиле су свега 450 бојевих фишека,

од којих 4 Ћ батерија № 6 избадила је:

265 граната

21 шрапнел и

4 картечна метка

8 Ћ батерија № 9:

91 гранату

10 Ћ батерија № 10:

69 граната.

Начелник данске војске, ђенерао лајтнант Хегерман, говори о аустријској артиљерији: „аустријска

8 ђ оруђа, најбоља су оруђа у свету; дејство 16 оруђа резервне артилерије, на одстсјању, на које друге артилерије не могу ни приближно дејствовати, било је неспособно. Нема војске, нема артилерије, која би била у стању да издржи ватру тих батерија, кад оне дејствују с такоом хладнокрвношћу.

Одступање моје војске било је у сљед тих 16 оруђа аустријске резервне артилерије.“

Резервна артилерија одређује се за решавајући удар, који треба по могућности сакривено извршити. Веће артилеријске масе за време док се крећу, тако су осетљиве од ватре, да успех у многое зависи од сакривеног и изненадног појава њиховог.

Излазак резервне артилерије на положај може бити колонама или развијеним фронтом. Поредак изласка не зависи толико од земљишта, колико од околности. Узети овај или онај строј при излажењу, то је посао начелника артилерије; но у опште треба узети такав поредак, којим се најбрже у линију доћи може. Тако у битци код Ваграма, велика батерија Лористонова, не мотрећи на таласасто земљиште којим се могао сакривено кретати, ишла је у колони по једној батерији и пришла на полу пушкомета к центруму наступајућих аустријанаца, и ту се развила у фронт, који је био дугачак нешто више од 2000 метара. Никад не ваља доводити резервну артилерију тако близу непријатеља, као што се то пређе радило; довољно је ако се приближимо на шрапнелно одстојање, тј. на 700 до 1000 метара.

Но с друге стране, у сљед далеког терања и сигурног гађања нове артилерије, ваља употребити све предосторожности, да се артилерија што мање

изложи ватри непријатељевој, за време док се креће. Што је боља батерија, тим је већи значај при појаву њеном на бојном пољу; дакле је ваља добро чувати пре нег што је почела дејствовати. Једно зрно које као што ваља падне у артилеријску масу може је довести у перед, и тим закаснити даље кретање њено.

Скривено приближавање, брзо вожење, неочекиван појав, тренутно развијање и брза ватра, јесу правила за успешно дејство резервне артилерије. Коњичка жљевна артилерија најбоље одговара овим захтевима, дакле је најбоља за резервну артилерију.

Наполеон I. у својим мемоарима вели: „артилерија решава успех војсци; може тући зрнима као год маљевима; како у пољској битци, тако и при обсади, искуство вели: ваља концентровати ватру на једној тачци.

Онај, који за време боја буде толико искусан и хитар, да изненадно изведе већу масу артилерије, вероватно је да ће добити победу“

„У томе, вели даље Наполеон, састојала се сва моја тајна, сва моја тактика.

Никад се не може значај артилерије умањити, докле год она имала буде таку велику резервну снагу, употребом граната и шрапнела.

И у будуће ће артилерија дејствовати као решавајући род оружја, а велике батерије остаће громовити весници победе.

ПРЕВЕО

В. Ј. Мостић,

потомац војне Академије.

Поглед на дисциплину и војнички морал.

Поред многих услова, који морају бити испуњени те да је војска на висини позива свога, један је од најглавнијих: „Дисциплина и војнички морал.“ Ми смо намерни, да овде покажемо нужност да се поменути услови морају испунити; после бацићемо поглед на наше стање у овоме смислу; и најпосле, изнећемо наше мисли: какве су нам поправке за испуњење истих услова нужне.

По што опште мисли изнесемо, стаћемо на терен установе наше народње војске, а после, прећи ћемо и на стајаћу војску, која је — што се непрестаје понаврати — школа, из које излазе учитељи и старешине за народњу војску. Какав дух, каква дисциплина, у опште: каквих врлина буде у стајаћој војсци, такве ће се пренети средством старешина и у народњу војску.

На више је начина опредељен појам о дисциплини; него се, наравно, сви писци више, мање слажу, и разлика је само у томе: какви су када обичаји били, а нарочито: на ком је када степену образованости стајала средина, из које је писац био; као и какве су биле политичке установе у држави, у којој је писац живео.

Кратко а јасно опредељује појам о дисциплини писац француски, интендант (администратор) Одије. Он вели: „Дисциплина се састоји — донекле у **точно-сти у заповедању и потпуном слушању**. Али се све не ради у војсци **по заповести**, као што се то не чини ни у другој којој административној грани у држави. У војсци као год и у општем друштву имаде

уобичајених дужности, после: има војничких закона као што има и грађанских. И по томе дакле: „У војсци као год и у држави, точно вршење онога што закони налажу, ствара дисциплину.“

„Да буду закони точно извршивани, или што је једно и исто, да се добије што савршенија дисциплина: треба да су власти, позване да ју одрже, **разложно подељене**. После, треба поставити правила субординације, у којима ваља показати — што могуће точније — свакога дужности и права. Најпосле, треба најјасније одредити одношаје појединих међу собом, појединих спрема целог и целог спрема друштва.“

Неможе се што јасније казати о овом важном фактору — дисциплини, — који скоро највећу улогу игра за одржање војске, и без кога се она мора распасти — пропасти, а у овоме и државу у извесним моментима за собом у бездну повући.

Као што се из горњег види, подељење власти један је од најважнијих услова да дисциплина буде добра. Ми опет остављамо да писац француски сам говори. Он вели: „Поставити старешине људима у извесне гомиле састављеним; уредити између њих заповедање и слушање; постићи отуд брзу извршност а предупредити неред и забуну: то је целъ подељења власти, и предмет точног одређења њихових граница.“

„Овим ће се постићи не само добра дисциплина, већ и успеси у чисто ратним предузећима па и у администрацији.“

„Замислимо сада војску, у којој су власти добро комбиноване, одређене и точно ограничене; у оваковој војски, довољна је једна реч — заповест па

да движење буде брзо, рад енергичан и постојан. У рату, за овакову војску нека врховни заповедник ис-каже само основу или операционску пругу, пак су све заповести издате: Инжењер утврђује, артилериј-ста оружа, администратор набавља, депови се уста-новљавају, путеви трасирају, логори обиљежавају, по-ложаји осматрају и т. д. и т. д. Једна је реч довољна била, и главнокомандујућем остало је само да извр-шење свега надзирава средством својих помагача — официра његовога штаба.“

„Замислимо сада да је главнокомандујући изре-као реч: **одступање**, — и цео његов штаб ступа живо у посао: раздаје нужне заповести, преправља путове, уређује маршеве, осматра положаје; старешина инжењерски намешта мостове, руши зидове, утврђује по-ложаје и т. д.; старешина артиљеријски и админи-стративни размештају сваки свој материјал и управ-љају његовим пренашањем уназад и т. д. и т. д. Све се врши у миру, с редом и брзо, под закриљем вој-ске. Све ће се извршити без да буде главно коман-дујући узнемирен и забуњиван и једног магновења у борби, коју мора да издржи, те да се одступање из-врши у реду и без штетне наглости. Овим начином немогавши сачувати отети предео, или своју границу од навале непријатељеве, сачуваће се војска.“

„Лако је поњати шта бива, кад је све супрот ономе, што је горе речено.“

„Замислимо војску у којој су власти рђаво по-дељене, зло опредељене, ограничене, где је једном речи „надлежност“ сумњива. Тамо је неизбежна ме-шавина, сударање и забуна: траже један другог, саветује се, дебатира; време се у овоме као и у по-

мињању **других настављења** узалудно троши; све постаје тешко извршно, наступа нерешителност, рађа се немарност, јер разум умире. У овој ужасној забуну отвара се поље страстима: ревновању, свађи; анархија напослетку триумфира, машина се зауставља, умртви, војска пропада и државу за собом повлачи.“

Јасно је, мислимо, свакоме, да ни у једној другој установи, а још мање у војничкој не може ни да буде другче, него што је често поменути писац овако живим бојама представио.

Многи мисле да је довољно држати се принципа: **апсолутна послушност и покорност** у војсци, па да све буде лепо и красно и да иде као намазано. Него ти греше. Има у војсци различитих заповедања па дакле и слушања. Има заповедање — командовање, у коме заповедник заповеда, а сви његови потчињени стоје спрам њега у најстрожијој пасивној послушности; има заповедања помоћника заповедникових, и ово мора бити чињено увек у име заповедника, најпоследње, има заповедања на основу положених закона, тако звана административна наређења, у њима нема пасивне послушности. Круг сваког од поменутих заповедања треба да је тачно колико је могуће обиљежен.

Што се пасивне послушности у прва два поменута заповедања тиче, треба да је уређена с обзиром на ову неопориву истину: да пасивна послушност не може да буде тамо, где је две личности у исто време траже, јер је субординација, по своме појму, најстрожија постепеност, или да се боље изјаснимо: Субординација може бити само постепено, од највишег ста-

решине до најмлађег војника; то мора бити као један ланац из прстена разних величина састављен; сваки прстен зависи непосредно од првог до њега прстена; чим један прстен изда, ланац је прекинут. Ако се ланац у страну где је највећи прстен вуче, па се за неки од средњих прстенова закачи други прстен, неприпадајући ланцу и по истом се ланац повуче у други неки правац, јасно је свакоме шта ће бити: биће то да ће се ланац искривити, и по првом датом правцу ићи не ће. Исто је то и у војсци; ако пасивну послушност ишту више лица у исто време, заповедања ће се укрштати, и онај који слуша мораће тумарати. Па за то велимо: да у војсци треба да буде тако уређено, да сваки има свога заповедника поред осталих старешина, да свако буде најстрожије пасивно послушан заповеднику, остале старешине да поштује и да им је покоран као што треба да поштује и суд, административног или полицајског чиновника, који нешто с њиме у име државе ради.

Нека нас читаоци — молимо их — добро разумеју, шта се по горњему хоће. Хоће се остварење принципа: да само онај може заповедати, који је за то нарочито постављен, и коме закони то приписују, и да само тај има права да захтева строгу пасивну послушност, да се тај брине о извршењу својих заповести, или оних, које је озго примио, и да се тај за не извршење заповести узимље или узимат буде на одговор. Хоће се дакле **да сваки не може да заповеда свакоме**, него ономе само, који му је дат под команду, те да се зна јасно који коме и за шта да одговара. Хоће се: да сваки добија заповести само од

једног лица — заповедника, или његовог помоћника, који издаје заповести у име заповедниково.

Да ово овако буде уређено, треба да је сваки свестан својих дужности и својих права, јер ће дисциплина само тако моћи бити савршена, у колико савршенства у установи човековој може бити. Заповедање треба да је основано на закону и разуму, а администрација отачански уређена, па се не ће непослушности догађати.

Погрешке субординационе, кад им се извор потражи долазе већином од старешина; треба дакле да се то на извору поништи, пак ће и дисциплина бити савршена.

И тако дакле излазимо на почетну ствар, на подељење власти и постављање старешина: власти треба да су добро подељене, опредељене и ограничене; постављеним старешинама нека је „надлежност“ јасно опредељена, а свима и свакоме дужности и права точно означена.

Код нас, уопште ова ствар није на чисто изведена. Власти нису точно подељене, опредељене и ограничене. На главну земаљску снагу, на народњу војску, утичу две власти: полицајска и војничка. Организација нова, коју са великом жељом ишчекујемо, не сме задржати у себи овај амалгам од власти, који у садањој организацији постоји.

У мирно време незгоде, које долазе од досадањих непотпуних наређења и прописа законских, тичућих се народње војске, нису опасне и забуњујуће природе, али напротив, огромно спречавају развитак и унапређење ове наше свете установе.

Опасност је служити се овим мешовитим систе-

мом за случај рата. Онда ће, наравно, отпасти власт полицајска, и само ће војничка фунгирати (дејствовати); али како ће ова поњати свој нови положај, у који — тако рећи — тек први пут ступа. До јуче, војнички старешина у народњој војски, обазираше се на две стране у својим пословима: на власт полицајску и на власт војничку; у оваковом положају, другче се је развио, други дух добио, одговарао је за своја дела на две стране; оваква одговорност уродила је **умешност** ползовати се једном страном за задовољење друге, сљедствено: постала је фактичка неодговорност, а уз то нерешителност, неенергичност, немарност у пословима.

Па и оно мало опредељених граница властима, које на народњу војску утичу, тражи непрестано један орган да прекорачи на штету другог. О овоме могли би доста примера навести, па из најскорашњијег времена, али држимо да је то свакоме добро познато, зато прелазимо даље и велимо: недовољни степен унапређења народње војске, која већ од 7 година постоји, једино је одтуд, што су на њу утицале две власти, од којих једна се слабо или никако у војништву не разумевахе, те тиме само сметаше развитку народње војске.

Сетимо се напред поменутих речи искусног писца: „да се дисциплина — без које се има гомила људи, а не војска — састоји у точном заповедању и потпуном слушању, што је исто, ако рекнемо: у точном вршењу онога што закони налажу, па после да закони буду точно вршени, треба да су власти разложно подељене, опредељене и ограничене; да су

свакоме дужности и права точно означена и одношаји потанко опредељени.“

Све ово, ако постоји, има једну полезну точку, т. ј. треба да цео систем изгледа пирамидално, пирамида има један врх, тако и установа треба да има једну врховну власт, која се после цела на многе али једнородне органе поради извршења закона, или поради контроле, да ли се закони врше.

Па кад је то тако, онда је — по нашем мишљењу — крајње време, да се уплив полицајске власти на народњу војску уклони у толико, у колико природа ове установе то допушта.

Ако се народња војска стави искључиво под војну власт, моћи ћемо наше војничко законодавство уредити, а без уређења овога неможемо напредовати, неможемо народњу снагу онако спремити као што би требало, да нам послужи за темељ будућности наше, него ћемо се непрестано у вртлогу двизати, а никад ни корака напред.

Љ. ИВАНОВИЋ.

„Военный сборникъ.“

(Из Војеног Зборника бр. 2. 1869).

Са прошлом годином навршио је Војени Зборник једанајест година свога живота.

Дужност уредништва Зборникова бејаше, да из ближе упозна публику са радом и бригом, коју је изјављивало у своме листу за прошлих десет година, те је с тога априлској књизи број 4. и придат био „Систематическій указатель“ од 1858 до 1867 год. закључно; у њему су, по програму самога журнала,

стављене главне гране војничке науке са нужним објашњењем.

Нек је дозвољено уредништву да овде понови оно, што је у уводу „указатељвоме“ речено:

Велики број различитих чланака и ствари (што се односе на ратне гране војничкога знања) изнесене у 58 делова Војенога Зборника, — чини богати материјал за изучавање војничке гране. Њени одељци већ су постигли своје мете, јер су привукли на се „благосклоне“ пажње више војне администрације; други ће, по свој прилици, послужити као градиво при размишљању и оцењивању ових или оних дневних питања у унутарњем устројству наше (руске) војске и њеног образовања: остали, према важности својој, јесу више или мање интересно градиво за свестрано проучавање војничке гране у маси наше војничке дружине, којој и служи сам Војени Зборник.

У ово мало речи стоји сва суштина тежње журналове и сав значај задатка, који он решава. Читалац, који познаје мисао журнала у опште, а нарочито **војничкога**, на пажљиво разгледа садржину „Указатеља“ за десет година, сагласиће се, да је „Војени Зборник“ био и да је одзив свију важних војничких питања, која су се тицала и која се тичу нашег војничкога друштва.

Но да погледамо сад књижевни одсек журнала само за прошлу 1868 годину.

У 1868 години уредништву је дошло 233 различита чланка.

Од ових у дванаест књига журналових штампано је:

Изворних (ориџиналних)	71
Извађених из странских састава	3
Превода са примедбама преводника	2
Библијографских бележака и погледа на журнале руске и странске *)	28
Руских војничких погледа (обозрѣній)	12
Странских	12

Свега . 128

Или по предметима:

Чланци из војне администрације и војн. економије	36
Стратигије и тактике	21
Војне историје	11
Географије и статистике	6
Белетристике	3

1868 год. Војени зборник имао је сталних и не-
сталних сурадника, осим оних, чији чланци нису пе-
чатани, 174; сурадника бејаше:

Ђенерала	16
Виших и нижих официра:	
Из ђенералнога штаба	24
„ гарде	14
„ остале војске	107
Лица грађанскога реда, која су по највише била у војничкој служби или служила у војничкоме заводу	13

1868 г. Војни зборник имао је 2151 уписника
(1867, 2239); штампано је 2337 примерака.

1868 год. уредништво је имало на расположењу:

*) Осим крупних чланака тога одсека, било је мањих критичких
примедба, библијографских и картографских извештаја,

Од уписника (2151 примерак)	12,906	рубаља
Помоћи државне	15,000	„
Свега	27.906	„

Расход око издавања журнала, заједно са додацима његовим, био је 27.940 р. 97 коп. где долази и 8344 р. што се дало за награду сурадницима.

Дакле, поред најбрижљивије економије уредништва учињен је расход већи од прихода за 34 руб. 95 к., које је подмирено из остатака од прошлих година.

— Н —

12. (8.) 1869, Београд.

Погибија и мрлост војске у рату.

Из веома драгоценог дела професора **Карупа**, које пре неког доба угледа света, узимљемо ове врло интересантне бројеве, по којима се може оценити како је кад војска умирала у биткама и трпела од рана.

У овој доњој табlici поређани су неколики подаци о већим биткама у прошлом и садашњем столећу.

У битци	војска	мртвих	рањених.
код Сора (1745)	Пруска	1500	3000
„ Кеселдорфа (1745)	„	1604	3158
У битци	војска	мртвих	рањених.
Код Лајтена (1757)	Аустријска	3000	6000
„ Астер-Еслингена	„	4287	16213
(1809)	Француска	8000	24000
„ Боролина (1812)	„	12000	38000
„ Вел. Гершена (1813)	„	6000	11000
„ Бауцена (1813)	„	5000	14000
„ Лајпцига (1813)	„	20000	30000

У битци	војска	мртвих	рањених.
„ Дипелских опкопа	Пруска	229	620
(1864)	Данска	501	2000
„ Краљевог Граца	Пруска *)	1830	6958
(1866)	Аустријска *)	4377	12485

С погледом на број бораца у биткама, прави бројеви о умирању у проценту јесу ови:

У битки	војска	број бораца	мртвих	умирање у процентима.
код Сора	Пруска	18000	1500	8.33
„ Лајтена	Аустријска	90000	3000	3.33
„ Асперна	„	80000	4287	5.36
„ Еслингена	Француска	70000	8000	11.43
„ Боролина	„	133000	12000	9.02
„ „	Руска	132000	15000	11.36
„ В.Гершена	Францус.	90000	6000	6.67
„ Лајнцига	„	170000	20000	11.76
„ Дип. опкопа	Пруска	160000	229	1.43
„ Кр. Граца	„	220000	1830	0.83
„ „	Аустријс.	180000	4377	2.43
Средња сразмерна			6929.36	6.36

За умирање у рату у ужем смислу речи, изнећемо сад статистички, у колико имамо приближних поузданих података.

1.) **Кримски рат.** По Хауснеру последица тог рата беше:

Војска	Мртвих
Руска	256000
Француска	107000
Турска	98000
Инглиска	45000

*) Изузевши официре.

Војска	Мртвих
Талијанска	2600
Грчка	2500

Свега 511100 мртвих.

Од тих погИБоше које од оружја које од рана 176000 људи, а од болести помре њих 335100.

Што се посебице саме Француске војске тиче, врховни штапски лекар износи нам ове поуздане податке.

Цела војска имаше на окупу 309.263 човека. Од тога погИБе

10240 људи одмах на бојишту.

720 „ удавише се.

8004 човека помреше од болести.

4404 „ „ на пречац од мрза итд.

72247 људи помреше од својих рана.

95615 људи мртвих или 30.92 на сто.

2.) **Американски грађански рат.** По Колбу савезна војска од 1861—1863 године имаше само 5.32% мртвих од бораца на годиниу.

3.) **Талијански рат.** 1859—1860. Последица по Хауснеру беше ова:

Војска	Мртвих
Аустријска	59.664
Француска	30.220
Талијанска	23.610
Напољска	14.010
Папска	2.370

Свега 129.874 мртвих.

Од тих погИБоше у самом рату 96.874 човека, а 33.000 од којекаких других бољетица.

Француска војска имаше на 180.000 људи, а умирање изношаше на 16.79%. Напротив по званичним извештајима скупни број мртвих изношаше само на 10.205 људи или 5.79%, и овај податак за цело је ближи истини од овог горњег. (свршиће се.)

ИЗДАЈЕ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

24

20. Августа.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Јуришна колона при новоме оружју. — Примете на аустријску тактику 1866. — Телеграф и његова употреба за војничке цели. — Погибија и мрлост војске у рату. — Ситнине.

Јуришна Колона при новоме оружју.*

Са свако дневним усавршавањем страховитога пешачког оружја, и журба људи од заната ојача, те почеше да траже начине, како да се што је могуће више осигурају од његовога убијственога дејства. Ова намера стручних људи очитовала се нешто у распису француског министра, који налаже да се трупе вежбају у што бољем употребљењу земљишта: и најмањим земљишним променама треба се умети користити за заклон, а кад ових нема, правити ровове за заклон и поседати их на начин најбржи; нешто пак та журба истраживања изјављује се хитрошћу, с којом се у последње доба предузеше окушаји над предлогом једнога белђијскога официра, који препоручује војницима да се заклањају иза својих војничких тораба**)

Ново оружје пешацима је врло добро дошло, јер од сад могу гађати непријатеља и пунити своје оружје не само клечећки но и лежећки, а то су поло-

*) Хајде да чујемо неку реч, што нас преноси за који век натраг шат не ће бити згорег! Ур.

**) Радње комисијине у овом смислу изнећемо што скорије.

жаји, у којима је човек толико смањно своју висину, те може и најмање ниансе земљишта и најситнији предмет на њему (а свега тога пуна је ова наша земља) да употреби себи често као чврст заклон или као заклон од погледа, а што је опет велика помоћ, јер непријатељ тада насумце пуца. „И главица купуса може да заклони човека“ говорио је ђенерао Роњција:

Али јуришне колоне, које су последњи акт сваке битке, морају ићи незаклоњене често и доста дуго а што је веома опасно при новом оружју, које је још узрок, што оваке колоне морају много из даље у јуришном одушевљењу поћи. И питање је сада; да ли могу ове колоне доћи до непријатеља (ма како да је он пре тога пострадао) па ма како жестоко пошле, па ма колико бесне да су?

Ово је питање много теже за вранцузе него за и коју другу војску, јер ново оружје са својом брзом ватром стоји на супрот најсилнијој особини вранцуској — жестини нападној, — која им је до сад вазда доносила најкраснијих успеха. И веома је потребно дакле, да војска остане и даље у снази, да може бајонет свој употребити.

Средство, које ми предлажемо јесте не само врло просто, но по нашем мњењу, оно даје колони још прилике, да може доћи до непријатеља много не дирнутија — него што је то до сада игда могло бити при староме оружју.

То стоји у простоме заклањању лица и страна колониних, помоћу штитова (!) величине човечије, а који су тако јаки да издрже зрно на свакој даљини. Те ће штитове носити најјачи људи из целе војске изабрати.

Овде се појављују неки прекори, којима треба пре свега одговорити, па онда тек продужити. Може се питати прво зар се неможе бојати да једно или више зрна, што могу у један мах пасти, не причине такав удар, који ће нам сатрти и човека и штит му?

Да бисмо одговорили на питање, помислимо пажљиво на оно, шта се чини, кад два одећења једно на друго стрељачки пудају. Претпостављају људе непријатељске размештене један до другог тако да се лактом додирују, а тај положај имајући најширу ватру најнезгоднији је по нас; претпоставимо даље, и по општем правилу, може се начинити и ова друга хипотеза, да сваки човек пуца право пред собом; и тада против сваког нашег штитоносца не може стајати више од два човека непријатељског реда. **који обично по вољи располажући ватром својом, само ће један по један моћи згодити нашег човека са штитом.** Ово закључење иде у корист нашој мисли, јер се зна да само једно зрно, и са мање даљине бачено не може да смете јуриш оклопљеноме коњанику. Ово ће исто *á fortiori* (у најгорем случају) важити и за наше штитоносце, јер због њиховога маленога броја (то ћемо доцније видети), можемо избрати људе изванредно снажне; јер штит, четири пута тежи од оклопа, својом трмоћом*) у неколико уништиће ударну снагу зрна; и јер најзад овај удар на штиту, може се још неосетнијим (човеку) учинити направом једном, о којој ћемо доцније говорити.

*) Позната *леньност* у физици, мислимо, лешне би се представила речју *тромост*, *громина*, *тровоћа*; јер реч *леньност* даје нам појма, као да тело не ће ничему да следује, а *тровоћа* изјављује мисао *немоћи* његове, — а што се и хтело да представи (са речју *леньност*) аа не умело Ур.

Укупном ватром густога реда, сваки би штит могао бити згођен са четири или шест зрна; али колика би то срећа била по страну, која може рачунати и да јој половина зрна погоде у белегу. Требало би дакле пре свега испитати тачно, колико би зрна највише могло згодити у штит и у исто доба оборити човека, који је изабран међу најјачим људима (при томе искуству, место човека ваљало би метути справу за мерење животињске снаге — динамометар —). Но ма како било, еле удар зрна не ће моћи ништа наудити носиоцима штитова, и ако се деси негда да изгубе равнотежу и посрну, њих ће или задржати другови што одмах за њима иду, или ће их изменити нови носиоци, који ће у маломе броју ићи иза првих — и то ће се извршити, а да не мора колона застати у своме кретању. Ми овим дакле закључујемо, да пешадија непријатељска не ће бити кадра закратити нашој колони да до ње дође скоро не дирнута.

Али ако за време кретања колонинога искрсне од куд противничка коњица, носиоци штитова распрштаће се у мах и ући у кару, која ће се у тај мах образовати и брза ватра новог оружја, оправда ће доиста оно што се од ње очекује.

(НАСТАВИТЕ СЕ.)

Примете на аустријску тактику 1866.

(Из Војеног Зборника бр. 2. 1869).

После сваког повећег рата, на основу добијенога искуства, код оба непријатеља чине се преображаји, и ови су преображаји у толико значајнији, у колико су се јачи показали недостаци устројства. Много пута и војно искуство осети утицај тога преображаја.

Тактика, коју је узео Карлот у доба револуцијонских ратова, и необична хитроћа, с којом је Наполеон вршио све своје стратигијске намере и сва тактичка бретања, — имали су веома важнога утицаја на војно искуство XVIII века; тако и француска тактика 1859 и њихови жлебни топови бејаху узрок, те се учинише суштаствене измене у тактици најновијега доба; но без сумње, још ће силнијега утицаја имати брзи успеси пруски у 1866 год. Искуство пруско, да сасреде надмоћну снагу на решивим местима, смртносно дејство иглењача и, у пракци савршено оправдано уређење војске, — на основу опште војничке обвезности, — већ сад изазвало је у свима одсецима војничке гране таквих преображаја, какви се не памте од доба кад се барут пронашао. За доказ томе служе многобројни и из темеља преображаји, које предузеше све јевропске државе.

Кад се год у боју употребила нова средства за поражавање непријатеља, и кад се год чинише измене у начину радње војскине, — вазда је то време било епоха војноме искуству. 1859 француска војска одржа победу једино помоћу искуства и у згодни час употребљенога бајонета и жлебних топова, — као што се опет 1866 Пруси прославише иглењачама својим*).

Ако означимо карактерне црте оба та рата, лако ћемо видети да су француска и пруска војска радиле по савршено противним начелима, па су и опет обе победиле. Даровити војвода мора се старати да ослаби узвишене особине непријатељеве војске, и с тога гледати да свој начин радње удеси према непријатељевоме устројству, његовоме оружју и тактици.

*) Веома сумњамо да би им једине иглењаче могле дати надмоћија. Пр.

Узмимо војну историју, а нарочито погледајмо радње Наполеонове, па ћемо видети, да је он, на прилику у Мисиру, радио са свим другаче него у Јевропи. Ова необорива истина доказује колико греше они што мисле, е се може подједнако радити у Италији и ма где на северу Јевропе, нимало не гледајући на земљиште и оружје непријатељево. Ето с чега су јуриши аустријски успевали на јужном војишту, а зло испадаху у Чешкој.

Искусна тактика може донети сјајних послелака а погрешка готово ће увек бити извор великих беда. Најбоље мисли биће некорисне, ако се са рђаве тактике не могу довести до извршења, — и обратно, при веома несавршеним општим распоредима, искусне тактичке радње могу отклонити пораз*). У погледу на тактичне радње, могу се наћи многе погрешке и код Аустријанаца и код Пруса; но у тактичком без сумње, Пруси су више грешили од Аустријанаца**). У Италији аустријска тактика, осем некојих грубих погрешака, била је још уреднија; но у Чешкој она је била веома несрећна, а у рату, где стратигијске по-

*) Но и то стоји, да „несавршен“ општи распоред може збунити послетке и најсавршенијој тактици. Имајмо у виду, да обимна тактика мора дати прилике да „извршујућа“ по простору, ограниченија тактика, може изјавити очекивана ефекта.

Срп. Прев.

**) Пре италијске војне 1866 цар Наполеон издао је војсци наредабу у којој је уверавао солдате да се не боје аустријских пушака, јер је бајонет страховито оружје француског солдата. Цар, познавајући превасходство аустријских пушака над француским гледао је да изазове равнотежу, препоручујући војсци ватру са кратких даљина и бајонет. Тим се разјашњавају густе низови стрелачки, које су французи често из читавих баталијона састављали. 1866 год. Пруси су извукли суштаствену корист од иглењача својих. Не можемо да разумемо, што се Аустријанци нигде не користили даљеким пошећем својих пушака.

грешке иду заједно са тактичким, и послерак мора жалостан бити.

Приступимо испитивању тактике. За све време војне Аустријанци готово искључно употребљавали су у првој линији четне колоне, а у другој и резерви, баталијунске. Овај је строј узимат без разлике за нападање села, за нападе и обране шума и висина, при чему, није се нимало гледало земљиште и на размештај непријатељски.

У првоме боју војска је ишла у четним колонама, и у тим су истим колонама стајали код Пресбурга, где се играла последња радња крваве драме. Да би објаснили мане такога строја узимље један баталијун од 1000 људи; при четној колони, у низу, по правилу, биће $1\frac{1}{2}$ чета или 180 људи, а нерасути делови састојаће се из $4\frac{1}{2}$ чете *), т. ј. 820 људи. За противника, који је основао све своје радње на брзој ватри новог оружја, аустриски строј био је врло удесан, јер је пуцало само 180 људи, што је у низу, — све остало радило је хладним оружјем, т. ј. није се могло ништа користити својим пушкама.

Пруси су употребљавали поглавито четне колоне, из којих се могло брзо развити у линије и отворити најшира ватра; низ је обично био састављен из људи треће врсте, но у њих је било правило, ако ватра низа не буде довољна, да се колоне развију у линију и да неколку плотуна избаце.

У тренутку, кад се ватра отпочињала, аустријанци су наишли на непријатељски низ равне снаге, а наоружани пушкама, које су им чиниле осетне штете. По поред тога, кад су низови један другом ближе дошли,

*) По аустр. прав. у батал. има 6 чета.

Прев. срп.

аустријске колоне полетаху бајонетом; Пруси у то доба пуцаху на њих плотуном, и то савршено слободно, јер при јуришу самоме низ је престајао да пуца. После битке на Кенигрецу, аустријској војсци бејаше наређено, да обрати веће пажње на ватрено дејство своје, и да бајонетом напада само она одељења, која су најпре артилеријском ватром растројена. Но где те заповести не бејаху извршене, а међу тим непрестајне несреће нису могле оставити непоколебану наравствену снагу пешадије, која је изгубила вере у нападе и у след тога, потребну смелост.

Из свега тога писац долази томе закључењу, да у данашње доба не треба искључиво рачунати на бајонет а савршено пренебрећи ватру. Промотривши своја правила поручик Моравец предлаже да се треба побринути за решење ових питања: 1., За данашње околности и захтеве, шта је боље: строј од две или од три врсте? То питање он не решава. 2., Не би ли zgodније било, кад би се уништила свака разлика међу стројевима на задњу и предњу врсту? То питање писац решава као што ваља *) и осем тога, он препоручује још и то, да се у правила уведе независност чета. 3., Какав је строј најзгоднији за јуриш? По мишљењу писца најзгоднији је строј за то четна колона, али вазда под тим условом, да се она не узиме свуда, но само тамо, где је околности затраже. 4. Треба ли дозвољавати пуцања из колоне? Писац признаје, да нема узрока, са чега би требало забрањивати пуцање предњим деловима, и с тога гледишта он предлаже да се уведе правило, да низ, у извес-

*) Т. ј. да нестане нерасудне из обичаја само чињене разлике.

ним приликама, не заклања колоне. Многе мисли поручика Моравца ушле су у нова аустријска правила, која се појавише при свршетку прошле године.

Београд, 12, 8, 1869.

— Н. —

Телеграф и његова употреба за војничке цели.

(Ово је војени зборник извадио из Oesteraichische militär Zeitschrift)

Писац овога одсека не узда се баш у се да реши ово питање, но има само намере, да обрати пажње војника на предмет, из кога се у ратно доба може извући суштанствена корист; јер при преношењу заповести и извештаја, брзина и тачност не само је од веома велике важности, но често изјављује решиви утицај на свршетак боја. Електро-магнетни телеграфи одговарају обојим тима условима; но да се ваљано они употребе, преко је потребно да се војни телеграфи удесе према захтевима ратнога доба. И она држава, која се уме вешто њим користити, добија веома опасно оруђе против непријатеља.

За три последња рата, Аустријанци су имали пољске телеграфе, али је уређење њихово било врло несавршено, те им с тога нису много ни користили. 1859 у Италији, телеграф им је био само споредна пруга, која се везивала за сталне линије, и служио је корпусном штабу. 1864, у почетку код аустријскога корпуса бејаше једно одељење са спроводником на 6 миља, са 6 станица и 7 телеграфска чиновника; но дода-ло се доцније још 6 станица и 7 телеграфска чиновника. Телеграф је придат војсци тек у фебруару и учинио је стварне услуге при опсађивању Фредеричке твр-

ђаве, а нарочито при кретању Хондрекурове бригаде из Херслева у Вајду.

При заузимању Јутланда, пољско телеграфско одељење подигло је линију дуж обале од Тондерна у Ринсгебин, а после даље до Никвебинга. У тој војни увидели су се многи недостаци код војних телеграфа међу којима највећи бејаше, што не беше никакве системе при њиховоме употребљењу.

У великој војни 1866 године склопови војног телеграфа беху другачи у северној, а другачи у јужној војсци.

У Италији је богата мрежа сталних телеграфских веома олакшала намештање линија другог степена; осим тога, као и у чешкој војсци, убојне чете ерцхерцега Албрехта биле су веома богате војним телеграфима, јер се код сваког од трију корпуса находило једно одељење с три миље жица и с двама штацијама, а у главном војном стану било је једно одељење су пет миља жице и с две штације. Ти телеграфи несу се употребљавали само за то, да ојачају сталну мрежу, већ су чинили велике услуге на бојном пољу код Кустоце, где су штације биле размештене у Маелну, Сони, Чербару, и т. д., у јужној Тиролској, близу Тревиза и у главнијим градовима, као у Мантун, Млецима и Борго-форту, где су све тврдиње помоћу телеграфа стајале у свези са главнијим гранама. У опште у јужној војсци умели су се као што ваља користовати телеграфима, и то је много допринело што се сретно изврши мудро склопљени план.

У северној војсци пак топографски услови, оскудица у сталним телеграфима, брзо кретање и растегнут размештај војске не допуштаху, да се са срећом

употребе телеграфи. Сврх тога Бенедек, чија се војска састојала из 7 пешачких корпуса и 5 коњичких дивизија није имао више од једног одељења војног телеграфа, који је имао 10 штација и жице за 10 миља. Међу тим, кад се кретала војска из Моравске у Чешку, би потребно да се подигне линија дугачка 11 миља од Сенфтенберга кроз Оточно у Јозефштат, и много је било муке и труда, док се у одступању од Краљевог Граца у Омиц, по са свим кршевитом земљишту продужила линија за 8—9 миља, од моравске Трибауе, кроз Гевич и Кониц до у Омиц. Док се војска из Олмуца креташе по долини Вага к Пресбургу, подигоше само неколико омањих попречних линија, али иза Дунава, после сједињења северне и јужне војске, добише војни телеграфи веће и пространије употребе; овде беху прикупљена сва одељења и било је на двадесет штација. Но при свем том, и у таквом случају, служба телеграфима беше без сваке системе и мрежа њихова беше тако сложена, да би се, по свој прилици, у одсудном часу и велике препреке појавиле.

У сваком телеграфском одељењу, каква се образоваху у минулој војни, узимало се на миљу жице: један телеграфски чиновник, један надзорник, десет радника и једна штација с направом Морза и 160 подупирача с изолаторима. Сав тај телеграфски прибор морао се возити на двама тешким колима, свака с четири коња и, сврх тога, на једним каруцама возила се два чиновника и један надзорник. Телеграфској управи пак беше стављено у дужност, да има у приправности људе и материјал, који су са свим потребни за 20 миља телеграфа са 20 штација. Теле-

графска одељења беху образована баш пре него ће се започети војна радња; коњи се узеше између војидбених коња, људи се искомандоваше из војске, али тако рећи и не имађаху шанчевих оруђа. Управа војним телеграфима била је сасређена у операцијоној канцеларији.

Писац мисли, да је преко потребно, да се војни телеграфи тако усаврше, да се могу употребити за преношење заповести, за прикупљање потребних гласова па баш и на самом бојном пољу. С тога је потребно, да се још у мирно доба добро уреди са особитом управом, којој ће бити дужност да се брине за телеграфе у техничком и војном обзиру.

По мишљењу писца, на војној позорници ваља употребљавати телеграфе с двојаком цељу: 1) ради сједињења војске с основицом и ради свезе између свију корпуса и војних уредаба и 2) нарочито за војне цели* т. ј. за добивање извештаја од претходница, за преношење заповести на пољу битке и у заштити за бреговима, а у тврђавама их узимати за свезивање предњих утврђења са главним шанцем. Према томе, преко је потребно имати две врсте војних телеграфа: пољске и летећиве, од којих последњи ваља да је на руци техничким војскама.

Да би ову намеру постигао, писац светује да се уреди особита телеграфска управа, која ће се још

* У прилог доказима о користи, коју телеграфи могу донети на пољу битке, писац наводи ову слику из крешева код Краљевог граца: прии глас о наступању војске Принца наследника, од јосефитатског коменданта стиже у прашко предграђе Краљев-граца у 9½ сахати у јутру; но Бенедек у то доба већ беше на висовима Клаума и ординарац му донесе денешу у 10½ сахати. Војни размештај (диспозиција) који се према том гласу склони објави се командирима 4 и 2 корпуса око 12 сахати у то доба, кад су Пруси већ почели нападати. Да су Аустријанци имали телеграфске штације у Хлуму, Неделесту, Приму и Визитору онда би веома јако било олакшано преношење заповести и то би, може бити имало пресудна утицаја на завршетак и последицу боја.

бринути о устројству државне телеграфске мреже, прибираће извештаје о свима напредовањима телеграфске гране, изучиваће устројства страних војних телеграфа, спремаће све потребне ствари, и образоваће официре за телеграфску службу. При овоме развићу, које писац жели дати војним телеграфима, без сумње, мораће се знатно умножити и сав потребан алат за то, у толико више, што при употреби телеграфа пред непријатељем, један део телеграфских ствари, може лако запасти непријатељу у руке. У техничком одношају писац светује да се узме апарат Хуга, који је знатан са своје простоће, а да би међу официрима што више разширио корисна знања о телеграфу, он предлаже да треба тај предмет уврсти у ред наука, које се предају у специјалним школама.

(СВРШИЋЕ СЕ),

Погибија и мрлост војске у рату.

(СВРШЕТАК.)

4.) **Шлезвишко-Холштајнски рат. 1864.** По Фелдугу пруска војска имаше на 39.200 људи. Свега на свега овака је била погибија:

Мртвих 405 људи	} 459 људи = 1.17%.
54 човека нестало	
1628 људи рањено	

5.) **Пруси у немачком рату 1866.** По Енгелу скупина пруска убојна сила имаше на 363.109 људи. По извештају великог ђенералштаба свега на свега било је мртвих

од оружја 4450 људи

од болести 6427 људи

Свега	10877	људи или	2.996‰.
као нестало	785	„	

Свега	11662	човека или	3.21‰
рањених	16177	људи.	

6.) Саксонци у Чешкој 1866. Војска имаше на 24.000 људи. По Веберовој ратној кроници свега на свега беше :

мртвих 246 људи	}	900 људи = 3.75‰.
нестало 666 „		
рањено 1273 човека		

7.) Вабури (Баварци) у немачкоме рату 1866. По извештају врховног штаба врховног табора (Generalquartiermeisterstab) беше убојна сила на 38.000 убојника, а погибија је било овака :

мртвих 339 људи	}	1943 човека = 5.11‰.
нестало 1604 човека		
рањено 2114 људи		

8.) Хановерци у немачком рату 1866. Војска имаше на 18.400 људи. Губици беху ови :

мртвих 378 људи = 2.05‰.
рањених 1051 човек.

9.) Аустријски рат у Немачкој и Италији 1866. Скупна сила северне и јужне војске може се рачунати на 330.000 људи. Свега на свега губитак је овакав :

мртвих 9671 човек	}	47171 човек = 14.29‰
нестало 37.500 људи		
рањених 24096 „		

Колико је кад гинуло официра и колико војника по ратовима могу се показати ови подаци :

1.) **Инглиски рат у Шпањурској против Наполеона.** По Маршолу у инглеској војсци годишње било је оволико смртних случајева:

Од оружја гинуше.	Од болести умираше.
официра 6.6% — — —	3.7%
војника 4.2% — — —	11.9%

2.) **Североамерички грађански рат.** По Елијоту овака беше разлика умирања између официра и других војника. Годишње гинуло:

Од оружја.	Од болести
официра 1.15% — — — — —	2.20%
војника 0.85% — — — — —	4.60%

3.) **На освајању дипелских опкопа** претрпеше Пруси свега на свега ове губитке:

Погибија:
официра — — 3.26%
војника — — 1.36%

4.) **У рату у Немачкој 1866.** Пруси по Енгелу имађаху 7091 официра и 356.018 људи. Свега на свега беше које мртвих које изгубљених без рачуна: на 300 официра и 11.362 човека, по томе:

Погибија:
официра — — 4.23%
војника — — 3.19%

5.) **У битци код Краљевог Граца** изгуби Пруска војска 99 официра и 1830 људи. Сразмера беше (узимајући да је било 4700 официра и 215.000 војника) овака:

Погибија:
официра — — 2.11%
војника — — 0.85%

СИТНИНЕ.

Овогодишњи рођен-дан нашег светлог Кнеза прослављен је од стране војника сасвим другојачије, него до сад.

Још при концу прошлог месеца договоре се старешине у стајаћој војсци, да се сваког месеца на неком месту састају ради заједничкег упознавања. И на првом састанку буде и одбор изабран, који ће о томе бригу водити. Тај одбор закаже састанак за месец Август на рођен-дан светлог Господара, и официри, позвавши као госте и неке старешине од народне војске, искупе се у вече у дворани Касининој. Али како се целокупан тај збор изненадио, кад око 9 сати (пре вечере) уђе у дворану наш млади Кнез са Господом Намесницима и са својом дворском свитом. Оно громовито „Живео!“, којим је у дворани од свеколиког збора предусретнут, заиста је било тако одушевљено, како се само при таквом изненађењу очекивати може. Господар, изјавивши, да Му је врло мило, што старешине војничке види тако икупљене, на ново изненади официрски скуп изјавивши жељу: да буду данас гости његови. И по што се разговарао са неком Господом од стојеће и народне војске, удали се са Господом Намесницима и својом свитом из дворане, испраћен најгромовитијим усклицима. — За вечером напио је Министар војни Господин Ј. Бели-Марковић узориту здравицу Господару, употребивши у њој сличност, која постоји између Њега и нашег нараштаја: оба млада, без дела за собом, но с будућношћу пред собом и оба с оном чежњом за великим делима, каквима цео српски народ тежи. Као у одговор на здравицу рекао је Потполковник Господин Зах, да ћемо се старати да се изврше оне идеје, које Г. Министар напомену, и наздрави свуколикој српској војсци. Иза тога весеље, које је зачињено било царским поклоном из Господаревог двора, трајало је још до 2 сата по по ноћи, и разишло се понесав у срцу онај красни упечаток, којим га је Светли Кнез својом љубављу произвео.

ИЗДАЈЕ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНИ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

25

1. Септембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Јуришна колона при новоме оружју. — Тактика код ових нових пушака. — Телеграф и његова употреба за војничке цели. — Белгијска правила за пешадију.

Јуришна Колона при новоме оружју.

(наставак.)

Али почем је артилерија прави непријатељ наше колоне, то је преко потребно да се изабере таква нападна тачка, коју не ће моћи тући ово оружје или бар коју не ће моћи видети ни једна непријатељева батерија, што се лако може постићи помоћу разноликости земљишта или и самих дебелих дрвета, који имају ту најглавнију корисност, што чине, да непријатељево гађање буде несигурно. У осталом мислимо, да није потребно напомињати како ће услови у којима ће се наћи наша колона бити ови исти и онда, кад се мора прилазити непријатељу преко отвореног земљишта јер ће се тада још унапред ућуткати непријатељеве батерије, које бришу нападну тачку.

Судбина идеје, коју смо истакли, зависи само од огледа, који ваља извршити, а кад размислимо о ономе што смо рекли о оклопницима и коњаницима видећемо, да ће се још бољи услови стицати за наше штитионосце, и чисто нам изгледа немогућно, да искуствени оглед испадне супрот ономе што ми од ове нове мисли очекујемо.

Ако се у томе не преваримо, онда ево последица, које ми у великој тактици очекујемо.

Тактичка бојна тачка не ће бити она, која је највећма изложена нападу, а то с тога, што се с најмањом силом може заузети или најмање незгода има у свом топографском склопу, већ ће се за то узимати свака она тачка, којом не може владати артилерија, и шта више, свака она тачка коју артилерија ни видети не може, а то је услов, који као удесна сметња сигурном гађању може да донесе онолико исто добити колико и први услов и који ће се сад чешће употребљавати, по што је за пређашњих времена било, јер је већи развитак, којим је коракнула образовачост готово у свима јевропским пределима. Дакле и ова тактичка тачка не ће бити једна једита, већ ће их бити све више, што је бојиште пространије, незгодније или покривеније. Но зна се, да тек онда можемо исцрпсти све корисне последице победе, ако смо могли сложити у једно тактичку тачку са стратигијском, а у овом случају то слагање или подударање биће лакше и стратигијске комбинације не ће бити толико под упливом преких потреба тактике.

Хајде сад да промотримо у каком ће се облику нападати: или само у једној једитој колони, или у једној врсти колона, или у више колона размештених као степенице.

Што се тиче једне једите колоне, искуством је доказано, да онде, где не успе једна нападна колона с два или три батаљона, не ће успети ни двадесет батаљона, ако су поређани све један иза другог. Е лепо! Али поред наших штитова, чини нам се, да

би се овај обичај поништио. Од како се изумело ору-
жје што брзо пуца, од то доба немогућност или неу-
спех напада зависи од тога, колико траје ход к не-
пријатељу, јер пре но што се дође до бајонета, на-
падне ће колоне у опште бити побеђене, а то осо-
бито важи за нападне **француске** колоне. Дакле кад
изберемо једну тачку скривену од противникове ар-
тилерије, моћи ће наша колона савладати све пре-
преке и прићи непријатељу, а кад већ дотле дођемо
онда што више батаљона метнемо на пролом, који
учини прва колона, то ће и успех бити сигурнији.

Нападајући тако читавом врстом нападаних ко-
лона, долазимо у неприлику због множине штитова,
јер би се на место малог нападаног тела створила
тако рећи нека нова војска тако да и врбовање војни-
ка не би испадало на задовољство, јер је више људи по-
требно. Осим тога прекорачила би се обично уска зона,
која води непријатељу а да његова артилерија и не
опази. Ова би се незгода смањила, кад би једно своје
крило степенасто разместили, и онда треба заштитити
само прву или прве две степенице, па ће бити до-
вољно. Други батаљони, размештени у доста удаљене
степеннице биће до извесне мере заштићени и самом
својом даљином од непријатеља, а кад се већ једном
непријатељ пробије на једном месту, онда ће бити у
стању, да сви једно за другим појуре за трагом
прве степенице, те тако да се помешају у борбу ба-
јонетима. Још ваља да речемо, да и сам ход ових
нескривених батаљона биће у толико безопаснији, што
ће напади првих степеница унети напред у целу не-
пријатељеву убојну врсту.

Кад нападамо степенасто из средине, корист ће

бити још већа, јер ће маса која може напасти на пролом, бити два пут већа. За већу сигурност, могли бисмо поткрепити две прве степенице и заштитити, — ако би устребало — два батаљона образујући други.

По томе је веројетно, да степенице које су највише измакле напред, не само не ће изгубити толико људи колико друге удаљеније, већ ће и скупни губици напада свега на свега бити много мањи но што су до данас били, нападајући нескривено и против трупа наоружаних старим оружјем.

А да бисмо заштитили дубоку колону мислимо да би било довољно само штитоносцима прекрити чело првог пододељка, као и бокове прва два или три батаљона. Дакле ми ћемо у овој претпоставци као потребан број штитова узети 150, што би ваљало удвојити, кад се напада с једног крила степена стога да се заштите две прве степенице; дакле узмемо 300 штитова. А ако би се нападало степенасто из средине онда би ваљало утројити онај први број, дакле 450. Али бојишта нашег доба веома су пространа те с тога би час јуриша нападне колоне могао зазвонити пре но што би штитоносци могли стићи; и с друге стране — ако нам не противречи искуство, — нападна тачка постаје употребом наших штитопосаца сложена те с тога ми предлажемо, да се сваком војном телу (средици и крилима) као и резерви дода једнак број штитопосаца, што чини најмање 4×150 или 600 штитопосаца, а највише 4×450 или 1800, за ма како велику војску.

(НАСТАВИТЕ СЕ).

Тактика код ових нових пушака.

Од поручика Аусница.

(Ово је Зборник извадио из Oestereichische militär Zeitschrift).

Врло се погрешно мисли, вели писац, да је оружје било главан узрок поразу аустријскоме. Највећи узрок те несреће понајпре стајаше у несавршеноме устројству војске и погрешним распоредима старешина; ново оружје пак, само је олакшало успех прусима. Разумјући то, све државе пожуреше се да усаврше своје оружје; по једино оружје не ће моћи донети жељењих послелака, ако се у исто доба и не узму паметни услови за бојевање *). Спис аусницов и има главне намере да размишља о овоме питању.

Он почиње са расправом о особинама новог оружја и вели, да надмоћност овог оружја над пређашњим не стоји у убилачком дејству зрна или у увећаној тачности гађања, по искључиво у брзине пуцању. Грдна множина зрна, бачена за тако кратко време, чини веома снажан утицај наравствени а који врло често решава судбину боја. Те с тога писац долази закључењу, да у оним приликама где је важно збунити противника, преко је потребно жртвовати тачност гађања брзини пуцања, т. ј. пуцати не нишанећи; а у оним приликама, где то није потребно, као што је на прилику у почетку боја, — ту је боље и важније правилно пуцање. Почем је тешко у свију војника тражити хладнокрвности потребне за уредну радњу и ваљано стрељање, — то писац мисли, да треба масу пешадије учити само на брзо пу-

*) Молићемо, нека се ова реч *бојевање* разликује од *војевања*, јер прва рјеч долази од *боја* а друга од *војне*, те се и појмови разликују.

њење и брзо цуцање, а за правилно гађање ваља спремити особиту врсту т. ј. лаку пешадију, која, по његовоме мњењу, не треба да чини особене јединице, но да иде у састав сваког баталијона. Овим начином он се пада такође, да ће уништити највећу ману нових пушака: брзо трошење вишека: лака ће пешадија пуцати на велике даљине ретко ал сигурно, а остала војска на близо ал учестано и плотунима.

Прелазећи расправу о утицају нових пушака на састав војске, писац разматра питање: може ли се коњица и артилерија успешно борити са пешадијом? Сва снага коњице стоји у њеној брзини, па већ с тога само била би крајна погрешка дати и коњици карбине са новим начином пуњења, зарад тобожње веће важности: то би значило, спустити коњицу на ступањ рђаве пешадије, која државу много стаје. Писац светује, да се коњица употребљује само за мале војне и да пешадији помаже, — ал број њен свакојако, мисли, ваља ограничити. Што се пак артилерије тиче, то, помишљајући како је дејство нових пушака опасно артилерији, а нарочито кад је на близу, — он налази да је врло потребно да се топови размештају изван домашаја пушчане ватре, да се ојача број тобдија око топова, од кога увећаног броја, део може се оставити у резерви, и сву батерију обавити густим низом пешачким.

Расправљајући питање о најзгоднијем начину дејства пешадије, писац веома праведно прмећава, да се веома одавна говори о преимућствима обране над нападом, — ал до сада је остала доказана само **ништавост** пасивне обране (која не допушта нигда прелазак у напад). Овај начин, штетно утичући на душу

војника, одузимље старешини слободе у радњи и моћи да се што више користи погрешкама противниковим. На први поглед изгледа, као да нове пушке пре помажу обрани него нападу, но почем се у више прилика од честа пуцања не може очекивати и страшније дејство, — то се може пуцати и у ходу, дакле, може се и при наступању извући корист од ватре у плотунима. Размишљајући о утицају новог оружја на размештај и радњу војске у боју, писац доказује, да су до дањашњег дана основна правила остала иста т. ј. војску треба у скупу држати и кретати је против најслабије стране непријатељеве линије. Ново оружје са својим честим пуцањем олакшава и једно и друго; да би утајили свој распоред или своје радње, сада се на маловажним („второстепенним“) местима може проћи и са односно слабијом војском, а то чини, те се може велика сила да сасреди на одсудном месту.

При свршетку писац поткрепљује историјским наводима своју мисао о надмоћности учестане ватре над тачном и сигурном. Сигурне ватре у боју нигда није било; то се доказује несразмерно мањим губитком према избаченим зрнима. Французи су код Липиске избацили 12,000,000 вишека, а код Барцела 3,000.000 губитци су били 40.500 и 8000 мртвих и рањених, — т. ј. на 265 или 350 зрна једва је једно згодило, те дакле пуцало се на срећу.

1866. по Ристову, Пруси су избацили 1,850,000 зрна на даљини од 600 кор. — преко које се не пуца плотунима. При пуцању у белегу погађа се $6\frac{1}{2}\%$, и по томе рачуну, аустријанци су требали да изгубе 120,000 људи. Сврх тога, кад би се већи део зрна избацио после брижљива нишањена, а не на срећу, тад

би се сваким усавршањем оружја увеличао и губитак у противној страни, особито у војске која има несавршеније оружје, као што је то на прилику био случај код аустријанаца. Напротив, тридесетогодишњи и седмогодишњи рат *), и војне Наполеонова доба биле су много крвавије од данашњих и губици, што је поднела добро оружана војска често су се не само равњали но и превишавали губитке противничке. У ратима Инглиза против Француза увиђа се високи значај сигурне ватре **); но, у опште, историја развића ватреног оружја убеђава нас, да је убрзавање ватре, т. ј. олакшавање пуњења имало свагда већег утицаја на свршетак боја, по ојачана и осигурана ватра. Тако на прилику, изналазак гвоздене шипке бејаше узрок увођењу тактике Фридрикове, која стајаше на брзој ал не одвише сигурној палби, — међу тим док аустријанци 1859 нимало не прокопсаше са својим пушкама, које и далеко тераху и добро гађаху. За војне 1855 аустријанци и опет не користеше се добротом својих пушака.

За доказ, да при пуцању у опште главну улогу игра наравствено дејство, а не стварни губитци, — писац наводи, да је доста пута за Фридрихова доба било, да је у њега као победитеља пало више мртвих и рањених него код побеђенога непријатеља.

Београд, 17, 8, 1867.

— Ник. —

*) Код Нордлингена (1634) Швеђи су изгубили 48₀/₀; код Јурисдорфа (1758) пруси 33₀/₀; код Куперсдорфа (1759) 50₀/₀; код пруског Ајлау-а (1807) Руси 30₀/₀; код Асперна (1809) аустријанци 25₀/₀; код Ватерлоа Инглизи (1805) 20₀/₀; код Мајенте (1859) Французи 7₀/₀ и код Солферина 9₁/₂ 0₀.

**) У битци код Пампелуне (1815) Инглизи су дочекали французе на 50 корака плутоном, који је половину оборно; исто су тако Инглизи чинили код Албуере, Вилијере, Бучика и. т. д.

Телеграф и његова употреба за војничке цели.

(Ово је војени зборник извадио из Oesteraichische militär Zeitschrift)
(СВРШЕТАК).

Уређивање телеграфских одношаја треба да се чини у исти мах кад се и војска за кретање скупља (мобилизу је); број и састав ових одељења зависиће од броја војске, при чему треба узети у рачун број линија, које ће постојати на војишту, и преко потребно обнављање линија, које непријатељ може уништити. Бригу о размештају ових линија, писац оставља техничким трупам са тим, да се у опште војни телеграфи који су код војске, подижу у линијама не дужим од једнога дана хода; оне пак делове те линије, за које се мисли да је преко потребно ма како одржати, — замењивати трајним линијама, које ће се подићи из оставнога (резервенога), градива, што се носи са врховним војводом. С тога је интенданству и свакоме корпусу доста да има једно телеграфско одељење с двома станицама и жицом на три миља. При томе треба приметити, да мотке (на шта се чашице телегр. дижу) нису потребне за сву дужину, већ само за две миље, с тога, што ће се на путу свагда наћи зграде или дрва, која могу послужити за издизање жице. Наместо мотака, писац држи да је боље носити са собом резервне жице и изолаторе за пет миља дужине. За преношење свију ових потребних ствари, нужна су троја кола са четири коња, и сврх тога, на свака три чиновника једна кола и два коња за храну коњску и торбе посленичких чета. У сваком одељењу преко је потребно имати два чиновника телеграфска, једнога осмотриоца, једнога официра као старешину посленичких трупа, које су склопљене из два подофицира и двадесет вој-

ника, и четири ординарца на коњима зарад разношења депеша. При главном стапу војске писац предлаже да се држе два одељења и резервени људи, кола и телеграфске ствари.

За повлачење телеграфских линија на бојном пољу, писац светује да се употребљују техничке војске. У том случају, телеграфске нити ваља везати предводницама с главним силама и све важније положаје са местом, на коме је главни заповедник; сврх тога жице се могу употребити за давање знака, за паљење разрива и т. д.

Телеграфске линије могу бити ваздушне и подземне; за прве писац не налази да је потребно вући цео потребни број мотака, јер ће се сигурно на бојном пољу или у близини, наћи шуме, где се могу начинити; на земљишту без шуме морају се повлачити подземне линије, при којима ће се жица укупати, најмање за једну стопу. При лакој системи телеграфа, при одступању, ова ће мрежа (жица) пасти непријатељу у руке; но то не треба жалити, само ако је телеграф испунио свој задатак.

Код сваке инжењерске и пијонирске чете треба имати справа за две телеграфске станице и једна кола с четири коња, с жицом за две миље дужине, с кабелом за једну миљу (30 мотака) инструментима и осталим потребним стварима. За размештање телеграфа преко је потребан један официр и један вод.

На послетку веома је потребно дати војсци упутства о подизању и употребљењу војних телеграфа.

14, 8, 1869, Београд.

М. Ник. И.

* *Примедба од Уредништва.* Овај чланак о брзојавима (телеграфима), који је „Војени Зборник“ руски извадио из бечких новина „Oesterreichische militairische Zeitschrift“ а и који ми доносимо с руског нашим читаоцима у српском преводу, — написао је ондашњи аустријски официр, који је сада код нас у служби, на име господин А. Сертић, ђенералштабан поручик. Он се и код нас бави таким посаом, и своје, горензложене мисли, по самом његовом саопштењу, он је данас јаче развио и више дотерао.

Белгијска правила за пешадију.

Из „Војеног зборника“ 1869.

Белгијска војска од 1830 до 1857 обучавања је по Француским правилима. У 1859 године изашла су прва белгијска правила, у којима је усвојен двоврстан строј, Увођење новог оружја изазвало је и код њих потребу, да се правила прегледе, и да се избаци пређашња рутина, те да се не изостане од дањашњег војног искуства. Сада је изашло ново издање „новачке школе“ и „четног учења“ у којима су знатно измењена постројења и поништена сваке разлике прве и друге врсте. У овим правилима у опште за бојну јединицу призната је чета — од 130 војника — због тога што се често дешава у боју да и чета самостално дејствује. И зарад већег распрострањења тактичких основа у војсци, додат је овим правилима и **упут за дејствовање у боју** у коме су изложена понајглавнија тактичка правила, и које је најпоучнији део правила.

Белгијски баталијун састављен је из 6 чета, свака чета дели се на две полу-чете, полу-чета на два вода, а вод на два полу-вода. У правилима прописани су стројеви: разврнути, смакнути, назначени за бој, колоне, кара и расипни. Разврнути строј употребљује се само за параде и смотре. У тако названом „бојном поредку“ убојна линија може бити разврната, постројена у четне колоне на линију, или смакнута у једну колону. Стрељачке чете распоређују се за крилима бојне линије или за средином ове. Чете никако немају сталних назива, оне се обично броје

десног крила а у колони од оне чете која је на челу.

Полковар води надзор над тактичким образовањем већих и мањих старешина. Њему су одговорни за образовање и једних и других заповедници и баталијунски и четни. Но како код водника теорија мора ићи упоредо са практиком, то се, независно од фронтних упражнења, водници у свима полковима скупљају зарад теоријског учења. Од нижих старешина захтева се да знају новачку школу и четно учење, и да умеју научити новака. Обучавање нижих старешина предаје се у сваком баталијуну једном воднику, а над обучавањем новака надзирава сам четник. При овом важи као правило, да стројевним упражнењима претходи физичко развиће новака помоћу телесног вежбања — гимнастике, — којој се они систематички обучавају.

Белгијска **новачка школа** прописује: стојку, марширање, обичан ход: 110 корака у минуту, убрзан за јуриш: 130 корака у минуту, и трк: 160 корака у минуту; даље пушчане радње: к рамену, на лако, на лево раме, вољно, на превес, на руку, пуњење на 4. команде и без команде, стојећи и клечећи, паљба врстама и редовима; кретање напред и назад; захођење и расипан строј. У овом строју низ се састоји из ројева — од 8 војника; сваки рој има свог старешину, који руководи паљбу, и који мотри да се муниција узалудно не троши. Осим тога у новачкој школи прописана су правила још и за паљбе и кретање низа, за размицање и смицање ројева и за стројење кругова. На послетку додат је још и кра-

так упут за учење гимнастике, пливања и борења са пушком.

У четном учењу, осим пушчаних радња, паљбе и разног кретања, прописана су правила још и за стројење колоне полу-водне, водне и полу-четне, како на пуном или пола одстојању, тако и смакнуто, за прелажење из већег строја у мањи, за смицање размицање и мењање правца колони, за стројење каре и за расипан строј. Односно расипног строја, у правдима између осталог казато је и ово: на равной месности и при обичним околностима не треба расипати више од $\frac{1}{4}$ чете, јер је врло важно да се има довољно силе у смакнутом строју. Расипан строј важан је за почињање боја, за продужавање боја својом ватром и за решетање противника, али пресудан удар врши смакнути строј, а низ удешава своја дејства према дејствима смакнутог строја. На испресецаној и мешовитој месности, где је немогуће дејствовати смакнутиим стројем, чета образује као неку резерву у низу и тако иде за њим. Стрелци, као што је казано, распоређују се у ројеве, те тиме чине се лакше примене на месност и подижу се наравствене силе код војника. Старешина роја располаже његовом ватром; против противникових стрелаца употребљује се ретка ватра, и за припремање јуриша или за одбијање противниковог напада, учестана. Што се пак тиче резерве, то за низ, расут на 300 корака од главне трупе, ваља се ограничити потпором која се назначује за раздавање низу нове муниције, за смену и за поткрепљење низа. Но ако су стрелци знатно отишли напред, онда је нужна и резерва за потпором. Пот-

пора се распоређује иза низа на 150, а резерва на 300 крока. У покривеној месности потпора иде и ближе.

Четна кара строји се из водне колоне, при чему први вод остаје на месту, други образује десну, трећи леву, а четврти задњу страну каре.

Кад је чета потпуно обучена по правилима, онда четник приступа учењу чете са употребом месности по раније припремљеном програму, у цели, да се даде војницима појам о данашњем начину војевања. На оваком упражњењу испочетка ваља означити противника само са неколико војника, а затим поделити чету на две половине. Пре учења четник покаже целој чети своју намеру и примерни ток маневре; за време упражњења водници обраћају пажњу нижих старешина на извесне прилике, које често у боју долазе, и дају им нужна објашњења. После сваког оделитог дејства, четник сазива воднике и ниже старешине, чини примедбе на дојакошњи рад и даје упута за даљи. Већ после неколико недеља не ће бити нужно толико објашњавати примерни ток маневровања. После сваког упражњења четник шаље баталијунском заповеднику скицу месности и опис дејства.

На овим маневрама, по настави за бој, ваља вршити: браничка дејства, наступање, сукобе са противниковом коњицом, борбу у шуми, у теснацу и у селу, одбрану и напад на шанчеве.

Ево и главнијих упута које даје „настављење за бој“ за сваки горњи случај.

а, **Браничка дејства.** Пре свега, четник је дужан уверити своје војнике, да се у одбрани може најбоље да развије ватра пушчана, и да је пасивна одбрана доста незгодна, за то, бранилац ваља да је увек готов и да напада. Услед овога четник је дужан да навикне своје војнике наглом нападању бајонетом одмах после плотуна, који доводи у неред нападача; у овом моменту наравска је сила на страни браниоца, и овај нигда не сме да пропусти, а да се тиме не користи.

За браничка дејства најбоља је она месност на којој се може добро да развије ватра пушчана. Водници и десетници ваља добро да мотре на дејства противникова, те да их овај изненадно не нападне. Више војничке старешине дужни су старати се, да развију у себи могућност брзог оцењивања прилика, које им месност даје, и мудро се користити њима. Они ваља добро да знају правила за удешавање за обрану зида, насипа, оgrade, моста, зграде, села и т. д.

При обрани висова правила не препоручују расипати много стрелаца, по томе, што је боље постројити већи фронт према оној тачци, на којој се мора противник прикупљати. Што је месност више неравна и испресецана, то је она све згоднија за дејство стрелаца, али и при овоме никад не шиљати у стрелце више од $\frac{3}{4}$ чете.

На равници, при прелажењу у напад, цела резерва после плотуна на најближем одстојању, треба да се баци на противника. При овој маневри, коју ваља чешће понављати увек ваља претпоставити плотун паљби редовима, јер осим тога што плотун мо-

рално јако дејствује на противника, војници пуцајући по команди увек су у власти четниковој и увек су готови за напад бајонетом. Добро обучена чета може се користити и најмањим шумарком или брдашцем зарад обилажења противника. Неколико малих ројева заузму шумарак, а остали заиђу на крило противниково. Ако при одбрани положаја дозволи месност да се неколико ројева прикрију на крило противнику, онда ваља казати овима да мотре на згодан тренутак па да опале јаком ватром, а никако да не јуришају док се добро не прорешета противников низ и док његова паљба не умукне.

На положају утврђеном палисадима, ровом или другим каквим природним или вештачким утврђењима, стрелци одбијају јуриш стојећи на месту и ограничавају се само на паљбу; резерва пак може изненадно напасти на крило нападачево у магнувењу, кад се он спрема да прејури преко утврђења. Крилни напади увек рђаво дејствују на наравственост противникових војника, па зато их ваља чешће употребљавати.

При обучавању чете, четник је дужан објаснити војницима све прилике на које се у боју наилази, и показати им то и у самој пракци. Тако на прилику на равници он може: 1, заузети положај, 2, започети бој, командујући низу да отпочну паљбу, 3, у случају противниковог напада, позвати стрелце к потпори и командовати плотунску паљбу, 4, заповедати стрелцима и потпори да открију фронт резерви и да се построје на крила њој, и 5, прећи са силом у напад.

(СВРШИТЕ СЕ),

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈИ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 33 НА ПО ГОДИНУ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

26

10. Септембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Белгијска правила за пешадију. — Фортификацијонски бојни редови. — Ситивна.

Белгијска правила за пешадију.

Из Војног зборника* 1869.

(СВРШЕТАК).

Чету ваља обучавати да се може брзо престројити из маршевог у бојни поредак.

У боју, на равници треба сва предуготовна и препречна дејства донекле одржати. Кад се напада ваља ићи слободно напред, нераздвајати се и избегавати честа обилажења противника; али и при свем том, опет у неким приликама треба послати резерву или неки део њен да нападне противника с леђа. У овом случају резерва иде обичним ходом до на крило низа, за тим прелази у трк, разаспе неколико ројсва и продужи обилажење под заштитом својих стрелаца.

У испресецаној месности, пошто четник предуготови успех јуришу стараће се да захвати само једно крило противниково, а никако оба, осим случаја кад му је сила далеко јача од противникове.

Јуриш се мора извршити смело и одважно; резерва остаје у смакнутом строју, а стрелци трче јој на крила. За време јуриша четнику мора да је чета,

Слика уз чланак „Фортификацијонски бојни редови“ донесене у једном од потовних ројева.

тако рећи, увек у рукама. Кад се одбије нападач, онда се за њим пуца целим фронтом, или се шаљу стрелци да га гоне.

Јуришати се може разврнутим стројем, колоном и расипним стројем. Први вид строја употребљује се на равници; после извршене паљбе на 100 корака од противника, узети к рамену, а на 20—30 корака на руку; најбоље је напасти га једно крило противниково; стрелци наступају на крилима чете и старају се, да и они захвате крила противникова. У испресецаној месности јуриша се колоно, јуриш се почиње тек онда, кад чета прође кроз низ, и стрелци пристају из крила. Ако чета после срећно извршеног напада развије фронт, онда стрелци остају на својим местима; но ако чета мора просто да се заустави, онда стрелци трче напред, а први несрећном јуришу они одступају заједно са четом, старајући се, да јој заклоне леђа. Колона се највише употребљује за јуришање на положај противников, у ком случају стрелци су непрестано пред четом: они први прелазе и улећу преко оgrade или у село и уклањају с пута спремљене препреке.

Расипним строје јуриша се, кад се мисли са свију страна да нападне на противникову колону, кад се одбија изненадан напад, и кад се напада на батерију, село, ивицу шуме. У овим приликама најважнија је што већа брзина, а за тим водници треба да су напред, те да предходе примером војницима; резерва наступа на врло маленом одстојању за низом. У случају успеха, низ се зауставља, и само нека део стрелаца шиље се да гони противника; при несре-

ћном пак јуришу, сва чета отступа у назначеном правцу.

г, **Одступна дејства** бивају обично после неизвршеног јуриша и при напуштању положаја. Ваља научити војнике, да је при отступању најважније, имати што више хладнокрвности, а осим тога да никако не ваља често мењати положаје. У испресецаној месности најбоље је одступати постепено, и постављати противнику честе заседе.

На равници чета одступа у смањеном строју, немајући за собом низ; ако пак противник нагло напада, ваља га сузбијати плотунима.

д, **Сукоб са коњицом**. Природан заклон ваља увек претпоставити кари; војнике ваља уверити о томе да и најмањи круг може одбити навалу коњице, само ако се у овом чврсто држе, и ако пуцају по команди. И у кари и у кругу војници треба да имају што више хладнокрвности у себи, и да непуцају на врло далеко.

Ништа горег нема за противникову коњицу, но кад на крилима наше каре има по неколико кругова који увек могу да нађу себи природног заклона. Дужа страна каре ваља да је окренута противнику, а противна, по могућству, да је на штогод наслоњена и слеђа заклоњена; али врло је опасно наслонити леђа каре на какав насип, брдашце или одмах за ровом: ваља се измаћи мало подаље, те да коњаници немогу ускати одмах у кару. Најнесрећнији је сукоб са коњицом на улици у селу, где коњи немају куд да јурну у страпу, но хтели не хтели морају право на кару. У овом случају најбоље је развити фронт дуж улице.

е, **Бој у шуми.** При одбрани шуме прво ваља заузети ивицу њепу, јер кад се ивица изгуби, онда се бранилац лишава онога што му је најглавније. Ваља поставити ивицом доста јак низ, а тако исто осигурати и излазе путова, рогљеве и узвишења. На крилима низу ваља поставити по неколико ројева као поткрепљења за низ, а резерве ваља поставити на путокршћу или украј главнијих путова.

Прелаз из одбране у напад ваља извршити пре но што противник већ продре кроз ивицу шуме.

Напад на шуму врши се обично на рогљеве. Пошто се продре до на ивицу, онда стрелци наступају дубље у шуму имајући за собом потпору, која настуца путем или пропланком. Један део резерве може се послати, да обиђе шуму, те да сретне противника ватром у оном часу кад овај буде излазио из шуме.

При дејствовању пред шумом ваља се непрестано држати смакнутог строја, и што брже прелазити с једног заклона другом. При наступању не треба никако губити из вида противников низ.

ж, За одбрану **теснаца** бранилац се поставља одмах иза изласка, само ако ту има згодног положаја, ако је пролазак тежак, ако је врло узан, одвише дуг, или ако се ватра згодно употребити може. У противном случају ваља се поставити мало даље, у виду полукруга, те да се обори ватра кад противник буде излазио из теснаца. У средини теснаца може се заузети положај само онда, кад се ту може да развије знатна сила, а непријатељ међу тим неможе другојачије но врло узаним стројем да напада.

Узети положај пред теснацом може се само онда, кад се баш мора теснац да одржи. Отступање кроз теснац најбоље је после одбивеног напада противниковог, при чему прво ваља одвести натраг резерву и потпору, па тек онда позвати пиз, али никако непочињати отступање с крила, јер тиме противник нам може дознати намеру, па уграбити прилику, да пројури кроз теснац заједно са стрелцима нашим.

Ако је бранилац постављен иза теснаца, то при јуришу ваља заузети висине са стране, опколити цео излаз теснаца стрелцима, или поставити их на оне тачке, одакле ће најбоље спремити успех јуришу. Кад бранилац заузме положај у средини теснаца, онда му остаје једино средство: одважно нападати на противника.

з, **Вој у селу.** Зарад обучавања војника у одбрани села, етник ће им прво објаснити правила о заузимању ивице и о распоређају резерве. Да би се имала што већа корист од пушчане ватре, ваља претходно измерити даљину од најважнијих месних предмета. И кад се напад на село одбије, опет стрелци и њихове потпоре не смеју напустити своја места, па гонити противника: то је дужност резерве која напада на крила противникова.

Пред вежбањем у нападању на положај противников, четник ће објаснити водницима и осталим нижим старешинама, начин и места како се и куда може прикривено приближити положају противниковом, показати им владајуће висове и тачке, на којима је довољно ограничити се само на демонстрације, сред-

ства и начин за обилажење, и слабе тачке куда је најсигурније напасти.

и, Напад и одбрана шанца. Пре свега ваља упознати војнике са направом шанца, упражњавајући их у грађењу, или тумачећи им какав разваљен. При одбрани затвореног шанца главан је задатак, да се нападач одбије ватром и бајонетом, а и вештачке препреке овде много помажу. При отвореном пак најглавније је против дејство на нападачеву резерву. Обично на банкету поставља се $\frac{1}{4}$ чете, друга $\frac{1}{4}$ служи као потпора првој, а остала као резерва. Док се нападач не појави, војници стоје у шанцу прикривени; против низа нападачевог отпочиње се ретко паљба, против колоне паљба редовима и плотунима, зарад чега ступа на банкет и потпора; кад нападач већ прејури преко рова, онда војници са банкета искачу на венац и резерва ступа у бој; по што се одбије нападач, ваља га гонити само ватром са шанца.

Кад се напада на шанцац, стрелци почну пуцати још на 200 корака; потпора резерва наступају под заклоном. Напад се управља обично на рогљеве; осим овога гледати да се отворен шанцац и обиђе. Пред самим нападом изашиљу се пионири, који иду пред стрелцима и уклањају с пута препреке; кад се већ дође до рова, стрелци се заустављају, а резерва јури преко рова.

Превео с руског

С. М. Магдаленић.

Наредник.

Фортификацијонски бојни редови.

Предмет и обим пољске фортификације.

Бојни ред, — обично се каже — јесте распоред војске за бој. А за што неби тај термин однели и на бојни распоред утврђења, тим пре, што у основу и строј војске за бој и распоред утврђења, држе се једних истих начела, ил управо једног начела: узајамног потпомагања?^{*} „Војска, као што то са свим умесно примећава Фридрих велики, ваља да се распоређује за бој по фортификацијонским правилима.“^{**}

^{*} Осталима условима, којима ваља да одговори сваки бојни ред, као: 1 типност, 2 независност одељења једног од другог, макар у исто време у најгешњој свези она стојала и 3 способност за одбијање ма каквих случајности, — ил са свим не може да одговори бојни ред утврђења ил врши то у врло слабој мери, због овога са свим природног узрока, што то није бојни ред живе већ мртве масе, који само у теорији може се узети. Као нешто засебно, а у праксици увек се спаја са бојним редом војске и то час као потчињен њему, а час као његов господар, и тад тек гради потпуно цело, које одговара свима условима, што мора да испуни сваки бојни ред.

^{**} Те речи великога војводе казују нам, на први поглед нешто чудно, и ако има случајева нарочито кад се благовремено утврде положаји, да се утврђења не управљају по распореду војске, већ напротив (из наведених речи Фридрихових извели су закључак, да се распоред војске за бој мора увек потчинити распореду утврђења — извод неистинит), ал само онда, кад се те речи појимају у букварском смислу, као што је то и било у прошлости веку, кад и у самој књижевности запде се спор, како је боље распоређивати војску за бој по једној ил другој системи Вобановој (види јавна предавања генерала Рача у „артиљеријском журналу.“) Ова прилика најбоље потврђује до каквих неистинских закључака може довести буквално појимање ма чега. Ако појимамо дух речи Фридрихових, ако схватимо идеје, које су у њих, тад нам се јасно показује да је Фридрих тима речима хтео да исказе да ваља тако распореређавати војске за бој како би се оне узајамно помагале исто онако као што то чине утврђења међ собом. При распореду утврђења за бој, то основно начело заборавља се ређе, нег при распореду војске за бој.

У први мах рекло би се мож'да, да у употреби тога назива и код утврђења нема ничег суштаственог; но то се може само рећи, у ствари пак излази друго нешто. Ако два дела, чијим извршењем руководе једна иста начела, добију два разна имена, тад по самом томе, свако се јавља као нешто одвојено, а то води к њеумесном цепању, и препречује долазак до општих руководних начела, ил краће замршује појме. (Н. пр. колико је пута предлагано, и да л' је потпуно решено питање: **које по коме ваља да се управља у разним случајима: да л' утврђења по војсци или на против?**

Сад да изближе испитамо, како се горње начело узајамног потпомагања односи на распоред војске а како на распоред утврђења. Да почнемо првим. Узмимо, да је задатак овај: **како би поставили три батаљона али тако, да се они самим распоредом својим могу узајмно потпомагати?**

Ако поставимо сва три батаљона на једну висину, с таквим растојањима да међ њима буде свезе ватреног и хладног оружја, т: ј: да се они помажу узајамно, како ватром, тако и хладним оружијем, тад ћемо достићи циљ, у след извесних **наравствених** услова само од чести, само, тако рећи, у **геометријском** смислу. Замислимо да је непријатељ главни удар управо на средњи батаљон; ал за боље осигурање успеха главноме нападу демонстрира он у исто време и против два крајња. Дакле и против њих има војске. Јасно је, да ће сваки батаљон, по уређеној човековој себичности понајпре самога себе бранити (а и батаљон је исти човек, само са извесним

ко; јефицијентом, има дакле и својства иста), да по томе узајамног помагања неће овде ни бити, Ту се срце човеково не слаже са геометријом. Да л' је могуће помирити их? Јест. Ваља само крајње батаљоне (ако опасност прети обојим крилима) па један од крајњих (ако је опасност само на једном крилу) поставити мало натраг. ал то опет толико да буде могуће, кад потреба захте, узајамно помагање ватром и бајонетом, то јест, ваља узети степенести ред, у првом случају из средине, а у другом с једнога крила и тад ће се одговорити потпуно услови узајамног помагања како у наравственом* тако и у геометријском смислу.

Та се иста цел претпоставља и остварава у фортификацији потпуно тим путем то јест, истим **степенастим редом**, који има, као што се види, не само у тактици** већ и у фортификацији грдна значаја. Једно је само чудно, што се у фортификацији он јавља под другим називом, као **испадни и упадни угао**. Од такве разлике у називима излази и то, да већина међу испадним и упадним угловима и степенастим бојним редом ништа опште невиди, док је у самој ствари то једно исто. Тако н. пр. вели се: пред теснацем распоређују се утврђења у виду испаднога угла, а иза њега налик на упадни угао, т: је: правилније, у првом случају степенасто из средине с тога, што за осигурање крила бојнога реда преко

* Дакле са тачке наравствених услова потпора ваља да је распоређена у дубину или степенасто за крилима или управо за предњим оделењима.

** Нарочито у најновијој тактици у којој се цео бој бије деловима бојнога реда, т: је: степенима.

је нужно примагнути их препреци која теснац гради, а из истог узрока иза теснаца узима се степенести положај са оба крила.

Та иста цел може се у тактици постићи и тиме, да се распореде одећења натраг (резерва), која се у случају потребе могу помаћи десно ил лево за осигурање предњих (овако се добија исти степенести ред). У фортификацији тај се начин не да употребити из тога са свим природнога узрока, што је фортификацијонски бојни ред **недвижан**. За то и фортификација са своје стране узимајући сва три утврђења (претпостављених сада) на једној висини, има сретства да добије такве снаге у распореду утврђења, какве тактика неможе имати. И не узимајући у рачун то, што згоднога тренута, при распореду утврђења на једној висини, једно утврђење помаже другоме, фортификација може начинити јошт свако од њих, **ломљењем ватрене линије**, способним за самосталну обрану. Та изломљена ватрена линија, браћећи ровове и земљиште које на пред лежи, у великој мери подиже самосталност сваке утврђене тачке па дакле и целог положаја, јер постаје тиме **његова обрана мање зависна од резерве**.

Од себе се разуме, да ако фортификација сједини степенести распоред са изложеном ватреном линијом сваког утврђења, то јест, оба средства, као што се то обично и ради (код благовремено утврђених положаја), онда је следство да се добије виши степен самосталности и потпуна употреба начела узајамнога код бојнога реда утврђења.

Показана начела употребљују се на делу различно, кад се узме у рачун то, да л' се хоће **положаји** брзо да утврде (посао пољске фортификације) ил **благовременно** (посао привремене и сталне фортификације), што представља два особита облика фортификацијонских бојних редова.

Да споменемо овде у кратко главне карактерне црте брзог и благовременог начина утврђења.

У првом случају (мало времена, много или доста војске) фортификација потпуно се по тактици управља. Број, род и карактер утврђења зависиће: а од **броја војске**; ако буде постројено много залишних утврђења, тад ће се војска само нагло заморавати а главни задатак утврђења, **чување живе снаге** не ће се остварити; б) од састава одељења: заклонив утврђењима отворене међупросторе, ако у одреду буде много коњице моћићемо је пут пуно ослабити.

У другом случају (много времена, мало војске) на против тактика се потчињава фортификацији. О томе се лако уверити, ако само помислимо како се опредељава број војске т. ј. гарнизон и састав његов у утврђењу.

Брзо утврђен положај то је обичан тактичан положај, који ваља, по могућности да одговори свима условима који се од положаја траже, т. ј. ваља да су му крила осигурана, да **није протегнут**.....; нарочито он **не треба да је протегнут**, јер она сретства која у кратко време може фортификација (пољска) дати, не могу га спасти ни од пробоја ни од обилажења, ил другаче: тај положај ваља да брани довољан број војске. По томе **јака резерва** неопходни

је услов при браћењу свију брзо утврђених положаја. По који пут утврђења служе само као заклон војсци од ока и метака непријатељевих и отежавају до извесне границе напад на положај откривеном силом.

Са свим другаче показује нам се питање при обрани **благовремено утврђених положаја** (у привременој и сталној фортификацији). Такав положај узима се онда: кад се хоће да осигура ма какво, у стратигијском одношају, важно место и то што мањим бројем војске остављајући што више за слободно дејство у пољу. У кратко, овде је **сваки положај, пре свега, по суштини саме ствари протегнути положај**, т. ј. такав, при чијој обрани не може се рачунати на **присуство резерве** (редак је случај да и резерве буде, и то искључиво онда, кад би поред гарнизона и друга војска тражила прибежишта у њему). Да не би што нашкодило успеху обране положаја то, што резерве нема — ваља фортификација (стална, привремена) да комбинира средства помоћна, на шта ћемо ми одма сад прећи.

Да узмемо обичан по дужини положај, па да га постепено протежемо, т. ј. другим речима, да постепено умањавамо број војске, док резерве потпуно нестане, па онда да видимо како се та околност односи на фортификацијонску страну решења тога питања.

Претпоставимо да за заклон ма каквога места **А**, одељење неко од 1 дивизије пешадије, са 24 тона и 8 ескадрона са 4 тона, мора да брани положај **Вс** од 600 хвати дужине, (правац отступања иде од средине).

Прво решење (сл. 1). То се питање по најпре реши у **тактичном** смислу, т. ј. извешан број војске (**вс**) одвоји се у бојно одељење, а остала војска (**d**) гради резерву која стоји за средином. У **фортификацијонском** одношају, за ојачање обране тога положаја, са свим би доста било три утврђења **e, f, g** са по 200 хвати растојања. Сва утврђења ваља да су са свим отворена на гркљанима, с тога, што је резерва силна; јер иначе не би фортификација потпуно испунила своје опредељење, и место што би спремаала згодно бојиште за војске, врло незгодно би приуготовила, особито у најодсуднији час, у најновијој тактици, у тренуту **унутрашње** обране утврђења резервама, које би морале уским фронтом улазити у утврђења а и за време боја имала би за леђима теснаце.

Две опасности у опште грозе сваком положају, а те су: **пробој** и **обухватање**. Против тих опасности ваља сваки положај да се осигура. У овом горњем случају то се осигурање постигло јаком резервом.

Друго решење (сл. 2). Нек остану исти услови као и у првом случају, а изменимо само једно. Нек дужина положаја буде не 600, већ 1200 хвати.

Сад да учинимо исто онако као и код првога случаја, т. ј. да решимо најпре тактично питање. Ту узимамо слабу резерву (**Ј**), коју као и код првога случаја стављамо за средином. Па после да пређемо на фортификацијонску страну и држећи се истих дата као и код првога задатка, добићемо пет утврђења (**г, Ћ, l, m, М**). За поткрепљење обране положаја,

ал ту ова два крајна као најдаља од резерве, ваља да имају самосталну обрану, дакле добиће бар грљан.

Треће решење (сл. 3—4). Да оставимо исте услове као и код прва два задатка, само узмимо до је дужина положаја **MN** 2400 хвати.

За онолики број војске, какав ми узесмо, такав је положај су више дугачак, и резерве неби могло бити, а с тога може непријатељ положај лако обићи и пробити. Како би се отклониле те две незгоде?

1) Противдејство пробоју. У положајима кратким, као што је горе већ речено, та се целъ достиже резервом. У положајима пак дугачким другаче се не може помоћи, него ваља да свако одељење има способности да се најсамосталније брани.

Средства за ту последњу целъ јесу:

а) Јак профил, високи грудобрани, дубоки ровови, стрме ескарпе и контрьескарпе ил краће, ваља да је профил сталних ил бар привремених утврђења.

б) Добар расположеј на земљишту т. ј.

α) Тако изломљена ватрена линија, како би пред лежеће земљиште пред сваким утрђењем (а и у међу просторима) и ровово лаке крилне обране имали, ал при томе да нетрпни фронтвна ватра т. ј. ваља да се узме таква ватрена линија, која би најзад дала најзгодније свезе између фронталне и крилне обране.

β) Грљан који је суштаствен и **сталан** део сталних и привремених постројења.

И тако у горњему задатку сва утврђења поред јаким профила ваља да имају затворене грљане.

Противдејство обилажењу. Кад има резерве и обилажење се на време примети, тад ће резерва

лако изићи на сусрет обилазећим одељењима и напасти их у време обилажења, ил' се може променити фронт, ил најзад отступити и нов положај заузети.

То су чисто тактична средства против обилажења. Ту се види како важнога значаја има у таквим случају резерва. Ал како ће се отклонити обилажење кад резерве небуде? Једно је сретство: ваља начинити за времена фронт на све стране што се и ради код свију благовремено утврђених положаја (градови, ошанчени логори мостови опкопи.....) који као протегнути положаји браћени у највише случајева без резерве, ваља да су осигурани са свију страна утврђењима. Сва утврђења, на тај начин у целини, граде круг, који састављају ил искључно художним препонаша (сл. 3) ил као код мостовних опкопа сједињење природних са художним препрекама (сл 4) (СВРШИТЕ СЕ).

Ситнине.

Веома нам је мило што смо у стању, да саопштимо читаоцима „Војиновим“ један акт, који не само што је леп одзив нашој посланици у 14 бр. Војина од ове године (страна 209—215), већ је и знатан добитак за Историју нашег новијег доба. На име Јована Мишковић, Ђенералштабан официр у Г. Милановцу послао нам је као „одзив друга другу“ прилог нашој новијој ратној историји и то битку на Љубићу са брижљиво израђеним планом, за тим и месност и борбу на Делишанцу (Делиграду) без плана, за који се нада да ће та изградити алексиначки Ђеђенералштабни официр, „ако га ова ствар занима и интересује“ (о чему ми не сумњамо) и најзад додао је томе: „Опис неких војвода и старешина“ из доба наших устанака. Марљивост, с којом је Мишковић цео тај рад извео показује како је дубоко схватио и оценио важност прикупљања грађе за нашу новију историју,

а топле речи, с којима пропраћа тај свој рад обраћајући се и осталим својим друговима за припомоћ обећавајући се, да ће и сам даље радити на томе — заслужују да што пре угледају света. Цео рад ћемо доцније донети, а почетних речи ево:

„Одзив друга другу.

„Посланица, која у 14 броју Војина ове године од нашег поштованог друга Драгашевића изиђе, и која се на наше новије ратоводство односи, није могла без уплива на мене бити, почем се тиче наше светле епохе, с којом из оне густе тминеме и мрака, у коме преко четири столећа непознати борависмо, на углед свету излазимо, и то као свеж и једар народ, који се увршћује у ред осталих бораца за све, што је честито и корисно, — за просвету и слободу.

„Па да не би знаци, по којима се за такве оценити можемо, заостали под копреном незнања и заборава, треба да се попаштимо, да их што више и осталој браћи и свету на углед изнесемо. У тој цели и ја похитах, да за сада бар у неколико жељи нашег поштованог друга и општој потреби одговорим, у колико ми је то сада могућно, стављајући себи у дужност, да на томе и у будуће, колико се више може, узрадим, а надајући се да ће још бити наших другова и наше браће, из близа и из далека, који ће се за љубав високог значаја ове ствари, прихватити по могућности посла око тога.“

Молимо учтиво госпoду уписиике војинове да нам што пре новце пошљу. Ми доста дуго чекамо.

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈИ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1 8 6 9

ВОЈИН

БРОЈ

27

20. Септембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Упут за месна упражњења војске

У п у т.

ЗА МЕСНА УПРАЖЊЕЊА ВОЈСКЕ.

У пољском или летњем занимању војске долази: 1, изучавање пољске службе т. ј. осигуравање војске на маршу и на одмору у што већој опширности; 2, упражњења са употребом месности; 3, маневровање и 4, упражњење са бојним фишецима.

I.

УПРАЖЊЕЊА У ПОЉСКОЈ СЛУЖБИ.

Стражарска служба у војсци залог је не само бојним дејствима за успех, већ и сигурном путовању и мирном одмарању; ово само довољно осветљује важност упознавања војске са пољском службом и неопходност уверити војнике о томе: да се ништа не може учинити, ако се стражарска служба не врши онако као што треба.

По што је пољска служба главан задатак коњици, то коњаничке старешине треба да се највише и старају о изучавању исте.

Код пешадије стражарска служба није толико разноврсна, и према томе и број упражњења у стражарској служби треба да је далеко већи код коњице но код пешадије.

Пољска служба вршиће се у подпуном смислу само онда кад не само старешине но и сви војници подпуно знају своје обвезаности у овом. И по томе да би ова упражњења ишла онако како ваља, треба да се свима пешадијским и коњаничким полковима, водници, десетници и прости војници у зимње доба занимају теоријским изучавањем пољске службе, помажући се „правилима пољске службе“.

Пошто се већ дође у логор, ваља пре но што се одпочне практично упражњење пољске службе, уверити се у свакој чети и ескадрону о теоријском знању исте.

Да би војници добили што већег појма о пољској служби ваља их учити само на оној месности, која подпуно одговора постављању низа стражарског: тако исто и поједини и удвојени стражари и страже морају се разводити не примерно, но подпуно са оном опрезом и са оним растојањем као што то бива и у самом боју.

У опште, при упражњењу пољске службе ваља увек имати у памети, да се ништа не ради примерно, но да се ова упражњења колико је могуће више зближавају с истинским вршењем пољске службе у ратно доба.

Пре свега ваља показати војницима цео механизам предводнице, заштитнице, разброј и постављање стража, стражара, патрола, и у опште показати им целу мрежу предстража за осигурање трупе, а тако исто смењивање свију одељења на предстражама.

Да би војници још на првом упражњењу добили појма о мотрењу на противника, ваља изводити на упражњење: код пешадије цео баталијун, код коњице цео пулк, и поделити га зарад упражњења на два дела,

наредити да свака чета, или при малом броју војника узети, да по две чете заузму предстражу, и тако:

Код пешадије ова упражнења производиће се баталијунима; сваки баталијун подели се на две стране, по две чете. Заповедник показаше свакој страни: а, место где је распоређена противникова војска против чијег се напада и постављају предстраже, и правац одкуда се очекује противник; б, места, где се морају поставити главне страже. Затим ће сваки четник, према оваком упутству — које се издаје и у самом боју — означити места на којима ваља поставити страже, определиће линију низа, пазећи при том, да стражари буду на оним тачкама одакле ће најбољи преглед пред собом имати, и да његов низ буде свезан са низом суседне чете.

При овом, а с употребом месности, стражари ваља да су што ређе постављени, јер низ стражарски и непоставља се за одбијање противника, већ за мотрење над њим. Заповедник баталијуна, који руководи упражнење треба да постави оба противна низа стражарска тако, да одстојање једног од другог буде $\frac{3}{4}$ сахата; а онда ће и одстојање између противних главнијих стража бити на $1\frac{1}{2}$ сахат. Пошто се већ оба стражарска низа поставе, онда их баталијунски заповедник обиђе све редом, и поправи где наиђе на погрешку. За овим он наређује, да се изврши смена стражара, и да се изашиљу патроле зарад осматрања месности и противниковог положаја. Патроле да чине своја осматрања са нужном опрезом као што то правила пољске службе прописују. Баталијунски заповедник може у својем наређењу за одашиљање патрола тако удесити да се патроле и с једне и друге стране

сукобе те да тиме и сами војници осете нужност што веће опрезе. По повратку сваки заповедник патроле саопштава своје примедбе четнику, а овај пошто их прибележи саопштава их одмах заповеднику баталијуна.

Пошто се изврши смена стражара, одашиљање патрола и примање парламентарара — уговорача — и противникових бегунаца, онда заповедник баталијуна наређује да једна страна напада на противне предстраже, о чему последњи не морају знати. Овде ваља објаснити правила за повлачење предстража к тачци на којој се налазе распоређења трупа које су они заштићавали и извршити то у подпуном поретку.

Она страна, која је нападнута ваља при овом добро да појми свој главан задатак: да дозна каква и колика сила на њу напада, и да добро мотри да не буде одсечена од своје главне трупе. Зарад тога цела мрежа предстража прелази у стрељачку борбу, разаспе мртве и остале ситније страже у низ те од ових и стражарског низа начини стрељачки низ и онда одступа лагано непрестано борећи се са противником.

При избору места за овака упражњења, ваља увек имати у виду, да се пешадија одређује у предстраже само у неједнакој месности: у шуми, у густом шибљаку, у испресецаној и брдовитој месности у дољама подводним и испресецима баруштинама, и у опште где коњанику није могуће пролазити, а никако на равници онде где коњица може да дејствује.

За сваки баталијун довољно ће бити да изврши по четири овака упражњења одређујући сваки пут другу месност.

Код коњице. И заповедници коњаничких подкова приступају к упражњењу својих одељења по оном истом реду који је прописан за пешадију, т. ј. поделе сваки пук на две стране, по дивизионо постављају један дивизион против другог, назначе свакој страни положај, који имају да поседну и да бране: затим места главнијих стража; наређују да се изашље низ стражара, да се шиљу патроле и т. д.; све ово ваља не само извршити но заповедници ескадрона ваља све то и да протумаче својим војницима. Стражаре ваља поставити с обзиром на месност, најмање на 300 крока растојања једног од другог, а ако је могућно и даље, како би стражарски низ био дугачак бар један сахат,

Ескадроне ваља изводити на овака упражњења по могућству са потпуним бројем војника и коња.

При одашиљању осматрачких патрола, ваља захтевати од заповедника патроле тачан извештај о свему што је приметио; кад се изашиље водник у овакову patrolу, или други какав већи старешина онда он мора поднети јошт и скицу осмотрене месности. Скица ова мора бити направљена за време осматрања, у седлу, и поднети ју ваља одмах по повратку са осматрања а никако после свршеног упражњења. При овом ваља знати да ова скица немора бити лепа и чиста, но тачна и подпуна. Но у случају ако водник неумедне да означити месност усвојеним топографским знацима довољно ће бити и да се тачно означити надписима; блато, механа, мост шума, пут и т. д.

Но како се при оваком двостраном маневровању цео расположај извршује према извештајима који долазе са предстража, то ваља заповедити старешинама

да своје извештаје пишу укратко а јасно, с тачним означањем у које је доба извештај писан и послан.

Осим одашиљања патрола за осматрање околине и расположаја противниковог, ваља изашиљати патроле које ће изненадно нападати на предстраже противникове у цели, да их узнемирује и да хватају робље. Оваке патроле могу се изашиљати и под управом водника.

Затим при сваком упражњењу ваља протумачити правила и показати војницима како предводница сузбија противникове предстраже и како нападнуте предстраже треба да одступају, негубећи из вида противника. При оваковим упражњењима у пољској служби, ваља удешавати, да сваки дивизи он поредом, једном напада и други пут се брани.

Но зарад усавршавања самих старешина да се умеју наћи у разним приликама као заповедници предстража, ваља давати такве задатке предстражама, да јуриш на противникове поједине страже неизгледа као постигнута цел, но као средство за решење општег задатка; тако на прилику, наредити да обе стране у један мах изашљу и поставе предње страже, па онда им означити тако правац, како да се морају сукобити и да се једна страна мора повући назад, у противном случају, обе стране могу се настанити врло близу једна према другој, или да једна узме један а друга други правац па да се при дејствовању мимоиђу, или на послетку да се један низ стражарски постави на крило другом.

Кад се већ старешине и војници упознаду са њиховим дужностима на предстражама онда их ваља упознати и са опрезом на маршу. За ово заповедник

раздвоји свој пук на две стране, 5 сахата једна од друге; затим наређује куда ће свака страна ићи-пут који је одређен једној страни, немора знати друга страна-предпостављајући дивизијон као главни одред који ваља на маршу осигурати и истраживати противника. При овом ваља обе стране упутити на сукоб једну другој, но не по једном но по разним путовима, тако, да се они могу сукобити само онда, ако се строго буду придржавали правила за осигурање на маршу, т. ј. изашиљући напред и са страна патрола извидница. Оваке задатке ваља давати тек онда, кад се већ добро упознаду војници са правилима за сигурност на маршу.

У предмет пољске службе ваља увести и упознавање војника са извесним знацима, по којима се, до извесног степена, могу оцењивати противникове намере и дејства. Ово теорија није у стању да покаже, но навика и тачно мотрење на ону страну куда је противник, па зато ваља за све време упражнења у пољској служби, заустављати војнике на све што се на противниковој страни примети, тумачити им шта се из овог или оног може извести што је на противниковој страни примећено; на прилику, прашина, дим, блесак оружија, глас трубе; тако исто ваља им показати начин пребројавања противника из далека, опредељавања даљине до противникове војске и т. д.

Како се при упражнењу пољске службе, и у опште при летњим упражнењима непрестано крећу у разним правцима оделити одреди војске т. ј. једни полазе на упражнење, други се враћају, трећи иду на гађање у нишан, и т. д. то у свима овим приликама ваља настојавати да се војници утврде у распознавању

поменутих знакова и у оцењивању даљине које је од врло велике важности.

Обим пешачке пољске службе врло је несразмеран према обиму коњаничке пољске службе, па зато ова последња ваља у почетку логоровања најмање две недеље да посвети само пољској служби и да сваки ескадрон има по 6 упражњења у једној недељи,

II.

Упражњења у употреби месности.

Упражњења у употреби месности то су предуготовне припреме за маневровање, и према томе сваки оделити одред ваља да изврши само неколико упражњења у овоме, а никако да се бави око њих онолико, колико и око самосталних упражњења. У даљим упражњењима, при маневровању, имаће се довољно прилике да се војници усаврше у употреби месности и у пољској служби, јер без ових помоћних средстава, неможе се ни замаслити никакво маневровање.

Коњица нема толике нужде да се у овоме упражњава као пешадија но она ово ваља да врши на малим маневрама, при чему коњаничке старешине треба да навикавају своје око на верно и брзо оцењивање месности према кретању војске која маневрује, и на користење извесним тренутцима.

Приступајући к упражњењу у употреби месности, ваља објаснити војницима, да се уметност у овоме, како за поједине стрелце у низу тако и за смакнута оделења, несастоји у сакривању од противника, но у вештом користењу месношћу зарад досађивања противнику т. ј. одакле се може згодно гађати наступати и напасти на противника а са што мањим губитком од своје стране.

Ова упражњења у почетку ваља чинити четама, затим баталијунима и најпосле бригадама, с подесом војске на две стране.

На четним упражњењима ваља свакој чети показати, како ће заузети за одбрану: село, шуму, ограду, вис, шанац и т. д. Чети ваља показати како се ојачава низ на заузетој месности, како се крећу смакнута одељења на сукоб противнику бајонетом или плотунима како се наступа и одступа с продужавањем боја у неравној месности, користећи се свима угодним заклоњима, и савлађавајући препоне које месност подаје. Све ово чета може да изврши на једном упражњењу само ако се избере за то згодна месност. Друго упражњење ваља посветити показивању правила за нападање на различне положаје. После овога приступити упражњењу са баталијуном, делећи га на две стране и придржавајући се оног реда као и при четним упражњењима т. ј. изабрати једној страни такав положај, који се може посести са 2 или 3 чете-шуму, село, насип и т. д. — а другу страну назначити за нападање на тај положај. Обе ове стране треба да су у почетку удаљене једна од друге на по сахата. Старешина који руководи овим упражњењима, објасниће и једној и другој страни нихове дужности и поставиће им задатке, а затим надзираваће на решавање задатка од обе стране.

Једино по овоме и одликују се двострана упражњења, од обичног маневровања, јер се овде сва радна оставља уметности и досетљивости заповедника појединих одељења, док међутим на маневри нема се прилике да поједина одељења војске сама решавају задатке, но просто извршују заповести старешине; по

овоме на маневри кад старешина примети какву важнију погрешку, он прекида учење, зауставља војнике, и поправља учињене погрешке, даје упутства за даљи рад и продужава учења. А при двостраним упражнењима, старешина који руководи овим он јошт у почетку упражнења објасњава војницима — а на четним упражнењима десетницима — задатак који и како имају да изврше, а они даље сама раде.

На упражнењима у употреби месности, ваља обраћати особиту пажњу на ово: 1 Да се стрелци никако незаустављају код таквих заклона иза којих они не могу добро да гађају противника, јер они ваља прво да се побрину како ће што више наудити противнику па тек после да се побрину о њиховом заклону 2. Да се низ при наступању не кида, и да се стрелци неодвајају од својих другара зарад тражења заклона; стрелци ваља увек да истрчавају мало напред те да се нестесњују међу собом. 3, Да чете не строје каре при сукобу са коњицом, ако могу да нађу каквог заклона, па да се развију на прилику иза рова, насипа, на врло испресецаној месности или иза каквог шанца и т. д. 4, Да се при нападним дејствима против села, против ивице шуме или насипа, за којима се сакривен противник, никако неупотребљује паљба из смакнутог строја. Па и при одбрани никако неупотребљавати плотунску паљбу противу противниковог низа; за ово најбоље је ојачати пиз; ако после овога ојачања противников низ продужи наступање, онда најближе резерве јуришају бајонетом на њ. Паљба плотунска употребљује се само против смакнутих одељења и против батерије која је без заклона. У више прилика ваља при наступању чете преводити је с једног положаја на други т. ј. пошто се почне да на-

ступа, заустављати се на тачкама са којих се може згодно да употреби плотунска паљба. 5, Обучавати чету да прелази омања брдашца и јаружице у смакнутом строју, а тако исто да се много не цепа при пролажењу кроз шуму, или ако се због врло неравне месности или због честе шуме чета мора да раздваја и цепа, онда научити је да се живо прикупља на изласку из шуме, или на чистинама у шуми и т. д. Ово ваља имати у виду и на упражнењима са смакнутим стројем, купити се на висовима, прелазити пропланке т. ј. спустив се у дољу, да сва чета у једно исто време и нецепајући се излети на гребен противног брда. Исто тако ваља навикавати војнике да се после јуриша на село или шуму брзо купе око резерве или ако се она невиди, то на знак „Збор.“ 6, Да при јуришању добоши почну ударати тек на 400 корака, и да се при јуришању од оволике даљине нигде не застаје но смело ићи право на противника. и 7, Да по команди „ура“ сви војници јурну на противника са свом силом, јер само са овим условима биће бајонетски удар успешан.

Према овоме, ако пешадија по доласку у логор изврши два упражнења у употреби месности са четама и два тако исто са баталијунима, то рачунећи по 8 упражнења на недељу, излази, да овај други део летњег занимања може бити свршен још у другој недељи логоровања, и онда четама остају још четири недеља летњих занимања и гађања у нишан.

III

МАНЕВРОВАЊЕ.

Маневровање је најсличније дејствима војске у боју, и према томе, да би се од ученог маневровања добила што већа корист, ваља брижљиво избегавати све оно што се неслаже са данашњом употребом војске у боју. И према томе, маневровање ваља увек да је двострано; јер само двострано маневровање предњих стража, може научити користењу погрешкама противниковим, може научити сазнавању намере противникове по његовом дејствовању и престројавању, и напослетку двострано маневровање изазива старешине брижљивом настојавању око доводења у сугласност: ток целе радње са задатком који има да се реши а са савлађивањем месних препона. Рђава пак страна маневровања, то је јуриш, јер се он може потпуно да изврши само при одступању противника без икаквог отпора, или само примерно. И да би се јуриш извршио што природније, може се пред јуришем, и то на време, повући браничка војска са заузетог положаја те да нападач јуришем заузме противников положај, а затим опет одвести повучену војску на њен положај који је бранила, и наредити да наступа као да је одбила јуриш. На овај начин војска би се научила дејствовати при јуришу и у једној и у другој прилици. Даља упутства о извршењу јуриша издаје сам старешина који маневровање руководи.

На основу више изложеног маневре ваља чинити:
а, Код пешадије-бригадне, с поделењем сваког пулка на две стране.

б, Код коњице — полковске исто тако, и

в, Одредне зарад чега састављају се одреди из три рода војске.

б. Пуковне и бригадне маневре.

Код пешадије, свака бригада подели се на две стране а састав обеју страна одреди се распоредом; у распореду ваља означити браничку страну, одреди ти јој положај који ће да поседне, куда ће да истури предње страже и куда ће, у случају нужде одступати, Нападачу пак ваља означити само правац, у коме ће он наступати.

При овом бранич бивакира на одређеном положају, а осигурава се предњим стражама. Нападач пак, у одређено време, полази са оном опрезом на маршу која се предузима кад је противник у близини, сузбија предње страше противнике, и напада на њихов положај. Да би се ово што боље извршило, ваља јошт у почетку обе стране развести једну од друге најмање на $1\frac{1}{2}$ или 2 сахата.

Затим учини се распоред, при ком обе стране наступају у маршевом реду; при сукобу обе стране развију своје силе и слабија страна узима улогу браничку, а јача или она која има лошијих услова и средстава на руци стара се да противну сузбије. Том приликом могу се наредити: крилни маршеви, прикривено фуражирање, транспортирање и т. д.

Оваких маневара ваља у свакој бригади извршити по 2 или три, како би сваки баталијун могао вршити и браничка и нападачка дејства.

Код коњице која није у стању, на једном месту стајати, и бранити заузети положај, искуство манервања своди се на брзо кретање, па веш-

тину одкрити противника пре но што он нас смотри; на могућности брзог, и одсудног налета, недајући противнику да се у ред доведе; нагло нападати на крила противникова и неиземицати пред изненадним нападима његовим. По овоме и распоред маневровања ваља да је удешен према овим својствима коњице. Тако на прилику: наредити да се један део разре-ди у предње страже, и да заузме два пута. Другоме пак делу ставити у задатак да открије противника и да га стера са заузетог положаја. Зарад овога нападач ваља да изашље предње патроле, поткрепити их кад ове открију низ противникових стражара или кад се сукобе са противниковим патролама, и затим ома прећи у нагло нападање; при овоме и бранилац удешава своја дејства према дејствима нападачевим, и може му се указати потреба, да скупи све своје ескадроне и да нагло нападне на противника и. т. У опште за маневровање коњице ваља јој, оставити више простора, и поставити обе стране не ближе од 3—4 сахата а по могућству и више.

И коњички распоред за маневровање ваља да је, као што је горе речено, што разноврснији.

При производењу оваких маневара, како код коњице тако и код пешадије, старешина који руководи оваково маневровање ваља предходно свима заповедницима, који су одређени да управљају појединим странама, на по сз да објасни распоред и цео ток маневре, и да за време маневровања посредује између обеју страна, те да мотри да свака страна при маневровању извршује сва тактична правила. За упознавање војске са општим правилима тактике препо-

ручује се издање са овим упутом „свод главних правила тактике за дејства војске у боју!“ При овом он ваља да се уздржава од туторисања и саветовања и једне и друге стране, како неби ограничавао слободу заповедника појединих одељења у њиховим са мосталним радњама. Тако исто и заповедници појединих страна, кад дођу на оно место које је одређено за маневровање, ваља да објасне свима војдницима општу цел маневре и своје намере за постигнуће исте, упознаће их, у колико буде могућно са особинама и у опште са природом те месности на којој ће се дејствовати, определи ће правац наступања и оступања, и показаће свима четницима, на који ће начин заузети и бранити извесне тачке.

У одео маневровања долази промењивање и употребење свију дојакошњих оделитих упражњења и по томе заповедници дивизија, који тачно прате дејства оделитих страна, ваља добро да мотре да се степени приправности на обема странама тачно означе. У след овога заповедници дивизија сами опредељују број практичних упражњења пулковним и бригадним маневрама, те да се тако приуготове и војници и старешине за одредне маневре.

При пулковним и бригадним маневрама дивизијари и њихови помоћници ваља да буду руковође, поресдници и судије маневровања.

6. Одредно маневровање.

За овако маневровање, као што је већ на предказано, састављају се одреди из сва три рода војске; за заповеднике оделитих страна назначују се пулковни

и бригадни заповедници. Састав одреда, време, место на коме ће се маневровати и распоред за одредно маневровање, одређује сам заповедник целе војске која је у логору. За посредника на оваквом маневровању назначују се заповедници дивизија и њихови помоћници, који зарад сигурнијег надзора, издавања заповести и прибављања извештаја употребљују начелнике својих дивизијских штабора и друге ниже старешине. Главан заповедник одредног маневровања то је заповедник целе логорујуће војске, или други кога он одреди.

Према важности одредног маневровања, свако одељење војске ваља да учествује у овом маневровању бар по дваред, и према томе време, потребно за летње занимање војске, зависи од броја војске у логору.

При прописивању распореда за маневровање, како пулковно, тако и брагадно и одредно, ваља постепено прелазити са простије на више сложене задатке, који су у свези са маршевим и бивуачким дужностима и распоредом; а да би војници дошли у све прилике на које се у боју наилази, ваља прописати у распореду одбрану, нападање на појединим тачкама, речна спремања фуражирање, транспортирање, рекогносцирање, крилно марширање, збор са квартирног расположења и т. д.

(ПРОДУЖИТЬ СЕ).

Молимо учтиво господу уписнике војинове,
да нам што пре новце пошљу. Ми доста дуго
чекамо!

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1 8 6 9

ВОЈИН

БРОЈ

28

1. Октомбра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Упут за летња упражнења војничке — Војно-научне задруге и њихов значај. — Фортификацијонск и бојни редови. — Ситнине и новине. — Позив на плаћање.

У п у т.

ЗА ЛЕТЊА УПРАЖНЕЊА ВОЈНИЧКА.

(СВРШЕТАК).

Оваких маневара ваља у сваком полку извршити по 2 или три, како би сваки баталијун могао вршити и браничка и нападачка дејства.

Код Коњице. Која пије у стању на једном месту стајати, и бранити заузети положај, искуство маневровања своди се на брзо кретање, па вештоћу открити противника пре но што он нас смотри; на могућност брзог и одсудног налета, педајући противнику да се у ред доведе; и нагло нападајући на крила противникова и неизмицати пред изненадним нападима његовим. По овоме и распоред маневровања ваља да је удешен према овим својствима коњице. Тако на прилику: наредити да се један полк разреди у предње страже, и да заузме два пута. Другоме пак полку ставити у задатак да открије противника и да га стера са заузетог положаја. Зарад овога нападач ваља да изашље предње патроле, поткрепити их кад ове открију низ противникових

стражара или кад се сукобе са противничким патролама, и затим ома прећи у нагло нападање; при овоме и брапилац удешава своја дејства према дејствима нападачевим, а може му се указати потреба, да скупи све своје ескадроне и да нагло нападне на противника и т. д. У опште за маневровање коњице ваља јој оставити што више простора, и поставити обе стране не ближе од 3—4 сахата а по могућству и више.

И коњички распоред за маневровање, ваља да је, као што је горе речено, што разноврснији.

При произвођењу, оваких маневара, како код коњице тако и код пешадије, старешина који руководи оваково маневровање, ваља предходно свима заповедницима који су одређени да управљају појединим странама, па по се да објасни распоред и цео ток маневре, и да за време маневровања посредује између обеју страна, те да мотри да свака страна при маневровању извршује сва тактична правила¹. При овом он ваља да се уздржава од туторисања и саветовања и једне и друге стране, како неби ограпичавао слободу заповедника појединих одељења у њиховим самосталним радњама. Тако исто и заповедници појединих страна кад дођу на оно место које је одређено за маневровање, ваља да објасне свима водницима општу цел маневре и своје намере за постигнуће исте, упознаће их, у колико буде могућно, са особинама и у опште са природом те месности на којој ће се дејствовати, определи ће правац поступања и

¹ За упознавање војске са општим правилима тактике, препоручује се издање са овим упутом. „Свод главних правила тактике за дејства војске у боју“.

отступања, и показаше свима четницима, на који ће ду пачији заузети и бранити извесне тачке.

У одео маневровања долази примењивање и употребљене свију дојавошњих оделитих упражнења, зато дивизијари, који тачно прате дејства оделитих страна, ваља добро да мотре да се степени приправности на обема странама тачно означе. Услед овога заповедници дивизија:сами опредељују број практичних упражнења полковим и бригадним маневрама, те да се тако приуготове и војници а старешине за одредне маневре.

При полковим и бригадним маневрама заповедници дивизија и њихови помоћници ваља да буду руковође, посредници и судије маневровања.

8 ОДРЕДНО МАНЕВРОВАЊЕ.

За овако маневровање као што је већ напред казано, састављају се одреди из сва три рода војске. За заповеднике оделитих страна назначују се полкови и бригадни заповедници. Састав одреда, време, место на коме ће се маневровати и распоред за одредно маневровање, одређује сам заповедник целе војске која је у логору. За посреднике на оваковом маневровању назначују се заповедници дивизија и њихови помоћници, који зарад сигурнијег надзора, издавања заповести и прибављања извештаја употребљују Начелнике својих дивизијских штабова и друге пиже старешине. Главан заповедник одредног маневровања то је заповедник целе логорујуће војске или други кога он одреди.

Према важности одредног маневровања, свако одељење војске ваља да учествује у овом маневровању, бар по дваред, и према томе време, потребно за ле-

тње занимање војске, зависи од броја војске у логору.

При прописивању распореда за маневровање како полково, тако и бригадно и одредно, ваља постепено прелазити са простијих на више сложене задатке, који су у свези са маршевим и бивуачним дужностима и распоредом; а даби војници дошли у све прилике на које се у боју наилази, ваља прописати у распореду: одбрану, нападање, гонење противника, прикривање и заустављање на појединим тачкама, разна спремања, фуражирање, транспортирање, рекогносцирање, крилно марширање, збор са квартирног расположаја и т. д.

4 учење с уболним метцима.

Упражњење са бојним метцима врши се у сваком оделу војске, по свршетку гађења у нишан, и то по оном реду, који је изложен у IV тачци „наставе за стрељачко образовање пешадије и драгуна“. Затим сам заповедник логорујуће војске одређује за ова упражњења по један баталијун или и више. Назначено оделење војске, у своје време излази на одређеном за ово месту, где већ морају бити постављени нишани по наредби заповедника логорујуће војске. Даље поступа се потпуно по настави стрељ. образ пешад. и драгуна.

Општи правац и карактер летњег занимања војске.

Пошто при обучавању војске у опште, ваља вршити само оно што се у боју вршити има, онда ово правило настрожије ваља да уђе у основ летњег занимања војске. И према томе, ваља се побригати да се дејства летњег занимања војске, што више зближе дејствима у самом боју; ваља се побригати

да се у војсци не уселе оне излишне радње на које се у боју никако непаилази и које су противне бојним дејствима, по на против, утврђавати ју само у оном што служи као таоцу успеха у боју.

Често се губи из вида пужност заузимања око одржања реда и стројности на маршу и при маневровању, а само зато, што се мисли, да је усамом боју немогуће одржати ред и добар строј. Ово убуђење сасвим је неосновано, потоме што војска, која је навикнута педантичном реду и строју мање је изложена неред и растројству, него она која нема ових навика; а ово се још и тиме потврђује, што у бојном маневровању лежи више узрока за перед и растројство, по у обичном учевном маневровању.

И према свему томе, за сво време летњег занимања ваља истраживати: за време марширања и дејствовања војске — подпуну стројност и равнање у у оделитим одељењима, руководити одељењима у колико је могућно, устменом командом; не дозвољавати отступање од правилних форама стројева, а строго захтевати примењивање тих **многоразних** форама, сагласно распореду и цели сваког одељења на маневри. Из овога, као најважнијег следства, истиче правило, да на маневри, при општем построју, једна одељења буду у једном а друга у у другом строју; да одељења негледају на оно међу собно равнање, које се изискује при изучавању правила; по према томе, ваља најстрожије захтевати да одељења задрже подпуну међу собну свезу, те да могу лако да подпомажу једно друго у дејствовању зарад постижења опште цели.

При летњем занимању, ваља развити у војницима навику брижљивог употреблења и чувања муниције

јер је ово од врло великог значаја при садањим по-
вим пушкама. Зарад овога ваља при маневровању
наређивати, да стрељци у низу на даљини од 800
корака пуцају само на колону или на веће оделење
војске, на даљини од 600 корака 'стрељци могу га-
ђати у помање ројеве војника, коња, у артиљерију и
т. д., од 300 корака па на овамо стрељци ваља да
пуцају и на поједине људе. Но зарад сигурнијег на-
викавања војника у брижљивом употреблењу и чувању
муниције, може се прописати за правило: да расипан
строј непуца другојачије но по наредби старешине,
узимајући овде за старешине у низу како воднике
тако и десетнике. И кад би се строго придржавало
ових правила нарочно на упражнењима са бојним
метцима, онда би се развило у војницима уверење,
да метак његов зависи од старешине роја; а у исто
доба и старешине дотеривале би се у управљању са
ватром.

Летњим зинимањем војске ваља развити и важ-
ност стражарске службе. Зарад овога никаква кре-
тања и никакав маневар, нетреба да буде извршен
без стражарске службе. За сво време дејствовања ваља
захтевати од обе стране особито смотреност стра-
жарску и налагати да извршаоци маневра дејствују
све на основу стражарских извештаја.

На овим упражнењима ваља се побринути да се
продуже и они мали маршеви са којима се војска
преко зиме занима. За ово војска је довољно обучена
реду и опрези на маршу; јошт остаје, да се при ма-
невровању војници привикну на тегобе маршовске и
бувуачне службе. Зарад овога свако оделење ваља да
изврши по неколико маневара, који су у свези са

марширањем и бивакирањем. Оваки маневар може се одпочети из вечера; те ноћи војска више или мање маршира, распоређује се на бивуак, са подпуном опрезом, и затим, другога дана извршује се сами маневар, који ваља да буде тако удешен, да он понова зблиши и упозна војску са њеним квартирима.

Ако се прве године систематичког увођења летњег занимања, овако извршење малог маневра покаже трудно, онда заповедници дивизија ваља ово да отложе за идућу годину.

Све што је овде речено о движењима, има особитог значаја при маневровању коњице; овде ваља сасвим избећи кучено маневровање на тесној месности. Брзо кретање увек је остављало самосталну силу коњице, и ово ваља овде развити више по игде. А осим тога продужена кретања са променом месности мање заморавају и сатира коње по јурење по једном те једном пољу без икакве свезе.

У опште сва летња упражњења ваља да су тако удешена, да развију што већу самосталност у заповедницима, па и код поједних нижих војника у колико то буде могућно. Ово ће се најбоље постићи тиме, ако сваком упражњењу, предходе по неколико мањих задатака у општем правцу; При чему захтевати од појединих старешина да самостално изврше постављене задатке, а по извршењу учинити избор и према томе удесити даљи распоред за извршење општег задатка. Зарад усавршавања заповедника већи и мањих оделења у самосталној радњи, неће бити згорега да се у сред извршења општег задатка примерно постави, или и у самој ствари удесити да по неко оделење и преко своје воље осети потреб

да се учине каке измене у распореду за постижење опште цели. На прилику, казати да су патроле јавиле да су поништена сва средства на која се је много рачунало, или, да се укаже неко противничко оделење на оној страни од куда се није никако очекивало, и т. д. Овако би се најбоље развила у извршиоце тактичких задатака што већа досетљивост и живост у радњи према изненадним околностима. Високо ценећи важност ових врлина код сваког војника а нарочно кад заповедника, неможе се а да се не обрати на ово особита пажња руковођима литњих занимања војске, тим више, што је то једино средство, за развитак окретности и досетљивост старешина, које је на сваки начин од преке потребе; а осим тога ваља захтевати од водника, да се они магновено, за време маневра решавају на све па и на изненадне прилике. На последку при овом може се баш и негледати тако строго на распоређаје, али нерешљивост ваља ома прекинути и сматрати као савршену немогућност извршења даљег распореда.

При производењу јуриша на обичном учењу и на маневри, на одређене месне предмете, заповедници појединих оделења, ваља да су добро извикнути у оцењивању даљине, т. ј. да могу тачно одредити одакле ваља добоши да почну ударати на јуриш, одакле да се убрза корак и на којој даљини ваља командовати „ура“ те да војници потрче на одређену тачку, а да се међутим неуморе и неизгубе нуждне силе за пресудан удар.

превео с руског

С. М. Магдаленић

Наредник

Фортификацијонски бојни редови.

Предмет и обим пољске фортификације.
(свршетак)

Најзад како против обилаза тако и против пробоја, код благовремено утврђених положаја, ваља у унутрашњости подићи какав јак редут, **X** и **X**, који би у неколико могао да накнади одсуство резерве (Сл. 3 и 4)

Сви горе наведени услови који излазе непосредно из својства благовремено утврђених положаја показују се као необорни закони, основна начела у Сталној и привременој фортификацији; ал с друге стране ови услови на основу својства брзо утврђених положаја немогу се усвојити у пољској фортификацији, и то:

1) На јак профил неваља ни мислити због кратког времена и ограничености у средствима, која се имају на руци при подизању пољских утврђења.

2) Код слабога профила и кратких линија немогућа је изломљена ватрена линија за боље фланкирање ровова и земљишта пред шанцем. Циљањем на такво штогод губили би само времена и снаге. Из тога се јасно види како звездасти, бастијонски и полубастијонски фронтови, рогови и круне, који су узакоњени у Сталној и привременој фортификацији немогу бити у пољској, у којој на основу већ казаног, мора бити утврђења најпростијег облика и ватрена линија може се ломити само зависно од земљишта и приступа к полејају.

3) Грклани т: је: затворена утврђења поред слабих профила и где нема фланкирања ровова **строго узев**, нису удобни за пољску фортификацију. Они нису за пољску фортификацију ни с' тога јошт, што по

начелу улазе у предео сталне и привремене фортификације. Као што је познато, грљан се затвара само онда, кад малим бројем војске хоће да се брани ма какво место доста удаљено од главне резерве. Како пак такви случаји нису баш немогући у пољским ратовима, то се затворена утврђења и неће моћи баш са свим изоставити из пољске фортификације; од себе се разуме да ту добијају места на основу горереченога само затворена утврђења простог основа, т: је: искључно редути разнолики.

4) О јачана унутрашњост, редут услов је за свако стално и привремено утврђење, којим се до некле може заменити резерва, а у пољској фортификацији потпуно је излишан, јер ту брани утврђења обично доста јака војска, која опет има на своме располагају довољно снажну резерву.

И сад узев у призрење горе исказано лако је доћи до овог закљученог извода.

1) Начела пољске фортификације оштро се разликују од начела сталне и привремене, јер се у првој све оснива на присуству јаке резерве а код двеју последњих ове ил никако нема ил ако је има врло је слаба,

2) Из тога само што је до сад казано очито је, велика је погрешка што се код свују фортификација спаја привремена са пољском, т. ј. увлаче се и у њу звездасти фронтови, свако врски дрвени построји и: т: д. По начелима својим, по унутрашњему садржају привремена фортификација ни чим се не разликује од сталне; међу њима има само разлике чисто спољне, формалне, само разлике у материјалу, из кога се граде: у сталној је фортификацији мате-

ријал камен и железно а у привременој земља и дрво. И тако, ако се хоће да споји привремена фортификација са ма којом, то би пре са сталном, а никако са пољском, са којом она има само чисто спољнег наличја, с тога, што у обема употребљава се исти материјал, земља и дрво, ал од које се удаљава она по начелима, по унутрашњем садржају. Ако се ствар строго узме, то привремену фортификацију не треба спајати ни с једном, већ ваља од ње начинити особити самосталан део.

Такво потпуно рационално строго поделење фортификације, на три дела које истиче непосредно из основних начела донело би не мале користи. Оно би пре свега учинило те би се уклонило из пољске фортификације по нешто што је противно њезипим основним начелима, а у њој се увукло. Пољска фортификација знатно би простијом постала, она би се онда бавила најпространијим развићем једнога дела тактике а имено **применом на земљиште** и постала би специјалност пешадије, што она и ваља да је, што је и била до онда, док не паде шака ипцирима (ако се неварамо до XIII века), који не знајући тактике и не изучавајући је, уведоше у фортификацију оно што и ако је потпуно за привремену, ал му нема места у пољској, а тако унесемо у њу ствари сложене које доста учинише, да се раздвоји — пољска фортификација од тактике, особито, кад развијеном брзином и движености у ратовању, стаде тактика све више и више ограничавати време за ојачање положаја утврђењима. Оставши по пређашњему код сложених и брзих постројења, пољска фортификација по ограничености времена које јој тактика дозвољаваше за ојачавање положаја, показу

се без икакве снаге да ма шта изради. С тога је тако тива и почела да јој отказује садејства, То је и патерало Наполеона I те је рекао, „пољска је фортификација сада у горему положају него што је била пре 2000 год...! Сав је узрок томе тај као што се види из горе реченог, што је узеше од пешадије и дадоше је инципирима, а ови је спојеше са привременом! И сад је јасно, да за тешњу свезу пољске фортификације са тактиком, што тако јако тражи корист саме ствари, ваља поћи противним путем, т. ј. одвојити пољску фортификацију од привремене јаком границом, на основу већ казаних начела, узети је од инципира и дати је пешадији у руке.

20. Августа

Г. Лер

с рускога Јевр. Велимир.

Војно-научне задруге и њихов значај.

(сруског)

Оружана снага западних јевропских држава још нигда није била тако огромна као данас: државе првога реда нису задовољне милијунима војника; државе другога реда паште се непрестано да накаламе коју стотину хиљада више. И тако западна Јевропа може у време рата да дигне на оружје преко пет милијуна војника, а то ће рећи скоро трећину мушкараца од 20. до 30. године. Сва та маса више или мање носи и у мирно доба војничке обвезе, а то на сваки начин јако утиче на народњу привреду и уопште на благостање земље.

Тежина тога терета осећа се још више при погледу на огромне суме, које војска прождири. Сваке године западна Јевропа троши на војску преко 266 милијуна дуката или у средњу руку више од трећине

државних прихода. И то се све чини просто на основу старе изреке: „Si vis pacem, para bellum“ (ако же-лиш мира, буди спреман за рат).

Са свију страна чују се уверавања дипломата о мирољубивим тежњама, сви познају ратне незгоде и кажу, да треба рат избегавати; али у исто доба и правитељства па и само друштво мисли непрестано о увећању оружане снаге, а то све из страха, да их случај какав не спремно не задеси.

Не упуштајући се овде у испитивање узрока, који изазивају тако огромно оружане, да се задржимо код појава, који су природно последици тога оружања.

Овако грдно оружање а још више грдни расходи око тога морали су изазвати у друштву незадовољство; против садањег војног система почело се викати, да је противан народној привреди, да руши благостање земље и да услед тога оружану снагу ваља свести у најтежије границе и најпосле да би се могло опстати са свим без војске, кад би се потражила сретства, да се народи и државе зближе а не да се отуђују и завађају. У овоме занста има и истине, али се доста и претерује. Иконама, који су главни противници садањег војног система, сматрају ствар доста једнострано и доказују, да војска ништа не привређује, да је дакле преко потребно, да се стајаћа војска укине, а с њом наравно и већина сада постојећих вековима освећених војних установа. Једностраности основне њихове мисли иде тако далеко да и саме историјске догађаје претресају и цене једино се своје тачке гледишта и у томе као налазе потврђење својих мисли. У потврду свога мњења они наводе, још како

су Француске у сташке реџименте умеле да победе правилну јевропску војску; како су Северо-американци незнајући тако пространих војних установа кад је затребало, створили и војску и војводе и све, што је за погребу требало, па што ће дакле, веле они после тих примера, та тако отегнута и скупа спрема у мирно доба? На што теретити народ рекрутовањем и толиким порезама. Кад се може о много мање трошка у мирно доба добити тако сјајан резултат у рату: развијајте, говоре икономи, благостање у народу, и он ће кад наступи опасност, умети, да се лати оружја и да одбрани своју самосталност; пегујте просвету у народу, па ће се у његовој средини, кад затреба, паћи и војвода и војних одминистара, који ће бити од веће користи земљи него тако сложени и скупи механизми, који се спремају у мирно доба. То су пачела, која исповедају данашњи икономи под упечатком терета, којим садање војне установе притискују икономско стање држава.

На те прекоре, који се одликују једностраношћу па и неправичношћу, сами војници ваља да одговоре и да разјасне спорна и тампа питања, која се тичу војних установа. И то чине већином свуда не специјалисте већ дилетанти, који врло често немају довољног и свестраног појма о питањима, која заповедају; ко дакле треба да даде нужна објаснења, ако не сами војници, који ваља та питања најпотпуније да познају?

Но да би се што већи отпор противницима војних установа дати могао, преко је потребно, да се умна снага војника здружи. Ово треба желети и с тога што је то у исто доба један од најпотребнијих услова за успешан развитак савременог војничког staleжа.

Немотрећи на број војске повијег времена није више груба материјална снага, и треба јој знати ступањ умног развића. Римском легионару, средњевековном ритеру па још и солдату Фридриха II и Наполеона I. требало је само физичке снаге, па да стече име одличног ратника. Од садањег војника много се више тражи; да не говоримо о специјалним родовима војске, где се увек захтевало од војника, да је више или мање развијен, у садање доба и од простог пешака тражи се не само једна физичка снага: пешак има данас далеко сложеније оружје, него што је пре било; у самоме дејству има више слободе и самосталности; и у опште служба пешака данас захтева од овога не само да слепо и просто врши заповест, као што је пре било, него и да размисли, какоће је извршити.

Према тима захтевима и удешено је обучавање простих војника; међу њима шкри се писменост и заводе се нарочите школе за њихово обучавање.

Па кад је тако вешто и неопходно умно развиће простих војника, колико још важније мора бити образовање официра, који су старешиње тима војницима, који их уче, руководе и управљају свима њиховим дејствима? на жалост морамо признати, да се на ту тако важну ствар скоро свуда врло мало пажње обраћа према томе, што се чини за развиће простих војника.

(ПРОДУЖИЋЕ СЕ).

Ситнине и новине.

Нов начин осигуравања топова од ватре.
— Познато је како су у последње доба кушали да заклањају топове кулицама (tourelles) и неком врстом гвоздених, штитова — али да то не даде никака решива

попека. Капетан англиски Монкриф (Moncrieff) мицели да је постигао цел, ако изложи топове ватри само у тренутку пуцања, а одмах после да их уклони од погледа непријатељева; то он постиже једном против — тежином (contre poite) коју је лафету придао и која за време пуцања стоји под оруђем, али одмах за тим трзање је топовско тера да скочи. За време пуњења „топ се не види, и за тим се поставља за пуцање. Један човек сакривен, може да рукује топом и да пуца. — Испитивања чињена са овом направом пред англиском комисијом, врло су лепо испала.

Намесништво кнежевског достојанства на предлог Министра војног уважило је оставку Косте Митрићевића, артиљеријског капетана друге класе.

У име Његове Светлости кнеза српског Милана М. Обреновића IV., намесници кнежевског достојанства, на предлог министра војног, указом од 10. тек. м. изволели су решити; да се артиљеријски капетан I. класе Евгеније Калиниће и штабни поручик Адолф Сретић, који су досада под уговором служили у државној служби, приме у дејствителну државну службу с тим, да се првом рачуна ранг капетана I. класе од 19. Априла 1866 г., а другоме ранг поручика од 1. Јунија 1867 год.

Молимо учтиво господу уписнике војинове, да нам што пре новце пошљу. Ми доста дуго чекамо!

ИЗДАЈЕ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНУ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

29

10. Октобра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Јуришна колона при новоме оружју. — Војно-научне задруге и њихов значај. — Уписницима војниовим.

Јуришна колона при новоме оружију.*

(СВРШЕТАК.)

Пре но што се уђе у бој, ови ће штитоносци јахати на коњима или магарцима, те да би тако могли сачувати своју снагу за јуришан тренутац, и да не би никад са умора испустили згодан јуришни тренут који треба вазда лѐтом хватати.

Они треба да су врло јаки, те да их ни два ни три зрна у исти мах добивена, не могу задржати у њиховоме ходу; а овај избор не ће бити тако тежак, јер ће из све војске тек малени део требати да се избере. У осталом, ако би баш ко и посрнуо, можемо рачунати да ће га уздржати војници одмах иза њега у реду; а за случај, у коме би један или други оне-способио за борбу мора се извесни број оваких истих људи имати у резерви, из које ће се брзо измена чинити. Они ће се при јуришу борити само у личној обрани, више никад; с тога да би слободнији у радњи били, не ће имати никаква оружија до једнога револвера.

* Види 25 бр. „Војинон“ ове године.

Говорећи о штитовима, ми ће мо поменути само неопходне особине њихове. Кад ове побројимо, лако ће се моћи после видети и све појединости при грађењу.

Штит треба да је колико и човек висок, па нешто и мало виши, ширина треба да му је толика, како ће се са суседним штитовима моћи да укршта. Као и оклоп, он ће бити испупчен, подељен по средини ивицом испадном или ивицом *du buse*, а са свију страна окотарен надстрешником (*douttieres*); — оваки је лик случаја подједнако потребан ал посебице штит и с тога треба да је такав и испупчен да не смеће коленима уходу. У висини очију на штиту ће се избости неколико удесних рупица, кроз које ће штитоносац моћи да гледа. Штит тај толико сталан, да може издржати зрно на свакој даљини, — треба да је и што је могуће више лак, — а то нам се види у толико извршивије, у колико цео свет данас зна да онај коњички заједно с леђима његовим тежи од прилике осам килограма, и у колико је с друге стране познато, да пешак носи у пољу 30 и до 40 килограма, кад је са свом спремом.

Ми рачунамо да ће штит наш тежити између 30 и 40 килограма. Ако се узможе начини и штит од алујинијума, као што се то испитивало рад оклопа, — тежина штита тада била би четири пута мања. Али са овим градивом истина се једно добро добија, ал се с њим одмах и нова махна порађа. Тромина т. ј. штита као противство промениће се, и ударци зрна биће много осетљивији руци штитоносца, и он их чешће не ће моћи издржати. Тек озбиљним испитива-

њем може се пронаћи најудесније градиво, које ће моћи имати обе потребне особине у исти мах: при најмањој тежини штита најнеосетлијег преношења зрневље снаге.

За ношење штитова мора се изнаћи такав начин, који ће сву тежину пренети на рамена и обе руке штитоношчеве, — ал већ морају тако просте бити, да се штит може у мах скинути и опет подићи. Излишно би било мислимо и поменути, да ће веза бити другачије, кад су од штитова, што бокове заклањају.

Особиту пажњу ваља поклонити истраживању оних пружних тела која ће се метути између човека и штита. Као што ваља изабрати, она ће две цели имати, да што више одвоји штит од човека, да би му гледање и хођење било лакше и да што је више могуће расплива удар зрна, те да посач не осети то јако. Ми предлагемо за ово или каучукова или жилава и врло пружна тела, која ће се у довољноме броју метути на унутрашњу површину штита; на послетку удесно ће бити и свако друго средство, које ће моћи одговорити изреченим захтевима, а које се може са мало испитивања пронаћи.

Цео је свет данас увидео, да му је неопходно потребно пронаћи начин, како да се спасе од овог новог тако убијственог оружја. Скорашњи распис министарски — да се вежбају војске у брзом подизању (за по сахата) опкопа, па ма их и за врло мало поседали — служи нам као нов доказ потребитости тога начина. И ми чинимо само један корак напред и препоручујемо да се те јуришне колоне усвоје тако

рећи, покретна фортификација. Овај начин заклона мислимо сачуваће вранцуској војсци стару јуришну вредност и њен бајонет остаће и даље светао*).

Ужице, 10. 9, 1869.

Написао О. Геп.

Војно-научне задруге и њихов значај.

(Наставак)

До пре кратког времена војничка служба била е за чудо примамљива: слава је имала много више дражи у себи, захтеви су били мањи а у след тога и материјални рачуни и интереси од много мањег значаја. У то доба у војску су ишле по најбоље личности из народа. Данас пак, кад су науке достигле толики ступањ савршенства, кад су прокрчени толики путеви, на којима се наука може применити на живот и народну привреду, — данас, велимо, за људе, који хоће рада, осим војничке каријере стоје отворена толика и разна попришта, на којима може сваки добити и славе и осигурати свој живот и своју будућност. Таква промена у савременом животу на сваки начин од незгодног је утицаја на војнички staleж а особито на састав официрског тела. Војничка је служба сада тако рећи, прибежиште само оних људи, који из ма каквих узрока не могу наћи уживљење ни на каквом другом пољу; изузимајући незнатан број људи, који се од срца одају војничкој служби, сви остали сматрају је као привремено занимање, и остављају је, чим наступи згодна прилика.

(*) Од преводијоца. Овај чланак, и ако толико чудан, мислимо да не ће остати нечувен; и ми лепо молимо другове своје, да о њему свој суд изреку, — као што ће мо и сами одмах после то учинити.

При таквом стању ствари лако је појмити, за што је војнички staleж тако далеко изостао у образованости иза савременог друштва, и зашто је пређе у војсци било много више знатних личности но сада ово се пак никако не може да обори тиме, што је савршена Литература војна тако богата; она је истина велика и богата по броју дела, али кад се по вредности сравни са Литературом на крају последњег и у почетку овог века, па кад се не заборави још и то, да су се пређашњи писци при издавању дела имали борити са великим незгодама, којих данас нема онда једва да ће превага остати на нашој страни.

А међу тим официру у садање доба нуждан је далеко већи ступањ образованости него пређе, није довољно само да у службу ступи спреман, већ непрестано треба да се у своме послу усавршава. Књижевност у томе погледу много помаже, зато је правитељства свуда више или мање помажу: одређују награде за најбоља војничка дела и издржавају периодичке листове. Осим тога заводе се библиотеке, дају се такви послови, који захтевају, да је умна снага увек напрегнута, образују се официрски клубови, друштва, заједничке трпезе, војничке беседе, — све с том цељу, да чланови војничког staleжа мењају своје мисли и погледе, да се отргну од апатичког дремежа и да им се служба омили.

Пут је овај заиста користан и најпрактичнији, да се умна снага развија и држи непрестано напрегнута; Тако се само може и друштвени живот међу официрима да развија.

С тога се и обраћа на то свуда особита пажња, Тако опште официрске трпезе заведене су одавна у

Инглијској, Француској и Пруској војсци, а у последње време говорило се, да се заведу и у Аустро-Угарској војсци.

У Инглијској осим тога има особитих официрски клубова; у Француској заведене су у војном министарству и у реџиментама официрске беседе, где се претресају разна војничка питања; најпосле у многим државама одавна а у неким од скора установљена су војно-научна друштва и скупови.

Друштва су ова у садање доба од велике користи, јер се ту претресају и одбијају нападања, која су се у последње доба против војних установа подигла, а у исто доба су најсигурније сретство да образованост и у масу војника продре. У друштвима тима заповедају се и претресају разна војничка питања и путем научне расправе постају јасна не само војницима но и грађанима. Само се тако могу погледи разбистрити и одклонити заношење којекаквим празним теоријама.

Дружина тих било је до сада двојаких: академија, које састављају лица, која су већ својим делима позната и простих скупова, где може бити члан сваки који хоће да ради. Академије су прва и најстарија војничка друштва, но у новије доба обичније су просте војничке задруге.

Колико се зна, мисао о ученом друштву под именом војне академије, поникла је под француским Краљем Хенријем IV и његовим знаменитим министром Сином; но они у томе нису успели; али опет зато прва таква установа појавила се у Француској; 1752 год. морски официри у Бресту, основали су дружину,

која се звала „Француска морска академија“ и имала је цел, да унапређује морске науке.

Одма за тим, како је пала та прва војна академија, основана је 19. Новембра 1796. год. „Шведска војна академија“, која и сад још постоји. Она је имала задатак, да развија и шири општа војна знања како на суву тако и на води. Њени садањи штатути претресани су и потврђени 17 Новембра 1832. год., главни основи тих штатута били су ови:

Академију чине чланови урођеници и странци; први се деле на два реда; чланови су првог реда: сви вѣћи начелници разних одељења војне управе, сви ђенерали и адмиралы Шветски и Норвежски, лица, која су добила три пута академијску награду и нај-после лица, која се одликују трудом око усавршавања војних наука. Број чланова овог реда није опредељен. Чланови другог реда су лица позната својим делима особито у наукама које има академија да усавршава; ових не може бити више од 120 и по струкама околнко их има:

Пешака	24.
Коњика	12.
Артиљеријста	24.
Фортификатора.	12.
Топограва.	9.
Морнара.	24.
Администратора.	12.
Правника.	3.

Ових чланова никад не може бити мање од трећине.

Број странаца је неограничен и они се бирају од људи, који су ма чиме стекли себи велико име у војсци.

На управи стоји председник и потпредседник који се бирају сваке године, и секретар, који се бира на пет година; осим тога бирају се сваке године шест извештача и шест чланова за: Тактику, Артилерију, Фортификацију, Топографију, Морнарство, и Администрацију са правним наукама. Избори се чине у скупштини свију чланова тајним богатирањем.

Поменута лица чине цензурни Комитет, који прегледа и оцењује сва дела, која Академији долазе. Најтежа је задаћа извештача, јер они прате сваки корак у својој струци и јављају о томе скупштини академије. Осим цензурног комитета има још административни савет и уреднички комитет, који уређује и издаје записнике и лист Академијски.

Академијске скупштине држе се у Штокхолану сваког месеца осим Јуна, Јула, и Августа. На тим скупштинама бирају се чланови, извештачи читају своје извештаје, подносе се оцене дела послатих Академији и читају се разни састави. Сваки нови члан дужан је при ступању у Академију, да говори о ма каквом војном питању; сви чланови дужни су, да се брину о унапређивању војног образовања и да подносе академији резултате своје радње; сваки члан, који је ма где у рату био, дужан је, да поднесе нацрт операција, у којима је учествовао.

Годишње скупштине држе се 12. Новембра. Ту се подносе извештаји о администрацији академије, читају се расправе поднешених састава, раздају се за

велике заслуге медаље од бронзе а у особитим приликама и златне; најпосле објављују се задатци за конкурсе у идућој години. Но осим тога примају се и састави написани и по слободно изабраној теми. За 1869. год. шветска Академија поставила је ове задатке:

1. Утицај ручног ватреног оружја на Тактику.
2. Које је ватрено оружје најудесније за шветску војску.
3. Треба ли, да су простија егзерцирна правила и шта треба да се измени услед новог оружја.
4. Од каквог су утицаја разни калибри на употребу пољских топова.
5. Докле може ићи разнообразност у материјалном делу пољске артиљерије.
6. Шта условљава потребу утврђивања престанице.
7. Који је најгоднији распород утврђења на таласастом земљишту, кога има доста у Шветској, нарочито к југу од Штокхолма.
8. Према савременом стању војне вештине какве услове треба да задовоље инжењирске трупе и у колико те делове може испунити шветска Инжињерија.
9. Како треба да су постројене железне беледаже за градску артиљерију.
10. Које су најтачније опредељене висине на Скандинавском полуострову и у колико оне могу послужити, да се изрази пупчатост Шветске.
11. Како треба да се уреди санитарска струка шветске војске за ратно доба, и каква би организација за њу најгоднија била.

12. Какви су топови у садање доба најзгоднији за оружање прибрежних утврђења и флоте (шветске.)

13. У колико и како могу подводне мине при савременом стању тога питана да послуже за обрану шветских обала.

14. Од каквог су значаја у последње доба предлагани пројекти народне војске, и у колико би се шветска могла поуздати на такав од бранителан систем.

15. Од каквог утицаја на војно изображење може бити општа војничка обвеза.

Решења тих задатака треба ло је поднети најдаље у Августу ове године,

Ми смо изнели овде све те задатке само зато, да би се видело, како заиста практичан правац има шветска академија: сви ти задатци тичу се питања савремених а у исто доба непосредно шветске војске. У теориска па и у војно — историјска испитовања шветска се академија врло ретко упушта; она је у неколико и саветодавна установа при војном министарству; и заиста многе идеје, које је академија расправљала, шветско је правитељство усвојло и остварило. Не мање важан је значај академије и као органа за ширење образованости међу војницима; и да не говоримо о томе да академија изазива и побуђује офицере на рад, она много помаже ширењу војничких знања и својим седницама, које су јавне и још више својим делима, међу којима је на првом месту војнички журнал, који сваког месеца излази а уређује га секретар академије генерал Газелијус.

Налик на шветску основало је правитељство италијске републике 1802: год. једну војну академију у Милану. Но ова академија није била дугога века и не обележивши свој живот никаквим особитим делом, распадала се, кад су Аустријанци овладали Ломбардијом и Венецијом.

Прелазећи на „војно-научне задруге“ да се задржимо најпре код најстаријега и најразвијенијега друштва — Инглиског.

1831. год. неколико инглијских официра, који су учествовали у Наполеоновим ратовима, образовали су у Лондону под заштитом краља Вилхелма IV. дружину названу „The Royal and Military Dilectum and Museum: у почетку дружина та имала је задатак да негује науке и вештине уопште, но доцније делокруг јој се сузјио ограничивши се само на чисто војне предмете и најпосле добивши име „Royal United Service Institution,“ поставила је себи за циљ, да унапређује једино војна знања и науке. У том виду дружина та постоји и данас и штатути су јој одобрени краљицом викторијом 1860. год.

У почетку дружина се издржавала једино од улога чланова и добровољних прилога; но од 1857. год, влада јој издаје помоћ, која је у почетку била 400 а од 1865. год. 600 фунти штер. и та сума по пола пада на буџет сувоземске и морске војске.

Главна је циљ друштва унапређење војске и флоте и ширење знања и литературе. Циљ се та достиже: завођењем особитог листа, војно-научним беседама, прикупљањем оружја свију народа и особитог музеја, који је главно хранилиште травеја и уопште разних

предмета у рату добивених, исто тако ту су и збирке и свију нових изналазака и усавршавања.

Друштво је под заштитом краљичином. Има почесних редовних и привремених чланова. Почасни су чланови принчеви, војници, који имају великих и особитих заслуга за отаџбину, лица која друштво материјално помажу и, по своме положају скоро сви министри.

Редовни чланови бирају се балотирањем и без балотирања, Без балотирања примају се за чланове друштва краљевски принчеви, Лордови, графови, гувернери колонија, официри војске и флоте, војници флоте, народње војске, јоманри (милицијска коњица) и својевољци. Бало тирањем бирају се официри у оставци и лица која су служила или и још служе у војном министарству.

Најпосле за привремене чланове опет балотирањем примају се млади људи који су кандидовани за официрски чин и уопште сви који мисле, да служе у војсци или на флоти.

Осим тога има почасних и дописних чланова.

За почастне чланове могу бити примљени; људи, који друштво материјално помажу, па и женске, које су што друштву жртвовале, знатнији Инглези, чланови дипломатског тела налазећи се у Лондону; осим тога, по предлогу посланика примају се и странци за почастне привремене чланове на три месеца, но рок овај може се и продужити. Најпосле официри странски примају се такође у друштво за почастне и дописне чланове.

Лице, које служи у војсци и члан је друштва, ако из војске буде отпуштено за ма какву погрешку,

која се тиче части, одма се изкључује и из друштва.

Сви чланови осим почасних и дописних при ступању у друштво полажу одма по једну фун. штер; годишњи у лози су двојаки — фунта и 10 шилинга; ко плати фунт штер, Добија бадава журнал друштвени; ко плати 10 шилинга добија само рачуне о администрацији друштва.

Осим тога може се место годишњег плаћања положити у једанпут 10 или 6 фун.

1864. год. друштво је имало 3902 члана а годишњи улози изнели су суму од 2425 фун. и 17. шилинга; осим тога напред плаћених улога 478 фун. дакле цео годишњи приход за 1864. год. био је 3694 фун. 5 шин.

Дружином управља председник, 12 подпреседника и савет од 24 члана председник и чланови савета бирају се на скупштини друштва; потпреседнике именује савет и они се сматрају као његови чланови. Савет именује себи секретара, благајнике и друге званичнике. Сваке године мења се трећина чланова савета.

Главна скупштина држи се једанпут у години, у прву субату месеца Марта; осим тога може се сазвати ванредна главна скупштина, ако то захтевају најмање 24 члана. Главна скупштина прегледа администрацију друштва; она бира чланове управе и прегледну комисију од три члана, која прегледа све рачуне друштвене.

За научне цели држе се нарочити скупови или беседе, где могу доћи сви чланови друштва. Скупови ови сазивају се онда, кад се довољно материјала прикупи. На тима скуповима обично који од чланова чита

какав свој састав, па се после оцењује пошто је прочитано; сав разговор (дебате) на тима скуповима записују стенографи па се после све печата у Журналу заједно са прочитаним саставом. Журнал излази од 1858 сваке године у великој књизи од 400—500 страна; за њ се плаћа два шилинга.

Да би имали појма о предметима, кајима се друштво занимало, изложи ћемо овде питања, која су на скуповима друштва 1864. год. претресана:

1. О морској артилерији
2. Осматрање на Ајеростатима (Луфтбалон).
3. О употреби паре за руковање топовима великог калибра.
4. Лађе оклопнице, користи и недостатци њихови.
5. О утицају торбе и одећа на здравље пешака.
6. О болестима у војсци.
7. О изложбама при пуковима.
8. Обрана Снитгеда.
9. О нетачности гађања жлебног оружја.
10. Употреба електричког телеграфа при маневровању војних бродова.
11. Поправка и чишћење подводних делова на бродовима.
12. О обвезама официра у рејименти.
13. О лађама оклопницама у односу на теорију њиховог постројавања.
14. О војној гимнастици.
15. О грађењу утврђења војском.
16. О пушци Маке-Шторма.
17. О усавршавању пешачких правила егзерцирних.

18. Употреба ливеног челика за израду оруђа и муниције.

19. Железњаци у Стратигијском одношењу.

20. О памучном баруту.

Осим беседа, на којима се воде војно научни разговори, друштво има и нарочити музеј, који је отворен сваки дан осим недеље. Друштво има и своју библиотеку од 15.000 свезака; она је увек члановима отворена.

Друштво има сада велику кућу, у којој је богати музеум подељени на пет одељења: 1. библиотека и кабинет за читање; и одељења: 2, војно, 3, морско, 4, етнолођијско и старинарско и 5, природних наука. Библиотека се дели опет на три одељења: а, хранилица књига, рукописа и медаља заузима три велике собе; б, топографски кабинет; в, кабинет за читање. Војно одељење дели се опет на двоје: а, збирка модела запрема три собе и б, збирка оружја и машина шест соба и две галерије; ту има образаца разног оружја из свију крајева света. Б остала одељења (3) музеума такође су врло богати.

Дружина ова у Инглиској је у великом поштовању: сви знатнији људи, књижевници и представници благородства чланови су друштва а многи од њих били су или су још и сад чланови савета друштвеног. Зато све нове изумеовине подносе се пре свега друштву, које им често у казује своју учевњачку заштиту. На скупове друштвене стиче се увек врло много света и премда оно по своме уставу не даје никакве награде ни медаље, опет зато увек има довољно састава за прочитавање. Свака висока цена да буде

члан друштва и да користи својим трудом општем напретку и просвети.

Налик на Инглиску „војно-научну задругу“ образоване су у много мањој мери дружине у Швајцарској, Прусији, Хсландији а у последње доба и у Аустрији и Баварској.

(продужите се).

Уписницима војиновим.

Ево десет месеци прође, а нека господа уписници још неплатише војина. Уредништво је принуђено било чешће да шиље разносача и да моли да се претплата положи. И нека господа дадоше и хвала им; ал многи говораху разносачу, да ће сами уреднику дати или послати; па бар да тако урадише, ни по јада, ал ни до данас недобисмо новаца. Уредништво — нека му се незамери — ево доведено је дотле, да мора и опет овим путем подсећати ту господу, да изволе новце за војина послати. Има много пријатеља, који без мејанције рачуне склапају; ал нека верују та господа барем то: да војин има дужника и од шест година, па дакле да и рачуни другачије стоје. — Молимо дакле свакога, који војину дугује, да што пре новце пошље; уредништво нежели, да их поименце опомиње.

ИЗДАЈЕ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНЕ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

30

20. Октобра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Војно-научне задруге и њихов значај. — Тактика примењена
на терен. — Уписницима војинским.

Војно-научне задруге и њихов значај.

(ПРОДУЖЕЊЕ).

Све те војно научне дружине имају целу, да шире просвету у војци и да пробуђују дух удруживања међу официрима: у швајцарској дружина још има утицаја и у решењима средсредног савезног правителства у војним питањима и има право да подноси правителству адресе, у којима казује жеље друштва. Главне скупштине швајцарске дружине држе се сваке године три дана редом у главним варошима кантона. На тим скупштинама, на које се позивљу сви официри, дружина бира председника и чланове управе; ту се читају и бољи састави поднешени друштву. Сваке године дружини дају се задатци за конкурс и за најбоље саставе издају се награде. Осим тога преко зиме чланови друштва држе у својим кантонима јавна предавања и тиме много приносе ширењу знања у војсци. По најновијим датима дружина има 2365 чланова од официра из разних кантона. Дружина постоји од 1833. год. по највише је напредка учинила, од како јој је председник пуковник Ганс-виланд.

У прусији војно научна задруга по стоји од 1842. год. Краљ јој је заштитник; сви краљевски принчеви почастни су чланови. Редовни чланови могу бити сви војници како они који служе тако и они у оставци; број редовних чланова је 260 по дозвољено је уписивање и преко тога броја, само што такви чланови немају право гласа у скуповима и постају редовнима тек онда, кад се какво место упражни. Сваки члан при ступању у друштво плаћа на библиотеку једну круну (око 3 дуката). и после сваке године улаже сваки 6 талира.

Сваке године на главној скупштини дружина бира чланове управе: управитеља, под управитеља, два секретара, два рачунара, библиотекара и овоме помоћника. У помоћ библиотекару дају се још четири помоћника, од којих сваки има по једно од ових оделења: један тактику и стратегију, други артилерију и инжињерију, трећи ђеографију и статистику, четврти политичне науке. Преко зиме (од октобра до априла) чланови друштва држе скупове најмање у месец дана једанпут и ту читају саставе научног садржаја или претресају питања која подноси и предлаже управитељ; скупови ти бивају обично у вече од 6 до 8 $\frac{1}{2}$ часова. На скупу 25. Јануарија ове године као на дан рођења Фридриха великог, био је краљ, наследник, принчеви Адалберт. Албрехт и Александар. Ту су читани наравно само састави што се односе на живот знаменитог краља-војводе и на име: Управитељ војне Академије ђенерал-Лајтнант Ецел читао је сасвим нову расправу о политичком завештању, које је краљ Фридрих Вилхелм

I. оставио своме сину Фридриху II. а бреславски професор, др. Кицен, прочитао је одговор на тему: „Напрт неких важнијих момената из живота Фридриха као великог војводе.“ У тој својој беседи он је расправио једно устмено но не потврђено никаквим основима предање из 1745. год. и затим две епизоде из седмогодишњег рата: једну из битке код Колина (18. Августа 1757). а другу из битке Лигница (15. Августа 1750.).

Неможемо да не свратимо овде пажњу читаца на једну прилику, која је само у прусији могућа: не једном истом скупу тако рећи редом, читају своје расправе: Ђенерал-Лајтнант, управитељ војне академије, о предмету, који спада сасвим у политичку историју; професор пак универзитета, лице грађанско јако увежено са својих књижевних заслуга — о епизодама чисто војно — историјским.

У холандији основано је у Хагу друштво за унапређивање војних наука 1865. год. и до сада још ради на своме уређењу. Чланови могу бити — не иначе него балотирањем избрани сви официри стајаће војске, милиције колонијске војске, а тако исто и лица грађанског реда ал не млађи од 20 година. Сваки члан плаћа годишње 4 ворината. Скупови друштва држе се сваког месеца преко зиме од 1. октобра до 1. Маја. Избор предмета за саветовање остављен је самим члановима, но строго је забрањено. дирати у радњу правителства и основне војне установе; у скуповима а тако исто и при читању могу учествовати и лица која нису чланови. После сваког читања настаје дебата, у којој могу учествовати сви присутни, с тим само ограничењем, да један не може говорити више од два пут.

Друштвом управља из средине његове избрани комитет, који има право да предлаже на скуповима разна војна питања на расправу.

Осим тога има особита комисија, која заједно с комитетом решава: који се од прочитаних састава могу печатати; решења те комисије одобрава скуп друштва.

О најновијим војно научним задругама — аустријској и баварској у стању смо да саопштимо подробније извештаје, јер оне редовно износе на јавност записнике своје радње.

У време владања аустријанаца Ломбардо-венецијском краљевином официри аустријски основали су тамо у свима већим варошима дружине, које су и мале поглавито карактер забаве, јер су обитаоци против војске непријатељски расположени били, па је ова морала стварати сама себи забаве, јер је у грађана наћи није могла. Чланови друштва плаћали су неки мали улог и одатле су набављали журнале и новине; скупови држани су по гостионицама или касинама, по некад премда врло ретко, држана су на тима скуповима и јавна предавања. Такве дружине или као што су их они називали, војничке касине, биле су по свима већим варошима, где је аустријска власт допирала. по најзнатнија била је касина у Верони, јер ту је увек био велики гарнизон.

Веронска касина имала је и повећу библиотеку, која је пренешена у Беч кад су аустријанци из Италије оселили се. Кад се после битке код Кенигреца у Аустрији пробудила тежња, да се свом снагом потпомогне умно развије друштва у опште а нарочито војника, онда неколицина официра намисле да скло-

пе војно — научну дружину, која би имала задатак, да шири међу војницима војничка знања а у исто доба била би стално место за скупљање војника. Предлоге у томе смислу подношене неколицином официра министар војни одобри и наложи им, да пачине штатуте и обећа им своју заштиту и помоћ правителства, да мисао ту у дело приведу. И зајиста на свршетку 1867. год. израђени устав друштва под именом „Бечка војничка касина“ буде одобрен, друштву се преда бивша варошка библиотека и цар изда из своје касе одма 10.000 фор. на целу уређења друштвеног.

По штатутима друштва је цел да гаји дух удруживања и да шири војничка знања и науке. Друштво има чланова — оснивача, а то су они који су на цели друштвене дали најмање 100 фор., даље редовних, почасних и дописних чланова. Редовни чланови могу бити сви официри и чиновници војничке управе како у служби тако и у оставци, ако имају пензије; војници пак, који нису чланови но за време живе у Бечу, пуштају се у касину као гости; осим тога у касину могу долазити морски кадети и питоци старијег разреда већих војних заведења. Сви чланови имају равно право гласа на скуповима и уживају и сва остала права, која су с чланством скопчана. У касини има као обично у клубовима библиотека, журнаи, новине, разне игре и трпеза. Сви чланови дужни су старати се о достижењу цели друштвене и марално и материјално. Улози се дају месечно и оволики су:

фор. фр.

Фелдцајгмајстор 8. „

Генерал коњице 6. „

Фелдмаршалајтнат	5.	„
Бенерал-мајор	3.	„
Пуковник	2.	„
Потпуковник	1.	20
Мајор	1.	„
Капетан I. класе	„	70.
— II. —		60.
Поручик		40.
Потпуручик I. класе		35.
— II. —		30.

Сразмерно овоме опредељени су и месечни улози чиновника и пензионара.

Улог се плаћа 15. сваког месеца између 9 и 12 часова; ко за то време не плати сматра се, да је из друштва иступио.

Гости се пуштају без плаћања али само на време од 2 месеца.

На управи је савет, који има председника, помоћника председника (ови су увек ђенерали) и чланове; сва ова лица бирају се на главној скупштини, но за избор чланова савета друштво се дели на групе по родовима оружја и свака група бира на 100 људи једног саветника осим тих чланова савета бирају се још једанајест лица једино за научни рад савета и овима се додаје и уредник журнала, у коме се печатају, извештаји друштва. Саветници бирајусе на две године и сваке године мења се половина. Савет управља икономијом друштвеном и даје о томе раџун главној, скупштини која се држи у месецу Јануарију.

Решења саветска извршује комитет, састављен од саветника под председништвом помоћника савета. Комитет има два одељења: прво од 8 чланова упра-

вља икономијом друштвеном и клубом; друго из 12 чланова научним радом, овом одељењу припада и библиотекар друштва, кији је такође саветник.

Не упуштајући се у подробности устава односно примања и искључавања чланова, и радње савета и комитета, примећујемо само то, да научни одсек комитета има још особиту наставу за свој рад, и доста је самосталан односно савета друштвеног. Сходно томе настављењу комитету је главна цел да ради на ширењу војних знања, а то достиже јавним предавањима и беседама на скуповима расправама књижевних производа, печатањем и издавањем састава војно-научног садржаја, и најпоследње библиотеком друштвеном и музеумом, кад се овај устроји.

(Продужите се.)

Тактика примењена на терен.¹

с француског П. В.

У Journal-y de l'armée belge № 217 изашла је рецензија на Тактику, коју јенаписао белгијски мајор Вандевелд — Ту рецензију дајемо ми нашим друговима у српском преводу. Ово чинимо колико зарад тога да упозна по наше другове са савременим ваљаним војничким писцем, толико још и више са тога што ми у истој рецензији наиђосмо на једно важно артилеријско питање, које ће јако интересовати наше артиљере. Питање је дал' је артилерија што добила тиме што је усвојила жлебне топове? или је

¹ La Tactique appliquée au terrain par le major Wandelwelde, officier d'ordonnance du poi, — première partie 7,50 фран.

штогод изгубила? Са наше стране ми за сад на ово питање ништа неодговарамо толико само можемо рећи: Да је жлебна артилерија од њеног постанка па до последњег рата 1866 год. дакле за то кратко време сувише похвале добила, док притом мајор Wandewelde неће ни да чује о тој хваљеној жлебној артилерији и ни да је спомене у својој тактици Видећемо шта ће странци рећи, и на шта ће се решити — који² зарад тога и пробе чине; Но свакојако и ми нетреба да останемо равнодушни према томе врло важном артиљеријском питању једно с тога што ми имамо још глатке неизжлебљене артиљерије³ а друго и нарочито за то што ми немамо толико пара да можемо непрестано оружје мењати као неке европске државе.

Под горњим насловом написао је ту скоро књигу један од наших сурадника, мајор Вандевелд, коју најтоплије препоручујемо нашој војсци.

У тој књизи писац је гледао да што простије искаже све оно што би нам могло доћи у рату. Писац исте књиге саглашава се потпуно у мњењу са оним што је Наполен I рекао Gouvion-Saint-Syr-у: „Ако и један дан само добијем времена тад ћу написати једну књигу, у којој ћу исказати начела и то тако да она буде појмљива свима војницима и да се из ње може изучавати рат као и свака друга наука.“

² Wehrzeitung бечки у бројевима 84 85 доноси резултате сравнителне пробе учињене на Simmering-у 17, 18, и 23 Марта. Према тим резултатима Арколеј пише критику у горе поменутом журналу истом броју.

³ Ми имамо још глатке артиљерије 12 $\bar{\text{H}}$ топови неизжлебљени су тако исто и хаубице од 12 осталих су неожлебљене 6 $\bar{\text{H}}$ хаубице од 13и 16, које се последње (хаубице) и немогу изжлебити.

Са тог гледишта и он је написао тактику. У целом раду писац није нигде смео с памети савет великог војводе.

„Греше они, који држе да за управљање великим као и малим операцијама треба бити учен као Monge, Neuton, Laplace. Књигу коју ми дајемо нашој војсци, није тешко добро је разумети; незахтева се за то веће знање од оног што га имају уопште сви официри, већи срој под официра и питомци регименатских школа, који су се решили на каријеру у војсци.“

„Наша књига биће подељена на 2 дела.

„У првом делу биће теоријски развијено и примерима објасњено све оно што се изучава у 7-мом делу четне школе и из правила пољске службе т. ј.

„Како треба на датом терену разместити предстраже, како треба патролирати и осматрати дању непријатеља;

„Како треба направити кроки терена, који су патроле или који је дању осматран.

„Како треба постављати заседе, како се проводи транспорт, како треба нападати и бранити местне предмете: куће, зидове, замкове, гајеве, баште, села, насипе, реке, потоке, јаруге, мостове, теснаце и т. д.

„Цело теоријско развијање сваког појединце од горњих одељака биће пропраћено применом на практику објашњавајући плановима створ месности и тумачећи све примерима из ратне историје.

„У другом делу исте књиге говори ће се о терену уопште и својствима његовим (Résumé du grand manuel Topographique); о стратигијском осматрању шпе-

цијалном и офанзивном) и о употреби гвоздених путова у рату. Даље у истој књизи биће исказата стратигијска начела говори ће се о обрани држава, о нападу и обрани велики утврђени позиција и напоследку доћи ће тактика за борбу већих и мањих војних тела.

„Као и у првом делу теоријско развијање сваког појединце предмета биће пропраћено применом, објашњено картама и плановима и истумачно примерима из ратне историје те ће се тим начином моћи све лако проучавати.“

Да би наши читаоци могли унапред посудити о овој књизи, коју им ми толико препоручујемо учинићемо најбоље ако им унапред дамо увод у ово дело. Као што ће се видети, писац се усудио да изађе из постојећег колотрага; његове оригиналне мисли, које је он са убеђењем износи свету на видик изазва ће велико трвење међ војничким писцима што ће свакојако бити од користи за војничко знање.

УВОД.

Општа правила, дефиниција и начела.

Науком се кидају ланци у које је природа човека укопчала.

Општа правила.

Многи држе, да је војна 1866 год. многе измене у војевању учинила нарочито у тактики. Тако многи војнички писци о бојишту (*sur le champ de bataille*)

веле да са новим пушкама које брзо пуцају и са новим топовима који далеко терају **обрана (дефанзива) добија превагу над нападом (офанзивом)**. Верујемо да је обрана у свези са нападом, као спрема за добар напад и употребљена као што ваља, свагда и у свако доба добро цењена у тактики. Њену ваљану употребу показао је Велингтон (Wellington) против Француза у Шпанији и на Ватерло-у. Ма да његови војници беху наоружати кремењачама, опет он знао је и ту слабу ватру за добар јуриш користити; или другим речма: умео употребити ватру и бајонет против трупа, које су научиле само трчати на јуриш „à attaquer le boeuf zes cornes“ као што маршал Бижо вели.

Ма како начин ратовања Велингтонов био препоручљив против таке војске опет за то ми држимо да би било опасно и погрешно поставити према томе као начело за у будуће, да **ће обрана имати превагу над нападом**.

Данас као и пређе у свима епохама, стратигијска офанзива уздизала је морал у војсци. Даље и на самом бојном пољу кад војска пред непријатељем маневрује, или кад предузимље маневар да обиђе непријатеља или да га с' крила схвати, или кад напоследку сама она грози њеној одступној линији увек ће због тога бити у преваги над обраном.

Да видимо сад да ли војна 1866 год. сведочи у корист дефанзиве, као што многи веле, или не?

Ми одма унапред кажемо, да баш сами резултати 1866 год. на које се браниоци дефанзиве позивљу говоре против тога: да је дефанзива у преваги над офанзивом. Аустријанци, који се како у тактици

тако и у обрани држаху дефанзивне методе ратовања, били су свуд тучени где су се год сусрели са Прусима. Пруси су их тукли и то не толико обилазећим маневрама и јаком ватром из иглењача већ по највише јаком моралном снагом, која је једино могла произићи отуда што су они Иницијативу узели и већито нападали.

Код Blumenau на прилику фронтална борба није дала никакви резултат, неколико људи пало је с једне и друге стране. Бригада Voss својим обилазећим кретањем, решила је битку без да је и један пушчани Фишек у трошила.

У битки на Садови, **Хлум**, који су бранили Аустријанци и који је добро био утврђен, узели су Пруси и то самим челом колоне, без да се цела колона била развила и Аустријанце напала. **Росбриц**, коју су заузели и бранили Пруси отели су им Аустријанци. Пеханиц, бранили Саксонци наоружани са пушкама брзо пуцајућим. И при свем том што су иначе у тој битки подржавани били 8-мим Кором Аустријским морали су уступити Пеханиц много мањој војсци Пруској.

Бригада Ханенфелд, без да се и тукла, просто само једном обилазећом маневром на Лохницу оте 58 топова, зароби 5000 војника и тако је морално дејствовала на целу битку да је Бенедек, поред тога што је имао још 50,000 војске у резерви, која још у битку није ни ушла, морао одступати.

Које су дакле биле борбе у овој војни, које сведоче у корист дефанзиве? То ни су сигурно били судари у бреговима! судари у којима је браниоц изгубио 40,000 људи и морално пропао, утечен.

Пруси су све добили и у свему успевали офанзивним кретањем на бојном пољу, опкољавајућим нападима, којих је конвергентна ватра увек у надмоћију над дивергентном (расута на све стране) обране.

И у тактици и у стратигији офанзива не само уздиже морал у војсци већ јој даје и материјалну надмоћност над браниоцем. Војска која је непрестано у обрани и која непрестано може бити опкољена тактично свагда је потучена и то не само уздигнутим моралом нападача него та које и за то што је ватра конвергентна опкољавајућег нападача увек у неизмереном надмоћију над дивергентном ватром браниоца.

Из свега овог може се као опште правило поставити ово:

Треба се добро чувати и у колико је могуће више да небудемо тактично опкољени (обухваћени) у полупречнику дејства оружја коме је браниоцу изложен.

Даље са сигурношћу може се и то рећи: да је офанзива као што ваља управљана увек у надмоћију над дефанзивом нарочито у тактици. Ово је правило опште и вреди за све оне, који умеу поље управљати офанзивом, и не вреди само за оне који неумеу маневровати. Тако наприлику, кад су две трупе које се туку равноодстојно једна према другој распоређене, тад је она која очекује противника да јој на домашај добре ватре дође и онда на њега пали и затим јуриша у надмоћију над нападачем. То би истина изгледало противно горњем правилу

ал се на жалост мора признати да ту неможе бити ни речи о некој тактичној комбинацији нападачевој.

Опште правило. Треба избегавати напад са фронта, или ако то мора бити тад треба са једним крилом јаче дејствовати, дакле тамо и више снаге имати, — или томе се нападу мора присајузити пострано кретање или обилазећа маневра.

На свршетку Наполеонских ратова многи од ђенерала француски сматраху сваку маневру која управ неводи противнику као губитак времена и поред тога као знак слабоће и изнемоглости. Они беху убеђени о њиховим фронталним маневрама да морају победити, и да нема противника који ће моћи њихов удар издржати.

Кад се има посла са таквим противником, који презире тактичне Комбинације и који наступа управо напред тад је лако с' њим тући се: причекати га на добру ватру и онда на онако ускомешаног и проређеног јуришати, — **дефанзиву са офанзивом дакле везати** (*la defensive avec retour offensif*), **ватру са бајонетом**. Велингтон је доказао да је овака маневра добра за оне француске ђенерале, који презираху све тактичке Комбинацију и који са голим прсима мисле освојити град. —

Данашњи топови, који далеко терају и пушке што се брзо пуне, дал' су штогод уздигли дефанзиву као што се то вели? Ово је врло важно питање и треба добро о њему мислити на изрећи суд.

Одако је изнађен барут, и од како се почело употребљавати оружје које далеко тера обрана је позиција, местних одељака, местних предмета и т. д

почела губити у толико у колико је оружје усавршавано и у колико је даље терало. Ово су и други потврдили.

Ако је то очевидна истина што смо сад казали, и ако је сво пређашње оружје ишло у корист нападу, офанзиви, онда зашто би ово последње усавршење оружја (ако га има) било противно?

Превага напада над обраном, која произлази из надмоћности Конвергенте ватре напада над дивергентном обране може бити само увећана множином избачених метака с' једне и друге стране. Што се пак тиче веће даљине новог оружја, и она иде у корист нападу, јер обухватајући још издалека противника нашом ватром ми смо мање изложени ватри браниочевој а притом мање губимо од наше дејствителности по он. Другим речма: ватра браниочева биће у толико дивергентнија (раштрканија) и у толико ће слабије дејствовати у колико је лук образован фронтом напада већи, док притом ватра нападачева биће у толико више обухватајућа (конвергентнија) у колико лук којим је опкољен браниоц буде већи.

Рећи ће се да то може бити истина за напад и обрану утврђених места и позиција, где нападач обухвата браниоца, но да неће важити за трупе, у пољу које се често туку без икаквих тактичких Комбинација. Без сумње је, као што пре рекосмо, обрана над нападом у случају кад нападач управо напада — тад је ватра и бајонет у преваги над самим нападом. Но и при свем том неможе се у начелу одобрити маневра така, која је употребљена против нападача, који прави погрешке и презире све тактичке Комбинације.

Тако је исто погрешно веровати да бојно поље и најмање личи на екзерцирно, и да маневре у мирно доба имају аналогије са биткама дејствителним.

Битка је често низ самих судара, обрана и нападаја местних одељака, и месних предмета, који могу бити корисни или штетни за онога, који их заузима, по томе како он обрану тих предмета схватио буде добро или рђаво, као год и по томе како ватра нападачева (*enveloppant*) буде више или мање дејствителна на те позиције.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Уписницима војиновим.

Ево десет месеци прође, а нека господа уписници још неплатише војина. Уредништво је принуђено било чешће да шиље разносача и да моли да се предплата положи. И нека господа дадоше и хвала им; ал многи говораху разносачу, да ће сами уреднику дати или послати; па бар да тако урадише, ни по јада, ал ни до данас недобисмо новаца. Уредништво — нека му се незамери — ево доведено је дотле, да мора и опет овим путем подсећати ту господу, да изволе новце за војина послати. Има много пријатеља, који без мејанције рачуне склапају; ал нека верују та господа барем то: да војин има дужника и од шест година, па дакле да и рачуни другачије стоје. — Молимо дакле свакога, који војину дугује, да што пре новце пошље; уредништво нежели, да их поименце опомиње.

ИЗДАВА ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНУ.

ГОДИНА

6

1 8 6 9

ВОЈИН

БРОЈ

31

1. Новембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Војно-научне задруге и њихов значај. — Тактика примењена на терен. — Војна академија у Веспојинту.

Војно-научне задруге и њихов значај.

(СВРШЕТАК).

Једино за научни рад у научном одељењу комитета саставља се особито друштво, а на име: сваки члан касине може се записати у ред раденика известне струке војних наука и плаћајући једну форинту на годину постаје чланом научног друшта, којим управља горе поменути комитет; друштво ово држи своје седнице зими сваке две недеље од почетка Октобра до конца Априла. У те седнице позивљу се у осталом и сви чланови касине.

Читање не сме трајати дуже од једног часа; сваки члан има право да чита на скупу свој састав, само што мора на 8 дана пре да поднесе научном одељењу комитета краatak извод свог састава. Ред читања и у опште рада на скуповима прописује комитет.

Војно-научно одељење касине бира себи председника, три помоћника и секретара. Председника је дужност да пази да седнице имају чисто научни карактер, и да се не заподевају политичка питања и

критике постојећих установа, јер такве ствари иду на рушење дисциплине. [?!]

„Орган друштва је познати журнал: *Österreichische Militärische Zeitschrift*“, где се читани у друштву састави могу печатати ако дозволи писац. За боље саставе дају се и пристојне награде.

На основу тога устава дружина је почела рад још на свршетку 1867. год. Одма у почетку било је више од 2000 чланова, те то а и царска помоћ припоможе, те се касина још у почетку прилично уредити могла. Близу средине вароши најмљена је повећа зграда на два спрата; на првом је спрату салон за концерте, две собе за разне игре, биљарница и кабинет за читање; у кабинету има аустријских журнала и новина и множина страних листова; кабинет је украшен лепим сликама. Са првога спрата воде стенице на други, где има пет трпезарија, салон са два биљара и мањи кабинет за читање. За умерену цену у касини може се добити и врло добар ручак. Једанпут у недељи дана свира у клубу војничка музика и чешће се дају концерти и читају се научни састави.

Мислимо да не ће бити без интереса ако саопшtimo задатке, који су решавани и питања, која су претресана у друштву; задатци су били ево ови:

1. Тактички стројеви пешадије.
2. Мере против сувишног трошења муниције из задњивача.
3. О новом оружју и о утицају усавршеног ватреног оружја на операције.
4. О тактичким дејствима батаљона и о стрелцима тешке пешадије.

5. Решавање тактичких задаћа као средство за образовање официра у мирно доба.

6. Операције мале војне у мексички (читање је трајало неколико вечари).

7. Грађење пољских утврђења војском.

8. Стражарска служба коњице на крилним маршевим.

8. Преображај пруске војске у времену од 1807—1813. год.

10. Утицај опште војничке обвезе на народну привреду.

11. Мере за пробуђивавање духа у војсци.

12. О образовању војника.

13. О примени фотографије на картографске послове.

Решења ових задатака печатана су у „аустријском војном журналу“; осим читања састава на скуповима друштвеним читана је библиографија најзнатнијих нових књига и брошура; поједина од тих дела подробно су претресена и расправљена.

До прошлог Јануарија било је година како бечка војничка касина постоји, но управа још није рачуне на јавност изнела; зна се само колико је чланова имало научно одељење друштва до 1. Јануарија. Свега је било 194 редовна и 15 дописних чланова; од првих било је 17 ђенерала, и 37 ђенерал-штабних официра, 47 пешака, 4 из стрељачких батаљона, 53 коњаника, 5 артилериста, 21 инжењера, 2 пионера, 3 чиновника који у војсци служе и 8 пензионера.

Налик на бечку војничку касину основане су војно-научне задруге још у неким местима аустро-угарске монархије, но најзнатније је од свију тих друштва у Трсту, које већином морнари састављају.

У последње доба почела су се оснивати војно-научна друштва и у јужној Ђерманији. И између осталих у Баварској одма после несрећног рата 1866. саставило се једно мало друштво. По примеру тога на више места образоване су подобне друштвине при неким пуковима а на свршетку прошле године неколико официра у Минхену науме да склопе војничку друштвину налик на Пруску. На скуповима, где је било најпре 18 а после 30 официра израђени су штатути, по којима је Минхенско војничко друштво 27 Новембра почело свој рад са 224 члана.

У Главним цртама устав, тога друштва налик је на пруски, по број чланова није ограничен; скупови се држе сваког месеца; на скуповима чланови могу читати своје саставе војно-научног садржаја, по дебате су сасвим забрањене; само је дозвољено члановима предлагати друштву разна питања на решење.

На првом скупу прочитана су два састава: један као одговор на тему „образованост је снага“ ишао је на то да докаже, како је небрига око образовања увек имала штетне последице; а други је нацрт неколико епизода из историје баварске војске у 17 и 18 веку.

Подробности о устројству тога друштва још се незнају, али то се зна, да се по обрасцу томе састављају друштва не само у Баварској по варошима, где више војске има, него је поведена реч, да се такве друштвине оснују и у Карлсруе и у Дармштату.

Морамо овде приметити, како јако напредује пруски утицај у јужној Ђерманији. До скоро у Баварској и у Виртембергу била је врло јака опозиција против Пруса, против савеза с њима и особито против по-

дражавања њиховим војним установама; опозиција та имала је корена у народу самом, па дакле ни војсци није била страна. Сад пак не само да су војне установе у јужној ђерманији у основу пруске, но и у оснивању војно-научних задруга узима се за пример Прусија а не Аустрија, која је до јуче уживала симпатије целе јужне ђерманије.

К свему томе што до сад рекосмо о војничким друштвима у западној Јеврони, да до дамо још и то, да се прошле године повео разговор о томе и у Белгији, но јошт се нису сложили, шта ће и како ће. Мњења белгијских официра о томе су двојака; једни кажу да је Академски вид учених друштва најбољи, други опет говоре, да Академије развијају само дилетантизам у науци, заносе се дубоким теоријама, а губе из вида практичку примену науке, и по томе не могу никако бити средство за ширење и унапређивање војних знања, зашто се хоће чисто практичан правац. Противници академије праведно пребацују шветској војној академији, што она заносећи се високом ученошћу својих чланова даје тако тешке задатке, те је решење ових приступно и и може интересовати само чланове академије, а ни како масу војника. Истина задаће, које даје шветска војна академија засецају дубоко у стручност, али и Инглеско учено друштво даје такође доста сложене задатке; и и том како у Шведској тако и у Инглеској дозвољено је подносити саставе и по слободно изабраној теми. Главна је незгода академије у томе, што се научне расправе чине у кругу само неколицине људи, па се могу чешће дешавати непријатне ствари. На прилику ако официр, који није члан академије поднесе какво своје дело, она га може одба-

цити а и да не објасни писцу недостатке његовог дела; а кад члан академије поднесе што своје па макар и хрђаво, онда је сасвим природно, да се из дружељубља може гледати кроз прсте; а то већ не води цели, јер убија вољу к раду у офицере, који нису чланови академије и с друге стране излази ствар на то, да се чланови академије труде једино за своје задовољство.

У обичним друштвима, где сваки официр може бити члан и где оцена његовог посла не зависи само од ауторитета њих неколицине него где пресуђују другови, који га слушају, у тима друштвима отворено је далеко веће поље за развијање појединих личности. Па готово може се признати и то, да академије не само не зближују војнике међу собом, него још пробуђују међу њима антагонизам, а ако и приносе к унапређењу војне образованости, то вреди само за поједине личности а никако за масу. У осталом мора се признати да академија чини велике услуге у решавању заплетених питања и у том погледу штокхолмска је академија као саставни орган шветског војног министарства.

Осим поменутих видова војно-научних задруга у француској је правителство установило у последње доба тако зване „војничке беседе“ (*conférences militaires*). Ту се сматра сваки пук као засебно друштво. Војно министарство даје опште задатке целој војсци; у сваком пуку официри се скупљају и претресају те задатке, све што се на скупу говори, бележи се и доводи у ред особитим комитетом; посао комитета подноси се на ново скупштини и на ново претреса, при чему сваки официр може исказати устмено или писмено своје примедбе. Те беседе заведене су тек с

концем прошле године, па зато се још не зна, какав ће правац узети и у колико ће се прилагодити француској војсци. Први пут министарство је дало овај задатак: „Општа посматрања војног положаја француске и страних држава.“

Мора се признати, да су беседе ове врло користне за официре француске војске. Ретке су војске, које претстављају тако јак контраст у образованости и развиту официра, као француска војска: у једном истом пуку наћи ће те заиста високо образованих официра али и за официрених простих војника, који истина службу добро знају, али иначе одликују се крајњим незнањем. Кад би се у француској основала друштва, као што су Аустријска или пруско, онда би у њ ушле само образованије личности а већина не би имала ту никаквог учешћа и не би јој то ни мало користило; а тиме би се развио дилетантизам и гајила би се неслога, која се и сад може да примети међу француским официрима. И овако истина већи део послова би ће у образованије класе, али и остали ће у томе имати учешћа ако не као сурадници а оно барем као слушаоци и гледаоци. У ограниченом кругу пука, где сви добро један другог познају, овакве ће беседе непрестано изазивати спорове и разговоре, те ће тако умна снага бити увек напрегнута, а то и јесте оно што се жели да постигне.

Завршујући тиме поглед на војно-научне задруге у западној Јевропи, не можемо а да не повторимо оно што смо у почетку казали, т. ј. да установе ове приносе заиста велику корист: с једне стране оне развијају у војника како специјално образовање тако и дружељубље, које је у војсци нужније него ма где

на другом месту; а с друге стране узајамним изменавањем мисли ту се разбистравају погледи војника и пречишћавају разни замршени појмови. Па при свем том што је корист тих установа тако очита, опет извесне само прилике условљавају опстанак њихов. Да би овакве дружине могле зајиста од користи да буду, хоће се исвестан ступањ зрелости самог народа. Ако у народу не влада убеђење, да је рад светиња и сама корист, ако се не поштује и не уважава рад за општу корист, онда је бадава и мислити о ма каквим научним установама, а тим мање о војничким. С тога су и у западној Јевропи учевне задруге већином а војничке скоро све производ тек садањег века. Још више пак утичу на развитак војних установа разне друге прилике. Да војно-научне задруге успевају, треба да је образованост у војсци колико толико подједнако, да војска није растурена и да не трпи ни у чем оскудицу.

Кад се све то има на уму, онда је лако разумети, зашто установа која је тако дубок корен ухватила у западној јевропи, не може да се одомаћи у Русији. Друштвени живот тамо се спорије развијао но у западној јевропи, учевне дружине у опште доцније су организоване, па с тога су изостали и у војничким задругама, којима је стајало на путу још и то, што је војска растурена и што нема довољно сталних станишта (касарна). Последња прилика јако је сметала оснивању не само учевних задруга него и официрских трпеза, клубова, библиотека па и школа за просте војнике.

Но при свем том има и тамо неколико покушаја у том смислу, Колико се зна, први је покушај учинио ђенерал-ађутанат барон Жомино, кад је 1830.

по заповести цара Николе градио пројект за устројство војне академије (садања Николајевска академија генералнога штаба).

Сходно идеји барона Жомина официри, који су с одличним успехом свршавали курс академије и при изласку добијали медаље, састављали су учевно друштво, које је било у свези са академијом и старало се о унапређењу војног образовања; официри ти морали су да буду редовни чланови академије. Осим тога мислило се и о томе, да се за почастне чланове узму људи, који имају заслуга на бојном или књижевном пољу. Но то није било остварено и академији је остао карактер учевног завода, где се спремају генерал-штабни официри.

Затим, колико се зна, у Петрограду је покушавано више пута образовање већих или мањих дружина са истим циљима. Тако се зна за један клуб коњаничких и један Артиљеријских официра; пре кратког времена основан је био клуб Тактичара, где су љубитељи војних наука у простом разговору измењивали своје мисли и погледе у разним а нарочито тактичким питањима; најпосле до скоро било је правилно устројено друштво војних инжењера, где су се читали и критиковали разни војнички састави; та је дружина била почетак и „техничарског друштва.“

На жалост о свима тима дружинама ништа се не зна, као да се тајило, шта се радило. —

Покушаји, који сада поменусмо, јесу зора новог војничког живота у Русији. Сасређивање војске, зидање касарни, оснивање библиотека, официјарских трпеза — све је то полагано корачање к развијању војно-научних задруга таквих, какве су у западној Јевропи.

с руског С. Велимировић.

Тактика примењена на терен.

(Продужење.)

У битки код Лињи, село тог имена ма да је добро било брањено пало је под ватром Француских топова. У истом селу било је много браниочево војске смештено и ватра конвергентна нападачева такви је ужас начинила да је браниоц морао одма село оставити. Заузеће овог села као што се види било је више штетно по корисно Прусима.

Два дана доцније, код замка Хугумонт неколико чета, фланкирани са стране јаким батеријама, које Французи поставише за спрему напада с фронта, противише се читавог дана нападима 4 дивизије.

У битки код Солферино имамо двогуби пример: 16 регимената пешадије нападаху у залуд Солферино. Оне су једно за другим биле одбијане са знатним губитком. Пошто је пак једна батерија обухватила гробље и њеном конвергентном ватром порушила зидове, иза којих је браниоц био заклоњен тад и варош порушила, подлеглоше сили једног батаљона.

На Садови, Хлум беше поседнут великом војском Аустријском и многим батеријама, које још и заклоне имађаху, и опет зато нападоше га и уђоше неколико пруских чета!!! Истина из тога примера који остаје целом свету за чуђење, неможе се извести никакво начело, ал при свем том тај пример биће нам сведок против оних лармација, који веде да војна у Чешкој и нарочито битка на Садови говори у корист дефанзиве.

У битки на Садови тражише се у залуд велике маневре са појединим војскама или са више њих ускупу сједињених, не беше их. Стрељачки низ подржаван подпорама, које за њим на близу наступаху непрестано опкоља

вање (enveloppant) противника чести мали јуриши, то је добијало битке Прусима, — ево карактера тактике победиоцеле тог знаменитог дана на Садови, — ево тактике из које војнички Немачки писци изводе то „да је на бојном пољу дефанзива добила превагу над офанзивом.“ Противно извођење нама се и чини логичније и сагласније са резултатом.

Дефиниције и Начела.

Тактика. Тактика старих беше простија но наша; — Ова грана ратне вештине дефинираше се онда са две речи: „бојан ред“ „(ordre de combat).“ Данас пак схваћа се под њом: **бојан ред, распоред (formatjon) за напад и дочек непријатеља.** Према овоме тактички и само онда добро ради кад се добро удеси распоред (formation) према терену на ком се морамо борити, и кад распоред војске одговара оном начину борбе ког се морамо придржавати; — Иначе неради се добро тактички већ рђаво.

За тактичара потребна је вештина у руковању са трупима и топографско знање.

Дефанзива. Војска је у обрани (дефанзиви) онда кад дочекује непријатеља на избраном месту да се са њим бије. Она бира и удешава распоред и њено постављање на томе, како ће њена ватра бити што жешћа; — она се распоређује даље и према томе како би се што боље сачувала од ватре нападачеве, нескидајући са памети никако то да треба да може лако из обране у напад прећи.

Офанзива. Војска која узимље иницијативу напада у офанзиви је. Дobar је распоред за напад ако је војска у сасвим развијеној линији или у линији ко-

лона четних, полубаталионих или баталионих, пред којом је — линијом — стрељачки низ; — то ће рећи кад распоред исказује свезу ватре са јуришом. Ако овај напад ватром и бајонетом буде у свези са нападајима (узнемиравањем, demonstration) са стране, тад ће нападач много сигурније успети и са мање губитка но само простим нападом са фронта.

Употреба великих, појединих хорова (*d' une armée isolée*), која је пређе толико хвалења била означава данас сиромаштво у тактици. Без сумње кад се има на руци једна маса трупа ма ког оружја: била би крајња глупост неупотребити је онда кад се прилика указала буде. Но пошто ове прилике ређе долазе, то ако су трупе, већ формиране у велике засебне хорове, који би недејствителни лако могли остати, тад их ваља поделити на целу војску, ако се исте мисле корисно употребити. Последњи рат примерима објасњава нам ту потребност. Док су дивизијонски ескадрони чуда чинили дотле су корови коњанички и с' једне и са друге стране стајали мирно без дејства. Тако исто и велике батерије одиграле су врло жалостну улогу у овом рату: неке нису ни дошле на место дејства, а неке су опет тако рђаво биле распоређене да су морале пре оставити позицију по што је одступање наступило.

Коњица и артилерија су помоћна оружја и врло користна кад се као што ваља са пешадијом употребе.

Коњици је задатак да чува војску и да допуни успех других родова оружја, — пешадија и артилерија туку противника а коњица бере плод ваљане ватре. Дар њеног вође показује се у томе, да је уме против непријатеља повести онда кад је потреба, — кад се удесан тренутак покаже. При одступању ко-

њйца може учинити велике услуге војсци ако се употребе дивизионски ескадрони у свези са другим родовима оружја. Нетреба пак никако поверити тај задатак самој њој, као што многи војнички писци веле.

Артилерија заједно са другим родовима оружја дејствује офанзивно. Да би што јаче могли дејствовати на противника, напад мора бити спремљен њеном ватром и ватром стрелаца распоређених међ топовима.

Ако се удали артилерија на више од 600 кор. од пешадије, што треба избегавати тад она мора имати заштиту. За ову треба одредити добре гађаче, који могу издаље гађати непријатељске стрелце, — лоши гађачи неби могли ништа помоћи батерији.

У обрани Артилерија мора избегавати борбу са нападачевом артилеријом. Најчешће она мора демаскирати њене батерије и гађати само непријатељске нападне колоне.

При нападу пак артилерија крчи пут нападним колонама, уклања постављене препоне и труди се да отера браниочеву артилерију.

Ова су правила истинита за добру пољску артилерију, но као да ће новом артилеријом, која није најбоља бити предругојачена. — Ово ће се питање искуством решити.

Почело се већ говорити а у Немачкој нарочито држи се да преображај артилерије није испао најсрећније¹. Вели се да је гађање ижљебљене артилерије које се у мирно доба толико цени само варљиво, и да на бојном пољу није тако. Па због тог и тражи се да се артилерија понова поправи и ако није мо-

¹ О овоме се питању у последње време велика препирка води. Вредно је читати о томе чланке у „Journal у d' l'armée belge“.

гуће са неким новим топовима тад опет да се вратимо на стари систем.

Ево како о томе вели један немачки писац (Arco-laу), добар артилеријски официр, који је добро пазио на дејство нове артилерије у последњем рату 1866 год. у Чешкој:

„Надмоћност, коју показују изјљебљени топови над глатким у полигонима (место где се пробе праве) чиста је илузија; — дејство паљбе независи толико од точности колико од опасног простора који се добија....

„На бојном пољу пољска артилерија негађа више у онаке нишане какви су при пробама; и због тог њена дејствителност неће се мерити по метцима на нишану, — За оцену дејства артиљеријског у боју долази још у рачун ширина и дубина цељи,

„Претерало се у употреби пуних зрна пуцајући са гранатама; — дејство шрапнела са темпираним циндером и опасан простор који се њима добија пристрасно су оцењени. Шрапнели су користни само у извесним приликама, које се само периодично појављују у рату. Експлодирајуће гранате су тактично добра зрна тек у средњу руку, њихово методично пуцање бива споро. Оне у већавају својим распрскавањем импулзивну снагу и то је једина корист која је добро оцењена у мирно доба

„Ижљебљени топови неудесни су за сва поделења артилеријска, тако изжљебљена је коњичка батерија неследственост и бесмислица....

„Ижљебљени топови на точно одмереним даљинама гађају врло точно и врло далеко; — због тог су они више за позициону и опсадну артилерију но за пољску. Неки број ових топова за пољску артилерију може се одобрити и то само за извесне цељи. Дејство

изжљебљених топова на бојном пољу је мање но у полигону јер се за добро дејство захтевају точно одмерене даљине што се у боју тешко може учинити. Зрна из изжљебљених топова туку само зону¹ на бојном пољу; њихова перкусивна (ударна) снага је на осредњим даљинама мања по пуних ђулади, на већим тек даљинама већа је².

Војна академија у веспоннту.

У сједињеним државама северне америке.

С немачког.

Јошт у време први ратова за ослобођење осећала се потреба научно изображених официра. Храброст је неопходно нужно својство за свакога војника, но за официра, нарочито вишег, војничко је изображење исто тако преко потребно. Јошт се Вашингтон у разним приликама изражавао, да би се рат за краће време свршио да су били виши официри тактично тако изображени, као што су били храбри и одважни. У оно време, па и много година после рата намештани су многи људи по Артиљеријским и Инџинеријским полковима, да практично службу изуче где су их официри поучавали у најнужднијим стварима из Математике и

¹ С тим писац хоће да каже ово: зрна из изжљебљених топова недејствују ако право неударе у циљ, јер зрно или се укопа у земљу па сва парчад остану на месту, или ако се незарије у земљу он својим великим одскоком прескаче циљ.

² Зрно из глатког топа полази са већом почетном брзином но из жљебног тона зато што у души нема толиког противства као код последњих. Но то зрно брзо губи добивену брзину због своје форме и због неправилног дећења у ваздуху. И како на малим даљинама још није много изгубило од своје брзине то јаче и удара по оно изжљебљеног тона. Зрно изжљебљеног тона својом формом и правилним летом боље задржава мању добивену брзину, због тог на већим даљинама че виђу дара по оно из глатког тона.

Фортификације. У овоме се састајало успособљавање за официрска места. Доцније се нареди, те се настани у вестпоинту извешан број Артиљеријских и Инџинеријски полкова са извешним бројем кадета, јер је ово место нађено за најцелисходније, за војничко изображење млади људи. Са великим одпором конгрес, одобри засе предлог, да се нарочита Академија оснује у вестпоинту, у којој да млади војници не само војена знања изучавају, већ да се и војнички изобразе. Многи чланови истога (конгреса) мишљаху да је ово противно духу устава и народа, да се нека класа млади људи нарочито овако васпита. Као год што се није хтело, да се држи стајаћа војска у мирно време, тако је сматрано, да је излишно, ображавати младе људе, нарочито за војену службу. Само постојанством неколицине високи државника и официра, увиде народни преставници, да сурова снага у рату није све, да је знање снага „Knoubedeg ig ropoeg“ — „да сједињене државе, и ако су својим Географским положајем, мање него Европске изложене случајима рата, морају увек готове бити да народ, кад га на оружије позову, што је могуће пре и подпуније, организују. Зато је, за младе офицере, оваква школа преко потребна. У осталом овога мишлења беше јошт године 1790 тадашњи војени Минстер Њокс, а ово се искуством последњег рата потврдило. Напоследак закључењем конгреса од 14-ог Марта 1802 **нареди** се, да се оснује подпуна војна Академија у вест-поинту у почетку само за 40 Артиљериста и 10 Инџињера. Но овај се број наскоро показа као педовољан. Године 1808 увећа се са 156.

(Продужиће се.)

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНУ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

32

10. Новембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Тактика примењена на терен. — Војна
академија у Веспојинту.

Тактика примењена на терен.

(Продужење.)

Њено слабо¹ (raucge) и мало еластично (reu flexible) пуцање² недобија у точности погађања са умалењем даљина. муниција изљебљених топова није проста и не трпи неточно руковање³ са њом, које је иначе неизбежно у рату. Материјал и муниција тешко се обдржавају и скупи су.

¹ Држимо да с' тим писац хоће да каже да се неможе из изљебљених топова тако брзо пуцати као из глатких због тог што се на гранатама има још нешто (било тежак или нешто друго) удесити.

Прев.

² С' тим хоће да се каже то да се из изљебљених топова мора тачно погодити у предмет који се хоће па да се има дејство, иначе га нема, — код глатких топова пак ако буде управо и непогоди оно котрљајући се може противника ваћи, дакле за добро дејство из изљебљених топова остављен је мали мејдан за неточност нишањењу а дејство из глатких топова имају се шире границе за не тачно нишањење па и опет да се погоди. — То ми разумемо под оним reu flexible.

Прев.

³ Писац је сигурно под овим разумео то, да је тешко руковати муницијом за то што се имају готово свуда Перкусијони циндери, који одиста отежавају посао. Тако на прилику Руси имаду за њихову артилерију усвојене перкусионе циндере, који би у озбиљном дејству много успоравали паљбу. Пошто се изводи граната из сандука најпре се одирачи тако звана „Холостова винта“, која је у циндери била за време транспорта у место каске за-

„Глатки пак топови истина не дају тако сјајне резултате у полигонима ала и опет задовољавајуће. Њихово је дејство на бојном пољу веће по изљебљених и не колеба се и у најтежим околностима:⁴ Они попиштавају погрешке у оцени даљине, и њихова зрна туку не само фронт позиције него туку и по дубини и опште целу позицију у сваком правцу.⁵ Гладка је артилерија најпрактичнија у рату за све околности, њено је пуцање врло богато⁶ и може се употребити за све фазе у битки. Њено врло еластично дејство одговара свима задатцима тактичнима, њена дејствителност увећава се са умањењем даљина. Продирућа снага њених зрна је већа на мањим и осредњим даљинама. Њен материјал и нарочито њена муниција су врло проста и одговарају врло добро за непредвиђене околности а тако исто дозвољава и не точно руковање са

шрабљена, затим се ушрафи „бојева каска“ и онда се одсече дрот и то држи форштекр да неиспадне из циндера, и тек онда се мете граната у топ. Ово је врло приметно за озбиљно дејство и тешко да би се увек точно извршило. Подобно је код Пруса и Швајцараца.

Ми смо пробали све те циндере за нашу артилерију и све смо их одбацили, јер су не само неспретни него још што је најгоре прште пред тобом, — због чега неби смели никако са тим циндерима преко трупа њима пунати; — што је иначе у битки нужно. Овом приликом не пропуштамо да обрадујемо наше другове са тиме да је г. потпоручник Сима Влашић једна од наших вредних и валанних другова к онима хурирао још пре годину дана пекрусикјони циндер, који је у сваком правцу надвисимо све досад кад нас пробане циндере. При свима опит ове године био је у надмоћју над свима осталим.

Прес.

⁴ Јер врло проста радња и војници немају у чему да се помету. Као што ће се даље видети писац мисли још и с' тога што је глатким топовима мање потребно точно нишањење.

⁵ Рећи ће: ако зрно право и непогоди непријатеља оно га својим малим одскоцима и котрљаним тражи, — дакле и по дубини туче, док притом код изљебљених топова или зрно јако одскаче или се зариије у земљу због своје вр'асте форме

муницијом што у рату чешће долази.⁷ Глатки топови одговарају задовољно захтевима науке, — њихова изградња није тешка, — њихово је пуцање врло живо и са свим слободно (независно, неограничено) на бојном пољу. — У њихове предњакe и њихове сандуке може стати доста муниције. Материјал глатке артилерије је чврст и издржљив; она може поднети за све родове артилерије.

На кратко она има много добрих тактичких својства, и може пуцати и са самим котрљајућим метцима.

„Картеч из глатких топова ужасно дејствује и много боље но из изжљеблених; Точност погађања је у нишане осредње величине и на осредњим даљинама велика, и умањава се брзо са уманењем нишана и увећањем даљине. Дејство зрна и перкусивно и експлозивно из глатких топова је знатно, — а циндери за експлозивна зрна могу се лако употребити.“

На послетку писац додаје: „да су глатки топови само пољско оружје а изжљебљени да су ивиштрументи, који у никаквим околностима не дају решително тактично дејство.“¹

„Изжљебљени топови су јако ограничени на борбу на великим даљинама дејствујући као позициона артилерија и трошећи много муниције.“²

⁶ и ⁷ Ово потврђује да је писац одиста оно мислио што смо ми под 3., објаснили.

¹ Полковник Lecomte није погрешно што је рекао: да је изжљебљена артилерија врло скупа војничка музика која неможе толико користити колико неколико труба, које много јевтиније коштају.

Писац.

* Арколеј, који је писао ове врсте што их ми под уводним звањима стављамо, толико је убеђен о истинитости својих редака, да у *Journal-y de l'armée belge* нишући понова једну критику, почиње овако:

Ево даље како се о томе говори у брошури: *E'tube sur la tactique á propos de la campagne de 1867*, коју је написао један Пруски официр што је у рату био (Исти је брошура врло ваљано написана и због тог по заповести војеног Министра преведења је у Француској идата официрима на проучавање):

„Ми тврдо држимо, да међу официрима мало њих има, који су задовољан са дејством нове пољске артилерије у последњем рату. Предмет је врло важан о ком ми говоримо и за то ћемо подпуну истину казати. У првој војни која буде артилерија ће моћи важну улогу играти само њеном тактичном а не техничком вредношћу. На што добра артилерија и савршена кад пије никад на добром месту? Боље је да артилерија пуца живо и без затезања: то храбри војнике (*cela donne du coeur au soldat....*)...“

„De la lumière! De la lumière! Secrait à son lit Goethe de mort. L'artillerie actuelle est à l'agonie; elle veut se passer de la lumière, qui seule peut la rappeler à la vie“ (Светлости! Светлости! Викаше Гете на самтној постељи. Артилерија је у самтној борби: Она хоће да се одрече светлости, која је још једина кадра да јој живот поврати).* *Прев.*

³ (Продужено са пређ. стране). На последњој проби, која ја била 1 овог месеца избачено је 35 метака од којих само 2 нису прсла а остали сви. Ниједан пред топом није прско. Ова је проба била зарад тога да се олакша руковање са тим циндером. — Цел се постигла. *И сад Гранате са циндером перкусијоним гна Влашића треба извадити из сандука и без икакве припреме метути је у топ.* Аустријанци су истина нешто пробали тако ал им је узалуд, јер ма да им је просто руковање са циндером, онет зато не смеју преко трупа пуцати. Ови циндери истина нису још званично усвојени, он држимо да ће бити усвојени, јер се по наређењу већ раде 2000 комада, који ће се за последњу пресудну пробу раздати батеријама. Ми честитамо напредак нашој артилерији, што је са овим учинила, и у исто доба познавајући гна Влашића као вредног официра ми му са наше стране овако јавно захваљујемо на његовом труду.

Они, који хоћеде се у вере о истинитости тога што поменути писци пишу нек читају брошире њихових противника у Немачким журналима и *Journal-у de l' Armée belge*. Њихови су докази слаби, нерешителни бојазљиви и према самоме томе може се познати **ИСТИНИТА ИСТИНА**.

„Противници Арколеја говоре да су изжљебљени топови тек од скоро, да ће се усавршити пре или после и да ће се доћи на систем који одговара свима могућим условима.... (Боље је било причекати тај нов систем и неусвајати овај, који је саставим неподпун.)

„Најбољи војнички писци једногласно су признали да је грдна промена у пуцању новом артиљеријом, почела грозити тактики овог оружја. Они воде и то не без добрих резона да стара артиљерија удесна је за све прилике у рату, њена су пуцања врло различита, врло богата.....

„Највећа је слава глаткој артиљерији: њена проста употреба.

„Арколеј истину каже, кад вели да изжљебљени топови нове пољске артиљерије њиховом природом одводе нас на борбе издалека т. ј. нерешителне, и да ми уместо да усавршавамо артиљерију те да постане решавајуће оружје враћамо се натраг, као што је то војна 1866 год. показала....

„Ако сад погледамо на дејство изжљебљене артиљерије у Италији и Чешкој виде ћемо да је њено дејство много слабије но што смо се надали и да на бојном пољу не беше тако сјајних резултата као пређе у полигонима. Глатка артиљерија пак чешће је срећније дејствовала у рату него на упражнењима у мирно доба.....

„Неможе се одрећи да се са употребом тако назване Геодезијске методе за оцену даљина може из топова гађати на велике даљине као што то беше тако. у војни 1866 год. Тако у чешкој видели су се официри где по жили на руци пазе за колико ће времена аустријско зрно до њих доћи, даби према томе определили за колико аустријанци од њих далеко стоје. Истина је овај начин врло добар и оправдан за изжљебљене топове опет за то баца тактику у епоху кад пољска артилерија беше просто позицијона....“

У нашој књизи ми очевидно неможемо базирати наше резоне на таквој системи артилерије, која својом природом „баца тактику у епоху у којој се пољска артилерија у ничем неразликује од позицијоне;“ велимо: ми неможемо драговољно оснивати наше резоне на таквој системи артилерије која нас враћа на тактику тридесето годишњег рата.

Ако ми за излагање примера о употреби сва три рода оруђа на бојишту тражимо артилерију, која има тактична својства, тад се морамо вратити патраг — морамо из прошлости потражити. Но' опет за то ми се неморамо вратити чак у епоху Густафа Адолфа, ми се можемо ближе зауставити и то на једној сасвим скорашњој системи артилерије, која ће по мњењу обојача нових оруђа, **бити удесна за све ратне прилике:**“ а то је на.... **Глатку артилерију!** И тако дакле у књизи, коју ми пишемо ми ћемо наше тактичне резоне оснивати на употреби глатке артилерије.

И ми смо сами за дуго веровали да ће изжљебљена артилерија бити у преваги над глатком при обрани и нападу насина и теснаца, и свуда уопште где непри-

јатељ мора пролазити уским фронтом и у дубокој колони. То смо држали због тог што **изжљебљени топови** далеко терају а скоро нимало нескрећу у страну. Но и мисмо се преварили, практика је противно доказала. У подобним приликама у последњем рату изжљебљена је артилерија давала резултате тек у средњу руку.

Незадовољавајуће дејство изолучених топова не произлази само отуда, што је тешко добро оценити даљине, већ највише отуда што се у рату имају движиме цели да гађају као год и отуда што се топови морају точно нишанити јер иначе не погађају. Па како се у Битки где не можемо бити мирни и равнодушни према ономе што се око нас догађа — **нишани ни добро ни рђаво већ никако**, то је онда јасно да су глатки топови у преваги над жљебним*. Ево у чему лежи снага глатке артилерије.

Округло зрно бачено ма и на срећу ако управнепогоди **прави мале одскоке** уздуж и тим се добија и већи опасан простор.¹ Конично зрно пак из изжљебљених топова бачено ма и под најповољнијим

* Са тим писац хоће да каже ово:

Зрно из нанишањеног жљебног топа дејствује кад управо (directi) погоди непријатеља, зрно пак из глатког топа дејствује и онда кад управо не погоди непријатеља и то тиме што га правећи мале одскоке тражи и нађе.

¹ Кад зрно над површином земље лети у тој висини да његова линија (пуцања) испређе висину пешака или коњаника онда се образује опасан простор, — Коњаник или пешак, који дође на тај простор биће убијен. Почем пак зрно из глатког топа више пута прави мале ниске одскоке то се из глатких топова добија већи опасан простор. Тако се са рекошетирањем из глатких топова има непрестано опасан простор. Ово нарочито стављамо за оне који су мало вични артилеријасе стварима.

околностима кад удари у земљу прари велики одскок и претупа трупе (*produit se qu'on appelle en termes d'artillerie un feu fichant*), с чим се добија много мање и скоро никакви опасни простор.

На бојном пољу је ватра од глатких топова положнија (*razant*), она пак из ижљебљених претупајућа (*est generalement fichant*); — Ево у чему се главно разликују пуцања из ова два система топова. —

Но ма како било главно је ово: Како при нападу тако и у обрани батерије се постављају са стране од бојне линије ослоњене на какву препону и гађају напред трудећи се свагда да не сметају (*sans paral user*) нападу или одступању других родова оружја. У много дела наћи ће се примера употребе овог начела.

Артилерија мора имати заштиту, — и ова је састављена из најбољих гађача. Ми имамо двојак стрелце: добре гађаче и обичне линијске стрелце. Како при нападу тако и при обрани прве употребљавамо само за гађање из позиција а друге у јачим низовима за покривање прве бојне линије.

Но и ако је корисно у свакој довизији или Кору имати неколико чета добрих гађача опет зато не би требало да се ови гађачи искључиво уче само прикривању у терену и точном гађању.

Истина добро гађање има вредности у рату али нема сумње да иницијатива и хитрина имају је још већу. Било би врло штетно развијати у трупи својства позицијоних гађача на штету духа иницијативе.

Трупа, која лошије пуца а непрестано

има иницијативу у преваги је над оном трупом која добро гађа а много се чува и крије.

Ако се хоће да се има вајде од дејства добрих гађача како при нападу тако и у одбрани онда њихово дејство мора бити комбинирано са дејством линијских стрелаца у ланцу и дејством оделења у густоте строју.

Уопште: од самог дејства добрих гађача нема се никакве вајде.

За доказ овога, ево примера што нам га је ђенерал Жомини причао:

„1805 год. после освојења Улма, Корпус Нејов, у ком ја — Жомини-бејак шеф ђенералног штаба, уместо да иде са осталом војском на Беч одвоји се и оде у Voraldt—Berg. Противу нас беше Корпус Тиролаца много мањи но наш. И ма да ови добри војници беху и сви добри гађачи, опет зато немогоше ни за један час зауставити нашу војску. Ми нисмо никад противу њих ни једну дивизију па ни једну бригаду развијали да би се са њима тукли. Кад пак наше регimente авангарде уђоше у долину где ови гађачи беху засели иза стена других заклона, онда наше поједине чете јурнуше на њих и скоро и без фишека прекинуше им линију заседе. Тиролци видев ово побегоше и при том ми њих 4 пута више задобисмо но што су они нам војника потукли.“ —

(Наставиће се)

Војна академија у вестпоинту.

У сједињеним државама северне америке.

(Свршетак)

Поред тога што је војска смањена године 1815 на 10.000 људи, шта више 1821 на 6000, до тога се убеђења дошло, да се састав Академије (број кадета)

смањива ти неможе. Закључењем конгреса од 29-ог Априла 1812 год. добије Академија организацију, која до данашњег дана постоји. Предмети предавања ум-ложе се и увећа се број професора и помоћника и тд. Свака поједина држава има право да предложи по неколико кандидата, за примање који, нужно је одобрење президента. Потпун број питомаца несме бити већ од 258. Тек од године 1817 ова академија под вањаном управом њеног шева или — као што га називају „Суперинтенданта“ мајора Тајера (Thayer. добила је глас као и зајста прекрасну организацију) Кадети, не само да се темељно научно изображавају у свима гранама спадајућим у њин позив нарочито Артиљерији и Инџинирству, за које намештени врсни професори, већ се изображавају и практично са нај-већом строгошћу у свима службеним одношајима као редови, поднаредници и официри.

Кадети образују један Баталион, који је на 4 чете подељен и снабдевен са официрима и целисходним штабом. Лети од 1-ог Јулија до 31-ог Августа кадети су у логору, који је на великом Екзерцирном месту (плацу) постројен пред главним здањем. Ја сам се уверио, задржавајући се неко време овде, да овакво васпитавање питомаца, одговара са свим њиновом позиву. Дисциплина је особито строга, ово у толико више у очи пада, што би исти младић, био са свим независан и самосталан, да је у родитељској кући, или да се ма гди задржава. За време док су кадети у логору, долазе амо њихови сродници, а осим тога и мложство путника, од чести да се наслађавају дивотом природе, а и због тога, да гледе параде, које се држе са музиком два пута на дан и то пре подне и после.

Пошто сво земљиште вест-поинта припадаже Академији, то се на свима онима, с којим кадети у додир долазе води најстрожији нравствено-полицајни надзор. Гостијоница за примање путника, надлежи Судству Академије и правило је тако строго, да се у истој несме продавати ни пиво ни вино нити ма какво друго шпиритуозно пиће. У опште морално (иравствено) поведе ње питомаца руководи се са драконском строгошћу. Какав управ има ова строгост на доцнији начин живота млади официра кад из Академије изиђу, нисам у стању да оценим. Неки веле, да се, питомци вестпоинтсви, доцније за овај манастирски зашт, у коме их 4 године држе, више неголи накнаде.

Питомци, као што сам их ја видијо, својим паметним и пристојним понашањем чине врло пријатан упечаток на госта. Кад се помисли, да је време између 15-те и 21-ве године најопасније за млада човека, и да сљедства неуредног живота у овоме времену, често дејствују на цео живот, кад се узме и то, да млади Академац мора овде научити, да напусти ону част своје личне слободе, која се не да сајузити са његовим војничким позивом, чини се, да се таква строга дисциплина и нравственост овде са свим оправдава, а и двогубо је нужна у земљи, гди се нерадо сносе ил с најмање ограничења мале слободе.

У главној згради, гди питомци обитавају, собе су за по двојицу и даскама преграђене тако, да сваки своју собу за спавање има а соба им је за рад заједничка. Сви заједно ручају у једној великој трапезарији; јела су проста, здрава и задоста довољно их има; униформа је питомаца готово онакова иста каква је пре 50 година била, састоји се из: отворено сурог

фрака, са више редова жутих дугмета, сури панталона на место којих преко лета носе беле, као покривало главе служи им чаков од старе форме. Питомци се строго држе, како у чистоћи тела тако и одећа, и ова чистоћа влада у свим крајевима. Сваке године бива испит за одпуштање, за који правитељство вашингтонско састави комисију за испитивање из познати ваљани стручни људи. Испит је врло строг, и често се деси, да се само $\frac{2}{3}$ као официри са дипломама одпусте или као што овде веле „градуирају.“ Они питомци, који се о државном трошку васпитају (мали је број они, који овде о свом трошку уче) обвезани су, да осам година служе онде куда их президент определи. Обично их преводу у какву регименту. Но ако места нема; и ако се употребе за млада официра не нађе, онда он има право, да у приватном животу какво занимање потражи, које одговара његовом знању и жељи; но са обвезом, да за први осам година буде дужан да дође, кад његову службу правитељство устреба. Пре него што је последњи рат букнуо, средњи број упражњених официрских места био је 78 док је средњи број они који се у Академију примају био 42. Одношење је за обично време дакле врло повољно (42: 78).

Признати се мора, да су предавања за све питомце у Академији иста, и да нема особити класа; за Пехоту, Кавамертју, Артиљерију и Инцинирство. Главни основи, за сваки род војске предају се свима питомцама, тако: да су они по свршеном курсу спремни да служе у ма ком роду војске даље изображавање за особите струке, треба које веће научне штудије изискује, ваља свако сам себи да прибави, па било сопственим трудом или помоћу приватни учитеља, или

посетом такви специјални научни завода у Европи, које он за себе, као најделисходније налази.

За малу војску каква је пре рата постојала довољан, је био како број официра, тако и њеново изображење. По искуству које сад имају, — питање је, које се има раширити да ли ће се остати при овом систему.

По уставу, сваки Академац, без призрења на порекло, стање и веру има право, на официрско место у војсци, само ако је зато способан. Президент, као врховни заповедник војске, има право, да по пуним свим местима по своме нахођењу. Но пошто врло мало доносе оваква потчињена, места, то их грађанска лица у мирно, време, мало траже; при свем том догађало се много злоупотребе и то у последњем рату, јер се таква лица поставише на виша места у војсци, која небеху зато способна.

И другим начином попуњавају се официрска места у војсци и то авансованем под официра, који су се у војски одликовали.

Кад рат букну, и нахођаху се сви духови у грозничавом стању, било је и у Академији велико узбуђење; једна част питомаца, родом с југа упливом својих родитеља и сродника оставе Академију да противу уније пођу. Од 278 питомаца бивших онда у академији, њих 86 иступе из Академије. У сљедству овога, закључења конгреса од 3. Августа 1861 год. би прописана форма заклетве и да сваки кадет при ступању мора ову положити, а којом се више недозвољава иступање у подобним приликама.

Услови су за примање у Академију ови: треба да има више од 16 а мање од 21. године, да је јакот и здравог састава и не мањи од 5 стопа, да је моралног владања, да са свим правилно чита и пише Енглески и да има нека знања из Аритметике. Сваки кадет има плате 30 долара месечно а из те мора себи униформу набављати и подмиривати ситне трошкове. Сваки кадет има код управе касе Академиске своје

примање са издавањем и кредитом и може малу суму на страну оставити, које му се предаје кад из академије изиђе. Односно учевног курса, питомци су подељени на 4 класе по од овога је са свим независно поделење у Баталијону на 4 чете. Из прве класе бирају се четни официри као и четовође, сержанте производи из друге класе сваке године шеф (Supersintendant) а тако и капларе од најврснијих питомаца из треће класе. Но осим ови има свака чета као иншпектора по једног официра из војске. Целим Баталијоном командује један штабс-официр, са свим правима Баталијоног команданта. Кадетским официрима указује се покорност и одају им одговарајуће почести у свима службеним одношајима, напротив изван службе равноправност међу свима кадетима. Школска година подељена је на два перајада; први перијод почиње 1-ог Септембра а свршава се 2-ог Јануара а потом је полугодишњи испит; одма затим настаје други перијод који се свршава 30-ог Маја за овим сљедује други испит, после кога наступа перијод логоровања за време кога, недрже се никаква предавања. Предавања у разним класама несмеју дневно трајати више од 10 нити мање од 9 сати. Таблица на крају овога показује како предмете тако и време употребљено за исте.

Дисциплина је као што је напред речено врло строга. Покорност и испуњавање дужности безусловно се изискује од питомаца. Мале иступе казни Баталијони командант „ове се (казни) заводе у особити протокол. Веће иступе казни шеф, са укидањем часова одмора, изванредном стражом, јавним укором, затвором собним или у апсани или изкључењем из Академије. Но ове две последње казни може изрећи само војени суд. Од постанка Академије од 1802—1863 примљено је 4626 питомаца од којих су 2020 као официри. Од ови већи део не само да је у војсци са славом служио, већ и у грађанском животу као: цивилни инџинири, зидари, газде (пољски Економи) трговци,

шта више и као свештеници заузимали су места пуна уважења, достојне њиховог воспитања. Сваке године опредељује конгрес трошкове за издржавање Академије у које се урачунавају: нове грађевине, поправке и све остале ствари, и ови су износили за 1862 и 1863 годину 183.394 долара.

Ово ћу навести списак од 1863 год. односећи се на порекло питомца.

Синова банкерски капетана од лађа, професорски и учитељски било је.	42
„ Адвокатски и Судски лица.	39
„ Арендаторски и Притјажатеља садова.	38
„ Они који су у војсци марины служили.	33
„ Трговачки.	29
„ Лекарски.	18
„ Чиновнички грађански.	14
„ Механичарски.	12
„ Свештенички.	11
„ Гостијоничарски.	5
„ Отаца они којима се незна занимање.	19

Свега 260

Далеко већом части командујући Генерала у сајузној војсци беху пређе питомци школе веспоинтске. Из једне листе од овакова 65 Генерала, од који су многи без смртну славу задобили навешћу само; Грента, Шермена, Шеридена, Томаса, Миду, Мк. Клелена, Гилмора, Хукера, Ханека Попе, Борнсаједа, Сомера, Ханкока, Сиса, Мк. Кука, Килпетрика, Штофмена, Војцела, Шофилда и тд. њине заслуге у ратној историји, познате су целом свету. Но у веспоинту васпиталесу се многе особито ваљане вође, југувачке војске; Роберт Ли, Томас, Џексен, Боргард, Леонидас Полк, Худ. Б. Џонсен, Лонгстрит, Гардаер Ирли, Магпудер, Кирбај Смит и многи други, који су, и ако противу сајуза, својим војеним талантом у рату, доказали врлину своје школе.

година	класа	П Р Е Д М Е Т И	В Р Е М Е
1	IV	Математика Енглески језик, Ретори- ка, декламирање, саста- ви, Историја сједињени држава. Француски језик Екзерцир с' пушком	3 Сата дневно од Септ. до Јунија 4 Сата дневно од Септ. до Јунија 4 Сата сваког другог дана од Ја- нуара до Јунија. 1 Сат сваког 2 дана за 16 недеља.
2	III	Математика Француски језик Цртање Јахање	3 Сата дневно од Септ. до Јунија 2 Сата дневно од Септ. до Јунија дневно за 20 недеља 2 сваког другог дана за 17 не- деља. 2 Сата сваког другог дана за 16 недеља.
3	II	Природна философија и експериментална физика Хемија Цртање Пешачка Артиљериска Каваљериска	3 Сата сваког дана од Септ. до Јунија. 2 Сата сваког другог дана од Септембра до Јунија. 2 Сата сваког другог дана од Септембра до Јунија. 1 сата од Септ. до Јунија за 6 сваког недеља 2 другог за 4 недеље дана за 16 недеља.
4	I	Цивилно и војно инџинир. Тактички инџинирски по- слови за време логоро- вања Минералогија и Геоло- гија Закони Шпански језик Артиљерија Каваљериска тактика Јахање.	3 Сата дневно од Септ. до Јунија 1 Сат дневно од 1 Априла до 15 Маја. 2 Сата сваког другог дана за 17 недеља 2 Сата сваког другог дана од Сеп- тембра до Јунија 2 Сата сваког другог дана од Септембра до Јунија 2 Сата сваког другог дана од Септ. до Јунија 2 Сата сваког другог дана за 5 недеља 1 Сат сваког другог дана од Сеп- тембра до Јунија.

с немачког Б.

ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНИ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

33 и 34

10. Децембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Шта се тражи од војника. — Николајевска инжинирска академија и инжинирска школа. — Аустријска правила за пешадију — из „војног зборника“ 1869.

Шта се тражи од војника.

Увођењем ватреног оружја изменили су се и услови, којима ваља да одговара војска и старешине Јој. Докле је решење битке зависило од ручног оружја и борбе прса у прса телесна снага имала је много већу вредност но сада. Ватрено оружје изравњало је разлику између телесно јачег и слабијег.

Фрундсберг у својој историји ратној од 1545. говори: „За топ нема никакве вредности ни срчаност ни храброст; плашљиво несташно дерите са пушком у руци вреди толико исто колико и храбар и искусан човек, јер ту се не тражи никаква вештина у борењу.“

Ручно оружје захтевало је телесну снагу, метно пак вештину и окретност,

Пуковник Кармон Низа ево шта вели: „Што је борац од борца даље, то треба све више дара и комбинација, па да се из известног положаја што већа корист извуче; треба што више хладнокрвности и присуства духа да се пркоси смрти, која из далека долази и коју никакво телесно усињавање одклонити не може.“

Са ватреним оружјем тактичке комбинације постале су сложеније и ратовање сад захтева много више знања него пре. Дејство ватреног оружја, које јак утицај има на моралну страну човека, повлачи за собом често и страховите физичке резултате. Бојишта су постала много пространија; облик земљишта са културним предметима својим добио је велику важност; жестоком ватром произведен дим и пространство бојишта спречавају преглед и отежавају управу војске.

У старом и средњем веку војвода борио се јеподједнако са војницима, сад пак на бојишту не ради више рука но глава војводе. Стратиђијским операцијама он доводи војску на бојиште, гради план за битку, дели улоге разним одељењима, ал се ништа не меша у појединости борбе. Почем пак употреба аке резерве само од војводе зависи, он само задржава могућност, да у одсудноме тренутку ову упути тамо где треба. Као што божије провиђење бди над судбином народа, тако дух војводин руководи ток битке.

И ако се по кадкад за време битке војвода појави на опасном месту каквом, то је само за то, да својим присуством, својим говором малаксалу храброст бораца оживи и да их у критичним тренутцима на отпор побуди.

Врховно заповедништво скончано је сада са много већим тешкоћама. Великом војском на ратноме попришту или бојноме пољу ваљано управљати може само чврст карактер, велики душеван дар и темељно знање.

Па не само војводама него и свима малим старешинама сада је много теже. По већа бојишта обично

се деле на више делова. Војвода казује својима млађима цел̑ битке и даје свакоме задатак, а како ће га извршити, то је њихова брига. Мање старешине особито у већима војскама добијају потпуну самостал посау радњи, па зато им треба и више знања и вештинт.

Најбољи ђенерал не може ништа да учини, ако га не помажу његови млађи. Да би пак ти млађи комбинације војводине како ваља схватили и извршили, ваља да имају поред нужних карактерних црта јошт и дара и знања. Право је казао генерал Бизмарк; „Највећи је дар среће за војводу, ако су му млађи добри.“

Што овде о заповедницима већих тела рекосмо вреди наравно у мањој мери и за вође мањих тактичких одељења.

с Немачког С. Велимир.

Николајевска инџинирска академија и инџинирска школа.

И ако су оба ова научна завода за инџинирски кор, како по цели тако и по устројству различита, ипак су под једним командантом, и у погледу административном склопчани су и мићемо заједнички и да прегледамо.

Цел̑ је инџинирске школе, да изобрази офицере за инџинирску трупу, а цел̑ академије је да овако из школе инџинирске изишавше офицере снабде са вишим стручним знањем и стручним инџинирима у пољу.

Њихов заједнички командант је увек ђенерал-мајор, или ђенерал лајтнант.

Сва питања која се тичу наука решавају се тако названом конференцијом.

Ова конференција састоји се из команданта као председника из класе-инспектора; његовог заступника и свију професора.

Административна питања припадају засебном административном комитету.

У инцинирској школи постоји и дисциплинско комите, у коме, под председништвом команданта, класе-инспектора са својим заступником, командант чете, вероучитељ и сви инспекциони официри заседавају и гласају.

Школа инцинирска у тактичном погледу, образује једну чету; курс је слушања у њој 3 године; у академији је курс 2 године теоричан и по године практичан, за оне официре који по свршеном задовољавајућем испиту постају инцинири пољски (feld-Ingenieur.)

У школу се примају јункери и под-официри из војске, а и други млади људи из грађанских школа; и једни и други при ступању у школу полажу испите и сви су онда јункери.

Ступање у академију дозвољава се официрима свију родова војске до закључно чина капетанског (и поручика у гарди).

Предмети учења ови су:

У инцинирској школи;

Религија, пољска и стална фортификација, минска вештина, напад и одбрана градова, постављање војничких комуникација, основи грађевинских. Топографија, нижа математика до закључно аналитичне геометрије, Физика, Хемија, руска литература страни језици: француски, немачки и енглески; фортификационо, ситуационо, архитектонско и артилеријско цртање.

У академији :

Главни предмети :

1. Сви делови фортификације, као : а) критичко проматрање различитих градских система, б). Конструкција градова и споредних утврђења, в). Историје фортификације и уплив земљишта на тврђаве.

2. Сви делови грађевине; као : а) познавање материјала, б) зидарски и тесачки послови, в) послови око темеља и части здања, г) војничке грађевине, д) водена, мостовна, друмовна и жељезничка грађевина е). Грејање и вентилација здања.

3. Архитектура.

4. Грађевинска и практична механика.

Помоћне науке :

1. Виша математика, 2. Нацртна Геометрија, 3. Геодезија, 4. Хемија, 5. Минералогија и Геогнозија, 6. ратна историја. 7. војена администрација, и 8. Артилерија.

За практично изображење, шаљу се питомци из школе у логор са трупом, а официри из академије разашилу се по разним техничким пословима као и на подизање грађевина.

По свршеном курсу, дале се како јункери из школе, тако и официри из академије у три категорије.

Јункери прве категорије постају подпоручицима, у инцинирском кору а најбољи од њих шаљу се у саперски батаљон телесне гарде.

Јункери друге категорије постају прапорчицима у инцинирском кору :

Треће категорије прелазе у пешадију или кавалерију, и после 6 месеци постају официрима.

Сваки питомац прве и друге категорије добија по изласку из школе 225 рубаља за спрему, а ово

се издаје и питомцима треће категорије, но тек онда кад постану официри.

Официри прве категорије, изузимајући капетане и штабс капетане инцинирског кора, потом официре из гарде, који по излазу из школе добијају као награду једно-годишњу плату, — авансују у један чин више.

По потреби опредељује се из ове категорије неки број официра за инцинире, и онда остају од прилике до свршетка курса у академији.

Остали официри прве, потом сви друге и треће категорије разашљу се по разним инцинирским одељењима на службу, давши им и сведочанства академијска осим ових последњих, да су курс академски свршили.

Кад положи шесто-месечни испит за инцинире у пољу (*feld Ingeniere*) поделе се официри у две категорије прве категорије, постају инцинирима у пољу, а друге иду на службу у трупу, задржавајући добивени ранг по свршетку друге године.

Главни надзор над академијом и школом односно науке води инспектор-класе, а тај је један од штабс-официра из комплекса академијског; овај има на расположењу и једног помоћника као свог заступника.

Службени надзор над школом води командант четни, такође штабс-официр из комплекса академијског.

За вршење инспекционе службе, као и за друге службене послове прикомандују се академији штабс, а школи само официри.

У академији предају професори помоћници и учитељи, у школи пак учитељи, који су сви, или војног или грађанског реда,

Осим тога има у академији официра, који се спремају за наставнике и зову се репетитори — повтора-
рачи. Састав — комплект — је инџинирске академије
и школе следећи:

Један ђенерал мајор или ђенерал-лајтнант као
командант.

Састав трупе:

Чегни командант (штабс-официр из инџинир- ске трупе).	1
Штабс-официра за надзор над официрима ака- демиским.	3
Официра за надзор у школи.	6
Официра као ученика академских.	45
Јункера „ „ школских.	126
Војника.	2
Економа.	1
Добошара.	2
Трубача.	2

Персонал учитељски.

Класе-инспектор (пуковник или ђенерал мајор).	1
Помоћник истог (штабс или официр) . . .	1
Академских професора за 4 главна пред- мета (могу и ранга генералског бити). . .	4
Помоћника (штабс-или виших официра или цивилних).	5
Војених учитеља.	12
Грађанског реда учитеља неопредељен број.	
Повторача (официра).	6
Библиотекара. 1	} из састава учитељског персонала.
чуvara музеја, а у исто доба	
помоћника библиотекарског . . . 1	
управитељ хемијске- лабора- торије. 1	

Рачуновође прве класе.	2
Рачуновође друге класе.	1

За цркву.

Свештеник (вероучитељ).	1
Послужитеља.	1

У Болници:

Лекара.	1
Болничара.	3

У Канцеларији:

Управитељ канцеларије (штабс-офицер). .	1
Шефа канцеларија (секретара).	1
Књиговођа.	1
Касира и ађутанта.	1
Писара прве класе.	4
Писара друге класе.	4
Писара треће класе.	4

За администрацију.

Економ (офицер или цивилног реда). . .	1
--	---

Саопштавајући устројство инжинирске школе и академије у Русији, неможемо а да непроговоримо неку реч и о нашој војној Академији — артилериској школи —.

Наша је војена Академија заведена још у 1850-тој години, и њено устројство и до данас оста онако, као што беше у почетку. У њој се предавало и предаје за све редове војске и за ни један и скоро све једно и исто. Питомци кад сврше школски курс по оцени, мишљењу и предлогу једног јединитог човека — управитеља школе постају официри ма ког рода војске, непо-свећени готово ни у један.

Потребе при постанку њеном беху големе, и она за те прве и преко нуждне потребе и одговараше у неколико свом позиву; данас пак кад је подела рада и специјалност у истом признато за нешто најнужније и најсавршеније, и кад се само помоћу поделе рада специјалности неможе доћи до сигурног и познатог резултата, онда и школа ова какваје сада неможе давати специјалисте и спремне официре: зато би по нашем скромном мишљењу од велике потребе и користи било, да се и код нас одпочне путем који ће нас до цељи довести, а и крајње је време да се исправимо у чему грешимо, како би могли доврши старима нашим одпочети задатак; то пак да постигнемо понајпреча нам је очврстана војска, која да буде таквом мора имати старешине сваког у свом специјалног и спремног.

Поделимо школу нашу у нижи и виши курс, одвојмо предмете учења и имајмо једном специјалног артилеријисту, инцинира и ђенерал-штаб, да сваки своје поље специјално изучи, а награда за труд питомца не мора бити као што је у руској школи и академији, а корист ће са малом жртвом бити голема и неисказана за вас цело србство.

С. Ђочић.

Аустријска правила за пешадију.

— из „војног зборника“ за год. — 1869.

У почетку прошле године изашао је први део ових правила т. ј. **четно учење**, а сада је изашао и други део, у коме је, **баталијунско учење**, основна тактична правила за дејствовање баталијуна у боју и за руковање пуком, бригадом и дивизијом. При

прописивању ових правила. аустријанци користили су се лекцијама из последњег рата; они су сада дали старешинама ваше самосталности по пређе, и усвојили су принцип независности чете у баталијуну, у след чега је и правило знатно с'ужено.

Ова нова правила врло су несложна и непотпуна. Обим њихов и сувише је скроман, свега 150 страна па 16-тини табака. Она су подељена на 4. дела: 1, Правила за смакнути строј, 2, За расипан строј и за дејствовање у боју, 3, Дејствовање пука, бригаде и дивизије, и 4, параде.

У новим правилима узето је за основ, да усавршење новог оружја није произвело никаквих стварних измена у тактици, но је само увећало значај топографијског елемента, у след чега нужно је у боју обраћати особиту пажњу, да се што боље месношћу користи. Прописана правила неће бити од никакве вајде, ако старешине буду училе своје војнике слепом придржавању правила; они се морају јошт у мирно доба уверити да су ворме тек споредне ствари, а да је најглавније умети верно оценили месност. Ако се учења чине увек на равници, онда ће војницима сваки заклон изгледати као препрека а никакo као средство за постижење цељи. Као потпуно обучена и за бој спремљена војска може се рачунати само она која је у стању маневрисати на свакој месности у потпуном поретку. Према овоме, старешине морају знати, да све оно што је опробано и израђено на равници, мора се на сваки начин изградити и на испресецаној месности. За ово најбоље је средство двоврстно маневровање, које у неколико даје појма о противнику и о данашњем начину војевања. Тако

исто од велике је важности и брижљиво упражњавање војске у расипном строју, који дозвољаје заклон до пресудног часа и који предупредује пре-времено харчење муниције, што врло ласно може навући несрећу. Тако исто нужно је да војска уме брзо прећи из маршевог у бојан поредак и да се уме користити паљбом целих одељења.

У боју војсци долази да врши све саме просте еволуције, и према томе и у мирно доба никад их не треба учити каквим неразумљивим и замршеним постројењима. Што се пак тиче старешина, они морају да уму брзо оцењивати месност и околности давати кратке и јасне заповести, и мирно и хладнокрвно следовати за извршењем њиховим. Ако старешина јошт за време мира, које је предуготовна школа за бој, научи своју команду мудро користењу месношћу, онда ће она и у боју потпуно одговорити свом позиву, и увек ће задржати нуждну хладнокрвност — овај најсигурнији залог успеха, који је у своје време награда војсци за све муке и губитке, који су нераздвојни од боја.

У прва два дела ових правила објашњена су сва постројења и прописана су правила за обучавање баталијуна и за његову употребу у боју. За обучавање баталијуна прописано је, да се почиње на равници, а свршава на мешовитој месности, без чега је врло тешко уверити војнике, да сваки строј зависи од месности и од бојних услова, и да је строј само средство за постижење цели т. ј. јединства у дејствима. Баталијун је у самој ствари добро обучен тек онда, кад он уме дејствовати како у смакнутом тако и у расипном строју, јер су оба ова строја у

тесној међусобној свези. Расипан строј употребљује се за почињање битке, за заклањање крила и леђа, за приуговорене јуриша и за заштићавање отступања. Смакнути пак строј употребљује се за довршење успеха, приуговореног ватром, за јуришање на одређену тачку и у опште за пресудна дејства.

Но како баталијун може дејствовати самостално а и у свези са другим одељењима војске, то при упражњењима ваља увек оба ова случаја имати у виду. Напоследку, зарад обучавања баталијунских заповедника у командовању баталијуном у боју, ваља јошт у мирно доба, саставити један баталијун из њих не колико, или ако то не буде могућно, онда престројавати баталијун за оваква упражњења у једну врсту.

Аустријски баталијун састављен је из 4. чете и строји се, у разврнути строј, у линију четних колона, у масу, — смакнута баталијунска колона — у просту или удвојену колону, простим или удвојеним редовима и у кару.

У разврнутом строју чете у почетку упражњења стају једна поред друге по реду, на растојању од три корака. Но доцније негледа се ни уколико на овај ред и оне се називају просто: десно-крилна чета десна средња, лева средња и лево-крилна

Кад је баталијун **на линију четних колона**, онда су чете на пуном растојању, имајући чела колона на једној линији. Средње чете могу се и примаћи једна другој и на шест корака, и овај строј зове се **линијска колона из средине**. Овај строј највише се употребљује зато: што је згодан за кретање, лако се развија, згодан је за јуришање и брзо може да се разаспе, а тако исто из њега може брзо

да се пређе у смакнути строј и у кару. Баталијунски заповедници нису ограничени у избору једнога или другог вида линијских колона, а могу по потреби смањити или увећати растојање између колона, или смакнути крилне чете у полу-баталијунску колону.

Маса — смакнута баталијунска колона — употребљује се изван ватре противникове и строји се из линије четних колона, постављених једна поред друге на шест корака.

У простој баталијунској колони, чете стају једна иза друге на девет корака. И овде је усвојен принцип самосталности чете и оне се називају: предња чета, средња, до последње и последња.

У удвојеној баталијунској колони — колони из средине, сваки полубаталијун саставља засебну колону, међу којима је растојање од 3 корака; први полу-баталијун назива се „десна колона“, а друга — „лева“.

Из обе ове колоне може се брзо да развије фронт, а тако исто и прелазак на линију четних колона, и највише се употребљује под ватром противниковом.

У баталијуну постројеном у **просте** или **удвојене редове**, чете су једна иза друге; овај је строј особито нуждан за маршовање.

На команду „збор“ баталијун се увек строји у „масу“, а при кретањима у раширеном фронту, равање је увек по „лево средњој“ чети.

За командовање баталијуном у смакнутом строју употребљује се гласна команда, а у расипном строју дозвољени су трубни знаци; Но баталијунски заповедник, на упражнењима у мирно доба, ваља поче-

шће да замењује команду са поруком преко ађутанта јер се ово и у боју као добро средство често упражњава. На упражнењима, баталијунски заповедници, нетреба да се баве око ситница, но ваља да мотре да чете извршују њихове заповести што је могуће брже и простије. Четница кад добију заповест или команду, одводе своје чете најкраћим путем на означено место. Њима је остављена што већа самосталност, па према томе они нетреба да гледају толико на ворме колико на саму ствар. Ако чета мора дуго стајати без дејства, четник заповеда да се стоји вољно и да се војници поправе. Сва четна постројења врше се брзим кораком, а баталијунска обичним. Увек ваља предпоставити проливника, па према томе користити се zgodним закљонима за време кретања, и увек се ваља тако поставити, како би се најмање трпело од ватре противникове; ако се нема zgodног закљона, онда заповедити војницима да полежу. У овом случају јашуће старешине не морају бити на коњима, али се увек морају налазити близу њих, те да по потреби могу одмах узjahати. При промени правца, кад су колоне на линији, четници одводе своје чете најкраћим путем, и строје се на линију по оној чети, која се командом назначи. Ако је пак при овоме баталијун у раширеном фронту, чете се могу предходно постројити и у колоне. Промена правца „маси“ врши се степенским захођењем чета или средством постројења редова и косог марширања.

За постројење колона на линију из раширеног фронта, командује се: „колоне на линију“ или „из средине колоне на линију,“ а за постројење фронта из колона: „строј се,“ при чему у свакој чети онај вод,

што је на челу колоне, остаје на месту, други се строји у десно а трећи и четврти у лево.

За постројење „маса“ из раширеног фронда, командује се: „По н. чети строј масу,“ означена чета остаје на месту, и строји колону по трећем воду, а остале по оном воду, који је ближи означеној чети. и затим се чете смичу. Четне колоне на линију строје се у масу простим смацањем колона.

При стројењу из „Просте колоне“ у „масу,“ сгане она чета, која је на челу колоне, средња се строји у десно, а допоследња и последња у лево.

Маса се развија по команди: „По н. чети строј се“ или „по н. чети на линију четних колона,“ чете се одводе на линију, а у првом случају ома и фронт развијају.

За постројење „редова“ из раширеног фронта, или из линије четних колона, командује се: „по н. чети редовима,“ и чете постепено полазе, почињући од прве — десно криле. —

За развијање баталујуна, постројеног у редове, могу се у први мах постројити четне колоне, или непосредно из редова одвести чете на своја места и постројити фронт. Овако исто поступају и остале колоне.

Каре бивају: 1, **четне**, које се употребљују противу ненадног напада коњице, на баталијун постројен на линију четних колона; у осталом, у овом случају неке чете могу дочекати нападачеву коњицу и у раширеном фронту. 2, **Полу баталијунске**, које подпомажу једна другу и које су врло zgodне за отступање. За постројење оваке каре, две четне колоне смичу се једна другој, затим први и други водови остају на месту, трећи заходе и објазују стране а четврти леђа,

и 3, **Баталијунска кара**, која се врло згодно може да употреби при заједничком дејствовању неколико баталијуна на откривеној месности, и где би неколико четних кара стешњавале једна другу, а међутим нужно је да је баталијун у целини. Ова кара строји се увек из удвојене колоне: први водови обе чете остају на месту, задњи са предњима позадних чета образују стране, а остали леђа.

Паљба из смакнутог строја производи се и прекида по заповести баталијунског заповедника, али нигда целим баталијуном по сваком четом за се. При опредељењу употребе паљбе, т. ј. плотунима, врстама или редовима, ваља увек имати за правило то, да се од паљбе добије највећа корист у пресудном часу, а никако нетрошити узалудно муницију. Врло су ретке пролике да се бој почиње паљбом баталијуском, јер обично бој започињу стрељци. По негда могу наступити прилике, да се производи паљба и из неразвијеног фронта, из колоне. Кад се распоређује чета за паљбу, ваља увек тражити заклона, и негледати толико на равнање; на послетку могу наступити и такве прилике, да се пуцајућа иза заклона чета престроји у једну врсту.

Кад и како ваља употребити **расипан строј** стоји до цељи, која се жели да постигне, и до месности: на прилику, ако баталијун дејствује у свези са другом војском, онда је довољно једно оделење расути у низ а остала задржати смакнуто; но ако он врши службу предводничку и може да рачуна на поткрепљење, онда може расути већи део баталијуна; а ако пак дејствује сасвим самог лично, онда му мора бити распоред врло брижљиво удеешен да имадне и нужне резерве.

ИЗДАВА ТРИ ПУТА У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. НА ГОДИНУ, 32 НА ПО ГОДИНУ.

ГОДИНА

6

1869

ВОЈИН

БРОЈ

35 и 36

20. Децембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Аустријска правила за пешадију — из „војног зборника“ 1869. — Артилеријска искуства из рата 1866 год. — Читаоци војинови.

Аустријска правила за пешадију.

— из „војног зборника“ за год. — 1869.

Продужење.)

Уопште без нужде нетреба расипати много војника у стрељде, но постепено поткрепљавати низ или по потреби и сменути га, те да војници прикупе силе своје и да им се изда муниција. На сваки начин ваља увек имати на уму, да је за добар успех потребна највећа сугласност између расипног и смакнутог строја. Обично ваља расути $\frac{1}{4}$ баталијуна; ако је низ отишао далеко унапред, онда му ваља послати још једну чету као потпору. Цела чета расипа се само онда, кад има да изврши какав нарочни задатак. Но ако низ немора ићи врло далеко напред од баталијуна, онда се може узети по једна полу-чета од крилиних чета, и у том случају по један вод расипа се у низ а друга му служи као потпора.

Правила за баталијун, кад у боју дејствује самостално. Пре но што баталијун ступи у бој, ваља га распоредити следећим редом: једна чета назначи се за предводницу, две чете састављају главну силу, а једна остаје у резерви. Све чете ваља да су

тако распоређене, да су оне увек у власти баталијунског заповедника, и да су у стању потпомагати једна другу; по при овом ваља их све прикрити како од прегледа тако и од ватре противникове.

Бој почиње предводница која при наступању открива силу противникову а при отступању задржава га, док се наша сила прибере и за бој спреми. Кад је ова цел постигнута, и назначено је место на које ће се напасти, онда наступа главна сила, која подржава предводницу, или под заштитом ове јуриша на противника. Од сколности зависи, хоће ли обе чете на пасти или само једна; но баталијун, који може рачунати на поткрепљење, разуме се да ће нападати слободније, и према томе ваља увек имати где год нешто прикривене силе, зарад подржавања оних, што јуришају, и зарад осигурања крила и леђа. Има случајева кад заповедник резерве мора дејствовати сасвим самостално, т. ј. нечекајући никакве заповести. Ако се постави за цел, да се јуришом заузме каква било тачка, онда заповедник мора тачно оценити, са које стране ваља најпре притеснити противника. Кад је тачка, на коју ће да се напада, управо пред фронтом, то јошт у почетку боја ваља нападати на крила и леђа противникова; но ако је јуриш управљен на које крило противниково, онда ваља заваравати противника с лица, те да он недојучи нашу намеру и да не осети на коју ћемо ми баш тачку напасти: ово је дужност предводнице, која се увек расипа а заузима више простора по главна сила, која мора увек бити на окупу. Ако напад срећно испадне, онда се заузета тачка поседне, а за гонење противника одашиљу се патроле или стрељачки низ; а понекад и смакнути део војске испраћа противника својом ватром. У случају неизвршеног напада,

јуришајућа сила отступа под заклоном својих стрелача, а резерва међутим узбија противника од наглог гонења.

При браничким дејствима, распоред силе ваља удешавати са јошт већим старањем, те да буде увек у приправности против-дејствовати свима случајностима. У почетку дејствује само предводница, а главна сила у потребљује се тек онда, кад противник потпуно открије намеру своју. Главна сила може бити назначена: за ојачање низа, за образовање засебног низа, управљеног противу крила противниковог, или за нападање смакнутим стројем. Ако јуриш добро испадне, а нема се намере прелазити у даље наступање, онда се главна сила опет повлачи назад. Резерва је од већег значаја при одбрани и отступању, но при наступању: она се употребљује за узбијање противниковог нападања, за заштиту отступању, или за гоњење противника кад овај мора да отступа у нeredу.

Правила за баталијун кад дејствује у свези с другом војском. При браничким дејствима, баталијун из прве линије одређује се за обрану заузетог положаја, и његов је задатак да тај положај постави у браничко стање. При оваком распореду, један део баталијуна одређује се у резерву, ако у близини нема других поткрепљења; остали пак део баталијуна, саобразно околностима и месности, или се расипа, или остаје у раширеном фронту, или у колони. Врло је важно непрекидати свезе са суседним деловима војске, и негубити из вида осигурање крила. Кад се већ бој отпочне, онда баталијунски заповедник ојачава низ или га подржава ватром из раширеног фронта. Ако се овим начином неможе да одбије противник, или

*

бар да задржи од даљег нападања, онда резерва прикривено наступа и јуриша. Кад се устукне противник, ваља га испратити ватром из низа и раширеног вронта. Даље ће саме околности показати, треба ли противника гонити свом силом, или само неким делом војске, или се ваља зауставити на његовом положају. Овом приликом могу се сменити она оделења, која су растројена противником или која су утрошила муницију.

Отступање може бити заклоњено или резервом или другим којим делом војске, одвојеним од баталијуна. У првом случају низ се мора упорно држати и одупирати противнику, те да да могућности главној сили, да ова отступа; а у другом случају баталијунски заповедник даје знак низу да отступа и одводи смакнути део назад. Заповедник наређује, да смакнута оделења отступају у једно исто време, или у шахматном реду, или ти пак јошт из раније распоређује резерве на положајима иза војске.

Наступање мора бити приуговорено стрељачком ватром која заклања смакнуте делове војске и одвраћа од њих пажњу противникову. Низ управља своју ватру на противников фронт или на ону тачку, на коју се намерава напасти, и постепено убрзаје своју ватру. Но ако се предвиди јак отпор, онда ваља низ ојачати поткрепљењима или имати особите резерве у приправности. Заповедник низа опредељује да ли је нужно гонити одбијенога противника, а тако исто опредељује и у ком ће се правцу отступати, кад се то мора да чини. Баталијунски заповедник саопштава своје намере свима четницима и одваја нужну резерву, која удешава своја дејства према дејствима баталијуна и следује за средином или за једним крилом баталијуна.

Зарад јуришања баталијун развија фронт, ако је пред њим месност угодна за пушчану ватру; пошто је овај stroj врло незгодан за кретање, то зарад заклона његовог, може се узети по један вод од сваке чете, или по два од крилних чета, и поставити их за крилима расположаја и онда неће бити потребне друге резерве. Што се пак тиче самог удара, за ово је најбољи stroj: четне колоне на линији, или удвојена колона; стрељци се расипају, у првом случају од крилних чета, а у другом од позадњих.

Кад је већ јуриш приуговорен, онда баталијунски заповедник јуначки води баталијун напред и дејствује палбом или бајонетом. Има случајева где противник почне да отступа и недочекав јуриш, — али да се неби при овом наишло на ненадне сметње и препреке, ваља га увек испратити само са неколико плотуна; у неким пак приликама довољно ће бити наредити, да она одељења која су на челу, открију ватру и да се поткрепе стрелци који су прибрани на боковима колоне. Пошто се противник истера из његовог положаја, нетреба се упунтати у гонење, но га испратити са неколико плотуна и утврдити се на његовом положају, користећи се свима згодним заклонима. Речерва следује јуришајућим одељењима, и она може, користећи се згодним приликама, дати целом току борбе сасвим други вид или предупредити пораз.

После срећно извршеног јуриша, баталијунски заповедник доводи у ред баталијун и изашиље напред низ или резерву, а затим се занима са заузимањем отетог положаја или са гонењем противника. Ако јуриш неспадне као што треба, онда се ваља побријугнути, да се на другој тачци надокнади оно, што се

на првој није могло постићи. Отступање врши се под заклоном оног одељења које није ступало у бој: Резерва, ако је има, одбија противничково нападање. У случају хрђавог успеха, баталијун може отступати до најближег заклона у цели да понови јуриш, или да отступи ка раније одређеној тачци. Отступање увек се заклања стерљцима.

Састав и изглед дејства веће војске. Код пешадије баталијуни склапају се у полкове, бригаде и дивизије. Полк се саставља из неколико баталијуна. Бригада саставља се из 2-3 полка. Дивизије обично из 2-3 бригаде — од 4-6 полкова-2 стрељачка баталијуна, неколико ескадрона коњице, 2 4 Њ и 2 8 Њ батерије-које су под командом нарачног вишег овицира — и једно одељење техничке војске. По врх тога јошт јој се додаје и артељеријски и профијански парак. Одељење из 2 или више бателијуна, увек се строји у две линије, нерачунећи предводницу; а ако дејствује самостално, онда је врло нужно да има и резерву. У брагадном или дивизијском саставу, најбоље је постројити сваки засебни полк у две линије.

На упражнењима и у самом боју, веће старешине саопштавају војсци своје намере особним диспозицијама. Они се несму упуштати у ситнице и негубити из вида суседна одељења, с којима морају бити у непрекидној свези.

За веће војске важе следећи распоређаји; сасредан-концентричан, — употребљујући се ван боја, бојни и маршеви. При бојном и маршевом распоређају, обраћа се пажња на осигурање војска од ненадног напада и на брзо ризвијање; при размештању војске на положају, један део одређује се у предњу линију

— предње страже — а на маршу, за предводницу и заступницу. У сасредном поретку полкови се размештају један за другим, или у две линије један поред другег. Растојање је између линија од 24. корака, коњица и артилерија распоређује се одвојено.

Бојни расположај састоји се из три линије: првостражна, главна и потпорна. Прва линија иде сасвим напред; главна сила строји се у две линије, од којих једна иде у бој, кад је нужно да ојача предњу линију — првостражну, — а друга назначује се за дејства од веће важности и служи као потпора-резерва. — Баталијони прве линије, према терену и околностима, строје развијени фронт или колоне на линији, са стрељачким низом или без овог, а баталијони друге линије у масе или у удвојене колоне. При распореду полка у две линије, они се распоређују за средином прве линије, а при размештају полка у једној линији, сви на оном месту, које одреди дивизијар. Неколико баталијуна могу се поставити за крилима целог расположаја. Растојање између линија променљивоје; у први мах много је веће но доцније; редовно је 300 — 400 корака. Резерва, чија јачина зависи од околности, распоруђује се у скупу, и по могућству изван домашаја ватре противнике. Коњица и артилерија нешто у првој линији, а нешто на оним тачкама одакле могу најбоље дејствовати.

На маршу ваља избегавати врло дубоке колоне, и ако је могућно, ваља целу војску поделити на неколико колона.

с руског превео

Магдаленић

НАРЕДНИК.

Артилеријска искуства из рата 1866 год.

Мало по мало почињу се расветљавати она по-сматрања о дјеству пруске артилерије у рату 1866 године од оне предрасудом и журбом тако непривидне оцене и ступају мало по мало на јавност тако, да се може ползовати свака артилерија с тим богатим искуствима.

Овамо спада нарочито следећи извод изузет из књиге „Archiv für Artillerie und Ingenieur Officiere.“ „Но по што је већ једанпут овај врло тугаљив предмет потакнут то ће се овде у кратко саставити преглед свију оних мана, које су од части већ на другим местима јавно претресане и од части, на и ово додате; по с том приметбом, да многе од ових тачака не под-леже јавном претресу.

1. Тактика жлебних топова била је погрешна, пошто је она у више прилика била пример тактике одвећ великих одстојања; јер се пудало на одстојањима од 5 па и до 6000. корачаи.

Оваква тактика произведена је уо раженим великим дејством жлебних топова. С овим је пренебрегнут додир са пјехотом и стиме, лиши се пјехота једанпут за свагда судејства артилерије у одсудним тренутцима.

У наредбама виших власти, које су издавате на кратко време пред ратом, не беше ни словца од овакве тактике прекомерних одстојања.

Па ако се при свем том ова несрећна тактика прекомерних одстојања упражњаваше, била је та; једна погрешка која је трупамa наметута с једне стране

теоријом и чисто артилеријским закључењима а с друге сјајним дејством гађања унишан.

Но ако се ова ствар до крајности тера, онда се може и то рећи, да имају велико учестије у упражњавању тактике великих одстојања и оне таблице гађања у нишан које су израчунате и за одстојања до 5000. корачаи. Ове таблице одстојања од 5000 корачаи, беху триумф теоричке артилерије, па за то су братски учествовале у неповољном дејству артилерије у 1866 години. Разуме се само по себи, да су ове мане најжешће на видик изашле при нападу.

2. Задржавање глатких топова готово са свим, произведено плашљивошћу од дјејства непријатељских жлебних топова. Само у редким случајима, у пуштаху се глатке батерије у бој са жлебним; глатке батерије држаху се од више у висини жлебних батерија, па наравно да им ова одстојања беху одвећ велика, и тако се дешавало да је прајска артилерија при њеном ондашњем наоружању била често бројно у мањини. Да је овај рат дуже времена трајао, глатке би батерије опет задобиле близки додир са пјехотом па се неби више тукле само са непријатељском артилеријом, већ би изабрале себи поглавито за нишан непријатељску пјехоту.

3. Непробитачни маршевски поредак; јер је артилерија највише маширала позади свију трупа, и тиме је скоро свагда одвећ далеко од чела била.

4. Виши су команданти соразмерно врло мало полагали на садејство артилерије.

5. Артилерија је одвише чекала на заповести. Дух и нагон за самосталним дјејством а у границама субординације није био доста жив. — Чувство одго-

ворности притискиваше одвише ниже команданте и за то ваља тежити за тим, себи притисак овај усиљавати. Живим нагоном к дјелу. Француски обичај онамо ићи одкуда се грмљава топова чује ненађе много одзива.

6. Брига да се топови не изгубе, ограничила је од више одважност артилерску. Ако се битка добије, задобијају се опет и топови, ако се битка изгуби, онда пропадају обично и они топови који одступање заклањају, предпостављајући да и они своју дужност тако врше, као што је то Аустријска артилерија чинила. Једна изгубљена батерија при данашњим средствима лако се накнађује. Истина да артилериска тактика незактева лакомислено жртвовање материјала, већ пожртвовање, није дакле срамота, већ је слава, ако се топови жртвују на цјелисходан начин.

7. Хрђава технична приправност за дејство (пуцање) произведена :

а) Невештином вођа у оцењивању већих одстојања и посматрању дејства.

б) Невештом послугом топова, јер је једна част послуге тек за време мобилизовања на топовима била изучена, пошто послуга жлебних топова уопште још не беше довољно прешла у крв трупе.

8. Мане система жлебних топова од којих се само ово изводи:

а) Врло велики упадајући углови, који и при најмањим погрешкама у оцењивању одстојања чине, да гранате немају никаквог дјејства, тим веће на великим одстојањима којима су упадни углови још већи, и с којима се дјејство распрскавања јако смањује.

Корист малих упадних углова (брисајући простор) нетреба претеривати. Погрешке у нишањењу овима се не поправљају, а што је пут зрна правији, с тим ће моћи теже погађати заклоњени предмет.

б) Конструкцијом граната (зрна) која изискује одвајање упаљача. У последњем рату често се дешавало, да се гранате нису распрскале, а томе је поглавити узрок био тај што у ватри борбе шраф упаљача не беше довољно или баш никако заврнут; или, што ударац са иглом не беше ни уметнут то и јест лака перкусијоним циндерима. Пр. Б. Што се шрафа упаљачког тиче, то је једна ствар, која ће се увек понаврати, докле год конструкција упаљача остане иста а то ће се још чешће дешавати, кад артиљерија дјелује и са ближих одстојања.

в) Природа распрскавања зрна ударом, недозвољава да се трупе дохвате, које иза заклона стоје, особито артиљерију која увек заклона тражи и налази. Хоће ли се у оваквом случају удар удесити пред заклоном или непосредно у предмет? Употреба сваког оружја удешава се према његовим својствима, и за то у првом реду стоји: подпуно познавање ових својства.

9 Иницијатива батериских камандира беше скучена.

а) Нејасним или са свим погрешним схваћањем употребе тактике о чему је говорено у 1-вој и 2-гој тачки.

б) Неповерењем у затвор, са страг пунећих се топова, многобројни и чак у ситнице машајући се прописи о њиховом брижљивом обдржавању, морају у сваком човеку то уверење побудити, да само врло добро изучена и извештбапа послуга све оне финоће вршити може, које осигуравају безусловну готовост

за паљбу; тако врсне послуге небеше, нити је могло бити, па зато заостајаше артиљерија нешто даље од непријатеља, тим више што је толико пута говорено, да су Прајски топови на свим одстојањима за толико и толико процента погодака надмоћнији над Аустријским.

в) Неподпуном свезом муниционих кола са батеријама. Брига због оскудице у муницији скучава наступање.

Прајска је артиљерија била у 1866 години једина мислимо једина у целој Јевропи, која се придржаваше принципа одвајања прве линије кара од батерије. Јели овај поступак произишао из тога што се увек заклон за каре тражи, или из каквог другог узрока, неможе се одредити. Сљедства овога не изосташе. Батеријски командири у многим случајима виђаху своје каре само двапут на дан и то: једанпут кад су из логора полазили а други пут кад су се враћали. Истина је да то беху баш они тренутци, кад им нису требали.

г) Слабим подпомагањем од страпе нижих чиновна; број официра нигди скоро није био подпун, много је официра тек из школе изишло па због кратког времена службе нису могли ни имати практичног изобраења за пољску артиљерију, и више је батерија измаширало само са једним и то са свим младим официром, а међутим старији официри беху задржани код артиљеријских градских чета, код сталних ађутантура (имобил) код дато батерија или беху употребљени за вођење муницијоних колона, било је и међу старијим који беху једина подпора батеријских команди-ра, и такови, којима је судбина одредила те су најдуже

време своје службе пробавили код артилеријских градских чета.

У свакој артилерији увек ће се наћи велики број официра, који при садашњем устројству артилерије неће бити савршено изображени, пошто је природна способност најбоља воља, па и пак нису увећ у стању произвести у задовољавајућој мери једнаку практичну способност за детаљну тактику пољског и градског рата, нарочито пак код нижи чинова. Данас, гди се артилеристи а ревносни понајвише занимају са штудирањем материјала и његових никад непочивајућих промена и мењајућих се прописа за употребу истог, данас гди на сваком пољу тактичног живота, влада начело поделења рада, управ данас лежи немогућност свестраног изображења артилеријских официра на тако сложенем оружију, што је сада артилерија као нека унутрашња неизлечима болест.

Хрђаво дјелство артилерије у 1866-ој години прва је опомена која је управљена на артилерију. Незаступајући злослутне назоре може се одсудно рећи, да за нашу артилерију у нападним биткама стоји у великој даљини, постигнуће и само оног ступња, на ком она бише у време Наполеонских ратова.

Испитајмо свестрано ово врло тугаљиво питање по свима условима, доћи ћемо до тог закључења, да у ствари у сопственом интересу неможемо мислити неку нападну већ одбранителну битку.

г) Каквоћом запрега и то :

а) Односно коња од којих велики број јошт суров и необучен беше, премда је промена предњака топовског са предњаком каре дозвољена, опет се не може казати да ће се батеријски командири усудити

са овом запрегом од муницијоних кара дрско непријатељу подићи, истина је, да се нису дешавале такве неприлике у 1866-ој години, пошто каре уопште никад не беху на своме месту.

б) Невештином и несигурношћу возара. Ако се не разуме под добрим вожењем поглавито само неколиких обрта и движења на место упражњена, већ оно што практика изискује, да су возари у стању сва четири или шест коња једнога топа потерати тако, да сви у један мах повуку, да их умеју у томе одржавати, те да неби наскоро наступило прерано заморавање жестоких коња или целе запреге онда се мора посумњати, да ће кратко време обучавања возара по дојакошњем начину моћи одговорати том главном услову.

в) Односно начела запрега и обучавања.

За подкрепљење овога само ће се један пример навести: „Ако један коњ штрангу прекорачи топ заостаје.“ Како се лако и често то дешава у нас, зна сваки фронтovní официр. Ако се каже: „Добри возари не дају да коњ штрангу прекорачи, онда је прост одговор на то: „заиста ако су возари и коњи добро изучени.“ Да ли је ово случај при мобилизовању? У том правцу прајска артилерија има разних примера неправилности, који овоме противурече: предугачка запрега и правило са свима својим оштрим и копчастим обртима захтевају савршеност возара, и савршено извежбане коње. Кад се мобилизовање заповеди, онда је две трећине коња нови и то баш необучени (дресирани) а на овима седе возари, који су свршили само један курс код запрегнуте батерије или у најбољем случају један и по. Код ових последњих врло је велико време између њиховог обучавања и времена, кад се опет у војску враћају, за које време наравно да много позаборављају.

Данас стоји ствар тако, да остале велике артилерије имају у мирно доба највећи број коња, и најпростија правила док међутим пруска артилерија има најмањи број коња, а најсложенија правила.

Даље приметбе нећемо наводити, и ако се налазе у овоме чланку по не које погрешке које се поништавају са стварним догађајима.

Врло ће повољно бити писцу ових врста објашњење од меродавне стране.

с Немачког
Б. В.

Читаоцима војиновим.

Пуштајући последњи број војина од ове године, завршујемо шест година, од како војин излази.

Шест година, то није никакав голем век, ал шест војина имају у себи доста ствари. Те ствари имају на кантару оцене и разлога своју тежину, која за једног једну за другог другу вредност имају. А и неможе свака ствар да је једнако са свакога вредна. Јер сваки има свој начин појимања, па се и та вредност одмерава по том појимању. Што би једноме нешто изгледало као важно, то може другоме чинити се тек као прилично, а трећем можда и као некористно. Али збир већине опредељава праву важину.

Ми смо се трудили, колико смо када могли, да останемо верни програму своме, и где се чини да то нисмо учинили, колико ваља, ту стоје толике прилике, да нас правдају, колико никад небијасмо у стању избројати их. Ал ако дубље загледамо у покушаје, који се јасно опажају бар у првима течајима, онда нам неће бити тешко да увидимо, како је сваки почетак тежак. Но војин је још у свом почетку. Сваки озбиљнији посао има дугачак почетак, јер се предањ увек испрече јаке препоне. Савладати све препоне, које се каквом послу ма у ком погледу појаве, то није лако слабомоћном човеку; и јака воља само

толико може учинити, да се предузетог посла не ма-
немо, него да га терамо напред, па — колико се
узмogne коракнути, и то сматрати за добитак.

И то је морало тако бити. Војин није толико иза-
зван потребом, колико је он изазвао потребу. Ство-
рити поље, на коме би се отворио јаван књижеван
војнички рад, била му је прва, и дати прилике, да
штогод војно-научнога чују и они, који незнају туђа
језика, — била је војину главна зидаћа. И обе неоста-
ше на празно. Војин је показао већ неколико имена,
која се латише пера у корист својих другова, и војин
донесе на читање својим читаоцима многе ствари,
које им могу од користи бити. И ко је хтео, он је
могао видети, да је војин био онакав лист, који по-
сле неколико година има скоро ону исту вредност,
коју је имао пре неколико година. А то и јесте гла-
вна разлика између листа који се науком бави, и из-
међу листова, који носе дневне интересе. Ово нам
ваља тим пре напоменути, што можда има људи, који
још неучише те разлике.

Војин намерава и даље да настави свој посао.
Да себе поправи и унапреди, била му је увек прва
жеља, и он ће се трудити, колико узоже, да у будуће
још бољи буде, него што је досад био.

Он дакле позива своје читаоце на ново уписи-
вање за 1870 годину. Излази ће не три него четири
пута у месецу и стаје:

На годину 60 гроша

На $\frac{1}{2}$ год. 32 „

На мање неprima.

Но морамо напоменути, да за у напред *важе*
само плаћене пријаве, т. ј. **нико неће добити ли-**
ста, који није напред платио, а печатаће се
толико колико се буде до конца Јануарија пријавило.
у Београду последњег дана 1869.

Уредник.

